

HISTORIA NATVRALIS BRASILIAE,

Auspicio et Beneficio

ISSVSTRISS. I. MAVRITII COM. NASSAV.
ISSVS PROVINCIAE ET MARIS SUMMI PRÆFECTI ADORNATA.

In qua

Non tantum Plantæ et Animalia, sed et In
digenarum morbi, ingenia et mores describuntur et
Iconibus supra quingentas illustrantur.

LVGDVN. BATAVORVM
Apud Franciscum Hackium
et
AMSTELODAMI,
Apud Lud. Elzevirium. 1648.

GUILLIELMI PISONIS, M. D.

Lugduno-Batavi,

D E

MEDICINA BRASILIENSI

LIBRI QVATVOR:

I. De Aëre, Aquis, & Locis.

II. De Morbis Endemiis.

III. De Venenatis & Antidotis.

IV De Facultatibus Simplicium.

E T

GEORGI MARCGRAVI DE LIEBSTAD,

Misnici Germani,

HISTORIÆ

RERVM NATVRALIVM

BRASILIAE,

LIBRI OCTO:

Quorum

Tres priores agunt de Plantis.

Quartus de Piscibus.

Quintus de Avibus.

Sextus de Quadrupedibus & Serpentibus.

Septimus de Insectis.

Octavus de ipsa Regione, & illius Incolis.

C V M

APPENDICE DE TAPUYIS, ET CHILENSIBVS.

IOANNES DE LAET,

Antwerpianus,

In ordinem digessit & Annotationes addidit, & varia ab Auctore

Omissa supplevit & illustravit.

CELSISSIMO PRINCIPI,
G U L I E L M O

DEI. GRATIA. PRINCIPI. AVRIACO. COMITI. NASSÓVIÆ.
CATTIMELLIBOCI. VIANDÆ. DIETZIÆ. LINGÆ. MEVRSÆ.
BVRÆ. LERDAMI. VERÆ. VLISSINGÆ QVE. MARCHIONI.
BREDÆ. GRAVÆ. DITIONIS. CVKIANÆ. DIESTÆ. GRIM-
BERGÆ. HERSTALLI. CRANENDONCKI. VARNESTONI.
ARLÆI. NOSEROEL. S. VITI. DASBORCHI. POLANI. VVIL-
HELMOSTADII. NIRVARTI-ISELSTEINI. S. MARTINODICI.
MONTIS. GERTRVLIS. CASTELLORENARDI. SVPERIORIS.
ATQVE. INFERIORIS. SVVALUVVÆ. DOMINO. BARONIQVE.
ANTVERPIÆ. BISONTHI. BVRGRAVO. HÆREDITARIO.
HOLLANDIÆ. HÆREDITARIO. MARSCHALCO. GELDRIÆ.
HOLLANDIÆ. ZELANDIÆ. VVESTFRISIÆ. ULTRAJECTI.
TRANSISVLANIÆ. ET. GRONINGÆ. GVBERNATORI.
FOEDERATI. BELGII. TERRÆ. MARIQVE. IMPERATORI.
PATERNÆ. ET. AVITÆ. VIRTVTIS. AC. GLORIÆ. HÆREDI.
UNICO. GENERO. REGIO.

Domine Clementissime,

Rasilia Medica, quum salutiferos suos
thesauros in natali tibi Batavia, tam-
quam illustrissimo Europæ theatro, di-
versi cæli solique hominibus exponere
& condonare constituisset, Tuæ Celsi-
tudini se approbare primam, Tuo be-
neficio apud cæteros uti convenientis-
simum putavit. Neque mereri parum
sibi visa est Principalis Nominis auctoritatem, quum sum-
mam non solum & incredibilem adferat, quam pro minimo
tamen sui æstimat, delectationem; sed iisdem facie quoque ac

figura jucundissimis speciebus, quo post hunc cœlo delatum spiritum nullum majus bonum datum mortalibus, sanitatis, bonæ corporis ejusque sensuum habitudinis, vitæ tuendæ, & pæne, si fas est dicere, fatalium ac decretoriorum temporum prorogandorum novæ rationes proponit totius ac tantæ orbis incolis & præsentibus & futuris, nequæ fluxas & amissioni aut oblivioni obnoxias, sed æternis litterarum notis illigatas. Fuit illa priscis seculis regię eruditionis pars eximia percontari naturam & cœli ac terræ mariumque census atque opes scrutando eruere, combinatisque Apollinis & Martis studiis, quasi majorem regno possessionem suam facere. Sic Cæsar media inter prælia & arma cœli plagis superisque vacabat. Ipsum quoque Solomonem & Zoroastrem reges, nature proprietates rerumque causas non modo calluisse, sed pie & sapienter interpretatos esse ex libris plus quam Historicæ veritatis novimus. Alexandrum Magnum inflammatum cupidine animalium naturas noscendi, delegasse eam commentationem Aristoteli, eique aliquot millia hominum, quos venatus, aucupia, piscatusque alebant, parere jussisse, Plinius auctor est. Cujus decoris exemplum in Illustrissima Tua Nassovia domo hic præterire res ipsa vetat, quia scio hoc etiam tuæ pietatis & magni animi esse, Celsissime Princeps, quod tuarum certus, Cognatorum tuorum quoque laudes libenter exaudis. Excellentissimus enim Comes I. Mauritius, in India Occidentali, domitis provinciis compluribus, terrestribus navalibusque præliis decertatis, religione sincera defensa & aucta, inter tantos labores & summæ rei curam, quod ad corpus animumque recreandum vacui temporis sibi concedebat, unico propemodum tribuebat avocamento, ingenii cultui, adeoque abacum & doctum illum pulverem Archimediæ subtilitati æmulus agitabat: tum & conatus hosce nostros circa Historiam Naturalem ita promovebat, ut ipse non modo insitam multorum vim perdisceret, sed ad publicum fructum prodendorum eorum viam aperiret. Equidem, si cuiquam,

mihi

mihi hanc rem commodam accidisse hic fateri libet, qui inter honorata ministeria, quæ pro splendidissima Societate, atque Illustrissimo Comite Nassovio, subibam, hac mea peregrinatione patriæ simul & mihi inservire, atque ad posteritatem aliquid transmittere desideravi. Quamobrem Historiæ Naturalis partem domestico meo G. Marcgravio commisi, partem, quantum per muneris curas indefessa observatione licuit, ipse collegi & in usus applicavi, terræ & animalium, ipsorum denique hominum viscera lustravi, specierum similitudines ad vivum delineavi, vires & potestates simplici stylo enarravi, & quantis inde profectibus Medicinæ scientia augescere possit, demonstravi. Audiant, licet, qui pertinacia majore dubium an inscitia in solas veterum observationes jurati, atque eorundem vestigiis anxie insistentes, artem medendi omnibus partibus consummatam existimant, & altius abdita naturæ rimari atque inventis usque addere, religioni habent, dum pigritiæ suæ velificantur, & præcedentium industriâ servitutum aut soporem imponi sibi patiuntur. Enimvero, sicut antiquorum instituta adhibere & venerari grata pietatis est, sic nobis omne jus doctrinarum fines ac pomæria proferendi interdicere invidia & detrectatio debet censerī. Neque enim (ut Plinii verba mihi vindicem) quasi lassæ & effata natura est, ut jam nihil laudabile pariat: neque illi hac fini scripserunt, ut nos ab simili conatu deterrent, sed ut exemplar operæ egregie collocandæ habereamus. Quod si castissimi illi naturæ sacerdotes Hippocrates & Aristoteles ab inferis existere possent, illos tamquam degeneres discipulos ejurarent, & viso novi hoc orbis theatro, non parçioribus, opinor, tot rerum ignorantiam lacrimis, quam Abderitanus ille fortis utriusque casus risu, contestarentur. Sed eos quidem res ipsa fatis confutat. Tu vero, Celsissime atque Inviçte Princeps, accipe sereno vultu hoc Americæ inter lætissima exordia imperii ac principatus tui, Tibi se commendantis, Teque patronum sibi adoptantis, non vile, nec specie magis, quam usu æstimandum

* 4 donum.

donum. Veronenſem illum librorum helluonem, non con-
fero mecum :

Sed longe ſequor, & veſtigia pronus adoro.

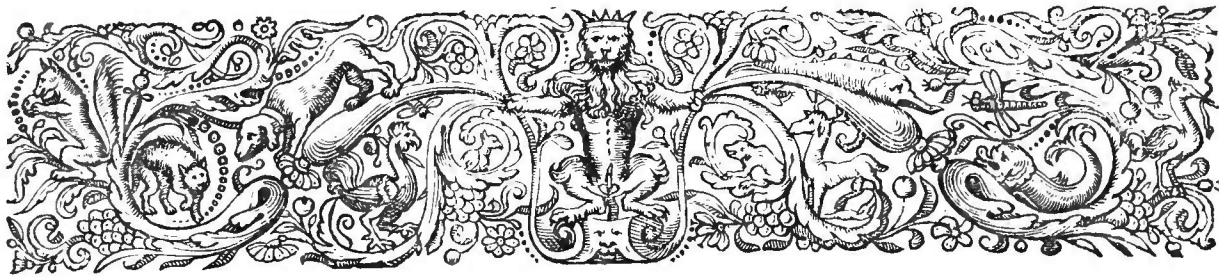
Tamen re non multum differimus, eique Hiſtoriam Natura-
lem Cæſari Tito Veſpaſiano, deliciis populi Romani, inſcri-
pſiſſe honori fuit. Tu noſtræ deliciæ: Tuorum majorum du-
ctu Belgæ, quo navigaſſe magnum fuit, eam provinciam feci-
mus; quæ nihil niſi ferrum & mortes minabantur, ita naviga-
bimus, ut non modo auri talentis & precioſiſſimis mercibus
nos ditet, ſed etiam corporum noſtrorum vitæ fidelia admini-
cula præbeat: Tuo ſe perfeveraturum in fide noſtra hoc pi-
gnore, velut rato omine ſancit. Ita velit faxitque Deus Im-
mortalis, qui quavis in minima naturarum ſuæ immenſæ po-
tentia, ſapientia, bonitatis notas impreſſit: Idem Celſitudi-
nem Tuam cum omni illuſtriſſima domo ſoſpites & incolu-
mes diu propitius ſervet, ut omnibus deſideratis potiti in
proſperis perpetuiſque ſucceſſibus quam longiſſimum ævum
exigatis.

Celſitudinis veſtræ

Devotiſſimus & Humilliſſimus Cliens

GULIELMUS PIſO.

B E N E -

BENEVOLO
LECTORI.

P*Auca de præcipuis Brasiliæ Medicis, minusque ante
hac cognitis rerum naturalium qualitatibus exhibere
constitui. Quarum Historiam nec altius extendere,
multo minus ad pompam exornare volui. Quod veri-
tati simul ac brevitati studens, quæ vel incerta vel
superstitiosa (sicut non pauca quidem est reperire per vastam illam Ame-
ricanam Barbariem) in alios derivarem. Facile equidem vulgare illud
vitium condonandum fore existimo, speciosis scilicet titulis frontispicio li-
bri præfixis, superbire. At vero illud majus mihi videtur emendandum
• potius quam culpandum, seculi cacoëthes, tumido & præcoci opere in um-
bra domi enutrito, posteros demereri, totque crudis & inexpertis exo-
ticis ex remotissimis mundi cardinibus hinc inde corrasis, paginas tantum
replendo errores propagare. Cum vel circa ea quæ trita in Scholis, tot-
que retro seculis ante oculos posita non leviter etiam nunc cæcutiamus. Ego
quidem omne tulisse punctum videbor, si me veritatis antistitem, nec
huic, nec illi vitio obnoxium, hosque tenuiores conatus, Sileno Alcibiadis
potius, quam Templo Aegyptiaco similes, æqua posteritas judicaverit.
Invitatus enim quondam ab Amplissimis Societatis Indiæ Occidentalis un-
deviginti Viris, ut Illustrissimo Nassaviæ Comiti, tum quoque Brasiliæ, qua
paret Belgis, in arte Apollinari præessem: publicæ utilitatis fore me-
cum arbitrati sunt Spectatissimi Viri D. Albertus Coenradi Burg, &
D. Ioannes de Laet, primi Musarum fautores, molestam hanc provin-
ciam mihi impositam naturæ indagatione horis subcivis lenire. Cui simul
oneri publico & privato ut ferendo par essem, Georg Marcgravium
& H. Cralitzium Germanos, Medicinæ & Matheseos candidatos
mihi adjungi visum fuit. Hic immatura morte suffocatus: Ille sedulus
per*

AD LECTOREM.

per sexennium Mediterraneorum locorum explorator; meis primum, mox Illustr. Comitis subsidiis suffultus, partes suas circa Geographicas, Astronomicas, Historiæque Naturalis observationes, acriter tutatus est. Atque in Africam tandem transfretans succubuit. Quamobrem ne illius Viri periret memoria, Astronomica Clarissimo D. Professore Golio, aliquando edenda: Historiam vero Naturalem curæ Præstantissimi Viri I. de Laet, de Americanis meritissimo, per Illustriss. Mauritium Nassovium tradi curavi. Atque ut defuncti cineribus sua persolverentur præmia, opus ejus posthumum meis tractatibus non intermisceri, sed adjungi volui.

Quæcunque itaque observatu digna ex beatissimo hoc naturæ theatro, vel à me eruta, vel à primis incolis nobis tradita sunt, examini & præxi subjeci, ac qua potui sedulitate & sinceritate, vera à falsis, noxia à salutaribus discrevi. Tandemque eorum imagines ad vivum à pictore mecum per deserta peregrinante expressas, adjunxi. Si hoc qualicunque opere conjunctis viribus peracto, & campo quasi post futuris nunc aperto, fertilissimam hanc Americæ partem à crassis illis caliginibus aliquatenus vindicari posse Benevolus Lector censuerit, plus quam digno laboris præmio me affectum arbitrabor.

G. PISO.

SUMMA-

S V M M A R I A

LIBRORVM SEQVENTIVM.

LIBER PRIMVS agit de *Brasilie Aëre, Aquis & Locis.*

LIBER SECVNDVS de *Morbis Endemiis: nimirum Cap.*

- I. De *Febris*.
- II. De *Oculorum vitiis*.
- III. De *Spasmo*.
- IV. De *Stupore*.
- V. De *Catharris*.
- VI. De *prolapsu Cartilaginis mucronata*.
- VII. De *obstructionibus Viscerum naturalium*.
- VIII. De *Oppilatione Hepatis & Lienis*.
- IX. De *Hydrope*.
- X. De *Lumbricis*.
- XI. De *Ventris fluxibus*.
- XII. De *Tenesmo*.
- XIII. De *Cholera*.
- XIV. De *Dysenteria*.
- XV. De *fluxu Alvi hepatico*.
- XVI. De *Vlcere & Inflammatione ani*.
- XVII. De *Morbis mulieribus & infantibus familiaribus*.
- XVIII. De *Morbis contagiosis*.
- XIX. De *Lue Venerea*.
- XX. De *Vulneribus & Vlceribus*.
- XXI. De *Papulis & Impetigine*.
- XXII. De *externis malis*.

LIBER TERTIVS agit de *Venenis eorumque Antidotis: in quo sunt Icones novem.*

LIBER QVARTVS agit de *Facultatibus Simplicium: in quo sunt Icones decem supra centum: & hac Capita.*

- I. De *Saccharo*.
- II. De *Mandihoca*.
- III. De *Melle Silvestri*.
- IV. De *Copaiba*.
- V. De *Cabureiba*.
- VI. De *Acaja arbore*.
- VII. De *Icicariba, & illius resina Icica*.
- VIII. De *Ietaiba & ejus lachryma*.
- IX. De *Caopia arbore*.
- X. De *Palmis, earumque variis speciebus*.
- XI. De *Aroeira*.
- XII. De *Vrucu*.
- XIII. De *Zabucayo arbore*.
- XIV. De *Gueticoroya*.
- XV. De *Ianipaba*.
- XVI. De *Acaia seu Ibimetara*.
- XVII. De *Tapia arbore*.
- XVIII. De *Araticu speciebus*.
- XIX. De *Caaroba*.
- XX. De *Embira, seu Pindaiba*.
- XXI. De *Ibiraec*.
- XXII. De *Ambaiba*.

- XXIII. De *Anda*.
- XXIV. De *Guabiraba*.
- XXV. De *Araca Iba*.
- XXVI. De *Guajaba*.
- XXVII. De *Bacoba & Banana*.
- XXVIII. De *Mangaiba*.
- XXIX. De *Abaremo temo*.
- XXX. De *Vmbu*.
- XXXI. De *Cebipira guacu*.
- XXXII. De *Mureci*.
- XXXIII. De *Iito, vel Vrape guacu*.
- XXXIV. De *Guabi poca iba*.
- XXXV. De *Zamouna*.
- XXXVI. De *Andira Ibaiariba*.
- XXXVII. De *Cambui*.
- XXXVIII. De *Loco arbore*.
- XXXIX. De *Cupouna*.
- XL. De *Pinhones do Brasil*.
- XLI. De *Iurepeba*.
- XLII. De *Mamanga*.
- XLIII. De *Manaca*.
- XLIV. De *Pagimirioiba*.
- XLV. De *Camara juba*.
- XLVI. De *Ananas*.
- XLVII. De *Betiis, vel Betre*.
- XLVIII. De *Nhambi*.
- XLIX. De *Caa-apia*.
- L. De *Acaricoba, seu Erva do Capitaon*.
- LI. De *Nhambugacu*.
- LII. De *Tangaraca*.
- LIII. De *Ieticucu, seu Mechoacan*.
- LIV. De *Caapeba*.
- LV. De *Tajoaba*.
- LVI. De *Inimbaja, seu Silva de praya*.
- LVII. De *Nhandi, seu Pipere longo*.
- LVIII. De *Iacape, vel Sape*.
- LIX. De *Iaborandi*.
- LX. De *Iacuacanga*.
- LXI. De *Sassafras*.
- LXII. De *Iupicanga*.
- LXIII. De *Iamacaru*.
- LXIV. De *Potincoba, seu Pulgera*.
- LXV. De *Ipecuanha*.
- LXVI. De *Caacica*.
- LXVII. De *Iuricuara*.
- LXVIII. De *Capipuba*.
- LXIX. De *Salsa de praya*.
- LXX. De *Aninga*.
- LXXI. De *Aguaxima, seu Malua d'Isco*.
- LXXII. De *Caapomonga*.
- LXXIII. De *Murucuja*.
- LXXIV. De *Murucuja-miri*.
- LXXV. De *Quiya*.
- LXXVI. De *Aguaraguiya*.
- LXXVII. De *Aguaraciunha*.
- LXXVIII. De *secunda Caapomonga*.

LXXIX. De

LXXIX. *De Canna Silvestri.*
 LXXX. *De Bafourinha.*
 LXXXI. *De Caá-ataya.*
 LXXXII. *De Caraguata.*
 LXXXIII. *De Trevo, seu Erva d'amor.*
 LXXXIV. *De Tapyrapecu.*
 LXXXV. *De Herba lanuginosa.*
 LXXXVI. *De Vite Arbustina.*
 LXXXVII. *De Mangles.*
 LXXXVIII. *De Cururu-ape.*
 LXXXIX. *De Timbo.*
 XC. *De Paratura.*
 XCI. *De Ibirarema.*

XCII. *De Aninga peri.*
 XCIII. *De Meeru.*
 XCIV. *De Albara, seu Pacivara.*
 XCV. *De Tupaipi.*
 XCVI. *De Inquiri, seu Caeo.*
 XCVII. *De Erva d'Impige.*
 XCVIII. *Faisons d'Impige.*
 CXIX. *De Masaranduba.*
 C. *De Amongeaba.*
 CI. *De Ibipitanga.*
 CII. *De Ianiparandiba,*
 CIII. *De Globulo bovino, illiusque usu.*
 CIV. *De Corallio albo Brasilia.*

Errata, quæ absente Autore irrepperunt, sic corrigenda.

Pag. 1. lin. 8. Præsidis. p. 2. l. 39. falso opinatos. l. 48. præsentissimo. l. 53. durabilis. p. 3. l. 15. Halones. l. 23. Imbrium. l. 28. Aridis. p. 4. l. 27. *Quidem* redundat. p. 6. l. 18. Defatigatas. l. 25. famælica. l. 27. Cibique. p. 8. l. 47. Intemperie. p. 13. l. 22. Conciunt. p. 14. l. 38. Ex. p. 17. l. 28. Aëris. l. 29. Imo. p. 18. l. 31. obambulent. p. 22. l. 26. derivant. p. 24. l. 18. per Methastasin. p. 29. l. antipenult. Conveniunt. p. 30. l. 35. ad 3j. p. 38. l. 14. orbiculata. p. 40. l. 27. Cæterum. p. 54. period. penult. Minus.

G V I L I E L M I P I S O N I S, M. D.
D E
M E D I C I N A B R A S I L I E N S I
L I B E R P R I M V S,

Qui agit de Brasiliæ Aëre, Aquis & Locis.

I C T U R U S de humani corporis malis, eorumque remediis in novi illa orbis parte familiaribus, operæpretium facturus videor, si de Aëre, Aquis & Locis seu de natura cœli solique Brasiliani pauca quædam præmittam. Quod vel id eo necessarium est, ne sideribus deinceps aut regionibus fertilissimis omnino & saluberrimis perperam attribuat, quod vel incolarum vel advenarum inscitæ aut intemperantiæ est imputandum. Eorum imprimis qui extremas & incognitas mundi plagas adeunt, ut professione artis, salutis humanæ præstidiis, mortalibus operam præstent: Magni tamen Hippocratis effati immemores, tam in sanitatem conservando, quam in collapsam erigendo, non raro deficiunt. Brasilia autem præstantissima facile totius Americæ pars penitus introspecta, jucunda imprimis salubrique temperie excellit usque adeo, ut merito cum Europa atque Asia de clementia Aëris & Aquarum certet. Si tum si spectes & figuram, à secundo ab Æquatore ad quartum supra vigesimum latitudinis gradum excurrens, trigoni oblongi speciem refert: cujus basis Æquatori obversa, ab oriente in occidentem recta protenditur. Latus ad orientem spectans Hesperiiis Æthiopibus objacet, vastissimo mari interposito: unde tam corporis oblectamento, quam summo vitæ ac valetudinis bono, habitata ejus frons, blandum & benignum Subsolanum ab auris matutinis natum, continenter recipit; quo homines cæteraque animantia demulcet, & ab intolerabili solis verticalis æstu vindicat. Qui, si mare accedat, summo quidem mane, si recedat, adultiori aurora persentiscitur. Nec languescit circa vesperam, sicut solet multis Indiarum locis, sed intenditur adeo à comitante sole ut ultra medias noctis horas non raro vigeat, condensatioque aëris nocturna nequeat dilatationem & motum illum naturalem Aëris facile hebetare aut vincere. Alterum vero latus (quod à Peruano regno celsissima montium juga & immensa determinat spacia) Zephyrus licet insaluber, mediterraneusque ventus, propter infinitos quos perflat paludosos lacus, sera nocte infestet: tamen à montibus mari vicinis perpetuo coercetur, adeoque ab aura marina pellitur, ut ad littora usque vix queat penetrare. Qui, si aliquando ob pluviosas malacias, per diem integrum (quod rarissime quidem observatum est) spirasse constiterit, remotiores à mari, occidentique obversos, vehementius; maris vero accolæ & imprimis nautas una vix leuca à littore remotos benignius exercet. Quemadmodum jucundissimis ac constantissimis his anni tempestatibus haud magnæ mutationes, ita diurnis & nocturnis evidentiores contingunt, quod dies & noctes non magis pares sint spatiis, quam differentes calore & frigore. Nam Sol altius ascendens, postquam terrarum & hominum poros aperuit, profundius & pari intervallo se occultit, unde condensatio aëris major extremam partem noctis magis rorifluam efficit. Hinc rigidum & penetrans frigus à tertia hora nocturna circa gallicinium ad exortum usque Solis corpora ferit. Ita ut hanc terram recens ingressis molestum summeque noxium esse soleat. Quod qui non evitat, haud facile vitam beatam in hisce vel aliis Indiarum oris exordietur. Cujus rei non ignari Brasiliani focum perennem in tuguriis juxta lectos peniles alunt, ejusque beneficio nocturnum frigus tolerare & venata insecta arcecre queunt. Por-

A

ro re-

ro rectus ascensus & descensus Solis brevissima facit crepuscula, noctesque adeo diebus pares, ut ne quidem unius horæ discrimen agnoscant. Noctibus æstivis, frigus intensius: hybernus, quod mireris, mitius sæpe persentiscitur: aëre scilicet tranquillo & nubibus undiquaque pressò pluvias moliente. Ruricolæ post noctes solito frigidiores, dies serenos; Medici vero firmam validamque corporis constitutionem pollicentur. Contrarium si tepidæ & humidæ noctes præcesserint.

Pluvialis temporis initium fit mense Martio vel Aprili, Augusto finitur; quo Sol redux ex Cancro materiam pluviae ex parte dissolvit in ventos. Vnde procellæ & turbines subinde nascuntur, quas mox vernum tempus excipit, easque blandissime componit. Diversitatem quidem umbrarum nunc in Austrum, nunc in Septentrionem projectarum agnoscunt Tropicorum Incolæ, qui Amphiscii proinde dicti; verum nullam circa anni tempestates mutationem bis accedente & retrocedente Sole, ut multi existimarunt, sed solummodo abeunte ab Æquatore vel ad Tropicum Cancri vel Capricorni, usque dum eo redierit & æquinoctium absolverit. *Prosper Alpinus* duplicem æstatem uno anno dari testatur in Ægypto, non adeo quidem à Solis, quam miro Nili accessu & recessu pronatam.

Brasiliæ incolæ Antæci sunt Hispanis & Æthiopibus, Periæci Javensibus, Antipodes Aureæ Cherfonesi incolis. Duo tantum dantur anni tempora quorum unum calidum & siccum, Æstas dicitur: alterum calidum & humidum æstati Europææ simile, Brumæ vicem supplet. Idque in omnibus Indiis intra utrumque Tropicum verissimum deprehenditur. Licet enim hybernus & æstivus temporis initium & finis, ob particularia incidentia loci, tum & Æquatoris majorem vel minorem vicinitatem non in idem incidant; plerumque tamen Annus, sex circiter mensibus ad humidum, & totidem ad siccum vergentibus absolvitur. Et quidem ea ratione, ut in multis Africæ & Asiæ, ejusdem nobiscum latitudinis oris, maxima exinde intensio & remissio æstus, hic nulla vel saltem exigua percipiatur, Sole, licet Brasiliensium Zenith, mense Octobri & Februario transeunte, radiisque secundum angulos acutissimos reflexis terram feriente. Quæ diversitas istarum Regionum incolis ob crebras malacias, noxiosque tepores, interitum, hisce ob dominatricem auram, salutem promittit perpetuam. Vnde facile est colligere Anni tempestates, non tam immediate à Sole ejusque motu, quam ipsa Ventorum specie, astrorum aspectus diversitate, regionisque qualitate & situ peculiari discerni deberi. Eadem causa solemnibus illis Torridæ Subsolanis vel Favoniis reddi potest. Quin in locis hisce mediterraneis, paulo versus occidentem noctes sunt frigidiores quam in maritimis, usque adeo, ut aliquando pruina capillos quibusdam riguisse constet. Etenim in Indiis cum multa admiranda, tum illud imprimis omnium physicorum ingenia superat, quod in eadem cœli plaga, pari Solis accessu recessuque, iisdem anni mensibus ab ortu circa Oceanum æstas & siccitas, ab occasu trans juga montium & paludes Brasiliæ, hyems, nebulæ & pluviae. Vt in tanta locorum vicinitate, quod ad rationem tempestatum attinet, iidem pene populi sibi mutuo antipodes videantur esse. Quam diversitatem dissonamque naturæ varietatem atque alia ejusmodi, si quis diligentius apud se reputet, profecto intelliget, antiquos multa de Æquinoctiali circulo & torrida Zona opinatos esse. Proinde contra Aristotelis & Plinii aliorumque mentem non solum habitabile hoc Clima, sed temperatum & fertile utique reddunt, tum rores perpetui, tum pluviae & jucundi à pelago flatus, dum vapores mane surgentes & nebulas tempestive discutiant, æstusque meridionalem temperant, ac soles purissimos & nitidissimos reddunt. Hinc porro humorum, qui in nobis sunt, à putredine conservatio. Neque tamen præcipua salubritatis vel longævutatis ratio, ut quidam voluerunt, Æquatoris vicinitas, ob æqualitatem tempestatum, quam imaginantur. Nam multis sub linea æquinoctiali locis habitatis, nec solum nec cœlum est salubre sicut Insulæ D. Thomæ, Guinea, aliæque provinciæ testantur, ubi corpora à torrente calore arescunt & resolvuntur, minimeque longæva fiunt. Quoniam attracti vapores, à Sole licet verticali & præstantissimo, ob perpetuas malacias non disperguntur, neque aquæ ventilantur sed stagnant. Tum si qui perflant venti, languidi sunt & veluti è longo itinere defatigati, ventis subitis vel mediterraneis facile se submittant. Vnde tepores vaporosi, nebulæ & putredines enascuntur. Quod sub Æquatore navigantes misere circa penuaria & aquam imprimis experiuntur, quæ bis terve foetorem ac putredinem concipit in vasis, antequam durabiles omnisque corruptionis tandem experts fiat. Brasiliæ vero vastissimus oceanus tum pluviis, tum imprimis ventis perpetuam materiam subministrat, qua littus exhilaret, non tepidam, sicut extra Tropicos subinde solet, sed veluti gelidam & siccam, eamque à Sole illustratam ab oriente in occidentem ad millaria aliquot perspirat. Accedit quod palustribus & olentibus pluviis ex continenti ortis, numquam infestetur: Cum insulis vicinis (quibus multæ Indiæ orientalis & Africæ partes cinguntur, turbidisque ventis agitantur) hæc regio careat.

Cælum sæpe quidem nubibus ex oriente versus occidentem latis obductum videas, sed rarissimis

rissimis & tenuissimis, inque sublimi aëris extensis, exceptis diebus pluviis. Sol oriens & occidens immotis oculis adspici potest, ordinariæque tum fere magnitudinis & coloris, apparet, ita ut diameter ejus mensurari queat. Mira enim undique seneritas est, præsertim circa vesperam: quæ nullos umquam succedenti Lunæ tradit vapores vel nebulas, sed noctes reddit adeo claras ut vetus & novilunium uno eodemque die conspiciantur, litteræque ad quadrantem Lunæ commode legi possint. Astronomo denique ad cœlestia intento, circa Eclipses, nubeculas magallanicas, venerem falcatam post emerfionem à Sole, Mercurium scintillantem & corniculatum, appulsus Lunæ ad fixas stellas aut Planetas, cæteraque phœnomena, partim antea in Europa non visa multa promittat. Sicut multoties in eminentiori observatorio Astronomico, per Illustriss. Nassaviæ Comitem exstructo, à nobis observatum est.

Æther pro diversitate adspæctuum Planetarum, accedentibus causis inferioribus suas recipit intemperies. Crebris fulguribus absque tonitru cœlum sub vesperam coruscat, tempestate vel maxime serena, sed sicca. Tonitrua si quæ circa æquinoctia suboriantur, rarissime eaque cum imbribus sine fragore multo in Pernambuco, in Maranhon proprius ad æquatorem vehementius & crebrius exaudiuntur. Multæ irides, Holones, dracones ignei volantes apparent. Nullæ nubes neque nebulæ, grandines ne vix quidem conspiciuntur; nec altissimos montium apices ulla canitie brumalem detinuisse faciem (sicut monti Pico in Canariis perpetuo contingit) hic umquam observatum est.

Pluviarum guttæ admodum sunt magnæ, gravique decidunt impetu, quas suffocativus aliquando tepor præcedere vel sequi solet. Ros hic Europæo tum pinguior & nitro multo impregnatus fecundior; tum multo penetrantior & tenuior, præcipue æstate existit. Quod patet in omni metallo & ferro imprimis (ut materias minus solidas præteream) quæ absque ullo nubium adminiculo facile exedit. Intensior solis radiorum fervor, poros corporum sublunarium aperitusque adeo de die, ut nocturno rori subtilissimo profunde suppeditet introitum. Unde per quotidianam vicissitudinem humiditatis & caloris, illata jam putredine, vermium diversorum generum fiat generatio, moxque totalis rei consumptio. Verum quantum his omnibus noxius, tantum aliis ros proficiuus, imo necessarius, ne æstate pluviarum inopia, gramina & pascua torreantur, sed quæ in locis avidis & sitientibus sunt eo fere solo refocillantur.

Etesis seu anniversariis ventis serenissimis hæ oræ diversis temporibus gaudent. Semestri enim hiberno sive pluvioso ex nubilosa austrina plaga intenduntur & Vulturini veluti naturam induunt, tantoque vehementius, quam Aquilo mensibus æstivis, dominantur, ut ductus aquarum, à mense Martio ad Octobrem illis obsequia præstent. Reliquo anni tempore ex Septentrione in Austrum maria coguntur. Circa Africæ latus occidentale Brasiliæ oppositum, plane diverso modo res se habet. Quippe ab Aprile ad Iulium mensem versus Septentrionem rapidus est fluxus, inde ad Octobrem tranquillum mare. Hinc ad Ianuarium versus meridiem Oceanus truditur: Mox circa medium Aprilis denuo nullum *Currens* (ut fluxum illum generalem Verulamius appellat) maris experiuntur nautæ. Atque hæ diversitates potissimum quidem intra Tropicos libero æquore navigantibus percipiuntur. Adeo ut hi venti-generales, Tropæi dicti, minime segnes, partim regendo *Currens* maris, partim proprio flatu (non spontaneo aliquo raptu ab ortu in occasum, ut doctissimus Scaliger alique inter veteres imaginantur) id efficiant, ut nequeant hinc navigantes versus Africæ vel Europæ oras, eadem redire, qua venerant via. Unde fit, ut non adeuntibus Brasiliam sed inde redeuntibus tantum, transitus sit per Insulas Flandricas & miram illam lenticulam marinam *Sarcasto* Hispanis dictam: quæ longe lateque dispersa, adeo tenaciter superficiem maris obsidet, ut solum non salum diceret, obortisque malaciis navibus haud leviter resistat. Æquor Brasiliense rarissimis procellis infestatur, & ut plurimum tranquillum est. Cui temeritas Barbarorum se fidens, gemino ligno suberoso insidentes, secure piscaturam exercent aliquot leucas à littore remoti. Cœrulea & subnigra est exterior ejus facies, interius viridis: agitata noctu ignescit, fortiusque lumen emittit: tum falsus quoque deprehenditur quam versus Polos, adeoque pellucidum, ut pisces ultra viginti ulnarum profunditatem aureo colore micantes, ex altis puppibus commode conspiciantur, meridiano tempore, Soleque splendente. Ac tum simul intueri licet, quam diversus & contrarius subinde sit motus in profundo mari, ab eo qui in superficie à tumultuariis fit ventis, quod jactas bolides, aliasque artis nauticæ conjecturas non parum eludit.

Licet autem circa littora æstu satis vehemente salum intumescat, non tamen agros invadit aut vicinas terras depressas inundat, sed ingenti fremitu rupem quandam sive maris teniam *Reciffo* Lusitanis dictam, pulsât ac potestate impetuosa verberat, quam summo naturæ miraculo & beneficio concessam omnes fateantur oportet: quod crepidocautium longo tractu excurrrens, instar muri, violentiæ Barbari & indignantis elementi resistat, ac fidam tutamque navibus stationem & portus reddat. Opulentissimam quoque magnatum ædibus materiam, qua Olindæ & Paraibæ monasteria superbiunt, suppeditat. Maximam Brasiliæ partem, nunc interrupto, nunc

continuato ductu tueretur. Ejus latitudo planissima est & quasi arte in superficie levigata, ad viginti, subinde triginta passus & ultra se extendit. Tantæ vero altitudinis est ut vix summo æstu inundetur. Mare novo & plenilunio ad duodecim pedum altitudinem (quod in Parnambucensi littore fit circa horam quintam) attollitur, aquasque evomit ac parem depressionem patitur, dum funditus prope multorum fluviorum alveos resorbet. Verum non rite observata sex horarum vicissitudine, sed pro ratione decursus fluviorum & pelagi intemperie, vel citius vel tardius æstum vastissimus Oceanus absolvit. Ita tamen ut mensibus æstivis diuturniores & vehementiores accessus, hybernis vero recessus dominantur. Quid, quod fluxus lunares, paucis à littore milliariis; currens vero maris per universum æquor persentiscant navigantes. Cæterum ad extricandas perpetuas nautarum controversias circa longitudinem hujus continentis, scire interest, magis ad occidentem à natura collocatum, quam peritissimi quoque Geographi hætenus opinati sunt. Operæ pretium itaque duxi illud addidisse quod ex sedula observatione Eclipsium Lunarium nobis constat. Initium siquidem deliquii, quod in vigesimum Decembris, anno millesimo sexcentesimo trigesimo octavo incidit, inter Olindam Parnambuci & Uranoburgum Daniæ, tribus horis & quatuor minutis differreprehendimus. Unde reducto calculo, facile erit colligere, quæ causa sit erroris; cum plerique naucleri ultra quinquaginta minuta à nobis discrepent.

Universa Brasilia Colonis & Præfecturis quatuordecim, totidemque circiter fluvii nobilioribus (ab aliis satis memoratis) distinguitur. Horum beneficio territoria fertilitate & commoditate differunt. Præter tot torrentes & amnes pisces, non limosos, sed saxosos, habitata orientalis pars, rivis, fontibusque inclytis & utcumque herbosis scatet, iisque passim, mira divina bonitate, ut potum hominibus juxta ac pecoribus abunde subministrat, irrigatur. Armena sylvestria siti æstuantia eo confugiunt; seque ad luxum dulcissimis inebriantes aquis non raro præda fiunt venatoribus. Rapidi sunt plerique fluvii pluviis mensibus, & tunc subito altissime excrefcunt ac ripas egrediuntur, aucto aquarum pondere, ruptisque obicibus valentiùs ruunt in campos. Is autem qui S. Francisco sacer est, totius Præfecturæ Parnambucensis facile maximus, insulisque & scopulis horridus, ac tempore quidem æstivo, incerto quidem gurgite, aquis exundans, altissimus est. Hyeme vero modice tantum in pelagus sese exonerat. Diversitatis causam perhibent esse immensam originis distantiam, tum etiam pluviarum ex alto allapsarum. Cæteri enim fluvii nobis vicini æstate navigari non possunt, quod aquis destituantur, ac si in continenti intus absorberentur. Cum nulli tamen alii in hac Americæ parte reperiantur amnes qui tantos imbres alveo suo excipiant. Sed constat ratio. Vastissima montium juga haud procul à littore (sicut in regno quoque Peruano) demittunt vim illam pluviarum à tergo, & exonerant se versus occidentem. Mox ad rapidissimos (ne dicam & totius orbis maximos) altero brachio versus Septentrionem in Amazonum & Maranhon flumina: altero, ad S. Francisci, atque illa quæ *de la Plata* & *de Iapeirô* dicuntur, versus austrum erumpunt. Hæc receptis in se quibusdam amnibus invalescunt & ad milliaria aliquot in Oceanum labuntur, tanto impetu, ut procul ob ostio in ipso mari dulces à Nautis hauriantur latices. Porro & Lacus juxta littora reperiuntur - qui mari licet vicini & quasi contigui, aquis tamen sunt dulcissimis. In desertis remotissimis, exigui quidam rivi è lacubus oriundi, dulces hyeme, subsalsi æstate existunt, quod stagnantes Solis assiduitate adurantur. Præterea putei paucis ante annis in Insula Antonii Vaez, circa ipsum littus, quousque maris æstus pertingit, effossi, potabiles aquas & dulces, incognito vel dubio venarum commercio, impertiunt. Unde percolatas omnisque salsedinis expertes prorsus haurire datum: quæ licet fontanis sint inferiores, tamen cibus coquendis optimæ habentur.

Tellus hæc amœnissima ex diverso naturæ lusu constat. Qua enim in planitiem longe lateque sternitur, glebosa & ponderosa, præpingui riguoque est solo, *vergea* dicta Lusitanis, multorum fructuum ferax; cannas Saccharneas imprimis, tum & credita quæque semina multiplici reddit foenore. Prata & aprici campi minus æstate, sed mensibus potissimum pluviis (licet solum tunc habitantibus tristius videatur) lætissime virefcunt, locaque messem negantia pabulis vigent. Frumentum & secale nimis celeriter profunduntur & in germen evocantur à jugi perpetuoque Solis fervore & agri indulgentia, qui proinde multa versatione (nec enim interquite umquam indiget) fatigandus est, additaque potius arena quam stercore, ferendis frugibus aptior redditur. Secus enim alia florefcendi exinanitio sequitur, germinationem nimis festinam adurens vel exhauriens. Qui ab exoticis seminibus proventum expectant, maturationem retardent oportet, quod diutius in terra foveri expetant; ne in stipulas fastigiata herbæ multæ maturefactæ, granis tamen & seminibus cassæ, agricolarum votis minime respondeant. Mense Febuario & Martio quando finem æstatis excipit tempestas humida, plantæ & semina terræ committuntur, idque prima vespere, non de die, nec adulta nocte fieri convenit. Omnia quæ profundius, quo solares radii non pertingunt, inhumantur, vitæ discrimen incurrunt, quod sub

cute

cute sua intense frigida terra, præcipue æstate, taleas & semina facile enecet. Cujus rei advenæ & novitii agricolæ non sine magna jactura experimenta fecerunt. Semina sicut & fructus colligunt in locis acclivis & sitientibus, diverso plane tempore, quam declivioribus & uliginosis. Quid, quod hæc omnia toto anni tempore plantantur & producuntur: Felicius tamen vel infelicius pro locorum & plantarum diversitate. Quod evidentissimè apparet ex pluribus: præsertim vero circa proceras illas arbores quas *Cocos* & *Palmas* nuncupant; quæ citra ullam anni temporis, seniique arborum observationem transplantatæ jucunde virescunt, eximiisque fructibus conspicuæ excoluntur. Quod à nemine accuratius quam ab Illustrissimo Comite Nassaviæ tentatum, omnibus veteranis incolis admirationi fuit; quod adultæ licet, nihil paterentur tamen ab alteratione illa quam subirent, sed sterile, arenosum, & perpetua falsitudine imbutum littus natale solum haberent, eoque gauderent foveri: modo radices quas infinitas & brevissimas habent leviter tantum terra cooperirentur. Harum enim cæterarumque Brasiliæ arborum radices adeo à frigore subterraneo abhorreere videntur, ut nonnumquam desiderio Solis prorumpentes, vix terra se condi patiantur. Plurimæ arbores & frutices toto fere anni tempore flores & fructus felicissime producunt, simulque Ver, Æstas & Autumnus in iis conspiciuntur. Horum facile principes *Murucuja*, *Mangaba*, *Bacoba*, *Banana*, *Tanipaba*, *Araca*, *Pindova*, *Cocciro*, *Mamaon*, *Pinhones*, *Piementa*: Quibus annumerantur, vitis, citrus, malus medica, aliaque plurima ex Lusitania atque Angola, olim & nuper è Belgio adducta legumina, radices & olera, passim nunc in hortis excolta atque in culinis domestica facta.

Qui racemos per totum annum desiderant, vineas diversas, diversis putant mensibus, maturasque postea uvas colligunt, unde non ignobile vinum & Creticum æmulans, exprimitur.

Atque hæc omnes plantæ & fructus hortenses, licet ab insectis noxiis non plane immunes sint, præcipue autem à formicis illis grandioribus non raro depascuntur, ab impigro tamen agricola facillimo negotio, vel ignis, vel aquæ beneficio arcentur.

Nonnullæ arbores & quidem nobiliores, sicut *Acaju*, *Cajá*, *Ubirapitanga*, *Anda*, *Zabucajo*, *Murecy*, *Ietajba*, *Araticu*, *Guabiraba*, *Ficus* & *Myrtus Americana*: fructus *Ananas* & alia semel dumtaxat in anno florent, verno tempore, quod est circa Octobrem, repullulant: mox fructus protrudunt, idque mediocres tantum Sole ingrediente Capricornum & durant ultra tres menses, posteaque quiescunt. Solus, quantum constat, fructus *Gaiycuroy*, semel per biennium; fructus autem arboris *Ibiracê* sive Guaici Brasiliensis vix per quadriennium producit. Paucae arbores nativæ hæcenus ad fativas relatæ: silvestres tamen cum sint, fructus elegantes & gratissimi saporis proferunt, maxima quidem ex parte frigidos, cum adstringendi facultate. Quasi natura benigna hæc mortalibus immodice æstuantibus solatio dederit, ruentibusque humoribus frenum imposuerit.

Qualacustris hæc regio, ob perpetuam uliginem, præcæteris jucundissime funditus æque ac in superficie viret. Tum diverso plane Herbarum fruticumque palustrium genere, adeoque mira naturæ solertia luxuriat, ut solum non aquam diceret, amphibiorum æque & piscium latibulis destinatam. Circa ostia vero fluviorum, ubi paludem aqua marina singulis accessibus inundat, ab immensa ostreorum & cancrorum multitudine perreptatur, atque tortuoso illo arborum genere *Guaparaiba* sive *Mangle* dicto, ita obsidetur, ut viatoribus prorsus sit inaccessa. Qua in acclives colles, vastosque montes, nunc glebosos, nunc grandissimis saxi veluti stratos attollitur, fertilissima quoque & raro sterilis vel otiosa apparet Brasilia: arbutis silvisque densissimis passim vestitur, ut multo olim labore Lusitani ad pixidem nauticam iter suum instituerint. Quod hodie quoque fit in muniendis viis in desertis. Unde tot fragrantissimæ & præstantissimæ arbores lucri causa, ob colores & tincturas varias, aliosque usus eximios, huc apportantur, ut sunt *Ibirapitanga* arbor illa Brasiliensibus κατ' ἐξοχὴν ita dicta & rubra tinctura notissima. Dein *Tatajba* sive *Pao amarello*, *Arariba* cortice rubro, *Iacar anda*, *Antuniba* sive cedrus alba, & aliæ multæ, quæ ædificationi & struendis navigiis aptissimæ, quod aquis minus perviæ, ætatemque ferentes sint. Ex quarumdam corticibus nunc funes ignarii in militantium usum, nunc in navium necessitates torquentur & rudentum materias nauticis subministrant, supplente cannabis defectum Barbarorum industria. Si quæ loca sint arida à sterilitate, mirabiles illas herbas superius descriptas, seu funes potius ἀφύλλους, generali nomine *Timbo* & *Cipo* appellatos producunt, quæ sua flexilitate & tenacitate apud fabros & virores ligaminum; contusa apud pisces, coriarios, naupægas, Rhodis & stupæ vices implent. Denique è collis lignis *Cara-guata* & *Imbaiba* aliisque ferulaceis plantis ibidem nascentibus ignis luculentius, quam ex concusso filice, à barbaris elicitur.

Nemora hæc cum non quotannis foliis vestiantur nec priventur, non eodem simul, sed diverso plane id accidit tempore, quod ab Autumni & Veris permutationibus nihil patiantur. Præterea non omnis quoque arbor foliis simul omnibus orbat, sed parte una decidente, altera tamdiu manet, donec prior repullulat. Accedit quod varii generis phaseoli, Arundines proce-

ræ, Hederæque perpetuo virentes luxurient, quæ nunc humum longissime perreptantes, nunc ad summa arborum cacumina pertingentes, tamen si silvas primo intuitu quasi inaccessibiles repræsentent, oblectamento tamen summo existunt, quod topiarii instar operis perpetuam umbram præbeant. Unde inter virgultorum opaca feræ & homines nutriantur, secretique trames venandi suppeditent summam voluptatem; quæ silvarum fontiumque prærogativa, maximæ parti Africæ occidentalis habitata denegata est, ac propterea torridæ regionis nomen merito obtinet: ab immodico enim & ingenti æstu dehiscit illa, ut ad fluvios umbrososque saltus dissitissimos pecorum greges amandari necessum sit.

Porro, sicut Peruvia crebro ex æstuantibus cavernarum latebris, ita nusquam hic Americæ tractus orientalis terræmotum est passus; quod metallis & igne subterraneo, Spirituum & vaporum genitore destituatur. Atque hæc de diversitate terræ nobis cognitæ.

Illas autem desertas inhumanasque solitudines, jugis arduas & in occidentem ultra viginti leucas excurrentes Antropophagi tenent. Qui investigandis locis incognitis vastissimos illos & fragosos saltus penetrarunt, testantur se non minus fertiles herbososque montes & convalles, omni animalium genere conspicuas illic vidisse, quam in maritimis habitatis terris. Quod ipsum quidem deinde verissimum comperi, sed in eo potissimum differre ab iis, quod quo ad mediterranea loca penetres altius, eo plura metallica eaque ignobiliora invenias corpora, sed fontium inopiam, rarioresque amnes, atque ob auras defatigatis æstus diurnus major, & notitium frigus intensus: frequentiores vero lacus, paludes, stagnaque piscosissima, hybernæ pluvie in æstivam penuriam suppeditant: nam mediterranea opem plurimam de cælo imbrido habent, non circa vegetabilia solum, sed ferarum & piscium miram pinguedinem, ut obsorari eos oleo vel butyro non sit necesse. Tum loco fructuum *Acaju*, palmis, melleque silvestri abundant. Carduis quoque & Rubis, cæterisque spinosis fruticibus passim horrent.

Duæ tantum indomitæ feræ in tam vasta regione extimescendæ reperiuntur, Tigres & Apri, quorum illæ insidiosæ velocitate valent, hi tardiore sunt cursu; utraque autem familia existit. Eadem pastæ, quod mirere, tanta ignavia à venatoribus deprehenduntur, ut ab ipsis Tapuyeris & gregariis etiam canibus in fugam confestim agantur & capiantur: adeo potus ubique satietas, non homines tantum, sed & feras enervat.

Notatu dignum, quod eximiæ tot arbores, frutices & innumeræ herbæ, figura, foliis & fructibus à veteris orbis vegetabilibus, paucis exceptis, dissimillimæ appareant. Idem de avibus, animantibus & piscibus deprehenditur, ut & Insectis alatis atque alis destitutis. Quæ ineffabili colorum pulchritudine & portentosa multitudine generantur, partim nota nobis, partim incognita. Ex quibus utique apparet, quam miris & variis modis divina natura ludat in orbe terrarum. Ac proinde merito beati incolæ habendi forent, si verum horum omnium Creatorem cognoscerent. Quum è diverso tam uberrimo & nitidissimo sub cælo, tam agrestia & distorta illis sint ingenia.

Hæc breviter de aëre, aquis & locis dicta sufficiant. Quorum optima utique temperies parum culpabilis ex se. Quippe cum neque Solis calore torreatur hæc terra, neque squalore vel aquarum penuria resiccet, neque frigore violetur, sed rore perpetuo & imbribus multis atque fontibus irrigetur, feracissimam esse, multaque illic tempeste nascantur oportet. Præterquam enim quod nativis balsamis, oleis, mellibus non unius generis renideat, herbis ac radicibus medicis ad tutandam valetudinem potens sit: quæstuosissimam quoque culturam dat, quantum ex aliquot retro annorum messibus colligi potuit. Animalia denique omnia & boum imprimis armenta vel maxime abundare, crebriusque parere certum est. Unde prudenter quondam Hispani senes, valetudine minus prospera utentes, ex patria sua & dissitis quoque Indiis ad aërem & aquas hæc cœlestes se contulerunt, tanquam duo validissima ad vitam & valetudinem requisita. Præmature enim pubescunt, tarde senescunt incolæ. Quo fit ut supra centesimum ætatis annum, viridi & longæva senecta Brasiliiani & ipsi quoque Europæi hîc potiantur. Ac si fervor juvenilis, frigore senectutis repressus, temperatiorem eam in his calidioribus plagis relinqueret. Pueri enim advenarum crebris licet morbis infestentur, vixque tertia pars eorum infantiam egrediatur, non tamen id cœli intemperiei adeo, quam præpostero nutriendi modo debet imputari. Exemplo erunt vel maxime Brasilianorum liberi vivacissimi, qui ventre duro & prominulo, solidis toris, subucula tantum leviori induti, injurias cœli secure contemnunt, brevissimoque temporis spacio signare humum nituntur. Rident matres ineptam nostratum in vestiendis & educandis parvulis industriam, qua perspirationem impediri & catharos multos generari ajunt. Nulli Strabones, Lusciosi, Claudii aut gibbo deformati inter illos inveniuntur, cum fasciis aut linteolis infantes numquam involvantur, aut Europæorum more ligentur. Frigida frequenter lavantur: idem provectioribus quoque proprium, cum ob innatam huic genti mundiciem, tum ad firmandam & tuendam corporis sanitatem. Porro alacres sunt & succulenti omnes, vasisque amplis, brachiis cruribusque lacertosis & firmiter compactis,

Atis, minus tamen pinguedine farts. Moribus non admodum sunt agrestibus, nec corporis statura valde procera littoris accolæ, qui nobiscum militant: mares maribus, mulieres mulieribus similes, quod paucioribus anni tempestatibus obnoxii, rariora quoque vitia prima seminis efformatione eo incidant. Plerumque enim hominum instituta, mores & naturam, pro varia regionis constitutione mutari videmus. Rarissime adversa valetudine afficiuntur. Longævi sunt admodum. Primo quod athleticis nati parentibus, incomparabili isti aëri, ventorumque serenitati & æquabilitati expositi: tum vel maxime quod curas, cæteraque animi pathemata, corporis quoque voluptates veluti ignorent. Sub eodem tecto, levi, prælongo, pice, calce, coctoquo lapide destituto, sed arundine & palmarum foliis instrato, multæ simul familiæ degunt, idque peregrinantes deferunt pro tempore, curtamque omnem suppellectilem liberosque impigræ humeris portant foeminæ. Eodem semper victu & amictu, coque simplici gaudent: quippe solum gossypium ad vestitum, & radix altilis Mandioca cum melle silvestri ad victum illis sufficit. Nullus denique illis habendi amor, paupertatique se addicunt voluntariæ, ea quidem æquitate, ut cui plus est, lubens impertiat aliis minus habentibus, pari dandi & poscendi invicem facilitate. Cæteras radices alimentosas, quod dignitate Mandiocæ cedant, imo ipsum panem ex Milio aut Oryza, apud Asiaticos tantopere expetitum, contemnunt. Poma *Acaju* cæteris fructibus præferunt, quod ad victum & potum pariter sufficiant. Nam sicut vinum inde expressum deposita immunditie ad menses reservant: ita præstantissimas eorum castaneas in penu recondunt. Vina præterea, liceat ita nominare, è variis fructibus, imprimis *Pacova*, *Ananas*, *Mangaba*, *Ianipaba*, *Caraguata* expresso se inebriant. Idem fit ex radicibus *Mandioca*, *Patata*, Milio Turcico, Oryza & aliis: quæ à vetulis mastificantur, masticataque multa cum saliva exspuuntur. Hic liquor mox vasis reconditur, donec ferveat, foecesque ejiciat.

Medicamentis utuntur simplicibus, nostraque derident, quia composita. In quo veniam merentur, quod simplicioribus qui ipsis contingunt affectibus & humoribus, nulla arte, sed communi quadam animi notione, contrarium remedium opponunt. Nam calidius & tenuius quod evasit, refrigerando & incrassando restitunt, & vice versa, si quid turgent, evacuant, & sic porro. Quisque sibi & suis, præcipue seniores, facili negotio omnis generis medicamina, undiquaque in silvis acquisita, conficit. Quæ tanta sagacitate interne & externe illos adhibere videas, præcipue in morbis à veneno natis, ut hic quis illorum manibus tutius & securius se tradat, quam imperitis quibusdam sciolis, secreta sua in umbra educata proferentibus, quique propterea, si diis placeat, Rationales dici volunt. Vel corneis cucurbitulis per suctionem vel per scarificationes ipsamque phlebotomiam, redundantem sanguinem educunt, deinde piscis *Lamiæ*, loco scalpelli, adhibito, sine quo vix umquam illos peregrinari videas.

Iugum servitutis neutiquam tolerant. Saltationibus & potationibus impendio sunt dediti, stataque cibum capiendi tempora ignorant. Recte aut perperam factis, nihil post mortem premii aut supplicii superesse existimant. Licet vana quædam fabulentur, eorum quos sua mors extinxit, animos immortales fore. Otium amant, magnosque labores declinant, sed secure & in diem vivunt. Cujus rationem cum Hippocrate eam esse arbitror, quod rerum ac temporum uno modo se habentium, eadem facies, socordiam ingeneret; varietas autem animum & corpus ad labores excitet. Quin etiam otio & quiete ignavia crescit; exercitatione vero, mentis & animi robur (quod in meticulosum hunc populum haud quaquam cadit) alitur.

Ætatem ac vitæ decursum, cum veram numerandi artem ignorent, ex fructu *Acaju*, qui semel dumtaxat in anno provenit, metiuntur.

Foeminæ mire foecundæ, facili negotio pariunt, rarissime abortientes. Maritus tempore puerperii uxoris loco decumbit primis à partu diebus, & puerperæ instar, bellariis & epulis fruitur, subindicans necessitatem lapsas vires restaurandi. Præposterus sane mos, qui tamen illis laudatissimus videtur, cum pleræque puerperæ statim post partum, nemine obstetricante, surgant aut obambulent; imo adfluvium vicinum corpus ablutum properent, victumque hinc inde conquirant. Liberos extinctos ultra biduum aut triduum non deplorant, matribus miserando ejulatu totam domum implentibus. Profusis lachrymis, quas in potestate habent, cognatos reducesque amicos excipiunt, quorum calamitates & labores peregre exantlatos, multis suspiriis & gemitibus deflent, circumdatis collo brachiis & capite ad pectus adpresso.

Qui inter Belgas & Lusitanos degunt, Christum sequuntur, sed frigidius, & adulti circa sacra nostra valde remissi: nec vix placita nostra, nisi tenellæ ætati, nondum præoccupatis animis, remotisque parentibus instillari possunt. Lingua inter se haud differunt. Et quamvis quondam ex Antrophagorum profapia orti, tamen mutuo cum Europæis commercio & consuetudine exculti; exutaque barbarie, humanitate nonnulli cum nostratibus contendunt.

clunt. Mediterranei contra agrestes, truculenti, immanes, sine lege, sine religione, ferino prorsus ritu, in hunc usque diem, nulla fixa aut stabili sede, huc illuc, pro victus ubertate aut penuria, piscibus & feris mira sagacitate & celeritate insidiantur: validissimis lacertis jancula, stupenda arte, sine arcu torquere norunt. Ominibus tantum & auguriis dediti, ariolis & impostoribus quæstui sunt; alii Tonitru, alii Vrsam minorem, aliaque sidera pro numine habent. Viri pariter ac foeminae, nullo circa pudenda velamento, fufis capillis, diversa licet tonsura, cæteris partibus corporis depilatis, incedunt; aviumque discolorum plumis se exornant. Colore quodam fusco ex Ianipapa pomo expresso, corpus turpiter pingunt. Et ne facies ornamento destituatur lapillos vilissimos & longissimos, perforatis à prima infantia auriculis tum labiis inferioribus & maxillis infigunt. Quod licet visu foedum, illis tamen regium videtur. Soli vivere amant, omnemque hominum præsentiam aversantur. Tuguria nec latibula ferunt, sed sub dio perpetuo victitant. Ita ut pauca, quæ de ipsis dici aut scribi mereantur, occurrant. Tanta est inter illos confusio & diversitas linguarum, ut exinde solum atrocissima bella & crebra nascantur. Ita ut inimicitias inter se exerceant perpetuas, supraque fas humanitatis & odii sævas: imo vel ipsos ludos aliquando in serias cædes & mutuas lanienas convertant. Cum in morbum eorum quis incidit, amici accedunt, quisque ingenium advocat, remedia quorum notitiam experientia sibi comparavit, profert. Mox spinis arboris *Carnaiba*, pisciumque dentibus, quibus sagittas asperant, in torosis brachiorum & femorum partibus alte cutem scarificant & incidunt, ut sanguis abunde profluat. Idem fere præstant per validissimam suctionem, ore pando parti dolenti applicato, membraque integra à morbis & lassitudine vindicari autumant. Suctum illum ad Medicinam spectare novit Homerus, qui de Machaone Menelaum vulneratum curante, sanguinem, inquit, exfugens, lenia medicamenta adsparsit. Vomiturum vi concitant contortis *Carnaiba* foliis, gulæque immisiss. His & similibus remediis frustra adhibitis, nihil ultra tentant, nec tamen ægrum relinquunt, sed unanimi consensu, tanquam de ejus salute desperantes, clavis ligneis illum ferociter interimunt: gratificantes tamen illi & ille sibi, quod mascule interire ipsi contingat, omnibusque miseriis eripiat: Hoc enim lætabundi in ipso mortis articulo gloriantur. Non minori cum applausu in parentis quam victi hostis cadaver sæviunt, illud præ turpi amore, hoc præ immani vindicta, crudelissimarum ferarum ritu dilaniantes. Utriusque carnes ossa tenus dentibus abraæ diræ ipsis epulæ existunt.

Nemo itaque mirabitur si longe majorem herbarum cognitionem habuerint Asiatici, quam Americani: cum hi animantibus non contenti, in rationalia quoque ruant, membrisque foetidis, nunc crudis, nunc ligneis veribus costis avidissime vescantur. Illorum autem multi, ex instituto Pithagoræ, vegetabilibus maxime vitam sustineant. Non abs re fore existimavi, à proposito, facta paulisper digressionem, aberrasse, barbariemque illam miseram, tum quæ huic genti paterna & annata sunt, paucis perstrinxisse. Denique ut constet, nullis creaturis adeo voluisse novercari naturam quin exacte alimenta & medicamenta à venenis eas distinguere docuerit. Quod cum in aliis animalibus & plantis quam plurimis solertissime, tum in radice *Mandioca* Brasiliæ alimento imprimis videre est. Cujus rasuram salutiferam à noxio & venenato succo vindicare norunt. Præterea ut demonstrem longe hanc à nobis diversam vivendi rationem & temperamenta, diversos aliquando morbos, & medendi modos suppeditare.

Restat itaque consideremus, quæ valetudini potissimum vel profint vel adversentur & unde originem ducant morbi. Inquit enim Hippocrates, conspiratio una, perspirabilia omnia, compatibilia omnia. Quorum si vel unum deficiat, tota hominis structura facile corrumpitur. Enimvero cum sub zona torrida, omnia astra verticalia vehementius agant, idque motu annuo, excessu subinde caloris & humiditatis: motu vero diurno, perpetua vicissitudine caloris & frigoris, eosdem microcosmus sortitur effectus. Qui si adventitius & in tempore laborer, commovetur, nonnumquam etiam evertitur, si ferendo impar fuerit. Ut enim planta novella, aëris, terræ & aquarum mutationes, tanquam naturæ ejus minus convenientes, licet in melius transplantata, sæpe non fert: Ita multi Europæi, aut imbecillitate naturali, aut rite vivendi imperitia, aëri & aquis hisce saluberrimis, primariisque vitæ fulcris, minus assuescere possunt. Vnde non raro illis de lassitudine spontanea querelæ, quæ, ex sententia Hippotis, νοσήματα φερίζει. Boreales, licet non minus quam Meridionales corporibus habeantur compactis, tamen mollitiem carniū ex hepatis intemperie incurrunt, nisi tempestive ea cochymica saburra exturbetur: missis compositis, solis simplicioribus, tenuiorumque partium alimentis se tradant. Ne tarditas & crassities humorum fomitem obstructioni, obstructioni perspirationi & circulationi sanguinis impedimentum afferat. Adeoque si Hippocratis effatum ξύμφοια μία locum habeat, hic sane ejus, tam necessitas, quam perpetua veritas elucescit. Quippe immodico existente calore, si perspiratio undique est libera, nulla exinde persentiscitur molestia; sin minus, ponderosius fit corpus, ac brevi fomes materiaque morbi futura,

futura colligitur. Circulatione enim naturæ perpetua, à centro ad circumferentiam, impedita, humoribus spiritibusque, siue ab interna siue externa causa, cohibitis, ingeminatur fervor, peiusque inde quemlibet se habere oportet. Quod sicut in omni vitæ officio verissimum, ita in somno manifestum deprehenditur. Idem cogira si lasso vel febricitanti intempestive medicamentum vel cibus exhibeatur. Ab his itaque sequentibus vitæ institutum fiat.

Quisque in locis excelsis ex occidente objectis, atque oriente apertis, habitare eligat, ubi ex continenti crassum ventum arcere, tenuem vero auram solisequam perpetuo excipere possit. Pectoris ac stomachi regione probe tecta, domi ac foris quisque vivat, quod nihil hisce corporis partibus magis inimicum, quam post æstum diurnum, frigus nocturnum. Quo fit, ut, clausis cutis meatibus, sudores retro pulsi, varios morbos progenerent. Quibus enim tempestive sudores fluunt, rarius valetudinem adversam incurrunt, aut si quando in morbum incidant, minori negotio restituuntur. E contra fit iis, qui difficulter sudant. Aquæ thermæ vel balnea hæcenus incognita sunt. Artificialia humida & sicca, contra externa & interna mala, maximo salutis commodo in usu existunt.

Quæ ex herbis, quas Brasilia producit, odoriferis eximiisque conficiuntur. Cavendum tamen, præsertim noviciis & advenis, ab immoderato vel frigidorum vel calidorum usu, quorum illa torpores & obstructions, materiam intus cogendo, hæc membrorum languores, carnesque effoeminatas propter spirituum exsolutionem excitant. Quamobrem ne humor alimentalis attractus resolvatur, fideliter oleis balsamisque nativis cavent incolæ. Quasi barbaries commune quid habeat subinde cum erudita antiquitate, cui familiaris olim fuit, licet nunc exoleverit, unctionis usus. Porro exercitia præter ambulationes, sedulo vitanda sunt.

Aura hæc, licet blandissime terram exhilaret, Solisque ardores clementer mitiget, tamen motu defatigatis obest. A vento enim adiapneustia: ab immoderato vero exercitio, summa humorum spirituumque accensio atque acrimonia proficiscitur. Tempus opportunum ad ambulandum est mane, modo accessus maris auram intendat & maturet, ut exhalationes nocturnæ domentur tempestive, atque tunc blande stringitur & concentratur calor naturalis. Maxime autem conducit circa Solis occasum prima vespere, quod vires corpori, robur & appetitum stomacho restituat, ob temperiem optimam aëris & auram intensiorem. Aura illa vespertina, *Seren* à Lusitanis dicta, quæ aliis Europæ regionibus calidioribus, cœlo sereno extimeri solet, hic salubris est prorsus. Peritissimi quique incolæ, labores & motus vehementiores tum animi tum corporis, maxime obesse: lucubrationibus quoque mentem turbare, memoriamque imprimis labefactari asserunt. Hoc certum est, difficilius vigilias, inferioresque longe labores ob citam virium exhaustionem tolerari sub Zonis torridis quam temperatis: torporemque & desidiam advenas tacite subeuntes licet, primo invisam placidam tandem contrahere. Somnus diurnus brevis, quem à prandio in lectis pensilibus promiscua multitudo capit, commendatur. Insuetis tamen aliquando obest, ac propterea multum concedendum hac in re consuetudini. Corporis vigilantis decubitus merito somno præferendus est, idque eo loci, quo aura marina quidem, non tamen radii solares possunt pertingere. Somnus nocturnus in lecto molliori & plumis avium referto, admodum improbat, quod viscera accendat. Qui sanitati consultum vult, pedibus nec coxis detectus jaceat: præsertim post mediam noctem. Densato enim corporis habitu à nocturno vento, venæ arteriæque meanti sanguini, tum halitui invisibili & sudori exitum præcludunt: ac tum quidem ob transpirationem cohibitam, postridie peiores & graviores se habent. E diverso illi qui cooperti somnum capiunt, jucunde ac optime valent, levioresque se sentiunt corpore, sudore levi & tenui, roris instar, madefcente.

Qui Venere abutuntur, ardorem juvenilem extinguunt, & senectutem ante tempus maturant, perspirationem & circulationem sanguinis remorantur, unde cruditates facile ad ambitum diffunduntur, catharros in cerebro, in corde palpitaciones moventes. Quare coitus, sicut ubivis, hic is maxime conducit, quo quis natura turgente, non vaga aut intempestiva libidine abreptus, Veneris incendium restinguit, idque tutius noctu, interdiu pejus. Ita tamen ut neque hunc cibus, neque illum cum vigilia labor statim sequatur.

Animi pathematis, præcipue Melancholiæ, qui frenum injicere nescit, ut motus naturæ & spirituum perpetuo sit liber, hujus cæli temperiei ferendæ impar habetur. Inediam hæc regio impatientius fert, ante omnia biliosis vehementer obest; qui si stomacho forte vacuo somnum capiant, facile tum capiti, tum cordi mala accersunt. Proinde agris juxta & sanis conducit modice & sæpiuscule cibum & potum capere, qui quo minus compositi vel calidi, eo conducibiliores ad sanitatem. Quicumque enim ad altam & beatam senectutem pertinere velit, siue advena siue indigena, caveat sibi à vino & carniū usu quotidiano; quod quæ ex nutrientium atque calefacientium sunt genere, siquidem vincantur, calefaciunt; sin minus, contrarium evenit.

Omnia amara & acria, imprimis mane, evitanda. Poma vero aurea, Limonia, Citria, Granata, Melo pepones, *Murucuja*, Citrulli, reliquaque refrigerantia, sive cruda sive condita utiliter comeduntur à jejunis, quibus inter delicias sacra habentur; quod hepati conferunt, tum & mensibus imprimis æstivis ad jucundissimam maturitatem perveniant. Unde in proverbium abiit, Non intrat ædes Medicus in quarum vestibulo crebri Aurantiorum cortices mane conspiciuntur.

Sedulo cavendum fructus ullos colligere, antequam radii solares ab exhalationibus nocturnis eos repurgaverint. Præstat illos ante, exceptis astringentibus, quam post pastum, tum quoque saccharo conditos, quam crudos, apponere. Quod fugaces cum sint multi, facillime corrumpantur, imprimis iis, qui imbecilli & intemperato sunt ventriculo. Ego quidem Galenum imitatus, perpetuo suasor fui amicis, ut raro fugacibus fructibus sese oblectarent, unde ipsis diu multumque bene fuit. Qui in quotidiano usu fructus, hi potissimum sunt (nam reliqua ad Historiam naturalem pertinent) *Ananas*, *Mangaba*, *Acaju*, *Araca* major & minor, *Guajaba*, *Murucuja* diversæ species, *Ibapiranga*, *Maçaranduba*, *Acaja*, *Araticu*, *Guitacoroy*, *Biringela*, *Marnaon*, *Bacoba*, *Banana*, *Cocos*, *Ficus* Indicæ varix; *Piper* domesticum multorum generum. Hi omnes inter patrios habentur, quorum aliqua pars sponte aut in agris provenit: nonnulli à Batavis & Lusitanis in hortis excoluntur tam feliciter, ut ipsi fructus vilescant. Inter subterranea sunt radices *Batata*, *Nhambi* & *Vmbi*; tum glandes Americani *Munduy* optimi saporis & nutrimenti, atque secundæ mensæ deliciae. Non procul à litore in locis arenosis & salsa æquoris unda imbutis, adeo luxuriant *Portulaca* & *Brassica* marina quædam, ut solum lateat sub illis.

Inter ipsas feras, plurimæ existunt, quæ victum administrant. Apri majores & minores, umbelico in dorso præditi, carnibus optimis & saluberrimis censentur. Amphibii porci, *Capiverres* dicti Lusitanis, haud multum dignitate cæteris inferiores, integris militum & Barbarorum cohortibus alimento sunt gratissimo.

Quod si crudioris cibi concoctioni, aquæ potum minus sufficere experiantur; pulverem ex sale & modico piperis Brasiliensis præparatum, *Inquitaya* dictum, intermiscere norunt, condimentumque inde conficiunt saluberrimum, atque in omni peregrinatione merito circumferendum. *Acta* etiam lucifugæ (mira aspectu animalia) carnes gustatu bubulas plane referunt. Capræ, *Pacas* & *Cotias* quas nominant, tum lepores & cuniculi Europæis haud cedunt, *Tatusia* denique loricatæ & insignes illæ *Lacertæ*, *Vnuana* & *Teju* dictæ, palato gratissimæ & in deliciores epulas expositæ. Neque hæc tantum, sed & alia identidem silvestria & domestica, catervatim in saltibus oberrantia, nuper à Lusitanis, mox Batavis, invec̃ta sunt pecorum armenta, imprimis boves, porci, arietes. Inter hæc nefrendes teneritate carnis excellunt, usque adeo, ut ægrorum diætam ingrediantur, & ovillæ longe præferantur. Suum enim & gallinarum imprimis summum est incrementum & bonitas ob cœli temperiem.

Avibus silvestribus, partim in nemoribus, partim in aquis viventibus, optimi gustus, haud quaquam destituuntur. Licet non sit hujus instituti omnes enarrare, eas tamen præterire nolui, quæ palato & saluti inserviunt. Ut sunt, quæ in montanis habitant, *Perdices*, *Iambi*, Phasiani Brasilienses diversi, Barbaris *Macuagua*, *Iacu* & *Aracua* dicti. *Mouton* pavonis magnitudine, sed nigris plumis, carne optima & tenerima. *Psittaci*, *Palumbi*, *Ficedulæ*, *Turdi*, *Fringillæ* diversi admodum generis. *Accipitres* item à quorum numero *Nisus*, quem *Guavilaon* Lusitani, Brasiliani vero *Teguato* & *Inaje* nuncupant, gallinis & columbis insidiantes. Ex amphibiiis celebrantur anates silvestres, quarum quædam Europæis minores, quædam majores & anserum magnitudine sunt. His adjungo *Iacana miri* & *Iacana guacu* gallinas palustres, quæ tostæ mensis inferri solent. Cæterum tot volatiliū genera *Ardeas*, *Grues*, *Cataractas*, *Coturnices*, *Struthiones*, tanquam ignobilioris carnis prætereo. Hæ omnes ambræ griseæ primarii sunt prædones, quam durante maris tempestate in ipso litore certatim devorant, antequam maris accolæ eo possint pervenire.

Pisces squamatos asperos, læves, cum fluvii & lacus, tum mare piscosissimum vicinum abunde suppeditat. Qui in hisce regionibus ita salubres judicantur, ut neque febricitantibus noceant. Cancris quoque, Testudinibus, Gammaris, Squillis, Conchis, Ostreis, omnibusque testaceis & crustatis, præsertim paludes recessu maris subinde exsiccatae, maximopere sca- tent, gratissimoque alimento omnibus pariter incolis existunt. Multi pisces mari & fluviis communes sunt, maxime mensibus pluviis, quod tunc aqua fluvialis in mare prolabatur, sua- que dulcedine pisces trahat. Unde illeæti altius ascendunt (sicut quoque tempore pleni & novilunii) ibique imitorari delectantur, quod herbis suavissimis, quibus plerumque fundi luxuriant, inescuntur. Inter fluviatiles numerantur, *Duja*, *Piajuha*, *Acara pucu*, Alburnum Europæum referens, *Cyprini saxatiles*, percæ optimi & pulcherrimi pisces, varioque colore insignes. Lucii è quorum genere *Robalo*, qui hyeme tantum capiuntur, *Anguillæ* item, *Congrus*,

grus, Scarus, & hujus generis alii, quibus supersedeo. In sinibus vero & lacubus mediterraneis (qui *Alagoas* Lusitanis dicuntur) piscium immensa est multitudo, quorum facile optimi existunt, *Sindia*, *Gueba* & *Noja*, qui squamis carent, *Tamate* sive loricati. Qui licet fluvialibus dicantur inferiores, haud multum tamen cedunt, quod non stagnantes vere sint aquæ, sed perspirent, indeque fluenta & rivi egrediantur. Pisces denique vel sole exsiccantur vel sale (qui copiosissime in salinis hic colligitur) condiuntur, inque penu & salsamentariis conservantur: Inter quas præcellunt, *Curima parati* (*Herders* Belgis.)

Omnes pariter Barbari eodem oblectantur obsonio, eoque sane præstantissimo, quod ex oleo & aceto præstantiori & efficaciori contra piscium phlegma, cui multum piperis Brasiliensis immergitur, præparant. Qui recens capri à piscatoribus ex Oceano ad nos deferuntur ac celebrantur, hic potissimum recenseo, eorumque nomina Brasílico idiomate, vel Lusitanico, quatenus vulgo notiora, exprimo; *Piracana*, *Piraumbu*, *Pirapinime*, *Carantia*, qui piscis est coloris rubri. Cyprinum nostrum Europæum æmulantem, sed paulo majorem. Cæterum *Carapantangele* percæ est similis. Quem vero *Cunapu* vocant, Lusitani *Mero*, Batavi, *Jacob Everts* in mari juxta & fluminibus reperitur. Huic similis est *Pirata apua*, sed non æque crassus. *Siobe* piscem *Carantia* per omnia refert, excepto colore & dentibus. *Beyupira*, *Guarapucu* cavallo & *Iaravallo* & *Carapitanga*, marinorum piscium facile sunt principes. Hi omnes quovis anni tempore capiuntur, & piscatoribus *Fundi Pisces* dicuntur, quod fundo semper adhærescunt. Nam qui æstate solum capiuntur plerumque in superficie maris cernuntur, ut Auratæ marinæ, Hispanis *Dorades*; deinde *Pisado*, *Picudo* seu Lucius noster, *VVaribana* optimi palati, verum difficilioris concoctionis: *Corcovado* non multum absimilis, sed dorso cæruleo, nimisque rotundo. Orbium, Scombrorum, Acuum, Rajarum multæ species edules. Præter hæc denique *Iupipiapre* veluti Tritones, Lusitanis *Peixe Mulhier* dicti, Balenæ, Vaccæ marinæ, aliæque prodigiosa Neptuni pecora, inter quæ Delphini & Thynni insigni velocitate cæteros superantes, conspiciuntur. Lamia porro, Brasiliensibus *Cacaon*, Belgis *Hapen*, & ferræ quæ illis *Araguagua* nobis *Swaertvisschen*, inter rapaces primum locum obtinent. Illi formidabili rictu pisces non tantum, sed & homines sub aquis urinantes devorant: Hi perpetuum cum Cetis bellum gerentes, eorum præcordia gladio, acutissimis radiis horrescente fodiant, ut mare cruore tingatur. Cetorum enim præsertim mensibus pluviiis magna apparet copia, foetusque ibi edunt; mari autem recedente, contingit eos in vadis hæere aliquando, atque hinc multum olei inde redundat. Quos vero volare videmus pisces, sunt edules, atque plus minus halecis magnitudine. His provida natura opinor alas addidit, ut hostes, qui omnes pisciculos minutos gregatim natantes persequuntur, evadant. Cujus rei non ignari piscatores, vivos hamis affixos profundo immittunt, magnoque fœnore illos redimunt.

Potus porro usitatissimus & longe saluberrimus (supra illum quem ex tot fructibus exprimi diximus) aqua est limpidissima, divinitus hisce regionibus concessa. Quæ jucundo refrigerio, Solis ardore & longo itinere fractos refocillare ac summopere recreare solet. Largius & crebrius pota, nullos in ventre vel hypochondriis flatūs aut tormina excitat, neque ventriculum debilitat; sed melius quisque inde se habet: modo ἐνδράμνδς & regionis temperamento conformis fuerit. Atque hinc quidem illico sudores & urinas provocat, adeoque appetitum stomacho acuit, ita ut voraces incolas reddat. Illa quæ ex amnibus *Paray paratybi* fluit, à calculosis imprimis & artieulorum morbis præservat; rarissimæque de duobus hisce malis quærelæ sunt. Constat, plurimos beata admodum senectâ à tot ærumnis libera, centesimum attingisse annum, nec alium potum præter aquam toto vitæ curriculo gustasse. Cum enim aquæ hæ pleræque nive & metallis destitutæ è sublimi prolabantur & profundis è fontibus orienti obversis scaturiant, longo itinere assiduoque Solis calore excoquantur, dulcissimæ & tenuissimæ evadunt, nihilque subsident. Hibernis mensibus minus quandoque limpidæ, ob crebriores pluvias nec æque frigidæ. Æstivis ob auram intensiorem frigidissimæ sunt, nec tamen duræ, sed molles, leves atque concoctu faciles. Aquæ ex imbribus collectæ, leves quidem, sed calidæ & facile putrescunt, quod ex plurimis & diversis constent, ravimque inducunt, nisi excoquantur. Quæ ex tumulis & montibus his, metallis fere destitutis, profluunt, iis qui ventre sunt duriore conveniunt. Si quæ vero aquæ saxa & ferrum resipiant, iis conducunt qui humidiori & molliori sunt ventre, quod ventres cogant & resiccent. Veterani non minus solertes sunt in aquarum differentiis gustandis, quam nostrates in diversis vinorum qualitatibus discernendis, quos imprudentiæ insimulant, si nullo habito discrimine aquas hauriant. Illi enim tenuissimas & dulcissimas, nihilque subsidentes hauriunt, quas sublimioribus locis (subtertaneis ob teporem neglectis) in urceis fictilibus, noctes diesque sub dio reservant, ubi invitis radiis verticalibus, intensissime ipso momento refrigerentur. Hippocrates Aphorismo xxv. lib. v. Aqua quæ cito calefit & cito refrigeratur, levissima est. Æstuantibus tamen cam, licet gratissimam, nisi ossa condituræ ante degustata bibere non convenit. Cum è

contrario nostra pubes nautica & rustici, pessima omnino consuetudine, frigida largissime hausta, vinum stillatitium ob metum cruditarum superbibant. Quasi ejusmodi vehiculo opus esset, èque duobus hisce contrariis, hepatis aliorumque viscerum tonus nihil pateretur. Præterea militum & Afrorum promiscua turba, olente illo & nimio familiari potu, qui *Garapa* vulgo appellatur, se implent, quem caupones lucriones ex nigro saccharo & aqua conficiunt, & vix defœcatum, vili pretio divendunt, additis nonnumquam foliis arboris *Acaju*, quorum calore vapores excitantur, citiusque inebriare faciunt. Conceditur tamen modice, si rite concinnetur, vetusque factum sit.

Dilutum quoque alium ex aqua fontana, Saccharo & Limonibus à mulierculis nostratum confectum sani pariter ac ægri in deliciis habent. Vini Absinthiæ, cerevisiæ Europææ, vini imprimis adusti, maximum in his oris usum, quidam voluerunt, sed immerito. Vinum Rhenanum & Gallicum vel quod nimis suffimigiis infectum huc deferatur, vel delatum minus bene conservetur, minus sanitati conducit. Vinum Hispanicum per omnes Indias, quod per se sine arte subsistat, cæteris vinis Europæis longe est præferendum. Cujus usus modicus vesperti sacer mane profanus. Nec leviter peccant, qui torridis hisce plagis paulo plus justo illud potant. Quippe numquam expertum est potus frigidioris excessum, tantum nocuisse, quantum calidioris, quicquid nasutiores refragentur. Galen. in Hippocrat. comment. lib. v. de Sanitate tuenda. cap. 12.

Hactenus de usu & abusu rerum, ut inde constet, hunc orbem habitanti, quibus & quo pacto tueri ac firmare valerudinem possit & debeat. Antequam autem de lapsa restituenda agamus, paucis perstringendum duxi, quinam morbi quæcunque anni tempora, constellationes, præcipue Lunæ, æstusque aquarum respiciant: quique inter diversas gentes, vel discrepantes vel communes sint. Primum quidem, cum ob constantiam & æqualitatem tempestatum, hæc plaga saluberrimam temperiem ex calido & humido sit nata verisimillimam, mutationes nec tam magnæ, nec tam crebræ, ut supra à nobis dictum, fiunt, unde certa salutis & longævitatatis indicia proficiscuntur. Quia, ut ait Hippocrates, mutationes temporum potissimum pariunt morbos: & in ipsis temporibus magnæ mutationes aut frigoris aut caloris, & alia pro ratione eodem modo. Semestri siquidem pluvioso, licet humiditatis prædominium, tamen à jugi Solis splendore, accipit moderamen. Quod si ex debito & tempestive fiat, annum proximum sequentem saluberrimum & à multis morbis immunem prænunciat. Semestre æstivum, rore copiosiore imbrium rarietatem compensat, & præsentiam Solis diurni lenit; utcunque tamen media æstate, nimirum Decembri vel Januarii, sole redeunte à Tropico Capricorni, terra iis irrigetur aquis, quas pluvias de Acaju appellant: quibus si non prorsus destituantur, nec nimium obruantur, dum prædicta arbor floret, optime de Barbarorum messe & vindemia agitur. Hisce temporibus æstivis, sicut morbi citius desinunt, ita acuti ut plurimum & boni judicii sunt. Secundum illud: Ex constitutionibus anni (Hippocrat. lib. 3. Aphor. xv.) in universum siccitates, assiduis imbribus sunt salubriores & minus mortiferæ. Hinc laterales morbi, febres ardentes, raro lethales. Per siccitates enim febres acutæ fiunt, & siquidem annus maxima ex parte talis exstiterit, qualem effecerit constitutionem, tales ut plurimum quoque morbos expectare oportet. Verbi gratia, cæcitates vel diurnæ vel nocturnæ, dysenteriæ, hæmorrhoides, inflammationes ani, pruritus totius corporis, impetigines ex adusto sanguine generari contingit. Lepra autem & scabies incognitæ sunt.

Hibernis mensibus si Austro perpetuus corpora exsolvat, humectet, languidaque reddat, qui generantur morbi præcipue sunt febres putridæ, multa capitis ac ventris pituita (juxta illud Hippocrat. Aphorif. 16. lib. 3. Assiduis imbribus morbi fere fiunt, febres longæ, fluxiones alvi, putredines) lapsus cartilaginis ensiformis, albus alvi fluxus, hydrops, Hernia. Omnium autem maxime, oppilatio hepatis & ventriculi imbecillitates: quæ viscera simul cum anni tempore mutationes accipere solent. (Hippocrates de aëre, aquis & locis;) Spasmus, torpor, stupor, cæterique nervorum affectus in Indiis inter advenas frequentes sunt, atque præ cæteris, piscatores, fabri, pistores illis infestantur. Porro pedum ulcera, tantæ sunt malignitatis, ut vix curationem, nisi æstate recipiant. Morbi alii ad alia tempora bene vel male se habent, sine medicamentis aliquando auctore Hippocrate. Plerisque tamen his morbis æstas non vacat; ad Aphorismum decimum nonum lib. 3. Quilibet in quibusvis anni temporibus morbi fiunt, tum exacerbantur. Atque hi omnes enarrati affectus huic regioni tanquam patrii sunt. Africæ autem oris occidentalibus Scorbutus, Cachexia & Synochus putrida. In Chili cæteris malis prædominantur, tanquam endemia, strumæ quidem in parentum semine latentes, sed ortæ potissimum ex aqua nivali, quæ illis ex altissimis montium jugis allabitur. In Java Indiæ orientalis insula (J. Bontius de medicina Indorum) Berybery, paralyseos species, familiaris est.

Quantum ad ætatem, infantia & juvenus, ut dictum est superius, morbis frequentioribus infe-

infestantur: senes vero rarioribus, Aphorismo 3. lib. 2. Et quædam ætates ad anni tempora & victus genera. Et paulo post Aphorismo trigésimono nono lib. 11. Magnam partem senes juvenibus minus ægrotant. Catharri, qui frigidioribus regionibus senes, hic potissimum infantes & juvenes infestant.

Morbi diversis in nationibus variant. Nostratibus, imprimis novitiis, sunt compositi plerumque & Chronici. Atque eorum longe plures morbis corripuntur frigidis quam calidis, quod à nocturno frigore minus sibi caveant & à diurno æstu calorem innatum evocari patiantur. Tum quoque ex nimia nutrientis cibi & potus ingurgitatione, calor naturalis instar flammæ imbecillis, cui multum olei confertim infunditur, suffocetur; unde corpora non solum non calefiunt, sed & frigida vitia gignuntur. Quippe tam pertinaces incurrunt vel viscerum obstructions, vel alvi fluxus, ut passim languentes decoloresque ac viva cadavera incedere videas. Lusitanis minus compositi, sed acutiores solent obvenire morbi. Brasilianis rari, ii-que acuti & simplices.

Quod si ætas admodum sicca fuerit, biliosis & melancholicis ob nimiam aduersionem male est. Humidum siquidem, quod in ipsorum corpore adhuc reliquum est, calor depopulatur & desiccatur, partibus viscosis & crassioribus manentibus. Pituitosis hæc omnia è contrario obveniunt. Hyeme autem nimis pluviosa, teporibusque nimio flatu suscitatis corpora non constringuntur, sed cerebrum nervique humiditate ac uligine opplentur, quæ, accedente æstate, æstuque, ac mutatione subito accedente, circa Æquinoctium Autumnale valde noxia. Nam quia venter à redundante humore liberari nequit, aquam intercutem, profluvium alvi ac difficultates intestinorum inde enascantur oportet. Sic mulieres quantumvis fœcundæ, non tamen concipiunt, crebroque abortiunt, aut si quando parturiant, difficulter fœtum eniuntur, eumque imbecillum ac debilem, brevique interitum, aut certe valetudinarium.

Quod quidem potissimum de advenis mulieribus dictum sit.

Quantumvis tempus æstivum hiberno magis sit salubre, quoniam in Brasilia siccitas humiditati prævalet, naturarum tamen aliæ ad æstatem, aliæ ad hyemem bene vel male se habent. Proinde mulieres & infantes, cum corpore sint magis pituitoso, æstate melius quam hyeme valent. Contra, biliosa corpora & gracilia melius hyeme, pejus autem æstate. Et hæc quidem de intemperatis, quæ moderato contrariorum usu conservantur, corrumpuntur à simili. Contrarium vero in temperatis fieri consuevit. Cæterum à morbis qui è vaporibus ex terra aut lacubus ortis, nascuntur, non est prorsus libera Brasilia. Cœlo enim existente turbido, & vento marino à terrestri victo, subito fiunt catharri & raucedines. Ab iis tamen qui Epidemici dicuntur, & à maligno siderum influxu, vitiosaque qualitate cœlitus dimissa, certis temporibus sæviunt, immunis semper fuit habita. Anno millesimo sexcentesimo quadragésimo & tertio, æstate admodum sicca anthraces apparuerunt. Triginta annorum decursu semel duntaxat Afri ex Angola huc variolis laborantes devecti, reliquos nullo malo contaminatos, ingenti mancipiorum strage, inquinaverunt. Pari propemodum modo contagiosa lues inter pecora domestica, hyeme pluviosa, aliquos greges depopulata est. Eo tamen malignitatis contagium adscendisse, ut pestis (sicut in Peruvia à tergo Brasiliæ fit) aut morbus pesti affinis, inde exortus fuerit, à nemine umquam compertum est. Quasi assiduitas Euri ab Oceano spirantis aërem serenet & quasi verratus adeo, ut seminaria contagii impediantur, haud aliter à calido & sicco, quam sub Zonis temperatis à frigido & sicco extinguuntur. Morbi siquidem Epidemici quantum cæteris vulgaribus sunt vehementiores, tantum majorem aëri ad mutandum corporis habitum & ad pejus aut melius disponendum, inesse vim quam in diætâ & cæteris non naturalibus apparet. Pleni & novilunio, imo & quadrantibus singulis, alterationes manifestas corpora recipiunt. Quo fit ut Medici non nisi necessitate urgente ægris medicamenta porrigant; tunc enim dolor exasperatur & pejus habet æger. Idem cogita de Solis motu diurno, cum supra fidem circa meridiem, biliosi morbi, noctu vero pituitosi ingravescant. Motus Lunæ diurnus singulis sex horis, non minus quam menstruus mutationes evidentes suscitans, observatu dignissima operatur. Singulis enim sex horis, modo accedente mare, morbum ingravescere, ac dolorem mitigari vicissim sex aliis, modo recedente, cruciatus paulatim minui, ipsi ægri testantur. Quod in acutioribus juxta ac minus acutis morbis, præcipue in iis qui è fluxionibus & plenitudine oriuntur, apparet. Adeo accrescentibus aquis, æstuque maris in plenilunium incidente configuntur cum infirmitate nonnulli, ut etiam vitam cum morte commutaturi videantur, cum tamen vix quenquam tunc interiisse meminerim. Plerosque autem pelago decresciente extingui ægrotos, quia præter aliorum testimonia, ipse toties experientia comprobatum habeo, confidentius affirmare ausim. Idem in partu fieri ab obstetricibus fuit observatum. Ita ut validissimæ hæc influentiæ & occultæ cœli qualitates, eosdem effectus nascenti & denascenti impertiri videantur, & hunc à vitæ angustis illum à carcere & vinculis uteri materni absolvant. Hæc eadem de animantibus

brutis affirmant, quod à me tamen nondum experientia exploratum fateor. Aristoteles nulum animal nisi æstu expirare inquit. Plinius quoque Natur. Hist. lib. 11. cap. 102. ita de Maris & Lunæ potestate habet: *Quo vero conjectatio existit haud frustra spiritum sidus Luna aestimari. Et hoc esse quod terras saturet, accedensque corpora impleat, abscedensque inaniat. Ideo cum incremento ejus augeri conchyliæ & maxime spiritum sentire, quibus sanguis non est. Sed & sanguinem hominum etiam cum lumine augeri ac minui, frondes quoque & pabula sentire, eadem vi in omnia penetrante.*

A plurimis experientissimis viris accepi, Senes Empyricos in praxi exercitatissimos, ad horæ spacium mortem sibi prædixisse; & tunc demum pronuntiasse postquam jam aquæ recessissent; cumque illum defluxum evasisent, spem certam concepisse ad sequentem recessum se fore superstites. Quod ipsum ita contigit, temporeque modo dicto occubuerunt. Hæc ut admiratione digna; ita Medico perquam necessaria, ut de alterius salute suoque honore minus periclitetur. Hanc latentem naturæ vim anxie disputare, non est hujus propositi. Sufficiat per effectus scivisse, quod perturbatio hæc criticum, aliquando symptomaticum quid præ se ferat; pro dispositione naturæ aut virium materiæ morbificæ. Sicut enim nox, Aphorismo 1111. lib. 2. crîsim præcedens, ægris molesta esse solet, quæ vero subsequitur levis, ita oppressio hæc aquis decrefcentibus desinens, quo gravior fuerit, eo levius & melius dispositum relinquit corpus, si modo requisita ad crîsim adsint: sin minus, mors eo certius subsequitur. Observandum autem quod hæc perturbationes noctu fortiores, quam interdiu existant. Quasi hi motus, Lunæ plerumque motum sequerentur, quæ noctu magis quam interdiu vires suas exerit. Porro crîsim observationes frequentissime occurrunt, modo præsentis & præteriti temporis constitutio rite examinetur; morbi natura dignoscatur, principium cæteraque morbi tempora non negligantur. Et totum hoc quidem in subjectis ad cœli soliq; hujus temperiem constitutis, verissimum comperies. Omnium autem maxime in Indis, eorumque ritu viventibus, feliciter morborum eventum præsentire, plurimaque ex libris solum nota, experientia tandem confirmare licet. Crises sæpe perfectæ fiunt, & quidem tempore æstivo potissimum, quia magis constantia & æqualia tunc sunt tempora. Quapropter Hippocratis Aphor. lib. 111. verissimum quotidie experiri datur. Constantibus temporibus si tempestiva tempestive fiant, morbi stabiles & boni judicii accidunt; inconstantibus autem instabiles & mali judicii. Sæpe quidem per hæmorrhagias, sæpissime vero per sudores, quos calidos & magna copia è corporibus fluentes, maxime salutes comperi, idque diebus imparibus, juxta Aphorismum trigesimum & sextum lib. 1v. sin minus, ut ex defectu virium fit, & citius quam die septimo, malum. Nec minus crebro per fluxus ventris crises manifeste apparent. In quantum symptomatici fluxus alvi, miseros mortales perpetuo in his terris excruciant, in tantum natura critice per eandem se exonerare amat. Denique sicut longo alvi profluvio detento, vomitus, arte concitatus, prodest, ita sponte superveniens, sæpissime solvit morbum.

Cæterum, quemadmodum veteres morbos nonnumquam extinguere contigit; ita novos & cœli siderumque hoc influxu & terræ Australis temperie, generari constat. Nam præterquam quod astra, aër, anni tempora, aquarum & ciborum diversitas, ratioque vivendi prorsus alia, facile temperamenta immutent, accedit variarum nationum conjunctio. Sic Europæi cum Æthiopibus concumbentes *Mulatas*; cum Brasilianis *Mamalucas*, ut vocant, progenerant. Afri & Americani Europæis, per quosvis familiares vivendi modos, sua mala communicant, & vicissim. Unde nunc implicati & diversi, nunc novi generantur morbi, qui exercitatissimos quandoque viros ita defatigarunt in praxi, ut circa morbi diagnosin, quam maxime vacillaverint. Ita ut in tanta rei incertitudine, non minus hi circa morbos endemios, quam illi suam olim in lue venerea, aliisq; id genus morbis dignoscendis & curandis, inscitiam ingenue sint confessi. Donec tandem remediis exquisitioribus inventis, morborumque temporibus accuratius observatis, quosdam expulerint. Nonnulli morbi ex parte novi videntur, quia periodum, tempus, eademque accidentia non rite observant, curandi tamen ratione non semper differunt. Quæ omnia ut recte dignoscantur, solerti & sagaci judicio, multaque experientia opus est. Ego quantum temporis publicis curis suffurari potui, observationibus hisce colligendis impendere, iisque, quibus lampada, in Patriam remeans, lubens nunc tradere, impertiri volui. Spe certa fretus, fore, ut suo ingenio atque industria, ea quæ adhuc desiderantur, aliquando suppleant, aut si quæ minus recte dicta, candide restituant. Ingenuis enim, licet tenuioribus hisce conatibus, principii gravitas, incultaque barbaries facile patrocina-buntur.

G V I L I E L M I P I S O N I S, M. D.
L I B E R S E C V N D V S,

Qui agit

D E

E N D E M I I S & F A M I L I A R I B V S
M O R B I S I N B R A S I L I A.

C A P. I.

De Febris.

U E M A D M O D U M multa in tam crassa barbarie cruda vel corrupta, arteque Hippocratica indigna reperiuntur: sic etiam non pauca utilissima, antiquitatem redolentia, quæ vel eruditissimos Medicos advenas disciplinæ subijciunt, observanda occurrunt. Quippe cum multarum artium rudimenta vel ab ipsis animantibus brutis (quibus benigna mater natura arte insita imprimis curandi morbos destitui noluit) ad nos redundare fatendum sit. Quis dubitet ab his mortalibus licet remotissimis à dogmatica & rationali medendi arte, non plurima nobilissima & secreta remedia atque antidota, medendique modos veteribus incognitos, quotidie ad posteros derivari? Quibus paulatim ad manum traditis, & tandem quasi in succum & sanguinem à Rationalibus conversis. doctorum Scholæ & libri superbiunt. Experientia enim tum authorum testimoniis constat, omnes passim fervidarum plagarum Incolas Empyricos, morborum causis neglectis, sumpta indicatione à morbis & symptomatibus ad duo potissimum auxilia, scilicet evacuandi & refrigerandi præcipientes ferri atque ibidem subsistere. In quibus medendi conatibus, quantum vel sibi constent, vel deficiant, solertiores facile viderint: ex hac qualicunque Medicina Brasilianorum à me per septennium observata & quam potui succincte tradita.

Java, vasta illa Indiæ orientalis Insula, octavo circiter à linea Æquinoctiali sicut Brasilia gradu versus Austrum, ab intermittentibus febribus habetur communis, paucosque morbos qui certam periodum cum intermissione observent, istuc grassari testatur J. Bontius, in Indiis quondam Archiater. Morbis autem epidemiis & pestilentialibus, tum Synochis putridis, omnibusque febribus continuis habitatores affliguntur. Idem de Angola, ejusdem nobiscum latitudinis gradu, à Medicinæ peritis Jesuitis accepi. In Regno Peruano & Chilensi provincia, regionibus à tergo Brasiliæ oppositis, sed frigidioribus, promiscue pestem, omniumque febrium genera, sicut in Europa reperiri, testatur senex Hispanus, quondam in Potosi practicus felicissimus. Brasilia peste, cæterisque epidemiis & grassantibus quidem plane destituitur: non æque tamen febribus, Synochis & putridis, cum impeditæ circulationes & ventilationes, facile obstructiones & putrefactiones generent, accedente fructuum fugacium & horariorum nimis frequenti usu, ac ambiente aëre calido & humido.

Febres continuæ ardentes ex bile eruginosa ortæ & cum furore aliquando insurgentes, omnium sæpissime hic reperiuntur. Tertianis quoque cæterisque intermittentibus veris & spuris, hæc terra non caret, quæ cum exquisitæ & simplices non raro sint, vehementius citiusque terminum solent absolvere. Nostrates imprimis Baccho indulgentes, præter jam enarratas febres

febres, Quartanas non minus hic quam in Europa graves, licet minus durabiles incurrunt, quod ingentem adustionem recipiant humores æstate existente sicca, ob consumptionem tenuissimi, & permansionem acerrimi & crassissimi. Quibus, malo existente in Hepate, non raro Hydrops succedit.

Quotidianæ rarissime hic dantur. Cum Galeno asserere audeo, me numquam quoque ullum juvenem aut virum, natura calidos utcunque & biliosos, iis febribus corripi vidisse, excipe pueros voraces, hyeme imprimis existente calida & valde humida. Ephemeris ob accensionem spirituum, vel ex sola mora sub Sole verticali experimur, quas multa frigida irrotatione per totum corpus facta, Empyrici restituunt in athleticis, instinctu naturali, an Hippocratis & Galeni præceptis ducti, ignoro.

Hi plerique morbi prognosi & curatione aliquando ab Europæis differunt, iisque partim ex veterum institutis, medemur. In quibusdam vero, Regioni, victui, cæterisque admodum ab Europæis diversis, plurimum concedendum. Empyrici solertiores synochos illas atque ardentes continuas promiscue sanguinis creberrima missione, tribus modis, scilicet venarum arteriarumque sectione & cutis scarificationibus institutis; accedente frigida potu & sola pituita ex radice *Mandiova* facta, passim emendant. Nonnulli vero potioni ex aqua fontana, cum sacchari momento & recenti Limonum succo, ad syrupi consistentiam coctæ, se fidunt, eamque calidam felici cum successu reiterant, bis terve de die, atque hoc modo turgentem fervidum illum humorem, aciditate tanta fremant sedantque: sicut in olla bullienti sæpe contingit.

Somnum per externa soporifera, eorundemque haustus conciliant, (ad amara quoque Ægyptios confugere testis est Prosper Alpinus) tum imprimis cum imtempestivæ, ut solent, comitantur vigiliæ, atque febris subjectum effœminatum, atque ab immoderata forte venere exhaustum, corripuerit, ut Lusitanis pariter ac Indis frequentissime contigit. Tunc enim præsens jactura virium & spirituum humorumque accensio, magnis illis remediis evacuanti- bus omiſſis, per narcotica, quæ coagulo sint ruentibus humoribus, restitui postulat: quod totius corporis, præcipue capitis Unctione & diversis medicamentis, accedente viscida quadam & frigida materia è ramulis cardui littoris contusa, instituitur.

Porro neglectus in horum morborum principiis, ut ubivis terrarum, ita in Indiis nocet; nec attendendum ad Avicennæ consilium, qui non nisi post concoctiones, venas secandas præcipit, principio & statu morbi jam elapsis. Febres enim acutæ quæ mentem dejiciunt, adeo invalescunt, si ipso statim initio magna illa enarrata remedia non adhibeantur, ut non raro lethum secum trahant. Ita ut post secundum diem non movendum, quod motum non est: imo in acutissimis turgente materia sæpe post primum, ob exolutas vires silendum sit. Cujus rei veritas ut experientia deprehensa in Græciæ insula Co, sic indies magis magisque in Brasilia elucet. Atque has quidem sanguinis evacuationes inter advenas & nostrates potissimum strictius observandas censebis, quod Lusitanorum calori assueta corpora, amplis vasis, raraque pinguedine infarctæ; Indorum solida, densa & compacta tutius & diutius fatigare licet. A prima namque infantia ad ipsam usque senectam (quæ utraque valida & firma ut plurimum esse solet) cito, tuto & jucunde non tantum Chirurghi, sed amici prospero successu, venas incidunt. In illo Rhafin, in hoc Avicennam imitantes, invitis tot Galeni aliorumque veterum interdicitis. Celsique illud dictum lib. 11. respiciunt, non quæ ætas sit, neque quid intus in corpore geratur, sed quæ vires sint. Ea tamen cautione, ut quantum Europæis & Boreali- bus iteratione & promptitudine præstent; tantum illi quantitate, quæ unica vice fit, deficiant. Nec umquam Hippocratis præceptum affecutos memini, ut ad animi deliquium sanguinem emiserint, quod requirunt ad id uno subjecto raro concurrant. In vegeto & juvenili plethorico corpore vix septem uncias excedunt, quater tamen, imo quinquies die eodem feliciter incisionem reperunt. Raro hirudinibus, quæ sunt Europæis minores, utuntur. Scarificationibus autem frequentissime; tum & cucurbitulis corneis rite applicatis, phlebotomiæ defectum in mulieribus pinguioribus, senibus debilioribus & infantibus molliori carne præditis optime suppleant. Solus cornearum cucurbitularum apud Americanos usus existit; eæque sunt taurorum parvæ perpolitæ, quibus altera extremitas latissima, altera angustissima parvo meatu constat, quas non igne vel aqua calenti, sed oris suctione, retracta respiratione cuncti validissime affigunt, reiterantque pro libitu. *Quam tutum & validum sit remedium usus cucurbitularum contra plurima mala externa & interna, præter Galenum & Celsum, Oribasius de Herodoto refert lib. vi 11. cap. 17.* Hoc idem faciunt sanguinem volentes trahere eadem cute scarificata, hincque copiosior quam cucurbitulis educi solet. Verum dictæ illæ magnæ scarificationes absque cucurbitulis, nec attrahendi modo nec sanguinis quantitate cum Europæorum conveniunt, quippe eæ raro cultello, sed spinis arborum vel dentibus piscis Lamia profunde instituuntur, non in malleolis ad veterum normam, aliisque externis membris sicut Ægyptii alii-

aliique solent, sed femoribus, suris, brachiis & omnibus torosis corporis partibus, vulneraque aqua calida irrorant. Hac ratione libras sanguinis educunt, non secus ac per venæsectionem, plurimumque adeo differunt à cucurbitulis scarificatis. (Oribasius pestē laborans duas circiter sanguinis libras per scarificationem eduxisse sibi cum successu, de seipso testatur.) Ut vero doloribus scarificationis succurrant, antequam opus aggrediantur, non solum frictionibus, sed & manuum vapulationibus crebris, stuporem quasi membris inferunt. Peracto opere ea succis & balsamis leniunt anodynis. Atque hoc solo remedio plurimos affectus, febres imprimis non raro restitunt, internalque partes nobiliores à noxiis liberant humoribus absque multa virium jactura.

Cæterum religiosi sunt in præscribenda diætâ. Sæpius & statis interdiu horis cibant. Defectum enim quam excessum ægris plus semper in Indiis quam alibi nocuisse, multis experimentis ratum habent. In quo tamen medium cordatiores tenent, juxta illam Septalii animadversionem XXI. *Errores in tenui victu prævalente indicatione virtutis - deteriores in defectu; prævalente morbo, deteriores in excessu; in pari indicatione, pares errores.*

Porro syrapi & condita refrigerantia & putredini resistentia cordialia, hæc ab illis maxime probantur; Syrup. de *Murucuja* (quod est celebre illud granadillæ pomum) Limoniis, Aurantiis eorumque floribus. Fructus *Mangaba*, *Vbipitanga*, ficus indicæ fragrantioris, *Tamaracaru* dictæ: pulpa cucurbitæ majoris & pomi *Ianipaba*: tum pyrorum & prunorum puniceorum; quæ *Araca* & *Guajaba* vulgo dicuntur, cocta aut saccharo condita, melones item aquaticæ sive citrulli, Balancias vocant Lusitani. Tum & radices succulentæ arboris *Vmbi* (quæ dignitate & sapore citrullis haud cedunt) mirifice ardorem & sitim extinguunt, viresque imprimis restitunt, quibus Empyrici, quod ægri in Indiis citius prosternuntur; atque serius quam qui frigidiores plagas incolunt, convalescunt, cautissime semper consulunt. Quamobrem morbo licet profligato, inquisitissimam vivendi rationem diutius instituunt, adcoque cavent, ne vel soli auræve subtilissimæ caput exponant convalescentes, ut ex nostris Belgis quosdam paulo rigidioris vitæ regiminis prævaricatores, ab ipsis prorsus derelictos viderim. Neque enim concedunt, ideo solummodo in frigidioribus terris, prædictiones fallaciores imperfectasque fieri crises, quod acris cibi potusque crassioris, tum humorum & morborum compositio major sit: quin & ab ea, quæ ipso morbi principio, uno perperam in progressu peraguntur.

Si purgandi sit necessitas, usque adeo abstinent à medicamento fortiori, ut ultra Tamarindos vel Mechoacanæ recentis condituram vix ascendant, atque ad clysteres confugere malint. Quam in re tamen solertiores dispensant, ne nimis impingant in præcepta Hippocratis: quippe cum humores unde febres hæ nascuntur non in alvo, sed in venis contineantur, eligunt pharmacum, quod humores è venis educat: qualia sunt purgantia proprie dicta. Cæterum constitutio & temperamentum Regionis, victusque ratio simplicior, & alia, dirimunt facile litem, utrum majus haberi debeat remedium, venæ sectio an purgatio: adde, quod tum criticæ hæmorrhagiæ, tum praxis quotidiana, circa morborum rationem & curationem, phlebotomiæ prærogativam satis demonstret. Quæ cita, parva & crebra, eaque omni diei noctisque hora instituitur. In quo nec Ægyptios plane imitantur qui à sumto cibo, nec Europæos nostros qui jejunis solis sanguinem educere amant. Sed medium tenentes inter utrosque, mane ad concentrandas vires, lypothymiasque evitandas offam condituræ cum modico frigidæ potu præferendam existimant.

Si vero & venæ sectione & purgatione evacuatio institui postulat, licet minus tutum illis habeatur, alvum laxare antequam vena fuerit incisa; medicinæ tamen consultiores, nimis lubricam compefcere, astrictamque laxare solent. Arteriotomiam, urgentibus vigiliis, phrenitide, febribus, cruciatuum magnitudine, & membranarum capitis affectibus, præsertim inveteratis, admittunt: licet ob difficiliorem illius sanguinis restrictionem, minores in summis artubus arterias, quam majores aperire malint.

Catharsis vero, tarde potius, benigne & raro fiat, oportet, tantumque in hisce meridionalibus terris postponenda, quantum in septentrionalibus præponi solet, sive conservandæ valetudini, seu morbo tollendo fiat: quod tamen strictius inter primos incolas, quam advenas septentrionales, victu crassiori utentes, chronicisque morbis obnoxios, observandum est. Ad hæc licet anni tempestates inter se differant parum, similesque sibi multum sint ut alibi dictum est; sub Solstitio tamen hiberno, Sole Cancrum ingrediente, tum quoque sub Canem & ante Canem, ob ventorum meridionalium tepores, & humiditates prædominantes, non æque facile instituuntur purgationes. Idem cogita de Solstitio æstivo, quod in Capricorno fit, ob nimias siccitates: si exhibendum sit purgans, id fiat mane ante Solis ortum, ne purgationis tempus ultra meridionales fervores protrahatur. Æstate potissimum per superiora, quod ob bilis dominium, nimiumque fructuum usum plurimi sint faciles ad vomitum: Hyeme vero

per inferiora corpus purgare convenit, ob redundantiam pituitæ, imprimis si materia peccans infra septum transversum hæreat, ad Aphorism. 4. lib. IV. Cujus necessitas si tanta in Græcia, in Brasilia facile major erit. Quippe Picrocholoï-cato qui dicuntur, lævitatibus intestinorum infestari solent, purgationesque per superiora haud facile ferunt: Aphorismo 12. lib. IV. Si quis medicamento ex officinis deprompto potius, quam nativo medicari velit, consideret quæ simplicia magis vel minus durabilia, ut sunt potissimum, Rhabarbarum, Cassia fistula, Turbith, Zalap, Scammonea: Electuaria fere omnia. Infusiones, succi, fructus & flores omnes pectorales, Radices Pæoniæ, Angelicæ & Bryoniæ: Valerianæ, Althea, Meon, semina frigida majora, hordeum: Farinæ, & si quæ sunt alia, nobiliores partes deponentia ac terrestres retinentia, modò nihil alienum acquirant. Gutta camboides vero, Aloë, folia Senæ, Colocynthis, aliaque hujus generis, imprimis extracta chymica & mineralia, vix ullum detrimentum è mōra patiuntur. Hinc dubium plerisque artem medendi profitentibus hæret, quare sub Zonis torridis, medicamentorum simplicium dosis in officinis exerceat: cum tamen à præceptoribus edocti sint, tutius fortiora medicamenta, majorique quantitate in terris Septentrionalibus subministrari, ubi lapsus virium & humorum accensio minus extimescenda. Quamobrem diversitatis hujus ratio altius petenda, quam è solis medicamentis, (nam licet recentissima & maxime vegeta, non tamen tam valide quam in patria, operantur) potissimum quidem, ex dispositione individui, quod sub hoc cœlo calor vitalis, ab extraneo ambiente attractus, minusque concentratus, debilius agat in id, quod à circumferentia ad centrum trahere debet. Porro circa medicamenta præparandi modum ab Europæis differunt Americani, quod remedia ex diversis composita admodum averfentur, sed simpliciora in quovis medendi genere amplectantur, quod in plagis his fervidioribus corpora nostra minus composita non usque adeo irritent: adde quod nuda & genuina efficacia simplicium clarius elucescat: cujus indagationi strennue incubuisse in hoc novo rerum incognitarum mundo non inferioris utilitatis fore existimo. Præterea Lusitani æque ac Brasiliæ Empirici ex aqua limpidissima, nativi medicamenti infusum raro igni, sed aëri & rori matutino versus Orientem exponunt. Ex quo frigidiuscula aura, subtilissimusque ros vicem correctorii attenuatione sua præbet, dum medicamenti acrioris & calidioris vires moderatur, terrestresque partes ab aëreis efficacia penetrabili separat. Eximiæ utique est efficaciæ ros Brasiliæ: pecora namque & homines æstuant & à spiritibus diffusis fractos roborat, si prata mane paulisper obambularit. Adhæc urinam provocat, concentrandoque colorem nativum ingeminat ac appetitum perditum restituit. Quid denique boni aut mali, vel extus vel intus adhibitus præstet, in morbis particularibus dictum est.

C A P. II.

De Oculorum vitiis.

Merito quidem Hippocrates lib. de Aëre, aquis & locis pag. 37. & alibi, oculorum mala, tum imprimis lippitudines duras ac vehementes meridionalem plagam habitantibus familiares esse, tum quoque iis quibus carnes calidæ & siccæ sunt, testatum reliquit. Inter Brasiliæ enim calamitates haud postremum locum sibi vendicant oculorum mala, milites præ cæteris & penuria pressos sparsim non gregatim infestant, vivendi facultate vitiata & corrupta. Ex his quidam Sole occidente, quod minus lucis præbeatur, quam opus est, maxime tempore plenilunii: nonnulli crepusculo matutino videre desinunt. Prior affectus *νυκταλωπία*, posterior *ήμεραλωπία* Græcis dictus. Quibus si pertinax capitis dolor accedat & non in tempore remediis succurratur, periculum est ne prorsus tandem cœcutiant, vocaturque *Gutta Serena* sive *ἀμαύρωσις*. Omni quidem anni tempore, sed æstate potissimum sicca quæ aquarum exors sit, invadit hic oculorum affectus advenas, juvenesque vix indigenas infestat, rariusque nunc quam olim dominatur. (Quod nostrates quondam adventitii, rerumque Americanarum ignari, multorum morborum origines nondum habuere prospectas, quas postea edocti evitarunt, eorumque principia declinare didicerunt.) *Νυκταλωπία* hæc sponte sua curatur, aliis ad septimanas sex imo menses totidem protrahitur, nec rara recidiva est. Duplex est hoc malum. Externum quando nubeculæ transparentes vel non transparentes superveniunt. Internum, cum nihil omnino exterius in oculo apparet. Posterius hoc priori frequentius infestat, & difficilius curatur. Vtrumque externam & internam causam fomitem habet. Pauperes & milites gregarii corruptis salitis sæpe alimentis vescuntur. Aquis præterea stagnantibus, vinoque ardenti rancido ac fœculento uti videas. Addo,

Addo quod intolerabilis ille solis verticalis percussus, ad exustum & torridum litus (quod non raro plantas pedum viatoribus comburit) oculorum aciem vehementer obfuscet & debilitet, usque adeo, ut sine specillis viridibus vix tutum sit, meridiano tempore, apertis oculis, litus legere. Sicut sapissime in castris Illustr. Comit. Nassav. à me est observatum. Accedit, quod per vastissimas hæc regiones iter agentibus, ardentissimoque Solis fervore tostis, spiritus visorii prave afficiuntur & debilitantur; catarrhi quoque ad nervos usque opticos solvuntur. Mox delassatis, porisque apertis & tot sæpe noctes sub dio, luna plena, flante mediterraneo vento recubantibus, fluxiones figuntur.

Hæc incommoda oculorum atque caligines, incolarum ritu, hoc modo tolli & felicissime emendari solent. Primo interdictis illis alimentis, quæ diu in penuariis recondita, mucorem atque situm contraxerunt, in eorum locum recentia, sicca, temperata substituunt, quod labefactato ventriculo spiritus visorii crassis & vaporosis halitibus facile inficiantur, oculorumque acies non leviter obtundatur. Præterea tam æstum diurnum, omneque objectum iusto fortius; quam frigus nocturnum, quod caput replet, arcent. Ad hæc fortiora cephalica purgantia aliquoties repetunt. (Hippocrat. lib. de visu, commendat quæ caput purgent; tum cervicis scarificationes.) mox venas temporum & post aures aperiunt. Dein rasis capillis, aspergines, cucuphas adhibent. Sternutatoria ex pulvere Arboris *Guabiraba* & Tabaci momento, cæterisque similibus exsiccantibus apprime præparant. Masticatoria item ex radice *Iaborandi* non exiguum sane usum præstant, modo tempestive exhibita, nullam noxam irritatione inferre queant. Cucurbitularum cornearum & hirudinum quoque usus, imprimis in cervice, commendabilis est. Tum & setones in nucha, cantharides, fonticulos denique applicant, eodem modo quo in Europa, ad corroborandum visum, ardoreque oculorum extinguendos. Tum in hoc externo & interno; tum in aliis oculorum affectibus, aquam, quæ ex fragante illo flore arboris *Guabiraba* & è canna Saccharifera recenti destillat, eximia virtute polere, quotidie experimur. Tum & ros simplex, vel dilutus cerussa cum lacte mulieris; denique liquor ille præstantissimus ex spinis arboris *Zamouna* expressus, oculisque infusus vel circum circa illitus, visum acuunt & corroborant. Externo autem oculorum vitio cum nebula ovum recens adhibent ad duritiem coctum, additis tribus Sacchari Candi & pulveris *Guabiraba* partibus, & una vitrioli albi. Ex quo liquor exprimitur, qui cubitum ituri oculis immittitur. Idem quoque præstat aqua *Manpuera* ex radice *Mandihoca*, quæ licet pota venenosa habeatur, oculis tamen prodest, visumque emendat. Quod si malum ulterius renitatur, fumus contriti carbonis è cortice *Guabiraba* & Tabaci in oculos ægroti insufflatur; mox masticato allio jejuno ore, linguæque impositis *Guabiraba* cineribus, cilia ejus identidem lambuntur. Cantabro cuidam Medico familiare erat remedium hoc sequens. Aqua ex albumine ovi destillata, cum viridis æris momento, qua rite præparata cum aqua florum Auræcorum & *Guabiraba* oculi lavantur. Præter remedia modo dicta, Lusitani æque ac barbari idiotæ sincrasia quadam visum restitui testantur jecore piscis *Lamiæ* recenti vel sale paulum condito, manducato. Quod ipsum I. Bontius de Indis Orientalibus memorat. Quo videtur quoque spectare illud Hippocrat. dictum lib. de Visu. Unum aut duo frustra prout maxima devorare potest de hepate bubulo cruda, in melle tincta exhibeto. Mihi utriusque enarrati remedii felicem subinde effectum videre contigit. Hisce potissimum remediis accedente tenui diætâ curatio absolvitur; modo æger à supra dictis causis externis & internis sedulo, diuque etiam restitutus sibi caveat, præsertim cum intus dominatur affectus, nervusque opticus dudum receperit fluxiones. Atque hæc quidem mala plenilunio imprimis ingravescent. Unde humores moti non parum augentur, quo tempore caput purgia evitare præstat.

C A P. III.

De Spasmo.

CUM nihil fere moderatum sub hoc cœlo corpora sublunaria recipiant, æstus & frigoris excessus haudquaquam evadunt. Unde fit, ut, sicut acutissimi & calidissimi, ita frigidi imprimis & Chronici morbi in Indiis magis sint familiares, quam in Europa. Et inter acutos quidem facile primus fatale hoc Spasmi genus, Græcis *τετισμός*, Belgis *Deklem*/ nuncupatum: quod frequens admodum est, dictoque citius hominem stantem sedentemve invadit, & rigidum tanquam statuam, nunc Tetani, nunc Opisthotoni instar, tenet. (Hofman. Institut. lib. 3. cap. 86.) Ita ut per intervalla miserando spectaculo retrahatur & concidat. Vnde tandem fit, ut Spasmo cynico interveniente, ablataque respirationis ac deglutiendi facultate (ob convulsam credo diaphragma & œsophagum) terrifica nonnumquam symptomata concurrant & murmur quoddam horridum, Epilepticorum ritu, exaudiatur. (Vide Hofman. ibidem

paragr. 6.) Nonnulli vero tardius, citraque tot dicta accidentia corripuntur, dentibus primum stridentibus, ore mox distorto, adeoque ocluso, ut vi ac speculo ferreo effringi debeant si deglutire & respirare velint. Tunc quidem non raro suffocationis periculum incurrunt, excrementaque retinere nequeunt. (Hippocr. in Coac. præn. 355. ex vulnere convulsio lethalis.) Infestantur potissimum hoc affectu vel levissime vulnerati, Piscatores, Fabri, Pistoris: tum quod interdum madidi ac sudore æstuantes, ab ingruente nocturno frigore sibi non cavent; tum quod crassiori & veteri alimento assueti advenæ obstructions lienis graviores incurrant, indeque quasi novum & calamitosum Scorbuti symptoma nascatur. vide Sennert. de oris convuls. & Scorbuto. Tempestive itaque remedium adhibeas oportet, sin minus, ante quartam & vicesimam à convulsione horam, æger succumbit.

Primum, si nullum grave contraindicans obstet, confestim vena secanda est, mox acribus clysteribus, aliquoties reiteratis insistendum. Posthæc sudorifera ex Alexipharmacis, Theriaca, Diafcardio, cornu Cervi & Rhinocerotis, bolo armena, exhibenda. Symptomata enim & curatio, malignum quid adesse testantur. Quod si protrahatur morbus, decocto Salsaparillæ, corticum Guajaci, Chinæ radice, quæ *Iupicanga* dicitur, Sassafras, *Iaborandi*, *Betis*, *Nhambi*, aliarumque ejus generis, Brasilianorum indigenarum herbarum, succurrendum est. Hæc subsequantur balnea humida & sicca, suffimigia è stercore caballino, cum Benzoin, Anime & similibus aromaticis. Post hæc sudoribus alte absterfis, frictiones validæ instituendæ sunt. Mox inunctio colli, spinæ dorsi, partiumque vicinarum succedat ex oleis & balsamis appropriatis, nativis & exoticis. Æger perpetuo probe cooperiatur, calideque maneat in conclavi, corpore perpetuo sudore diffuente. Sæpe & modice cibetur, ob lapsum virium, bibatque calidum. Neque raro, si prædicta observentur, eluctatur; præcipue vero si febris, vel alvi quoque profluvium superveniat, quod evacuet materiam convulsivam translatam è nervis ad venas. (Hippocrat. lib. iv. Aphorism. 57. Spasmo aut Tetano vexato, febris si accesserit, morbum solvit. Et Coac. 358. Convulsiones autem derepente ortas febris solvit ac alvi fluxus.) Sin minus; medicusque ac ipse æger vel astantes officii immemores, vel levissimo errore, antequam materia peccans victa fuerit, commisso, certo certius de vita erit actum. Quod aliquando accidisse memini, ore arte clauso, ac motu convulsivo immaniter per paroxysmos, maximis cum doloribus & ejulatibus insurgente.

C A P. I V.

De Stupore.

INter Chronicos Brasiliæ morbos familiares est ille qui nervos tentat, altumque membrorum torporem inducit. Cujus naturam nemo, quod sciam, tradidit. Eum Lusitani appellant *Air*, quod ab aëris inclementia & ex incompleta obstructione, intemperieque frigida nervosarum partium oriatur. Pituita enim lenta & glutinosa, loco spirituum, nunc ex capite promanans, nunc è spinali medulla in artus destillans, facile nervos occupat ac tendines brachiorum vel pedum, vel utrorumque simul infestat: accidente refrigeratione non tantum nervorum, sed & venarum, arteriarum, carnis, membranarum, cutis. Id ex dissectione Æthiopis, ex hoc stupore dum viveret laborantis, animadverti, cujus nervi frigido & tenaci phlegmate obducti erant. Sensus non in totum tollitur, pulsu existente exiguo & debili cum profundo & obtuso dolore pondereque membrorum summo, ac cum titillatione subinde sensus oberrat. Stupentis sensus ac titillationis vera ratio ex Rod. à Veiga Comm. in Galen. de locis affectis petenda. A paralyfi differt quod sensus hîc perpetuo adsit, licet sæpe molestus. A Spasmo, quod convulsivis motibus utcunque destituatur, quia artus prolongantur non contrahuntur, humore frigido & humido in juncturas se insinuante, ita ut ligamenta & nervi inde laxentur. A Beribery distinguitur, quod hoc malo divexatis, membra minus contremiscant. Aliquando præter medullofam nervorum substantiam, membranosam quoque cum paroxysmis ac vehementibus doloribus tentari comperi, præcipue circa vesperam ac æstus maris vicissitudinem. Usque adeo invalescit hoc malum, ubi subiectum suum acriter invaserit, ut ob maximos atque continuos cruciatus, facultates omnes de tono dejiciat. Affectus potius ærumnosus ob diurnitatem, quam lethalis per se; nisi forte recidivus ex alio morbo, ut sæpe fit, spirituumque defectus subsequatur: cum mentis & vocis interceptione, ad sententiam Hippocratis lib. i. de prædiction. Vocis interruptiones cum exsolutione, stupore detinente sunt periculosæ, tum & illa quæ subito in utramque partem translabuntur. Multis enim ex obstructione morbis supernascitur, iisque præ cæteris succedit, qui mali judicii sunt & translatione symptomata formidabiles fiunt. Quibus si accedant gravitates & acuti capitis dolores, convulsiones fieri solent, quod ab Hippocrate in Coac. confirmatum est. Citius evadunt ægri,

ægri, si febris accefferit, quæ non talis sit, ut frustra ciendo tenaces humores oppressionem faciat, sed acuta quæ nervos & musculos iis liberare, intemperiemque frigidam exsiccando corrigere valeat. Illis vero qui calori diurno aut frigori nocturno caput & lumbos derepente exponunt, solutione vel compressione pituita in nervos partesque vicinas labitur, ibique radices agit. Adeo ut paucos ante trium vel quatuor mensium decursum, quosdam ne anni quidem intervallo, restitutos viderim. Vix subito unquam, sed plerumque sensim & per gradus invadit magnus hic morbus, ac magnis generosisque remediis propulsari postulat, quibus defectus virium non raro contradicit.

Primo, aër non nisi à solis radiis repurgatus admittatur, ventus imprimis nocturnus, aura frigidiuscula excludatur, quod sudantibus illis maxime obsit, porosque permeando perspirationi resistat. Noctu aër suffimigiis tepesciat. Potus sit vinum dilutum actu calidum vel decoctum ligni Sassafras nativi. Cibus optimi, sicci tamen esto nutrimenti. Aves montanæ, perdices, phasiani, palumbi, cæterique id genus alites tosti ægro exhibeantur. Si elixatis plus delectetur, rore marino, salvia, majorana & aromatibus condiantur. Allium quoque & cepas piperque Brasiliense, si febris non impediatur, atque evacuationes jam institutæ fuerint, adjiciantur, quæ ex jusculis & lacte caprino pota, robur addidisse ac multum profuisse memini. Semel atque iterum purgationes instituantur ex Mechoacana indigena, quæ recens & succulenta sit, additis correctoriis è spica Nardi & Zinzibere, tum & stimulis ex Hermodactilis & coliquintide, si extractum Mechoacanæ in pilulas redigatur.

Ad hæc balneis & suffimigiis siccis potius quam humidis, nempe stercore caballino, cum thure, myrrha cæterisque similibus accensis ad decem plus minusve dies utatur. Mox post haustum decoctum Saraparillæ & Sassafras, altis frictionibus sudores abstergantur, collum, scapulæ, totaque dorsi spina ad focum fideliter inungantur: accedente adipe colubrorum indigenarum. Consultum quoque validissimo per cucurbitas corneas succu spiritus attrahere, tum imprimis per altas illas scarificationes partem affectam liberare. Tandem si necessitas urgeat, ferro candenti cutem pertundente, membra languida roboranda, lentaque nervorum pituita digerenda est. Convalescente ægro, noctes diesque partes affectæ ita obtectæ sint ut nullum aërem admittant, sitque exercitium & membrorum perpetua agitatio. Mira equidem tum tuendæ sanitatis ergo, tum in plerisque morbis sanandis, frictione & unctione frequenti incolæ præstant; illam in frigidioribus & chronicis, hanc in acutioribus adhibentes. Quæ remedia lubentes advenæ imitantur, & ut par est ex legibus artis, hæc & plura mædendi Empyricorum genera moderantur. Quæ passim docet Galen. lib. 2. De sanitate tuenda, & Celsus cap. 14.

CAP. V.

De Catarrhis.

Rarissimis destillationibus veterani incolæ, creberrimis advenæ juvenes & pueri molestantur: Eæque vel à frigore nocturno, astricto & compresso capite: vel à caloribus æstivis, rarefactis carnibus exoriuntur. Quæ plurimas sæpe noxas vel per se vel ratione partis in quam fluunt, secum trahunt. Æstivo æque tempore, ac pluvioso oriuntur, humoribus capitis in fauces, quandoque in asperam arteriam partesque diffitas decidentibus. Quemadmodum enim omnia oppleti capitis symptomata in primigenia febre (teste Hippocrate & Galeno) statim enascuntur; ita non minus aliquando vis Solis ciere catarrhos animadvertitur, è cujus assiduitate maxima interdum mala oriri solent. Ut enim aquæ stillatitiæ, subtrahito aut extincto igne, profluere cessant; ita catarrhus ab intensissimo solis calore suscitatus, non prius subsistit quam æstus deferbuerit. Hyeme pluviosa, perpetui redundantes humores viscera laxiora pervadunt, unde tusses, tabes præcordiorum, maxime vero ventriculi oppletiones, alvi que albi fluxus (qui cerebrales vulgo practiciis dicti) cum phlegmate ex capite descendente, profiscuntur: (vide Aphorif. 30. lib. 7.) Quid quod ipsa nervorum paria, spinalemque medullam invadunt, quod humores oppido mobiles, partiumque facultates retentrices minus validæ in his terris deprehendantur. Maxime vero homines recens sanitati restitutos, recidive quasi iteratoque corripiunt Catarrhi, tanto impetu, ut omnes pene nervos occupent, unde cæcitates in opticis, stupores & tarditates in sensoriis & motoriis excitantur. Atque hæc omnia graviora oriri existima, si ventus è continenti oriundus ante diluculum, apertis sudariis caput & pectus frigido malignoque vapore subito seriat, transpirationemque cohibeat. Porro si quando contingat virilem vel senilem ætatem stillicidiis è capite, vagisque artuum doloribus (*Curimentos* vocant Lusitani) tentari, diuturni & curatu difficiles esse solent: qui tempore plenilunii, tum accedente & retrocedente mari, præsertim post solis occasum, exasperantur

usque adeo , ut missa causa , solis sæpe symptomatibus occurrendum sit. Si utroque remedio scilicet purgationis & venæsectionis utendum sit , præcedat venæsectio ex Galeni præceptis, ut moti humores divertantur , fluxusque è cerebro excidentis sistantur.

Catharticis validis & cephalicis ex alto pituitam provocare, haud consultum habetur: sufficit enim instituisse unam atque alteram purgationem ex sequentibus catapotis , quorum confectio hæc est. Recipe Aloës Socotrinæ, Gutta Camboid. an. p. 3. Colocynth. Gummi ammoniaci med. part. aceto vini acerrimo dissolvantur , ponantur in vase vitreo ad solem , dein fortiter expressa & percolata materia exponatur rursus donec contraxerit consistentiam massæ pilularum , cujus dosis est à ℥j ad ℥j S. His si forte ruens humor refragetur & gravius periculum minetur à stupefacientibus , quod eximii sint in simili necessitate profectus , non ulterius abstinendum ; quæ tamen cautius exhibenda , quandiu signa repletionis in capite & pectore apparent : nam tunc eorum loco sudorifera , frictiones & unctiones præferendæ : maxime vero , ubi acres destillationes viscera & membra jam diu obsederint. Recipe summities *Bafourhina* , radices *Aninga* , *salsa do Praya* , *Betiis* *Lauro silvestre* , *Iaborandi* , *malua d'Isco* , *Casca de Cepipira* , *folhas Iapoarandiba* , *Caaroba* , *Camara* , *Pimente silvestre longo*. Ex quibus , accidentibus foliis myrti , & radicibus *d'Araca* , balnea & fomenta concinnentur , partesque dolentes aliquoties laventur. Mox spiritu vini & rhure liquefacto stupa aspergantur. Frictiones denique ex oleo Ricini , Chamomeli & Myrti Americani , in quo thus aliquandiu maceratum sit , instituantur.

Præ cæteris probatur linimentum , quod ex pinguedine vermium tostorum *Iarumai* & venenosa rana *Cotorá* , conficitur. Postea emplastrum ex præstantissimo Elemni gummi *Icicaiba* , nuce myristica , caryophyllis , rore marino , adipe capræ & pice , partibus afflictis apponendum. Quod ab empyricis & rationalibus , prospero eventu instituitur. Fonticulorum denique necessitas , si ullibi , his terris magna est , modo temporius , ob majorem humorum mobilitatem , inferioribus æque ac superioribus membris applicentur , quia veluti per cloacas , noxiam sentinam à nobilioribus partibus detinent , & æque existenti morbo quam præservationi valetudinis opem ferunt. Adde masticatoria , quorum principem locum facile obtinet *Iaborandi* decantata illa radix , quæ mane modice manducata , grato acore pituitam attenuat & educit.

Cibus sit temperatus ad caliditatem & siccitatem inclinans , totalisque abstinencia à Venere & Baccho. Ad hæc ab illa perpetua vicissitudine noctis atque diei sibi caveant , ne modo calor , modo frigus , quid moveant , quod incautis advenis familiare est. Probe tegantur ut sudores fluant , ne ventus aut blandiens aura admissa fluxiones magis concitet. Postremo potus sit defecatus ex aqua fontana , quemque *Vbirae* cortices , sarsaparilla , sassafras , liqueritia nativa ingrediantur.

Caterum cum cerebrum pituitæ esse fontem Medicorum princeps affirmet ; eam partim gignit , partim calefactum , ut sæpenumero hîc fieri solet , è toto corpore trahit , ac rursus in pulmonem demittit , eumque exulcerat aliquando , unde Tabes enascitur. Cujus peculiarem curandi modum operæ pretium duxi paucis addidisse. Cum enim non minus beato cælo soloque hic Americæ tractus gaudeat , quam Italia vel Græcia , Galenum imitari lubuit. Qui ut tabidos ad Insulam Tabiam , ita ego ad saluberrimum montem mari vicinum , pulmone laborantes ablegare sum solitus , ædibus versus ortum apertis , Euroque expositis , occidentem vero spectantibus , obtectis. Quod quidem non mensibus pluviis sed æstivis fieri convenit , cum eximia illa aëris tenuitas & siccitas , pulmonis ulceribus amicissima , collapsis visceribus vitalibus robur restituat. Adde , quod præter aquam Olindanam à Sole excoctam , illa quæ circa Paraybam scaturit , sulphur nonnihil sapiens , admodum conducatur. Accedit avium silvestrium infinita copia , lac caprinum , præ cæteris vero pulmenta , emulsiones , boleti , placenta è *Tipioca* exsiccantes & consolidantes , quæ reliquis alimentis medicamentosis facile palmam præripiunt. His addantur aquæ florum Aurantiæ & *Guabiraba*. Loco conservæ Rosar. illa quæ ex fragrantibus prunis & pyris granatensibus sit præstantissima , substitui solet. Navigatio quoque modica circa littus , cælo ac mari clementiori , animo & corpori proficua habetur ob motum aërisque mutationem.

C A P. VI.

De Prolapsu Cartilaginis Mucronatæ.

MOrbus ille cujus Codronchius , Sennertus & alii videntur meminisse , *Spinela* Lusitanis appellatus , interque Endemios habitus , non infrequens in his terrarum oris grassatur. Fernelius meminit v l. Patholog. cap. 3. singultus orti ex compressione ventriculi à costæ extremo.

tremo. Hanc cartilagine non prolabi non posse, incurvari posse putat Hofman. Institut. pag. 494.

Corporis totius languorem inducit, cum dolore Stomachi, aliquando vomitu, summa respirationis difficultate, quæ ex refrigeratione pectoris musculorum, tum imprimis mucronatæ cartilaginis prolapsu & compressione oritur. Hinc mox ex dejectione appetitus magna virium imbecillitas subsequitur, & atrophiam minatur. Chronicus est morbus & frigidus, non tamen lethalis, nisi ex accidente, paulatimque invadens & cognitu in principio difficilis.

Hispani Empyrici primum, ut putant, ejus signum ex inspectione & contactu colligunt brachii ægroti, in quo si valvularum instar nodos comperiant, morbum hunc adesse pronuntiant. Differt ab oppilatione cachectica, quod pectoris hoc vitio molestati, vultu tamen dejecto & tristi, non tamen decolore & livido sint, nec pondus aut duritiem utriusque hypochondrii sentiant: tum comedendi quoque concupiscentia primæque concoctionis instrumentum langueat. Frequentius forte est, quod pauci sententiam Celsi lib. 1. cap. 2. tam stricte observari debere existimant, quando ait. Si quis interdum se implevit, post cibum neque frigori neque æstui neque labori se debet committere. Pectore enim denudato in publicum prodire, ventoque se exponere nocturno, pectoris, & ventriculi refrigerationem & coctionis defectum causatur. Curatio autem discutientibus, calefacientibus & corroborantibus, tam internis quam externis absolvi postulat. Interna sunt pilulæ stomachicæ, Tabellæ diarrhod. abbat. Aromat. & similia. Vinum generosum & guttæ aliquot Balsami de *Copaiba* dissoluti: decocta Salsaparillæ Sassafras, cum semine Anysi & Cinnamomo, pugilloque pulvis *Nhambi*. Juscula, quibus utitur æger, croco terrestri *Vrucu*, pipere Brasiliensi sativo & silvestri, & si nihil impediatur, capis atque allio condiantur.

Extrema sunt, cucurbitulæ siccæ multoties reiteratæ, mammarumque regioni appositæ. Mox stomachi & pectoris inunctiones ex oleo cortic. aurant. Artemisiæ & Mentastrî. Scutum dein stomachale, ex herbis corroborantibus; atque confortans tandem emplastrum succedat, quod sit compositum ex decantato illo gummi *Icicariba*, ovorum vitellis, croco, oleo de *Copaiba*, balsamoque *Cabureiba* admixtis.

Non indigna observatu topicorum & externorum omnium remediorum necessitas, quorum insignes effectus videre est etiam ab ipsis morborum principiis: tum quod eorum efficacia cutis & carnis poros patentes altius penetret, quam in frigidioribus regionibus; tum quod viscera nobiliora in morbis admodum languentia, cerotis & inunctionibus refocillantur, viresque manifeste acquirant. Cucurbitulas quoque corneas, quæ per exiguum foramen solo suctu ex alto trahant, omnes pariter incolæ felicissimo successu applicant. Ego tot prosperis effectibus motus, usum earum Chirurgis nostris commendavi, iisque in colicis cruciatibus & ventris fluxibus sanguineis sistendis, atque principio atrophie membrorum occurrendo, insigni profectu sum usus.

CAP. VII.

De Obstructionibus Viscerum Naturalium.

VBique terrarum conservatio humani corporis, inter alia in circulatione sanguinis motuque perpetuo, intra Tropicos, ut plurimum, vehementiori consistit. Qui si inordinatus, pertinaciores plerumque & graviores vel obstrukciones vel fluxus concitare solet. Hinc sanguinei illi ac perniciosi ventris fluxus non immerito Indiarum pestes habentur, cum inter morbos acutos nulli tanta vehementia grassentur, aut plures mortales è medio tollant. Qui quoniam ex variis causis, potissimum vero ex impedita transpiratione primam originem trahunt; de frequentioribus obstruktionibus, quæ visceribus naturalibus superveniunt, antequam ad fluxus descendendo, pauca præmittam. Mesenterium, Hepar, Lien & Intestina, à ventriculo multa patiuntur mala, qui, licet per se tot morborum causa non sit, tamen ab intemperantia vivendi toties tentatus, vegeto suo calore tandem destituitur, crassique ac crudis humoribus oblitus, officio rite fungi non potest. Neque ventres hyeme in his terris calidiores, sicut in Europa, testante Hippocrate, sed frigidiores potius sunt; multoque humore abundantes ob crebras pluvias aëremque calidum & humidum, ac proinde pauciori alimento indigent. Juvenes imprimis adventitii, maximopere hoc malo affliguntur (veteranos enim obstruktionibus rarius infestari videas) tam ob saburram cacochymicam, recens ex itinere secum delatam, quam, quæ ex immoderato fructuum crudorum, tum cibi potusque fœculenti & compositi immodico usu contrahitur. Enimvero promiscua multitudo, nunc necessariis ad sex res non naturales destituta, modo eisdem abundans, facillime obstrukciones incurrit. (Optimis namque cibis & plurimi nutrimenti supra modum assumptis morbos frigidus gene-

generari, experientia & ratio docent.) Potu vilissimo ex sacchari fructibus & aqua confectio, tum vino ardenti ex eodem potu concinnato, avidissime se ingurgitant, unde ebrii sæpe ac æstuant, totique sudore diffuentes, humi procumbunt, ac malignis vaporibus ex terra ascendentibus corpus denudatum per integras noctes exponunt. Quo fit ut venis arteriisque corporis occlusis, circulatio & perspiratio illico cessent, moxque tonus ventriculi & robur Hepatis enervetur. Unde debilitas ex intemperie frigida cum multo labore & lassitudine spontanea, tantaque nausea succedit, ut ferendis cibis ac medicamentis impares sæpe existant. Cui si forte initio non succurreris, consuetam perspirationi viam aperiendo, visceraque exonerando & roborando, hæc mala subsequi videas, manente tamen priori calamitate. Chylus siquidem crassus & crudus, quia minutissimas venas mesaraicas permeare haud potest, eas obstruit, suumque jecinori, intestinis, cæteroque corpori, non quam debet, sed quam potest, ministrat. Hinc functiones naturales impediuntur & ob diaphragmatis sympathiam, ex pondere Hepatis & Lienis enatam, magna comitatur respirandi difficultas: accedunt sudores præterea frigidi in partibus superioribus, summus virium languor, durities atque murmur utriusque hypochondrii, denique ex ventilationis defectu febris & sitis. Quid, quod suffusio flavæ bilis ex schirrhoso & obstructo Hepate prægnata sæpe se jungat, sicut de India Orientali (cum qua America plurimos morbos habet communes) testatur Iacobus Bontius. Unde tandem hydrops non solum sed Metastasin Phrenitis subsequuta fuerit, manente dejectione pul-tacea & stercoreosa à bile in venas regurgitante. Si quem singulari naturæ beneficio à tot ærumnis vindicatum constet, hoc per liberale alvi profluvium & biliosum nonnumquam contingit: hinc enim obstructions fluxu tolluntur. Sed antequam ad ipsam curationem, quæ medicamentorum adminiculo fit descendas, optimam & strictam dietam per multum temporis instituas. Illa potissimum sit ex cibo recenti, partiumque tenuium ac digestu facilissimo. Potus sit aqua fontana. Venæsectio si non febris præsentis respectu, saltem futuræ confert. Quippe causa morbi remota licet frigida habeatur, complicata tamen & composita eousque calores concipit postmodum, ut Hepatis quoque inflammatio merito extimescenda sit.

Blandioribus primo medicamentis incidentibus & aperientibus, ne vires dejiciantur, tormenta cruditatesque ex alto provocentur, insistendum, ut sunt radices herbarum *Acaricoba*, *Iuripaba*, *Caapomonga*, *Pagimirioba*, *Papyrapeu*, *Alcacu*, *Aguape*, *Araca*, *Aguaxima* coctio. Limonum & *Ibirae* unde aposemata ex arte conficiunt, & aliquandiu reiterata felicissimos effectus edunt. Ventriculi debilitati, emplastris Stomachicis ex gummi *Icicariba* & melle silvestri per os exhibito, succurrunt incolæ, si febris absit. Denique vinum in quo dragmæ duæ radices Ipecuanha maceratæ fuerint: tum castaneam nucis *Anda* ægroto propinant; ut tuto materiam præparatam exturbent per alvum.

Quoniam vero de iis morborum causis, quæ ad Scorbutum quoque faciunt, egi, pauca hæc de ejus curatione addam. In Mari potius quam terra viventes affici hoc malo solent, qui missis salitis, rancidis & sæculentis cibo & potu, solo cibo potuque recentioribus, fructibusque hortensibus restituuntur. Inter hos primas tenent nuces quas *Cocos* appellant, quarum liquor, medullaque præterquam quod gulæ lenocinunt, salutis profunt, ut & mala aurea, citrea, eorumque succus recens, melones aquatici, Tamarindi, *Caraguata*, *Guajaba*, *Ananas*, *Murucuja*: Brassica denique marina ut portulaca, recens conditæ aceto, admodum conducunt. Potus sit ex aqua fontana, Limoniis & Saccharo. Accedat corporis motus quam possibile fuerit. Atque his solum remediis, missis cæteris pharmacis, paucorum dierum spacio, si non cum aliis compositus sit gravioribus obstructionum morbis, pristinae multæ sanitati redditus, corporis vigore vel cum Athletis certarunt.

C A P. V I I I.

De Oppilatione Hepatis & Lienis.

SI quis morbus popularis, hæc sane est oppilatio hepatis & lienis, quæ vere endemia censeretur debet. Est nutritionis defectus cum angustia pectoris, difficilique respiratione & lassitudine spontanea, ex obstructione hepatis & lienis orta. Nullus Chronicorum in nosocomiis nostris hoc ipso frequentior, præcipue mensibus pluviis existit. Clam gliscit & paulatim invadit morbus, unde difficulter sæpe ejus principium cognoveris. Per se haud semper lethalis, nisi forte mora diuturniore hydropem comitem aut subsequentem habeat, aut alium quenquam recidivum secum trahat. Sicut morbi articulares, nisi opulentiùs viventes invadere amant, & ob id ægri tudines divitum appellari solent; ita hæc oppilatio, duntaxat penuria pressos molestat. Milites macie confectos ac mortua veluti corpora passim incedere videas vultu decolore & palléscente, adcoque in cibum inhiantes, ut perpetua fame eos laborare credas.

Stoma-

Stomachus siquidem debilis, iustoque calore destitutus, facilius congerit, quam feliciter digerit, suoque munere rite fungi non potest, unde prima concoctio impedita, & chylus obstructo mesenterio male distributus, à secunda in Hepate corrigi non potest. Hujus mali causa antecedens potissimum est frigus intromissum, perspirationem & circulationem sistens, composita tamen & mixta, ex dissoluta & inordinata vivendi ratione. (Aërem pro respiratione attractum, non minus ventriculum & intestina ingredi, quam pulmonem, eleganter probat Hofmannus Institut. pag. 354.) Fit enim plerumque ut viatores longo tempore exhausti, intensissimoque Solis ardore æstuant, ad gelidissimos lacus vicinos properent, sitimque immodicis haustibus extinguant. Quibus ubi ad Oinopolium ventum est, potum *Garapa*, ejusque extractum sive Spiritum affluentius superbibunt, frigida calidissimis miscentes. Quo fit, ut visceribus, & præcipue naturalium nobilissimis, non exiguum damnum inferatur. Præter hæc, putrescente, mucida ac difficilioris concoctionis carne, larido item olente & rancido vescuntur. Pectore & ventriculi regione semper detecta, sudoribusque diffuentes humi procumbunt, pluviis insuper ventoque nocturno se exponunt. Quid mirum si Lien officii immemor, Jecorisque tonus lædatur, & viscerum horum valde obstructorum pondus, diaphragma deorsum trahat, & liberum illius motum impediat. Unde mox respirationis ac ventilationis defectus existit. Ex quo imperitiores præcipuam & primam mali causam pectori attribuerunt; quamvis non injuria videri possit pectus per consensum laborare, ex nimis interrupta & difficili respiratione. Videatur locus notatu dignus apud Galenum 4. de locis affectis, cap. ult.

Signa manifesta existentis morbi sunt ex colore livido, lassitudine spontanea, respirationis defectu, visu vitioso, temporum ac colli arteriis plus solito pulsantibus, duritie atque ardore utriusque hypochondrii & febre lenta. Quamobrem cum similem in Scorbutico habitum cachecticum, iisdemque remediis aperientibus & aquas ducentibus curari à selectioribus practiciis testatum sit, quis dubitet hunc affectum non simul componi ex Scorbuti quadam specie.

Quod si radices egerit malum, annum circiter, aliquando etiam longius durat, rarissime senes & viros affici videas. Infantibus, puerisque advenis imprimis, æque infestus morbus ac juvenibus, illis pene nullam eluctandi spem, his meliorem plerumque relinquit.

Ego, sicut in multis aliis, ita in curatione hujus morbi, consuetudini & disciplinæ hujus regionis me subicere sum coactus, est tamen moderamine, ut diætam pharmacia exciperet. Nam quicquid etiam viri peritissimi oblucentur nihil tamen antiscorbutica & hydragoga aut certe parum proficiunt; quod semina mali relicta postea morbum denuo repullulare faciant. Cæterum incolæ antequam ad medicamenta generalia descendant, per octo aut decem, plus minus, dies certam vivendi formulam ægris præscribunt. Primum in locum editum ac salubriorem concedere jubent, ædibus qua meridiem & occasum spectant probe obtectis, & vento austro excluso. Ad hæc variis lacticiiniis & acetariis ex portulaca imprimis & Soldanella recentibus, carnibus denique bene tostis vesci, aquam fontanam, cum vel sine semine anisi & liquiritia bibere: ante omnia motum corporis, quod ob difficiliorem respirationem sedentarii sint, injungunt. Atque hæc omnia toto curationis tempore, quæ circiter duorum mensium intervallo absolvitur, rite observari imperant. Diætâ hoc modo instituta, robustioribus Antimonium vel vitriolum Romanum porrigunt, quibus succedunt syrupi præparantes ad incidendam materiam: Dein ipsius mali quasi antidotum per triginta, quandoque quadraginta dierum spatium concedunt, prout morbi pertinacia & ægrotantis natura exposcunt. Recipe pulveris *Vbiracé* (cujus quoque pugillus simpliciter tempore intermedio ex ovo sorbili prodest) Scorix ferri an. ʒij. milii Indici ʒj. fabarum minorum, cucurbit. amar. sem. & pulpæ, foliorum Senæ an. ʒj. Quæ minutissime trita inque pulverem redacta exhibentur ad ʒj. mane & vesperi tantumdem pulmenti è *Tipioca* cum Saccharo. Quibus vires paulatim restituuntur: exercitatione corpus fatigant, quotiescunque dosin præfati pulveris assumerunt. Mox restituti à cursu, epulis facilis concoctionis & digestionis iisque recentioribus se refocillant.

Præterquam enim quod in omni medicamento quod chalibem vel ferri Scoriam recipit, motus corporis conducere videtur; ita in hoc morbo præcipue, in quo facultates naturales sunt oppressæ necessario requiritur; secus enim statim à pulte sumta, de onere conqueruntur ægri; tum quod utræque illæ excretiones urinæ & sudorum minus suscitentur.

Chalybis usus laudatur à Celso lib. 4. cap. 9. Etiam sine subsequente motu vel exercitio chalybs in lecto cum fructu ab ægris assumitur. P. Zacchia de mal. hypochond. pag. 138. Sudorem non convenire in usu chalybis, idem eodem loco dicit. Tum quoque lienem per lotium vix expurgari posse probat Septal. 7. caut. 62.

Mirum forte videbitur nonnullis, remedio hoc populari, tam gravem morbum radicatus extirpari posse; verum cum basis medicamenti sit chalybs & cortex *Vbiracé* (quod est Guajacum Brasil.) quorum hic primo gradu calidus, tenuium partium, dulcis &

D

aroma-

aromatici saporis, mēfaraicas & Hepatis vias valide aperit; ille lentos in omni viscerum oppilatione humores incidens, maximeque lieni sit destinatus, merito cæteris remediis præfertur.

His itaque omnibus accurate observatis, plurimi convaluerunt. Nisi forte aliquid pejus in hepate delitescat; quod accedentibus reliquiis & debilitate viscerum, recidivam faciat. Quapropter consultum, ut sublato mali fomite, morboque expugnato, ex artis præscripto, decoctum Salsaparillæ simplex, dictis religiose observatis, aliquandiu exhibere. Tamen si autem hæc medicamenta eorumque utendi methodus, neque ratione, neque experientia, destituta sint, & minime improbanda; necesse tamen ad rationis amussim ea exigere, & nonnihil inventis addere vel tollere.

C A P. I X.

De Hydrope.

CUM multi sint morbi in hac alterius mundi regione nobis cum Europæis communes; tum illum inter præcipuos referendum censeo, qui aqua intercus Latinis dicitur, pueros atque juvenes præcipue infestans. Illis enim præter requisitas cæteras causas ex imperita educatione & transpiratione impedita, his ex vivendi intemperantia aquisque palustribus viscus illud sanguificationis affligitur, omnisque generis hydrops vel primario inducitur, vel secundario aliis morbis ut Cachexiæ, Ictero, Dysenteriis, quartanis febribusque acutioribus male expurgatis, ut Hipp. passim comprobatur l. de affect. succedit. Quemadmodum omnes hepatis affectus in hisce Indiis facilius & crebrius quam in frigidioribus plagis generantur; ita non adeo infelicitè curationem recipiunt ii qui non ex alio morbo nati fuerint. Facilius tamen quam cæteri morbi recidivam patiuntur. Hinc cautio in prognosi & curatione exsurgit, secundum illud Hipp. effatum. Hydrops qui Medicinæ revenit ac concedit, desperatus est: præcipue si ex alio morbo, quod sæpe fit, profectus fuerit. Quippe si atonia hepatis vel scirrhus; extinctio item caloris sanguifici; omnes denique alienatæ vel impeditæ virtutis sanguificæ causæ inferantur, multum quidem solatii ea remedia ægrotanti tunc conciliant, quibus abdomen & pedes detumescunt: sed cessante Medicina (à qua necessitas fractæque vires sæpe nos recedere cogit) morbus à perennitate causæ morbificæ renascitur. In cadaverum dissectione, eorum imprimis, qui ex Anasarca aut Ascite laborantes interierant, quandoquæ hepatis colore albicante rimisque fatiscens reperi, ne vestigio quidem sanguinis in jecinore apparente. Vnde facile liquet quæ spes aut desperatio Hydropis à visceribus captanda sit. Contrarium vero non raro contingit, si à vitio solum tertiæ concoctionis, ut vocant, malum hoc cadat in subiectum visceribus bene moratis, cæterisque requisitis præditum. Tunc enim & per cognitæ & latentes vias insperatæ excretiones, naturæ & medicamentorum virtute, tum per alvum utramque felicissime; tum per circumferentiâ corporis transpiratione recuperata, egeruntur. Quas vias si sponte sua natura inveniat, non exiguum solatium ægrotanti præstat, quod verba Hipp. in Coac. de Hydrope c. xix. sentent. viii. comprobant. *Iam vero in eunt Hydrope, si aqua incidat diarrhæa cruditatis expers, morbum exolvit, secus enim ager non morbus tollitur.* Si vero medicamentorum adminiculo opus, consultius hoc per Perirrhæam quam diarrhæam instituitur, quoniam difficile est excretionem illam hydropici humoris susceptam, ex lege critica per intestina perficere. Tum alvus, arte liberaliter mota, merito in his terris suspicionis plena habetur, quod in diuturnum imo lethiferum profluvium non raro degeneret. Perirrhæa tutius aquæ educuntur; tum ob majorem in visceribus pororum apertionem; tum ob eximiorum medicamentorum indigenarum affluentiam, quæ aperiendo, siccando, astringendo mirabiliter sane curationem absolvunt. Quippe non raro contingit, ut sola radice diuretica *Caapeba* (in tractatu simplicium dicta) ex vino vel aqua *Paraybensi*, subinde ægro propinata, latex intercus fuerit educus. Idem præstant mirabilis Peruanæ, *Caapomonga*, arboris siliquosæ radices, *Iaborandi*, Sassafr. Carcaparill. liquiritia, radix quæ Chinæ dicitur, cortic. Limoniorum & prunorum Granatensium, radices *Iuripeba* & *Malva d' Isco*. Quibus nativis utpote recentibus & validissimis, plus confidentiæ quam exoticis effatis & ad nauseam sæpe reservatis, ponendum est. Theriacam & alia ejusmodi quæ per sudores dissolvendi & educendi vi polleant exhibuisse oppido conducit, quod per laxiores abdominis & viscerum poros multi evaserint. Alvus purgatur commode sequentibus remediis. Pillulis Panchymagogis nostris supra descriptis, quæ Guttam Camboid. recipiunt; Nec non Mechoacannæ recentis vel fœcula, vel extracto. Quorum ulteriorem præparandi modum videre est in capite de fluxu albo. Balnea conducunt quæ parantur ex foliis piperis longi, mali aureæ, *betel*, artemisiæ, salviæ silvestris, *Camara*, *Basourinha*, lauri silvestris, althææ, *Albahaca*, *Iaboarandiba*, aliisque quam plurimis. His adstringentia addi solent, ut sunt *Cebipira*, radices prunorum & pirorum Granatensium, fructus & folia Myrti Silvestris. Inunctiones ex prædictarum herbarum oleis instituuntur. Accedit oleum ex corticibus Auriac. & citri destillatum, quod

• quod valide corroborat & digerit. Non exiguo quoque commodo Paracenthesis, quæ maxime alicui convenit, solet institui, idque ex lege Magni Præceptoris, ubi sexto Epidemion. *Aquos cito secari debere præcepit.* Quod per epicrasin ter quaterve uno die, mediantibus perpetuis corroborantibus fit. Sin minus ob virium jacturam licuerit, pedibus ex leucophlegmatia tumentibus, cutis supra & infra talos, inciditur. Plurimi ex ulcere in crure, modo sponte orto, modo igne comparato, curantur. Multis denique profuit navigatio, vomitusque à motu aliquoties concitatus mediante Pharmacia & diætâ convenienti, aërisque siccitate perpetua.

Cæterum Herniæ in ventrem inferiorem, præcipue vero in scrotum descendentes, non raro hydropum comites sunt. In expeditionibus per aspera & confragosa loca milites armati iter facientes hanc calamitatem incurrunt: mox fracti, toto corpore æstuantes, frigidissimam restinguendo calori affluentius hauriunt; somnumque sub aperto Jove capiunt. Hinc flatus generantur, & peritonæum nonnunquam rumpitur. Ratio vero curandi eadem quæ in Europa, fomentis scilicet, inunctionibus, ligaturis & similibus.

CAP. X.

De Lumbricis.

QUAM nihil in hac orbis parte à putredine sit liberum, omnes quicumque sub zona torrida vivunt experiuntur. Unde insectorum, maxime vero vermium tantus proventus, ut nihil propemodum intactum ab iis relinquatur. Eodem modo cum Microcosmo se res habet, quem non minus quam totum hoc universum, varii generis vermes identidem exagitant, tamque viscera intus puerorum juxta ac adultorum; quam forinsecus vulnera atque ulcera, à calido & humido ambiente, miris modis infestant. Hi Chirurgorum opera, quæque vulnera & ulcera mundificant, profliguntur; illorum curationem perficere, totque latentes hostes exturbare, leve non est, propter ingentem conceptæ putredinis propagationem. Hinc febres graves, ne dicam & malignæ, generantur, aliaque symptomata subsequuntur. Quippe non solum ano & intestinis familiares, sed sæpissime quoque ventriculo reliquisque visceribus nobilioribus vermiculos innasci, anatome notum fecit. Qui cardialgias, deliquia animi, palpitationes cordis, stridores dentium & horrores nocturnos inferunt. Unde fit, ut his malis divexati, cachexia, multoque halitus foetore, viva veluti cadavera, vix mortem effugiant, nisi forte ipso morbi initio summum studium adhibeatur. Theriacam, non infimæ alias dignitatis, ob febrium incendia raro admittendam censent. Barbarorum æque ac nostrorum usitatissima ac præcipua remedia sunt, recentes fructus acidissimi *Caraguata* dicti, eorumque liquor destillatus, idque exigua quantitate cochleari exhibitus, ob vehementiam addito mellis silvestris parum. Semina citriorum recentia ex syrupo Arantiorum & *Caraguata* propinata, multum profunt. Olei arantiorum & Citriorum præstantissimi, quod ex corticibus per alembicum elicitur, guttulæ quinque vel sex cum dictis syrupis, vermibus tum cardialgiis ventrisque torminibus contrariantur. Laridum recens ano immissum, si lumbrici in intestinis inferioribus hæreant, eos expellit. Dein nuces arboris *Angely* ab indocta multitudo valde commendantur; sed quia nullam in hoc efficacissimo remedio observant Dosis, simul cum lumbricis, vitam infantibus aliquando intulisse memini. Licet autem à quibusdam animantibus instinctu naturali, ut & ab Indis & rusticis validioribus atque ætate provectoribus tuto contra hæc & alia mala expectatur, tamen, ob indomitam vim, justa dosis ac præparatio requiritur. Nimum siquidem est, quod dimidium scrupuli excedit, sicut postea suo loco latius demonstrabitur.

CAP. XI.

De Ventris Fluxibus.

VISCERA naturalia oppilata, ac toties ab humoribus qualitate & quantitate peccantibus lacerata, tandem exonerationem moliuntur. Et tunc quidem fluxus varii pro diversitate partis affectæ & naturæ humoris vel bene vel male morati, sequuntur. Unde vel critici, vel symptomatici judicantur. Sicut enim ex intemperie ventriculi & chylicationis frustratione, symptoma Lienteriæ se prodit, & fluxum hepaticum læsa hepatis substantia & venarum mesaraicarum regurgitatio profert: Præterea sicut intestinorum eorumque venarum erosio, ulcus dysentericum; ita ani exesio inflammationem & putredinem causatur, quæ *Bicho* Lusitanis dicitur. Adhæc orgasmus acerrimi humoris ex aëre & fructibus calidis & humidis prognatus, choleram, multasque colicas passiones producit. Horum omnium proximæ & immediatæ causæ impeditæ transpirationes vel obstructions non sunt; sed illorum potissimum

mum qui diarrhæ & fluxus alvi vocantur. Sin vero ab aliqua acrimonia & malignitate materiæ morbificæ, vel atonia partium incidant tales, qui Dysentericæ fluxus hepatici vel cholericæ appellantur, symptomatice habentur. Diarrhæa simplex, vel ex arte, vel per se facile & cito curationem recipit; sin minus in peiores fluxus degenerat, qui vel ex calida aut frigida materia oriuntur. Qui ex frigida, album alvi profluvium sine febre vocatur (excipitur autem ille quem Galenus ab adipe, à calore igneo liquefacto proficisci testatur) quando nimirum crudus ac pituitosus humor perpetuo delabitur, ægrumque absque magno dolore paulatim languescere facit. Atque hic quidem fluxus omnem promiscue ætatem, hyberno potius quam æstivo tempore infestans, ad multos sæpe menses, nonnunquam ad annum durat. Tamen sine febre minusque lethalis sit quam ceteri, non inter eos censeri debet tamen, quem Hipp. in prædict. l. 2. f. 2. mitem & parum durabilem esse tradit; quod hic diuturnus & difficilis admodum deprehendatur. Cum hujus mali causa sit cruditas pituitosa redundans ex frigore, quæ transpirationem & circulationem impediat, collecta, & à præcipuis corporis partibus ad intestina abeat, curatio primo à clysteribus abstergentibus qui mel silvestre imprimis recipiant, incipit. Interim corpus syrupis aliquandiu similibus præparatur. Dehinc ad radicem *Ipecacuanha*, tanquam ad sacram anchoram, confugiendum, qua nullum præstantius aut tutius, cum in hoc, tum in plerisque aliis, cum vel sine sanguine, fluxibus compescendis, natura excogitavit remedium. Quippe præterquam quod tuto & efficaciter tenacissimos quosque humores per ipsam alvum, sæpissime autem per vomitum ejiciat, & à parte affecta derivet, vim quoque astrictivam post se relinquit. Non enim vomitus solum sponte superveniens, ut ait Hipp. Aph. 15. l. 6. sed & arte concitatus, sub eodem Aphorismo comprehendi potest. Illud vero hoc modo perficitur. Dragmæ duæ Radicis *Ipecacuanha* in ℥iij. vini coctæ, vel per noctem maceratæ, cujus infusum cum vel sine oxymelis ℥j. exhibetur. Postridie semel atque iterum pro re nata, secunda imo tertia ejus decoctio repetenda, tam quod ægri debiliores eam facilius ferant; quam quod astrictoria ejus vis tunc magis efficax appareat. Cæterum nûces *Pinhonis* (quibus vulgus imperitum non tam utitur quam abutitur) cum vehementer per vomitum & secessum exturbent, si ex præscripto exhibeantur, haud exiguum commodum præstant. Rec. nucleos sex vel septem, ablata tam interiori quam exteriori tunica, conterantur amygdalarum instar pro emulsione, addito momento sacchari & fol. sen. ℥j. vel ℥jss. seminis anisi ℥ss. in pulverem trita misceantur, fiatque pastillus in furno siccandus. Sic nuces *Anda*, quarum nuclei quam *Pinhonis* prædicti benigniores, etiam citra ullam præparationem, dignitate illis non cedunt. Dein ol. de *Copaiba* guttæ aliquot saccharo dissolutæ, ori ex ovo sorbili, sive ano per clysterem immittuntur. Quod si remedia hæc enarrata, forte non in promptu sint, eorum locum Mechaocanna, vel pugillus seminis Ricini Americani in spiritu vini macerati, supplere solent: hoc siquidem humorem vitiosum ac redundantem fortius, illud vero benignius educit. Non parum quoque hoc morbo exhaustos reficit decoctum ligni *Cacaranda* & Sassafras indigenum. Accedant juscula gallinarum addito aromatum momento ovi vitello, atque imprimis croco terrestri *Vruen*, quæ virtute & tincturâ ipso croco non multum inferior. Emplastrum super ventriculo imponatur ex Gummi *Icicariba*, balsamo de *Cabureiba* & *Copaiba*, vel ex pasta de *Tipioca*, vino de *Acaju*, pulpa item prunorum *Araca*, flore *Nhambu*, atque duobus ovorum vitellis. Adhæc tosta potius quam liquida aut frixa alimenta eligat, idque sæpe & parum. Vinum non aquam bibat, eique indantur guttulæ aliquot olei cort. arant. præcipue tum, cum ventris cruciatus instar colici, adsit, quem vesparum quoque (*Mariposas* Hispanis dictæ) nidus ex vino potus, vel ventri impositus, clementer mitigat. Idem feliciter præstant Herbæ castæ sive mimosæ in aceto frixæ. Quando necessitas ad magis corroborantia & astringentia compellit, his & similibus remediis quæ Brasilia profert, utendum. Summitates fructuum *Bacoba* aut *Banana* semitosta aut arefacta ex vino rubello vel vino de *Acaju* & immaturo pomo *Ianipaba*. Testæ testudinis fluviatilis tostæ rasuram & corallum album maritimum omnes incolæ in hoc fluxus genere, felicissime propinant, quod valide astringant. Idem præstant jecur capræ tostum & ex arte exhibitum; & castanea celeberrimæ arboris Cedri Brasiliensis.

CAP. XII.

De Tenesmo.

CUM omnia quæ ad ventris fluxiones spectant, in examen revocasse necessum sit, operæpretium duxi, ea quæ circa Tenesmum, (Belgis *Dynploop* / Lusitanis *Pucho* dictum) cottidie observavi paucis exhibere. Morbus nimium familiaris & merito formidabilis prægnantibus, quod foetum simul cum foeta, misere extinguat. Irritus enim hic conatus ex quovis acri & ulcerifero humore ano adhærescente natus, nullam aliquando nisi spumæ vel sanguinis

guinis aut puris excretionem comitem habet. Quibus, si oculi nictantes, inquietudines, cruciatus, longæ vigiliæ atque excubiæ nocturnæ accedant, tunc ægre finiri solet. Ex aliis subinde dysentericis fluxionibus nascitur hic morbus, quibus medetur ac finem imponit, curatuque tunc est faciliior, cum tantum sint reliquæ & sanies ulceris intestini recti. Interdum vero ex pituita acida & bile mordaci dysenteriam præcedit, quæ si non exturbatur, eam lethalem efficit. Quemadmodum enim omnes morbos successione deteriores fieri constat, ita præcipue hunc ob jacturam virium & dolores prægressos. Quando ex superioribus ventris partibus, videlicet ventriculo, mesenterio & intestinis materia cruda delabitur, præter incessiones & reliqua quæ anum respiciunt, causa fovens revulsionem per vomitum tollenda, idque præstantissimo atque usitatissimo illo remedio, Radice *Ipepacuanha*. Eadem porro curandi ratio fere circa externa, quæ est in sanguinis profluvio, eaque humidis suffimentis & fomentis astringentibus tepescit ex foliis arboris *Aroeira*, *Araca*, *Acaja* & similibus, si protuberet aut hiet anus; si ulcus adsit, sacculis ex lacte, semine psyllii & cydoniorum, *Bafoure* summitatibus ac malvæ floribus, instituitur. His enim, tum intus tum foris continuc admotis, multum promovetur; quippe quod symptoma ipsumque adeo morbum tollunt. Allium quoque assatum, si causa plane frigida, cum successu admoveatur. Somnus qua fieri potest, concilietur; primo pulvis ex *Carima* & hordeo. Quibus si minus provocetur, lenocinia soporifera addenda sunt, interponendo clysteres abstergentes. A motu quoque & exercitio corporis abstinendum, quo spectat illud Celsi consilium haudquaquam negligendum: *Cum in omni fluore ventris, tum in hoc præcipue tenesmo, necesse est, non quoties libet desiderare, sed quoties oportet, ut hæc ipsa mora in consuetudinem ferendi oneris intestina deducat*. Si tandem astringentibus remediis internis fluxibilis humorum cohibere conducat, præter succum stillatitium pomi *Ianipaba* immaturi, rasura insuper ligni sancti Brasiliensis, alias *Iacaranda*, ut & nuclej fructus *Gueticaroi* triti & jejune ex convenienti liquore hausti, eximie profunt.

CAP. XIII.

De Cholera.

Perniciosus nec infrequens his quoque regionibus est fluxus ille qui Cholera dicitur. Morbus semper symptomaticus & vere acutus, ab aëre calido & humido, corpus perpetuo ambiente, immodicoque fructuum fugacium & horariorum esu proficiscens. Omnem ætatem omni anni tempore infestat. Æstate tamen ab æruginosa porracea atque æstuante bile, potu calido intempestive accedente, juventutem vehementius exercet, cum subita quadam spirituum effusione ac lypothymia ex tetris & fuliginosis vaporibus orta; adeo, ut si ante viginti quatuor horas non evadant, succumbant. Quod ex manifesta diagnosi constabit, si nimirum pulsus debiliior, aut impedita respiratio, exteriorum membrorum, tum sudorum frigiditas, summum interiorum circa cor incensium, convulsionesque interveniant. Hunc humorem efferum, & quasi orgasmo ad superiora & inferiora delatum compescere, res profecto haud exiguae difficultatis est. Primum ad ea remedia quæ cor, ventriculum ac intestina modice refrigerando & astringendo corroborant & furorem acerrimæ bilis retundunt, confugiendum. Corpus enim evacuare (etiam invita Plethora & Cacochymia) quamvis benigne, periculo non caret; tum quod vires collapsæ atque exhaustæ, ulteriori irritatione reformidandæ sint. Ultra Tamarindos, quos hæc terra producit, quæque biliosos & accensos humores refrænant, nihil tentandum; sed syrupis potius & conditis de *Murucuja*, *Ianipapa*, limoniis, arantiis, *Araca*, *Guajaba*; ut & Ficibus Indicis, Ubapitanga, Murecy, imprimis Tipioca uteris, cæterisque medicamentis roborantibus, & refrigerantibus ex Tipioca. Externis quoque sequentibus insistes. Fomenta & inunctiones sint ex astringentibus & refrigerantibus. Tum cataplasmata ex portulaca recentis plantaginis, myrto, *Araca*, oculis arboris *Imbaiba* confecta, quæ cum aceto præparata rite ægroto imposita, præcordia fovent, ventremque ac anum afflictum demulcent. Clysteres ejusdem generis (modo tantillum temporis supersit) requiruntur, cæteraque remedia in capite de dysenteria & inflammatione aniproluxe enarrata. Verum, quemadmodum hæc sæpe auxilio sunt, non raro consulto ob temporis angustiam & morbi sævitiem, omituntur, confestimque ad soporifera devenitur. Quæ duo potissime sunt decantata illa superius tradita. Extractum Croci Bontii, & conditum nostrum magistrale, tam in anum per clysterem, quam in os per potionem exhibita. Linimenta denique opiata, capiti & pectori admove-re convenit. Adeo nihil tutum nisi somnum omni industria concilies. Cholera sicca eisdem remediis fere curatur, maxime si regione hepatis cornæ cucurbitulæ applicentur, quæ cum potentissime per suctionem operentur, merito de iis hoc testor, quod Galenus de Europæis, quas in colico affectu incantamenti instar operari tradidit.

C A P. XIV.

De Dysenteria.

SEquuntur fluxus cum febre & sanguine, ut sunt Dysenteria, fluxus hepaticus & inflammatio ani, Lusitanis *Bicho* abusive dicta. Affectus Dysentericus nimium his terris est familiaris. Oritur potissimum ex sudoribus vi frigoris nocturni ac venti mediterranei subito admissi retroactis; tum fructuum fugacium & sæculenti potus immoderato usu, accedente aëre calido & humido. Hæc excretio sanguinolenta licet pari vehementia per omnes Indias sæviat, nunquam tamen in Brasilia morbi Epidemici instar grassatam, alioque per contagium migrasse, constat. Quo non parum conferre videtur insignis aëris serenitas & motus, siquidem à solis & venti orientalis assidua illustratione atque agitatione, semina quasi contagii dispelluntur ac prohibentur. Ita ut perpetuo nobis sporadica & popularis, nunquam vero Epidemia existat Dysenteria: cum alias pertinacissima aliquando malignitas, si in alio quopiam, in hoc morbo imprimis apparet. Quibus excretio biliosa, adusta & spumosa, ut in juvenibus sæpe videre est, merito ab Hippocrate habetur calamitosa atque funesta; quippe quæ nullis remediis cedat, licet hæc tellus nobilissima minimaque vulgaria auxilia medica producat contra malum tam familiare, & præstantiora industria ac solertia hominum indies suscitentur. Verum missis iis, quæ satis superque jam ante ab aliis de natura & curatione Dysenteriae dicta sunt, ea tantum prosequar, quibus potissimum differant ab iis fluxibus qui in Europa grassantur. Affectui huic (præsertim si multa cacochymia adsit) rotæ simul solent supervenire Symptomata, tamque horridi cruciatus, ut sæpissime angustia rei & temporis legitimam methodum remorentur. Hac itaque necessitate exigente, venam tundere, haud consultum habent (nisi ipso quidem principio, aut febre atque hepate affecto id maxime postulantibus) quoniam, etiamsi revellendi indicationi forte satisfactum eatur; malignitati tamen materię morbificę & virium inopię male fit, quod raro occasio deperditum resarciendi, adsit. Porro, vel solo Rheo, vel laxativo quovis benignissimo mordacem humorem provocasse, partisque affectę cruciatus ingeminasse, ægro perniciem nonnunquam attulit. Si quando tamen evacuationi locus, radicem *Ipepacuanha*, exquisitissimum naturę munus, syrupis laxantibus, cæterisque remediis præferre conducit: quamvis ingenue fatear, omnes pariter incolas ad sudorifera & cordialia, quam ad purgantia, benigniora licet, inclinare, etiam tunc cum æque magna cacochymię quam ulcerationis signa appareant. Interim morbo durante præter consolidantes, abstergentes & refrigerantes clysteres, nutrimentis & anodynis ex jusculo gallinarum hordeaceo aut fursuraceo, lacte caprino chalybeato & similibus insistendum. Præ cæteris pulmento ex Tapioca & emulsionibus inde factis, quod multis indicationibus satisfaciant, utendum per inferiora æque ac superiora, quippe mirifice consolidantē & refrigerantē qualitate partes afflictas demulcent, fluxiones quoque ruentes compescunt atque coagulant & orificia venarum claudunt. Quod si necessitas ulterius insurgat, viribus corroborandis & sistendis fluxibus, hoc electuarium magistrale opiatum à ʒβ ad ʒj. identidem exhibere soleo. Rec. pulpæ seu carnis cydon. ʒv j. Conf. ros. rubr. de *Araca* & *Gurjab*. à ʒiiij. Diascord. Fracast. ʒiij. Confect. Alkerm. Diacinth. an. ʒij. Trochisc. De terra sigillat. De carabe an. ʒiiij. Coral rubr. pp. lap. harmatit. pp. an. ʒiiij. ambr. gris. Brasil. ʒij. ʒ sang. dracon. laud. opiat. an. ʒiij. Bol. Armen. ʒiiij. spec. Diamargar. frig. ʒij. requies Nicolai ʒj. Rob. fruct. Muræci & Murucuja an. ʒij. Syrup. Granat. Diamor. Araca-goacu an. q. s. F. Electuarium. Vel optimam illam Bontii opiãtam. Rec. opii elect. sang. Drac. Benzoin. Croc. Oriental. an. p. e. ambræ nigræ partem tertiam, conjice in vas vitreum oblongum & collo angusto, affunde aceti è vino fortissimi tantum, ut massam superemineat in fundo tres aut quatuor digitos. Vitrum bene clausum & obturatum, radiis solaribus expone. Hæc omnia hoc modo colata, fortiter exprimantur, expressa vi solis condensentur, inque consistentiam extracti cogantur. Hujus dosis à gr. sex ad novem, in formam catapotii coacta vel in cochleari convenienti liquore dissoluta, porrigantur, maxime noctu, quod summopere tunc intestinorum mala exasperari solent. Ea quoque quæ lumborum, ventris & jecinoris refrigerio & robori sunt, neuti quam intermittenda. Præterea singulis vicibus, quibus alvus dejicitur, fomentis tepidis, iisque quæ consolidant, immisissis, putredines & calores, vel præsentis, vel futuri avertantur. De quibus latius dicetur in capite de inflammatione ani. Potus quo æger utatur, ptisana sit, ex decocto de *Carima*. Ovum quoque forbile cum tribus quatuorve guttulis olei Copaiba admodum conducit, quod confortando simul partes læsas consolidet, ac proinde totidem guttulæ cum albumine ovi ex bombace ano inditæ vel per Clysterem injectæ solamen adferunt. Assata elixatis præferantur. *Pacoba* & *Banana* semitostas, sæpe pro alimento medicamentofo accipiat. Idem quoque fructus dis-

• fccan-

secantur & in sole siccantur, atque in massam, addendo aceti momento, coguntur loco panis. His accedunt plurima alia remedia nativa, astringendi simul & refrigerandi qualitate polenta, quæ primi incolæ partim ut arcana celant, secumque interire cupiunt, partim innovare & in tractatu de simplicibus tradita sunt.

CAP. XV

De Fluxu alvi Hepatico.

ANno 1638. urbe *Salvador* in *Bahia*, mensibus admodum pluviis obsessa, nulla clades æque exercitum nostrum attrivit, quam fluxus sanguineus, signis & curatione nonnihil à Dysenteria diversus (vide de hujus morbi causa Platerum & Sennertum) qui, licet non minus quam illa perniciosus, symptomatibus tamen longe minoribus comitari solet. Sæpe enim ad finem usque, absque ullis torminibus, cruciatibus, exulcerationibus, cumque facili excernendi modo, existit. Dejectio autem hæc est, vel puri sanguinis, vel cum grumis vel lorturæ carnis similis; idque dupliciter fit: vel ab atonia hepatis, quæ licet curata, ad pristinam cruditatem redit: vel à quantitate ex venis mesaraicis atque intestinis regurgitante, quæ plus timoris quam detrimenti inferat, & juventutem maxime infestet. Quippe tales excretiones aliquando februm acutarum criticæ habentur, exque eutonia jecioris, non intestinorum exulceratione causatæ sunt. Fit demum hic fluxus ex qualitate simul, orificia venarum corrodeute & referante. Atque tunc quidem Dysenteriam propter ulcus & dolores intestinorum mentitus. Ea quæ ex hepate profluxio fit; iis remediis oppugnanda, quæ confirmando jecinori suam operam tam intrinsicus quam extrinsecus dicarunt. Raro in principio solamen ullum à clysteribus consolidantibus aut anodynis accedere videas. Venæsectio, tametsi in reliquis sanguinis profluviiis vix admittatur, in hoc tamen à veteranis incolis laudabilis habetur: nostratibus vero utique mollioribus, intensiorique calori non assuetis, castius ac parcius instituenda est. Immo in cucurbitulis revellentibus, lumbis ac natibus impositis, aliquando subsistendum. Reliqua quæ tractu temporis exsurgunt circa curationem, quum Dysentericis affectibus magis communia sunt, iisdem remediis, in capite de Dysenteria monstratis, propulsantur. Ad eum autem fluxum quæ ex atonia hepatis nascitur, compescendum, irriti, ut plurimum, curandi fiunt conatus, ita ut præ virium lapsu ne quidem Rhabarb. myrobal. aliaque similia adhibere consultum sit, ac proinde ad opiata sæpe numero confugiendum. Ut sunt imprimis Extract. illud Bontii, nostrumque conditum magistræ superius tradita. Quod si ex acrimonia malum profluxerit, ad semina frigida recentia accedendum. Tum ad ea omnia quæ urinam benigne provocant, ut sunt, decoctum *Turipeba* maris, radicis *Araca*, fructus *Alkekengi*, rad. liquirit. *Erva moira*, *Erva de Capitaon* & *Pagimirioba*, atque similia quæ hepatis & venarum mesaraicarum ardores mitigant, & orificia demulcent. Horum præ cæteris palmam obtinent Emulsionem & pulvis quæ *Carima* dictæ ex *Tipioca* de *mandihoca*. Inter fructus in pretio habentur, *Ianipaba*, *Murucuja*, *Guajaba*, *Araca* minor & major, quæ pyra & pruna sunt Granatensia. Aqua quoque stillatitia ex canna saccharea & flore *Guabiraba* cum albumine ovi pota, addito momento succi aurantiorum. Denique cataplasmata ex portulaca & *Erva moira* cum aceto temperata, dorso & ventri applicata, mirifice intemperiem hepatis solantur, fluxumque inordinatum compescunt.

CAP. XVI.

De Ulcere & Inflammatione Ani.

QUæ à Barbaris mea que longa experientia circa rationem & curationem tam funesti & lamentabilis mali consecutus sum, in medium proferam. Hunc affectum Lusitani *Eicho del Culo* abusive vocant, vel quod dolor pruriens principio sentiat, vel quod gangrænam, æque ac pedum illi vermiculi, inferat. Usquam terrarum adeo quam in Brasilia hoc malum grassari à nemine observatum memini. Nil autem aliud est, quam incendium & corruptio ani cum ulcere depascente, sine vel cum sanguinis fluxu dolorifico. Hunc morbum, aut præcedunt fluxiones Dysentericæ cum intestinorum caloribus; aut per se, & citra ullum morbum prævium ingruit. Cum Dysenteriam præcedentem habet, & ob medicinam adhibitam Symptomata excretionisque cessant, non nimium fidendum est: nisi forte sudor calidus & multus pulsusque ac cætera omnia respondeant. Detenta siquidem materia acerrima, à calore nimio jam accensa, maximeque à squalente & sordida corporis colluvie intus alta, magnum putredinis gradum, cum tam atroci dolore & inflammatione acquirit, ut musculum sphincterem atque ora venarum hæmorrhoidalium statim exedat. Unde fluxus cruentus exoritur, alti-

altiusq; ad intestinorum tunicas ascendit, tam deformi aspectu, ut anus late diductus cloacæ instar livido & plumbeo colore appareat, ac turpiter pateſcat. Nonnunquam vitium hoc per se manifestatur, nimirum ex dolore, cum retentione excrementorum, quæ jecinoris ac Mesarei calore arefacta atq; indurata, non sine maxima difficultate & cruciatu egeruntur, egestaq; nigricantia apparent. Aliquando vero, ingenti licet conatu, nihil prorsus ejicitur (ut ipse in me quoque expertus sum) ano multum prominente. Hinc atroces sæpe dolores ex retentis fæcibus suscitantur, quos febres postea, lassitudines, vigiliæ, pulsus vehementes, concitatio stomachi, ac capitis imprimis dolores & ardores sequuntur. Quamobrem, antequam malum serpat (serpit autem citissime) internis & externis laxantibus & refrigerantibus remediis resistatur. Clysteres ejusdem generis semel atque iterum admoveantur. Suppositoriis, inunctionibus lavacris, balneis, suffumigiis perpetuo insistendum. Venæsectiones præcipuè non negligantur. Quibus omnibus si morbus non brevi cedat, proculdubio in lethiferum degenerabit. Multoties præterea fieri consuevit, ut nullo morbo intestinali, vel quovis alio signo præcedenti, parti minus sensibili seminarium clam insinuetur, ipsumque ægrum & medicum in principio lateat. Quod, quoniam gangrænâ non raro inferat, incurabile habetur. Si autem prodatur se malum, prævia utcunque hac diagnosi fieri solet, ut, spontanea lassitudine, capitis & membrorum doloribus, appetentiæ cibi languore, calida totius corporis intemperie, insomniis, pulsu arteriarum inæquali nimisque celeri, absque manifesta podicis afflictione, nisi forte aliquo pruritu aut inani exonerandi alvum desiderio. Quamobrem in omni intestinali præcipue affectu, de ani dispositione Medici percontari solent. Quo incolæ Empirici non contenti, visu & tactu explorant podicem, num aliquid præternaturale appareat; mox pulpæ limonum affrictu partes illas tentant & dolores excitant. Differt autem ab hæmorrhoidibus hic affectus, sequentibus potissimum signis. Gravis capitis dolor adest, ac hiantis late ani ostium fatiscit. Dein, ratione prognoseos, quod morbus hic *Bicho* (ut barbare loquar) nonnunquam mortem & quidem confestim adferat; hæmorrhoides autem non item, quæ eisdem, quibus in Europa medicamentis, imo solis hirudinibus Brasiliensibus curantur, & liquore pulpæ Nucis *Cocos* putrefactæ sæpius admoto, mitigantur. Cæterum, qui contra hanc labem se tueri studet, aqua marina frigida vel tepida & limoniorum succo recentium, anum, quoties ventrem exonerat, probe abluat. Quando vero ex indiciis supra dictis constiterit malum invasisse & serpere altius, doloris atrocitas, haud permittit, acris medicamentis vel per anum, vel per os uti, sed blandissimis. Si lapsus virium contra indicet venæsectioni, cucurbitulæ infra dorsum affigantur. Exinde ad clysteres refrigerantes, consolidantes & adstringentes, qui anodyna imò stupefacientia opiata recipiant, progrediendum. Postea veterum incolarum ritu, aqua saccharæa, gummi tragacanth. amyl. ex *Tipioca* de *Mandihoca*, soluta, duobus digitis insertis posteriora proluantur. Post hæc, dilutum ex cerussa, aqua rosarum & flor. *Guabiraba*, saccharo rubro, ovi albumine & lacte mulieris cum momento opii concinnandum, in quo tæda madafacta, ano profunde impittatur, idque frequenter. Idem fere præstant herbæ quædam nativæ præ cæteris contra hunc morbum receptæ usuque longo comprobatæ; ut sunt, folia & flores utriusque *Pagimiroba* & *Tapia* arboris longè præstantissimæ, addita *Erva Moira*, toties inserta quoties desidendo tædæ vel suppositiora intromissa remonentur. Quod si pars afflicta manuum attactum reformidet, suffimenta ex emollientibus & siccantibus substituenda sunt. Porro quantum ad victus rationem, alimentis frigidis & roborantibus maxime uti convenit, irritantia autem canè pejus & angue declinanda. Absit motus corporis. Quum vero opii usus à multis tantopere extollatur per omnes Indias, ubi morbi acutissimi, imprimis ventris fluxus maligni, grassantur, profecto adversus hunc ani affectum egregie opitulari, expertus sum. Convenit ut ventriculo vacuo nec cibis deinde replendo, assumatur: Tum & post totius corporis evacuationes; secus enim pectus opprimit hostemque introcludit. Si dolor atrox vero ex reliquiis tantum materiæ calidæ & mordacis supersit, morbum simul & symptoma tollunt opiata. Quod certe aperte propter tria quæ adfunt hic fieri consuevit, nempe insomnia, fluxiones contumaces & virium prostrationem ex ingenti dolore.

C A P. XVII.

De Morbis Mulieribus & Infantibus Familiaribus.

Quod olim à prima statim hujus regionis invasione Medici Lusitani de Mulieribus & Infantibus, antequam vitia vitare didicissent, id ego jure de nostratibus hodie conqueror. Maxima enim earum pars calamitates incurrit partis istius nobilioris, qua *sexum* dignoscimus; imprimis quidem frigidam uteri intemperiem, unde cætera mala, tam matri quam infanti enascuntur. Insuetæ calori diurno & frigori nocturno mulierculæ nostræ obesiores & seden-

sedentariæ, aërem frigidiorē dejectis vestibis ac stragulis, captant. Quo fit, ut paulatim noxium hoc & penetrabile frigus, fecundum illum alias naturæ agrum, debito & naturali suo calore defraudet, sterilitatemque, si non penitus inducat, tonum tamen uteri dejiciat. Ita ut si vitalem, raro tamen longævum foetum edant. Accedit potus ille frigidissimus, quem domi ex acidissimis Limoniis conficiunt: tum nimius & assiduus fructuum horariorum usus. Unde tandem cum ipso ventriculo uterus, ob affinitatem mutuam, summe refrigeratur, profluviumque & hydropem patitur; imo propter debilitatem ac laxitatem ligamentorum, ejus aliquando procidentia succedit. Quid mirum si generationi destinata matrix ob ortam intemperiem magno illo naturæ opere destituta, cloacæ instar tot excrementorum & cruditarum fiat receptaculum, inque varias calamitates mulieres detrudat. Affirmare ausim nostratium ut & Judæarum (quæ intempestivis balneis ex religione obstrictæ) ne quidem dimidiatam partem profluvia uteri evadere. Quod, vel ex pudore vel negligentia dum occultare student, pallidæ, exsangues, tristes & viris ingratae, tanto temporis decursu, conduplicare malum solent. Hisce morbis, partim ex institutis authorum, partim methodo Incolarum remediis nativis occurrere oportet. Cum enim hic affectus, licet aliquando compositus, ex frigidity tamen potissimum natus censetur, calidis curari postulat. Quamobrem abstinencia sit à fructibus frigidis, lactucis, potuque omni frigidiore & crudiore. Ob imbecillitatem corporis sint coopertæ, noctu imprimis, loco à mediterraneo vento libero vivant. Venæsectiones requisitæ vel ad depulsa vasa, vel ad humores derivandos, succedant. Purgationes ex massa nostra Panchymagoga, ad pituitosam cacochymiam præparandam & minuendam instituantur. Cætera evacuantia, præsertim tunc, cum profluvia hæc modum, tempus & colorem variant, secund. Aphorism. 36. lib. 5. non negligenda, quibus præmissis opiata subsequantur, quod iis mirum in modum vires restituantur, humoresque ruentes coagulentur. Decoctum postea Carcaparill. & radicis *Visqueira* atque *Vbiraé* ad sudores & urinas movendas, quodque robur addant partibus, dies aliquot exhibendum. His aliisque ejuscemodi præmissis, locus affectus considerandus, cui imprimis conducit mel silvestre decantatissimum remedium in hoc & simili affectu, insigniter abstergens & confortans; tum ventriculi & intestinorum, mox renum & uteri cruditates & visciditates, digerens. Exhibetur jejunis utcunque vel simplex vel compositum hoc Medicamentum addito vino Hispanico & aromatibus tum & cæpis si nihil impediatur, ad consistentiam vini coctum. His succedat exercitium. Si necessitas major urgeat ante dictum potum exhibitum, per spatium semihoræ circiter ingrediatur balneum ex aqua fontanæ partibus tribus & una vini confectum, cum Myrta, artemisia, foliis piperis longi, *Betele*, *Malva Isca* Camomel silvestris, *Albahaca*, Mentaistro, *Laborandi* & similibus, quas profert Brasilia. Hæc per duodecim vel quindecim dies pro re nata continentur, ex quo singulis vicibus probe abstergæ, corpori corroborando aliquid alimenti capiant. Vestitæ sedeant, & si de doloribus uteri quærantur, per infundibulum, suffitum ex calefacientibus & siccantibus accipiant, tum & pessaria syringasque, si maritatae fuerint. Quin minime contemnendum oleum illud ex tostis vermibus in palmis viventibus, confectum; quod circa umbilicum illinitum, multum prodest. His & similibus remediis haud vulgares effectus vidisse contigit, & quæ inter steriles habitæ, sibi & generationi convalere. Ex imprægnatione magnum subsidium ob siccitatem & duplicatum calorem subsequi solet. Hactenus de Mulieribus non gravidis. Sed quia uterum ferentes magis dissolutum sæpe modum instituunt, laxatis appetitus habentis, plurima vitia incurrunt: quibus haud facile est applicare medicinam quod vel difficultates pariendi vel abortus promoveant. Infantes enim in lucem editi, vel levissimo extinguuntur morbo, minorque pars ad pueritiam pervenit. Huc accedit quod præduris illis ac strictissimis fasciarum involucris non exiguo sanitatis dispendio, constringantur. Cum tamen Indigenæ ipsique quoque Lusitani, missis iis quæ summopere perspirationem impediunt, ab ipsa nativitate denudato corpore, capite præsertim, infantes feliciter educari frigidaque eos tempestive lavari satius existiment. Nutrices denique Brasilienses & Æthiopissæ, lacte suo saluberrimo complures nostratium infantes enutriunt; cum Europæis mulierculis lactis vires ingenitæ, ob supradictum vivendi genus, non raro depraventur aut extinguantur. Præterea haud tutum existimant Incolæ ante biennium subtrahere nutricem; quod tenelli, mutationi huic ferendæ impares, sensim deficiant; vixque bimuli, morbos graves incurrant. Hinc fit, ut toties tristes, decolores, aquosoque humore inflati, ob debiliora viscera extenuentur, durisque paulatim hypochondriis contabescant. Si quæ medendi præsidia adhiberi contingat raro profunt. Quædam tamen, longo usu comprobata ab Empyricis accepi, eaque potissimum

externa, ut unctiones, frictiones, suffumigia, illotiones, cataplasmata, & emplastra emollientia, attenuantia, & astringentia. Ex omnibus probatissimum quidem amplexus sum (nunc emplastri nunc linimenti forma præparatum) quod ex radicibus *d' Erva de Capitaon* & *Nimphææ*, cum oleo earundem herbarum *Aninge* & *capparum*, atque similibus concinnatur, & per multum tempus applicatur. Interno si remedio locus, extractum ex cortice *Vbiracæ* ad mellis consistentiam ægro propinatur, gratumque & tutum est medicamentum. Præter lumbricos intestinorum, quibus divexantur pueruli, vermium quoque genus exiguum & fordidum in ventriculo (ut in dissectione infantium aliquoties vidi) generatur, quorum moribus provectioris quoque ætatis homines, invitis medicamentis, interire sæpe contingit. Nihil horum videre est in Brasiliensibus Mulieribus vel earum sobole. Nam robustæ, vegetæ agilesque sive prægnantes, sive puerperæ, vivacem enituntur prolem. Antequam finiam, illud subjiciam, quod non prorsus extra limites instituti nostri sit, sed inter Aristotelis forte discipulos de viribus imaginationis & superfoetatione, lites movebit. In Paranambuco Anno 1638. ex Æthiopissa & Lusitano Gemelli Masculi nascebantur, validissimi, alter alba cute, alter nigra, crispis capillis, oculis cæsiis.

C A P. XVIII.

De Morbis Contagiosis.

Videre est in Brasilia morbos Endemios familiares, imo malignos, licet rarius, è tetris & fuliginosis exhalationibus terræ paludosæ & aquæ stagnantis natos; nulli autem ex mutatione tali tempestatum, quæ statis temporibus sæviunt, aut syderum maligno influxu & noxia qualitate cælitus descendente, oriuntur. Anno 1639. magno nostrorum comodo, juxta sinum omnium sanctorum, tertia pars classis Hispanicæ maligno & contagiosa febre extincta est. Quippe hostis longo & fastidioso itinere defatigatus, & sub æquatore diu propter solitas malacias hærens, multa fætida pluvia cibique ac potus corruptione & penuria fractus, paulatim attritus est. Contigit quoque pecora semel atque iterum, miro astorum aspectu, pluviis ex continenti ortis, ac mollioris venti mediterranei afflatu, morte repentina periisse. In tantum vero aëris malignitatem unquam accrevisse, ut pestis exinde enata ac grassata fuerit, nemo unquam expertus est. Mihi bis tantum contigit toto septennio, febre petechiali laborantes videre, maculis per totum corpus diffusis, morte postridie sequente. Anthraces maligni crebrius, sed non contagiosi grassantes, ac curatu multo quam in Europa faciliores, dantur. Magnos autem & frequentissimos illos Dyentericos ac malignos affectus, nunquam in Epidemios transiisse admiratu dignum. Ulcera porro (ut hoc obiter dicam) luis Venereæ & alia mala contagiosa & serpentina, bestias æque ac homines mutua conversatione inficiunt. Idem faciunt foetida illa Variolarum ulcera.

Quod autem ad Variolas & Morbillos (quos *Befigas* uno vocabulo Lusitani vocant) atinet, etsi non evadant eos Meridionalis Americæ Incolæ, benignius tamen corripitur iis solent. Citius curantur laborantes, ob perpetuam pororum apertionem, victum simplicem, humorumque minorem foeculentiam, modo ab aëre nocturno ambiente sibi caveant sedulo. Quemadmodum autem ventum declinando facile restituuntur; ita per aërem vel clementissimum retropulsæ, mortem accelerant. Cum febres paulo vehementiores & ardentiores præcedunt, Lusitani non verentur in principio secare venas, idque cum successu. Epidemia ex accidente bis quantum constat factæ sunt variolæ. Neque enim pestiferæ variolæ vagari solent in pueros sicut Prosp. Alpinus de Ægypto bis anno fieri testatur. Primo, ante annos triginta Æthiopes Angolenses Brasiliam ingressi, & variolas ex Africa adducentes, insigni mancipiorum strage, reliquos infecerunt. Et nuper Anno 1641. idem fere accidit. Ita ut aliunde derivata, non inter nos nata Epidemici istius morbi principia, humidissima accedente hyeme, per integra territoria prope annum, grassata fuerint. Lusitani autem his remediis vulgaribus, tanquam sacræ anchoræ se fidebant, suosque non infeliciter curabant. Fimum equinum arefactum & in pulverem tritum ex convenienti liquore iterum atque iterum ægrotanti propinant. Postea pectori & gutturi defendendis gargarismo & potionem ex albo Græco, cannæ saccharæ & aurantiorum recentium succo concinnatam præparant. Pro alimento medicamento ex *Tipioca* de *Mandihoca* pultem optimam pro potu, ptisanam seu dilutum ex eadem *Tipioca*, exhibent. Utrumque hoc ardorem compescit & nutrimentum suppeditat. His succedit mel silvestre vel simplex, vel, si calor obsit, dilutum ex aqua cannæ saccharæ.

reæ quod hydromelis instar immundities pectoris & viscerum absterget, ægroque suaviter demulcet.

CAP. XIX.

De Lue Venerea.

Lues quædam ex coitu non tantum per contagium, vel parentum hæreditario malo in liberos, sed ex leviori attactu atque per se contrahitur, orta potissimum ex alimento foetido & falso, potu rancido & corrupto. Inter Afros non solum atque Indos, sed Lusitanos & Belgas quoque sævit, tumoribusque schirrosis & virulentis ulceribus, totum corpus infestat. Quæ quidem lues huic regioni est Endemia & *Bubas* ab Hispanis & Brasilianis appellatur. Et sicuti citius sanatur à solis remediis indigenis, ita citius contaminat, quam illa quæ lues gallica vulgo vocatur & ad Incolas huc deferitur. De qua dissertationem instituere non est propositi mei, sed de præsentī, quæ licet in quibusdam conveniat cum illa, accidentibus & curatione tamen maxima ex parte differt. Empyrici initio data opera eam negligunt, quod curationem ante quintum vel sextum invasionis mensem perperam institui ajunt, humorisque tenacitatem, in quo mali fomes maxime inhæret, tot mensium intervallum requirere ad præparationem, credunt. Vitam interim intemperatam vivere interdiciunt, aquæ calidæ lavacra instituunt, frigus nocturnum, ne perspiratio cohibeatur, maximopere arcent, carnes recentes, imprimis ferinas, tostas, remoto omni piscium genere, præcipiunt. Vinum permittunt, quod sudores & fuligines non sine ægotantis levamine, per poros expellere, comperiantur. Qui ab hoc medendi modo recedunt, symptomatum quidem pro tempore levamen allaturos, sed postea recidivam artuumque dolores successuros, ratum habent. Tandem præparato hoc modo corpore, evacuationes instituunt: mox, eos, qui præsertim tenuioris sortis sunt, ad molendinas sacchareas ignesque luculentissimos ablegant; & solo decocto, cujus basis *Caaroba* & *Carcaparilla*, curationem ex instituto propemodum Europæo, felicissime absolvunt. Ulcera quoque solo attritu aut lotionē *Caaroba* aliarumque herbarum exsiccantium & abstergentium succo, tollunt. Indi autem foliis *Caaroba* nunc coctis pro balneo, nunc ore jejuno masticatoris, ulcera, quæ per se non evanescunt, exsiccant & malignitatem extrahunt. Quod ipsum aliquoties per Chirurgos in Nosocomio imitari jussi, & voti nos compotes reddidit. Ne quis autem fallatur, hæc lues sive ex Hispanica mixta, ut sæpe fit; sive simplex Endemia, Europæis præsertim, non adeo parvi facienda sive in principio sive in progressu. Neque enim ut quidam existimarunt, intra Tropicos levior ob halituum à sole perpetuam extractionem; gravior tantum in septentrionalibus regionibus datur. Ac si nocturnum frigus modo leviter admissum, apertos diurno calore poros non cum summo detrimento ægri altius occluderet, discussionem tetrorum vaporum impediret, versusque periostium, in quo dolor, repelleret. Sicut quotidie fit, vel ægrorum vel medicorum incuria, qui differentias diei & noctis contemnunt. Et tunc quidem male morata ulcera, quibus hoc malo infestati turpiter scatere solent, si maligni illi halitus minus expirent, cariem in ossibus cæteraque symptomata, æque ac in patria causari videas.

Addam quæ de Gonorrhæa, *Scantamento* Lusitanis dicta, notatu digna existimavi. Gonorrhæa simplex, sicut haud difficilis habetur curationis, ita facile acquiritur, modo à sola equitatione sub æstu meridiano. A purgantibus initio sibi cavent in omni Gonorrhæa, vixque blandissima ex Manna, Cassia, syrupis laxantibus exhibent, ne quid cacochymicum provocetur aut irriteretur. Tam salutaria contra hunc affectum domi nanciscuntur remedia Incolæ, ut raro in exotica, quæ in officinis prostant, inquirere illis necessum sit. Præferunt, *Guabipoiocaiba*, Lusitanis *Pao Podre*, quam ego Arborem Siliquosam, in tractatu de simplicibus appellavi. Ejus radix in taleolas dissecta & in aqua ex canna saccharea destillata, macerata, aërique exposita, eam abstersoria & diuretica qualitate imbuunt, quæ mane & vesperi pota, parastatas & renes insigniter mundificat. Cavendum tamen ne immodice hoc medicamento valido utare, quod sanguinem ducat. His accedit *Iuripeba*, Canna *Iacuacanga* dicta silvestris, radix item *Iaborandi*, quæ noctu sub dio macerata in aqua fontana diluitur, ejusque diluti quatuor plus minus uncia per quindecim circiter dies bibuntur, unde renes & vesica repurgantur. Post hæc pro potu quotidiano, ejusdem cannæ silvestris decocto utuntur. Atque alternatim ob calores suscitatos, mane phthisanum seu liquorem ex *Tipioca* exhibent. Dilutum radicis de *Malva Isco*, *Pagimirio*, *Fedagofo*, *Caapomonga*, Emulsionem ex *Tipioca*, nuce Coco recenti & feminibus frigidis, cannæque sacchareæ aqua præparatæ, familiaria illis sunt remedia. Contra retentiones & inflammationes lotii, post frigidam dorsi & perinæi inunctionem, genitalia emollientibus fomentant, nempe decocto summitatum *Basurinha* & *Imbaiba*, floribusque malvæ Americanæ & fabarum vulgarium, atque id genus aliis. Calorifica vero, tam à medi-

camentis quam epulis procul esse jubent, ne virulentia & incendium invalescant. Ego tamen nimium refrigerantium usum aliquando noxam intulisse expertus sum, quod tonus genitalium inde debilitetur. Semper enim condonandum est Empiricis, utpote exquisitioribus in exhibendis medicamentis quam in distinguendis morborum causis. Quippe sicut ex his mendendi formulis apparet, profluvia genituræ cum Gonorrhæis videntur confundere. Quod qui levitare velit, adeat Plat. Ob. pag. 729. Lang. Epist. 2. l. 5. Solenand. pag. 199. v. 45. Hof. pag. 540. Quocirca in Gonorrhæa virulenta malignitate exturbata subsistunt peritiores, quando indicatio astringendi, consolidandi & siccandi est. Quod quidem optime fit balsamo *Copaiba*, saccharo vel oleo olivarum dissoluto atque per os & penem injecto.

C A P. X X.

De Vulneribus & Ulceribus.

TAmetsi pleraque vulnera & ulcera ejusdem fere naturæ & curæ in novo hoc orbe ac in patria existant; ea tamen in quibus differunt, silentio prætereire nolui. Sicut enim in multis malis internis considerandum quæ infra hepar sunt aut quæ supra; ita maxime in externis. Quæ superne sunt, præcipue in capite, multo benigniora & curatu facilia existunt. Tum quod ab humorum peccantium affluxu libera, tum quod capitis vulnera aëris calidioris beneficio & sola mundificatione restituantur sæpe. Ea autem quæ in inferioribus partibus corporis, maxime in pedibus existunt, difficillimæ curationis sunt; partim ob perpetuum descensum & mobilitatem calidi humoris in acrimoniam degenerantis; partim ob facultatem retentricem debiliorem. Atque hæc quidem verissima deprehenduntur, si tempus anni respondeat, nimirum constitutio calida & humida; æstate enim sicca, sponte vel felicius saltem curantur. Quid mirum, si hac regione quæ toto coelo ab Europa distat, vulnera & ulcera aëri exposita, diversum quid & peculiare habeant, cum authores passim testentur, nonnunquam ob diversum urbis aut regionis situm, aut pejora, aut meliora tum capitis, tum pedum mala fieri. Longa experientia observatum est ab Incolis, oleis, unguentis aut emplastris, minus profici quam in Europa, ob impeditam perspirationem halituum. Haud facile se dimoveri patiuntur à vegetabilibus quæ astringendi facultate pollent; etiam tum, cum ob malignitatem altiore, ad Ægyptiacum, præcipitatum, alumen ustum & similia ascendere debent. Tamen ab ipso principio usque ad curationis finem, sive loci affecti corruptelæ, sive vicinæ carnis mollitiei invigilantes, nativas suas astrigentes & siccantes herbas, resinas & pulveres non deferunt. Quod cordatiores, præmissis generalibus purgantibus, tentant. A vino & fructu imprimis illo celebri *Ananass*, sibi cavent. Quia non solum curationem vulnorum & ulcerum remorari, sed & in pejus disponere, recidivamque facere constat, quod calore infenso humores accendat. Diæta utique illis tenuis & refrigerans esse solet. Porro iis, quibus recens inflata sunt vulnera, duo præcipue hic observanda sunt. Primo æstus diurnus devitent, ne sanguis attenuetur, venarumque orificia aperiantur, quod ingenti virium jactura ob dissipationem spirituum & febrilis caloris accensionem in castris aliquoties contigisse memini. Deinde ne noctu sub dio cubent, unde maximam calamitatem, spasmos, convulsiones mortemque ipsam postea incurrant. Cum vero in curatione vulnorum & ulcerum Lusitani plerique & Brasiliani peritiores longo usu facti, & silvas remediorum quavis regionis parte, omnique anni tempore sibi in promptu habeant, ea proferam quæ oppido approbata & à nostris recepta, longaque rerum experientia confirmata sunt. Optato successu balsamis illis fragrantibus *Cabureiba* & *Copaiba*, vulnera restitunt, haimorrhogiamque non tantum sistunt, sed & interne ac externe exhibita nervis opitulantur. Gummi illud præstantissimum admodum familiare, *Icicariba* (quod Elemni vere dixeris) nervorum & capitis affectibus præcæteris remediis medetur. *Tipioca* autem, sicut pota fluxus sanguinis hepaticos & dysentericos internos coërcet, & incrassat; ita haimorrhogias à vulnere concitatas, sive hausta, sive plagis emplastri aut cataplasmatibus forma applicata, mundificat, temperat & sanat, quod excellens remedium si tamen simplex exhibitum minus profit, opiatum aliquod admiscendum, ut coagulentur simul humores moti. Porro succum ex arboris *Ambaiba* summitatibus expressum mira operari perhibent, quippe gravissimis quoque instillatus vulneribus solatium adfert. Populare est medicamentum hoc corroborans, mundificans & exsiccans, quod ex radicibus *Araca* & Limoniorum myrtique foliorum succo fit. Communia denique sunt remedia, folia Nymphaeæ, *Lavapratos*, *Iuripeba*, eorumque decocta, *Figuro d'Inferno*, *Herva de Nossa Senhora*, *Pagimirioba*, *Cuipouna*, *Ambaiba*, *Tapia*, *Folhos do Spinhera*, succus *Bacoveira*, aliaque pene infinita incolis usitata, de quibus mox in historia simplicium. Addantur, si simul pedum tumores adsint, balnea vel fomenta ex corticibus arboris *Cepipira*, summitatibus *Avinga*, Myrto silvestri,

vestri, *Basourinha*, *Guabiraba*, *Camara* & similibus. Gangrænam, Europæis reliâis remediis, foliis foliis recentis Tabaci contusis, toties ab Empiricis restitutam vidi, quippe majores facile ipsis redeunt fructus in curatione multorum malorum, ex usu foliorum viridum eorumque succis & oleis; quam cæteris orbis incolis, ex fumo exsiccatorum. Furunculos & Apostemata maturare solent foliis *Araticu* vulgaris, *Bredos*, *Pulgera*, *Pagimirioba*, *Herva Mimosa*, & bulbis Lili Brasiliensis, *Meeri* dicti: Tum & radicibus mirabilis Peruanæ rubræ.

CAP. XXI.

De Papulis & Impetigine.

Inter vitia Cutanea nondum Scabiem, Lepram, Elephantiasin observasse contigit, sicut in Ægypto aliisque fervidioribus regionibus grassari testatum est ab Autoribus. Sed papulæ seu sudamina, quibus cutis exasperatur & rubet (vulgo **de Koothont**) advenas fere omnes recens Brasiliam ingressos, genioque imprimis largiùs indulgentes, summo cum pruritu invadunt. Vid. Tulp. Obs. 44. l. 3. Hæ pustulæ totum corpus sæpenumero arrodunt, fixæque ac stabiles totam ventris regionem occupant, ut *Zona* dici possint. Quod malum balneo quidem aquæ marinæ frigidæ cum limoniorum succo composito, abolere plerique student, sed minus tamen consuetum est exhibere quod ardores intropellat, seu frigidæ lotioni, balneoque nimis astringenti id fiat, sive per fortiora purgantia acrcm humorcm à circumferentia revocare instituas. Si vero malum nimis excrecat, longiusque serpat, leves admodum & faciles purgationes ex temperatis componantur, quæ hepatis calorem, sentinæque corporis, mesenterii scilicet, obstructions tollant, ut sunt, syrupus ex novem infusionibus & ex cichoreo cum Rheo. Cremor tartari Tamarindi. Decocta radicis *Turipeba* & limoniorum quæ cichorci vicem supplent. Venæsectioni semel atque iterum insistentum est. Externis ita utarc, ut sudore crebro absterfo, subuculam frequenter mutes. Mox fomentis ex aqua sulphuris & nitri, albumine ovi, seminibus frigidis majoribus, cum aceto & limoniorum succo coctis, immisso linteamine, corpus defrices. Quæ, licet primo attactu acres sæpe dolores excitent, cutemque vellicent, statim tamen cessare solent; quos, si quis impatientior ferre non potuerit, eorum loco, balneo tepido ex refrigerantibus & emollientibus herbis utatur. Sciendum est, quod plerique quamdiu hoc malo tentantur ac pruriunt, à multis morbis sint immunes, ac prospere valeant. Quamobrem qui hæc incommoda sanitatis gratia aliquatenus obdurare malint, meo quidem iudicio rectius fecerint. Ante omnia moderatam vivendi rationem instituant, ciboque ac potu frigidior utantur, ut materia attenuata, felicius per sudores evoceatur, ne ex intempestiva illa materiæ biliosæ repressione ad interna, fluxus ventris Dysenterici enascantur, quod aliquoties factum memini.

Quum vero eruptiones hæ biliosæ per poroexitum sibi quærentes, intra cutem detentæ, vique frigoris aut auræ subito admissæ repressæ atque obstructæ in acres & igneos halitus degenerent, cum multa materia salsa & adusta, in orbem quasi se cogunt & conglomerantur, pertinaciterque ad annos sæpe cuti adhærescunt. Et tunc quidem perversam & plane alienam naturam induunt. Aliquando autem mobiles pustulæ sejugatæ non sine cruciatu, maximoque scälpendi ardore ac pruritu, præcipue æstate juvenes ut plurimum infestant. Has **King-worm** nostrates, Lusitani *Empige* ab Impetigine vocant. Quando instar Herpetis exedentis, aliquandiu malum duraverit, externis supradictis facile refragatur. Inter topica tamen remedia quæ requiruntur exactissima illa graminis juncei species, *Ervæ d'Empige* dicta & Siliquæ silvestres longissimæ, inter simplicia descriptæ primarium obtinent. Horum attritu morbus non leviter emendatur, imo in totum nonnunquam tollitur. Interdum locus affectus mutatur & æque vehementer postea hominem si ab interna causa foveatur, divexat. Quamobrem medicamentum compositum ex succis supradictis ad lavamenti vel unguenti formam, partibus affectis applicuisse, eximiam utilitatem præstitit. Rec. succi graminis & siliquarum prædictarum partem unam, sulphuris vivi & nitri partem dimidiatam, Turbith. albi parum ung. refrigerantis caphurati partes duas. (*Vide porro remediorum insignium copiam contra impetiginem, quam Paulus Aegineta & alii nobis subministrarunt.*) In tractu Paraybienti exercitatiores incolæ nullum remedium præferre solent cortici *Cebipira*, cujus affricus & lotio, sicut scabiem, malignaque quævis ulcera exsiccant & curant; ita abstergendi beneficio hanc quoque impetiginem feliciter restitunt. Multoties tantæ malignitatis hic affectus conspicitur, ut venæsectionibus, purgationibus sudoriferis ex sarsaparilla similibusque remediis, & diætæ refrigeranti, licet rite institutis, vix cedat. Tunc curationem nisi per ipsum Mercurium, tanquam proprium antidotum, non recipit. Ex quo tamen intempestive intus aut externe sumpto, nonnullos ardentioris pruriginis impatientes in morbos animiq; deliquia non sine vitæ discrimine

incidisse vidi, ob materiam virulentam ad cor usque repulsam, quod facile fit, si pectus, collum & emunctoria obsita, Mercurii litum non ferant. Enecare autem hominem, per se hoc malum si corpus cinxerit, ego sane, quidquid authores scribant, nondum comperire potui.

C A P. XXII.

*De Externis Malis quorundam Insectorum.**Bicho dos pes.*

MInutissimos vermiculos Lusitanis *Bicho*, Brasilianis *Tunga* hæc terra nutrit. Qui sæpe cum pruritu, raro cum dolore pedum digitorum extremitatibus innascuntur. Maximopere infestant præ cæteris eos qui nudis pedibus, loca arenosa perambulant; in quibus utpote calidissimis vivere amant invisibiliter, fugiuntque pavimenta lythostrata. Initio in cute exteriori aliquandiu latitant. Mox ingenti cum pruritu, præcipue circa plantas pedum, cutem sine noxa penetrant, inque eas recondunt. Nihil cum Guineensibus vermiculis commune habent, qui longi, lati & albicantes chordarum speciem referunt. Hi vero exigui intusque paulo profundius occultati & vesicula orbilata inclusi, nigricantes apparent, eosque per Mæscopium explorare oportet; secus enim ne à lynceo quidem exacte satis perspicere possunt. Tandem ubi ad justam magnitudinem, quod est circa triduum vel quatrimum excrevisse compertum fuerit, tunc maxime de excisione cogitandum, quod solius aciculæ aut argenteæ cuspidis beneficio à Brasiliano aut Æthiope, facillimo negotio fieri consuevit. Ea solum adhibenda cautio, ut vermis membranula inclusus integer eximatur, ne vitiosus humor quidam contentus, quod sæpe contingit, dispergatur. Tunc enim nova parti vitiata exsurgunt accidentia. Rupta enim vesicula, statim novi generantur, qui vicinas & illæsas partes depascunt. Et tunc quidem non minus calamitosi, quam illi in Guinea habentur, adeoque gangrænam ipsam intulisse memini, ut pedum digitos amputare non semel coactus fuero. Videre mihi contigit in Nosocomio, cutem in calce pedis callosam, sub qua innumeri latitabant vermiculi, militibus penitus fuisse resectam. Remedium quo præcautionis gratia Lusitani æque ac Brasiliani inungunt plantas & digitos pedum, est mordacissimum illud oleum glandium, qui pomis arborum *Acaju* adnascuntur. Quod quidem oleum sit extractum ex immaturis & crudis glandibus; nam si maturuerint, qualitate ustiva caret, & gulæ potius delicias, quam huic affectui remedium præbet. Lachryma flavæ arboris *Camacari* dictæ admotum eidem malo prodest. Quod ipsum quoque gentem nauticam pice navali præstare videmus.

Maribonda Lus. Brasil. Copuerucu.

Infestissima vesparum examina in arboribus nidificantia non armenta, sed viatores, aufugientes licet, persequi amant; imo turmis equitum non parcant irritata, *Mariposas* vel *Maribundas* Hispanis appellata. Nidus earum quem in ramorum extremitatibus fabricant, in medicinam receptus est, atque contra frigidos affectus, tum interne tum externe potissimum abhibetur. Magnitudine & figura Europæis vespis haud dissimilia sunt, sed crabronibus atque æstris omnibus infensiora. Noxia hæc insecta velocissima, ipso eodemque momento, quo insulant, aculeo rigidissime faciem petunt, atque mox avolant. Unde atrocissimus dolor cum ardore summo exsurgit, duratque ultra horam, manente rubore & elata cute. Vix ullum satis præfens tam immani cruciatus existit remedium conveniens, quod pars eorum balsamis indigenis, atque refrigerante quodam unguento de *Imbaiba*; pars cauteriis potentialibus, calorem extrahendo præstat.

Moscites Lus. Bras. Mariguè.

Aliud porro genus datur vermiculi alati nigrum, adeoque parvum, ut tactus sensu potius quam visus percipi soleat. Culicum more gregatim volitant. Nunquam apparent nisi summa existente malacia, idque vespertino tempore potissimum, circa fluviorum ripas inter paludosas illas arbores *Mangues* dictas, hærent. Merito ab omnibus pariter incolis extimescuntur hæc insecta molestissima; quippe adeo exercent & lancinant agricolas, ut non solum membra eorum nuda, sed & leviter vestita morsu doloroso infestent, acuumque mucrones referant. Scapha fluvium lento gradu ascendentibus mecum Hispanis, adeo intumuerat, vesicisque ac rubore conspersa erat nobis facies, ut à familiarissimis ne quidem dignosceremur amicis. Æthiopem jussu domini sui palo affixum, perque integram noctem (mirum supplicii genus) relictum, postridie delirio captum, ex meris doloribus, memini. Peregrinantes per
deserta

deserta densaque Brasiliæ nemora, quo defatigata aura marina vix pertingit, præsentio- rem cautelam non amplectuntur, quam ipsum ignem integrosque rogos: tum quoque balsamum *Copaiba* & *Cabuberiba*, quibus membra nuda inungunt. Ante horam unam atque alteram, humores & puncturæ evanescere solent, modo non nimia frictione vel frigida aspersione irri- tentur partes læsæ. Dolores apprime sedantur mucagine cardui littoralis, tum & herba *Pagi- mtrioba* & *Imbaiba*, cæterisque ejusdem generis succis inspissatis, quæ frigida & anodyna qua- litate pollent.

GUILIELMI PISONIS, M. D.

LIBER TERTIVS,

Qui agit

De Venenis eorumque Antidotis.

Agno venenorum proventu, quibus passim animalia, plantæ, ac mineralia turgent, universus Orbis terrarum luxuriat. Præter primum Naturæ institu- tum accidit, ut quiddam alicui sit malum & noxium. Nam quod multis ali- mento, quibusdam est veneno; ac vicissim, quod uni est veneno, ut cicuta homini, quibusdam animalibus ut Capræ & Sturno est alimento. Sic radix altilis *Mandiboca* à venenato succo nondum repurgata, homini lethalis, equis & bobus cæterisque animantibus nutrimentum præbet. Celebris quo- que illa herba *Mimosa Inquiri* dicta, oves & capras pinguefacit, interimit homines. Basilisco venenum est naturale & aliis animantibus minime. Non autem Plinio assentiendum, qui in eum finem à natura produci testatur, ut iis pro libitu homo, incurabili vel animi vel cor- poris morbo detentus, utatur ac violentis toxico hausto cruciatibus & vitæ finem imponat. Nisi hoc forte attribuendum huic genti Barbaræ, artibusque Magicis supra modum deditæ & in omnibus prope venenis dignoscendis mire solerti, quibus hostes & socios, lucri aut libidi- nis causa, pari sorte extinguunt. Mancipia illa ex Africa huc deducta, ubi horrendi voti com- potes fieri nequeunt, cum dominorum vitæ insidiantur, durissimæ servitutis jugi, inedia ac variarum calamitatum impatientes, ad unicam illam libertatis viam, nemini non perviam, confugiunt. Veneno ubique obvio, sibimetipsis atroces manus inferunt. Gratulantes sibi na- turæ renuntiare, vindictamque, dominis plus justo severis, reponere. Sed hæc, relicto ab- usu, secus interpretanda sunt: cum animali non solum rationali, sed & irrationali instinctus sit datus, per quem creatis omnibus dextre utatur, bona & vitæ utilia seligat, fugiatque no- citura. Ecquid enim, per Deum immortalem, ex quo non aliquam percipiat utilitatem? ex ipsis viperis adversus viperas conficit Antidotum, quo venenis omnibus & venenatis morbis resistat. Ex *Mandiboca* radice, maximo scatente veneno, optimum alimentum non solum, sed & Antidotum concinnatur. A Scorpio, Scolopendra, Colubro, reliquisque Serpenti- bus ictus, ab iisdem petit remedium. Elephantiacos viperarum esu frequenter sanitati resti- tutos Galenus auctor est. Nec existimandum benignam naturam remedium denegasse, ubi morbum invexerit, sed omni veneno alexipharmacum indidisse atque opposuisse. Basilisci lethifero veneno, mustelæ virus, salivam hominis jejuni, Serpenti, Viperæ, Scorpio cæte- risque venenatis adversari constat. Adeo placuit Naturæ nihil esse sine pari. Equidem vix dixe- ris venena an alexiteria plura sint pronata; & ubi specificum incognitum, *Diascordii* & *Theriaceæ* usus, vicem supplet. Sic folia, flores & fructus Herbarum *Tangaraca* & *Inquerij*, venena Brasiliæ facile prima, propriam suam unaquæque radicem, oppositum habet Anti- dotum. Bufoni *Cururi* aliisque insectis venenatis, solius *Nhambi* decantatæ illius Panaceæ succus suffusus, præsentem mortem infert. Plurima alia hujusmodi hic producuntur, Barba- ris multo quam Europæis ac eruditis, notiora. Qui viperarum pinguedinem & capita, tum & integra insecta quæ vulnera intulerint, ex arte parata, audacter & felici cum successu, ve- nenatis ictibus applicant. Adeoque per ipsos effectus comprobare nituntur in omni venenato contineri suum Antidotum. Videatur locus Galeni lib. 11. de Simplicib. cap. de Dracone marino; & libr. de Theriaca cap. 11.

Quamvis autem occasione multoties desiderata multa nondum explorare licuerit, ea ta- men quæ assequi atque addiscere potui, posteris ulterius indaganda relinquo. Nec enim facile est veneni speciem cito distinguere; neque etiam si cognoscatur; protinus illius proprium alexi-

alexipharmacum succurrit. Accedit, quod aliqua reperiantur, quæ in Europa venenata, hic vesca, vel saltem minus noxia sint, & vice versa; quippe ranæ & pisciculi hic dantur præter opinionem venenati: E contrario formicæ illæ grandiores, tum carnes aliquot serpentum, lacertorum, bufonum, vermium & glirium silvestrium, primis incolis inter delicias habentur. Idem Plinius de Africa confirmat lib. vi. cap. 29. Celsus lib. v. cap. 36. Scaliger Exercit. 189. sect. 4. In India atque Æthiopia non solum innoxios serpentes multos, sed etiam esculentos dari, ita ut Ophiophagi dici possint.

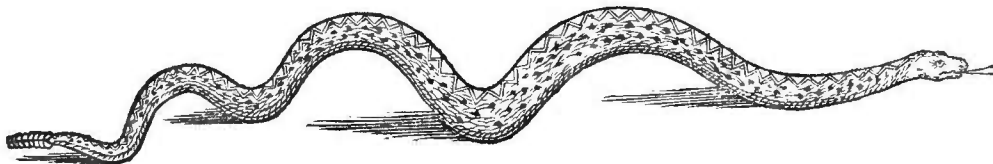
Præ cæteris autem in Brasilia, centipedes *Carastu* & *Caramouritu* virides & nigri, tosti & eviscerati; tum imprimis vermes illi *Iarumai* & *Caramatori*, pingues & albicantes, inque medullofis silvestrium palmarum truncis viventes, in pretio illis sunt. Plinius lib. xvi. cap. 24. Ælianus lib. xiv. de Animalib. cap. 13. narrant vermes in usu multis Indis esse.

Innumera alia portentosa à Tapuyeris fando accepi, quæ, quod eorum aliqua forte fabulosa, silentio prætereo; tantisper donec ulteriore investigatione atque experimento eorum veritas magis illucescat. Multa equidem inter hæc notatu dignissima, à nemine tamen, quod sciam, Lusitanorum, scriptis mandata, adeoque neglecta, ut ne vestigium quidem horum ac similitum naturæ mirabilium exstet, unde lucubrationes Physicas quis illustrare possit. Quædam nativa recondita habent veterani agricolæ, quibus sibi suisque Europæis remediis destituti, coguntur succurrere. Quamobrem maximam partem, multis precibus à Barbaris extorquere necesse fuit: qui sicut tenebriones sunt in porrigendis venenis & pertinacissimi in revelandis ejusmodi secretis; ita officiosi in exhibendis antidotis; dictoque citius ubi de natura veneni constiterit, in silvis efficacissimas herbas colligunt, quas contusas instar potionis agris subministrant, animasque pene extinctas suscitant. At vero, his remediorum generibus non contenti miseri mortales, ac superstitiosi barbari, futilia illa ac illicita, ut fascinationes, incantamenta, philtrea ac sortilegia amplectuntur. Quod tamen ex parte condonandum huic genti profanæ, utpote nullis literis vel Dei cultu imbutis, sed Stygiis tantum atque infernalibus auguriis, ultra quam credi potest, deditæ. Illud mirum, reperiri etiam inter Christianos, quæ infana hæc & ridicula credulitas involvat. Pudet profecto, quam indigne homines cætera cordatos, mancipiorum & pecorum suorum externos & internos affectus, nescio quibus præstigiis à se curatos gloriari, meamque incredulitatem haud parum accusantes, audiverim. Quum tamen quæ primum technis impostorum, veneficiis ac magicis incantamentis obvelata erant, longo post tempore ingenii aciem intendentibus, detecta stolidam opinionem exemerunt. Nemo equidem tam excors, quin fateatur plurimos præter expectationem Medici, citra artem, absque manifesta causa sanitati restitui vel sola imaginationis vi; quin imo væcordia potius esset, omnia manifestis qualitatibus ascribere & occultas illas totius substantiæ proprietates tollere. Videatur Andræas Cæsalpinus quæst. xiii. Sed hæc nihil ad præstigia aut patrocinium impostorum respiciunt. Verba & characteres sunt Medicinæ dæmonum, syrupi & Apozemata hominum, inquit Paracelsus. Ex Agyrtis & circumforaneis qui plusculum sapiunt, norunt quo tempore & quibus morbis sua amuleta instituant. Si successu res careat, æger incusatur. In minimo enim qui peccat, omnium fit reus. In mysteriis magicis, qui cadit syllaba, cadit causa. Plebecula maxime dedita ejusmodi nugis, plus fidei & spei iis concipit, gaudens falli specie recti. Orationes cum certis cæremoniis dicendas suscipit, & jam vix demurmuratis verbis vi fortissimæ imaginationis, aliquam convalescentiam sentire se clamat. Quod ipsum quoque Galenus his verbis testatur; plures sanat, cui plures fidunt. Unde merito credulos Agrippa ad sacra magiæ cæremonialis admittit. Sed longius provectus, dum me tantæ credulitatis piget tædetque, revoco me & ad venenatorum enarrationem redeo. Quorum occultæ qualitati, abdita quoque medicamentorum proprietate (quæ per experientiam fuerit revelata) succurrendum.

Inter venenata Brasiliæ animantia, Serpentes primum locum occupant, è quorum numero circiter viginti hætenus innotuerunt, ut sunt, *Boiguacû*, sive *Iiboya*, *Arabô*, *Boiobi*, *Boicinga*, *Boitrapô*, *Boycupecanga*, *Boipeba*, *Cucurucu*, *Caninana*, *Curucacutinga*, *Guinpaiaguara*, *Ibyara*, *Iacapecoaja*, *Ibiboboca*, *Iararaca*, *Manima*, *Vona*, *Tareiboya* & *Cacaboya*, *Amorepinima*, quorum tres novissimi sunt angues aquatici. Frequentiores ædes & silvas perreptantes, in hoc habitato Parnambuci tractu attingo; reliquorum minus cognitorum naturam, cogor præterire. Horum Serpentum Americanorum aliqui, Europæis minus sunt noxii, utcunque tamen majores & vegetiores iis existunt; quasi harum regionum calor externus, nativum in hisce frigidis animantibus intendat. Præter Galeni aliorumque testimonia, multa sunt argumenta ab ipsa experientia desumpta, quæ evincunt temperiem nactam esse frigidam, omnem lacertorum & Serpentum cohortem, contra Avicennæ opinionem. Nam non solum contactus ipse frigidus vel maxima æstate, hoc arguit, sed eorum nonnulli ad menses nonnulli ad septimanas aliquot vivi absque cibo reservati, hoc confirmant; cum tamen si quid esculenti illis

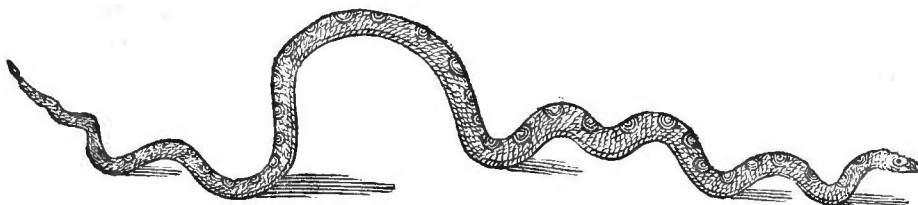
illis præberetur, comederent. Idem testatur magnus Scaliger commentariis in Historiam Animalium, lib. 11. &c.

BOICININGA.

Primo Serpens ille, *Boicininga*, quem *Cascavel* & *Tangedor* Hispani nominant, propterea quod sonitum instar tintinabuli caudâ edat, in triviis juxta ac deviis locis cernitur, tamque celeriter proreptans ut volare videatur. Huic tam pernicioso colubro, benigna natura, cautionis quasi gratia, nolam addidisse videtur, ut illius sonitu admonitus quilibet tempestive sibi caveat à vicino hoste. Brachii est crassitie, longitudine interdum quinque pedum, lingua bifurca, dentibus longis & acutis, colore fusco & ad flavum vergente. Quotannis articulus, quo infestare solet, in canda crescit, cujus extremitate in anum hominis immissa, mortem infert confestim; venenum autem quod ore vel dentibus infert, multo lentius vitam tollit. Ex vulnere mox sanies cruenta effluit, caro livet, ulcusque paulatim serpit. Ad remedia extrahentia, vulnus dilatantia, scarificationes, cucurbitulas, & si pars læsa intercipi possit, ad vincula festinandum, idque junco *Iacape*, cui remedio maxime fidunt Brasiliiani; sin minus, cauterio utendum est. Interim dum veneni qualitas ad cor penetrat, curandum ut interius præmuniatur *Tipioca* haustu, sudoresque evocantibus insistendum. Præsentissimum præ cæteris remedium, quod Barbaris contra hujus aut qualiscunque Serpentis morsus restat, est ipsius nocentis caput, quod contundunt, contusum emplastri forma vulnere calens applicant: cui remedio simul addunt, in omni fere morsu, salivam hominis jejuni, qua perpetuo partem affectam demulcent, (Plinius lib. 11. cap. 2. Galenus lib. x. Simplic. Scaliger in Histor. Animal. lib. 11. cap. 18. hanc salivæ vim quoque agnoscunt) adeoque his duobus Antidotis nituntur, ut desperent, si in illis voti compotes non fiant. Ego hæc & similia remedia, quæ longa illis experientia dictavit, jubente necessitate, lubenter sum imitatus. Non intermittendo tamen ea quæ à veneranda antiquitate & authoribus nobis sunt relicta. Ne nimium temere hisce novitiis, aut pertinacius veteribus viderer adhærere.

CUCURUCU.

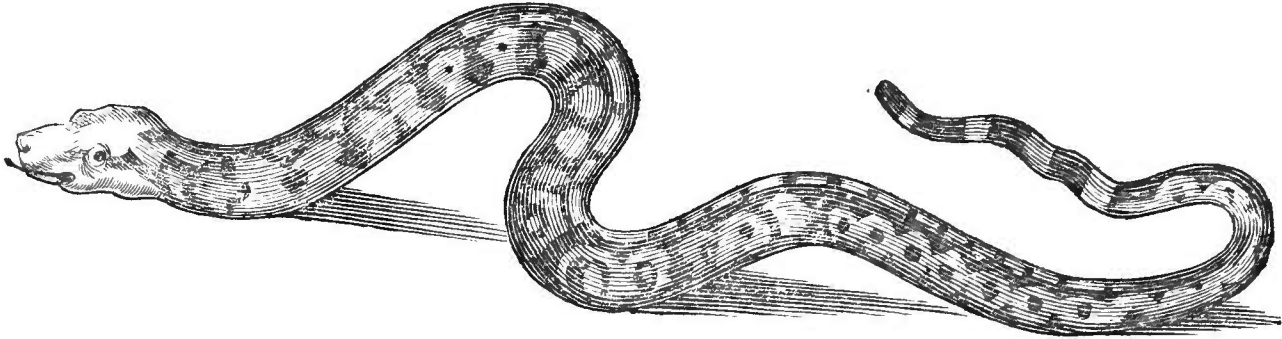

Cucurucu est anguis crassus, cineritii coloris, interius flavus, externis maculis nigris distinctus, & iisdem ut *Cascavel* squamis vestitus; novem & interdum duodecim pedes longus. Maxime est venenatus & plurimum metuendus, licet caro ejus præparata à Barbaris comedatur. Præcipuum illi venenum in capite, ideoque Brasiliiani intercepto quantocius caput amputant & cooperiunt humo. Ab illo ictus, corripitur vertigine, tremoribus, torminibus, animi deliquiis, febribus ardentibus, quibus sudor frigidus ac ipsa denique mors, intra diem naturalem, aliquando & celerius succedit. Præter enarratas qualitates, peculiare est huic Serpenti, quod morsu ejus virulento, venæ erodi videantur, tantamque inflammationem & ardorem efficiat, ut sanguis bulliens mox è naribus, auribusque, imo manuum & pedum unguibus promanet. Huic malo si quæ Medicina detur, ipsius Serpentis, qui morsum intulit, caput emplastri forma, vulnere applicatum; tum & folia Tabaci recentia, leviter tantum ab ignis flamma tacta, mirabiliter prosunt, cauterii loco. Idem præstat contra hujus, aliorumque Serpentium morsus radice *Caaapia* decoctum. Deinde succedunt sudorifera, vel ipso statim initio convenienter exhibita, ut sunt radices *Iurepeba*, *Vrucu*, *Malvisco*, *Iaborandi*, inter simplicia fatis superque descripta.

BOIGUACU.

Boiguacu, sive *Iiboya*, Serpentium omnium facile maximus, pectus fere hominis crassus, Lusitanis *Cobre de Veado* dictus, quod Dorcades integras devoret, idque sugendo potius quam masticando. Ex horum genere quidam octodecim vel quatuor & viginti pedes reperiuntur longi; Cineritio, spadiceo variegato sunt colore. Non æque veneno, ut multi alii, turgent. Carne eorum non solum Indigenæ & Nigritæ, sed & nostrates vescuntur. Famelicus hic

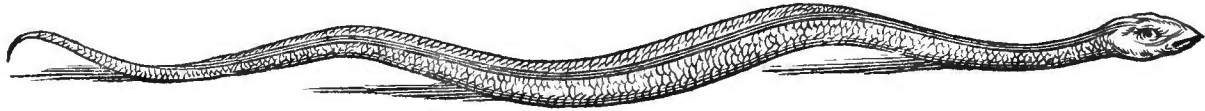
anguis vel ex dumetis profilit, caudæque suæ nitens, horrende se erigit & strennue cum feris & hominibus luctatur, & sibulat irritatus: vel ex arbore insidiosè in viatorem defilit, eumque

validissimis cingit amplexibus, ita ut vel sola complexione interimat: nec minus validi atque feroces existunt, duo ingentes illi *Arabo* & *Cucuraciu*, hominibus æque ac capreis insidiantur. Quippe omnes hujus generis solidis vertebribus & costis præditos ex Anatome animadverti. Ictus eorum vix censetur venenatus, & per se aliquando, etiamsi nullo vel leviori saltem adhibito remedio, curatur. Ita ut hi inter non venenatos Serpentes, de quibus passim auctores multa testantur, debeant numerari: quibus *Caninana*, *Mavina* & *Vocia* annumerare licet, quod nihil vel parum saltem hominibus noceant. Vide Vossium de Idololatria Gentili lib. iv. cap. 58.

I A R A R A C A.

Brevis est hic Serpens, raroque semicubiti longitudinem excedit, venis quibusdam in capite prominentibus, instar viperarum, & haud aliter quam illæ stridens: rubris & nigris ma-

culis insignis, cæterum terreo colore: ejus morsus venenatus non minora adfert symptomata, quam vel reliquorum Serpentum, exceptis iis qui lentè & clam vitam depascuntur. Ipsa fera postquam vulnus infixit, à cute, cauda, capite & intraneis repurgata, & in aqua radicis *Jurepeba*, cum sale, oleo, porro, anetho & similibus cocta, à vulneratis comeditur, magnoque illis solet esse præsidio. Convenit denique præ cæteris, *Caatia*, quæ merito *Herva de Cobras* dicitur, quod foris & intus exhibita, hujus aliorumque Serpentum morsus facile restituat. Idem feliciter præstant acini arboris *Guibira*, contusi & moribus applicati.

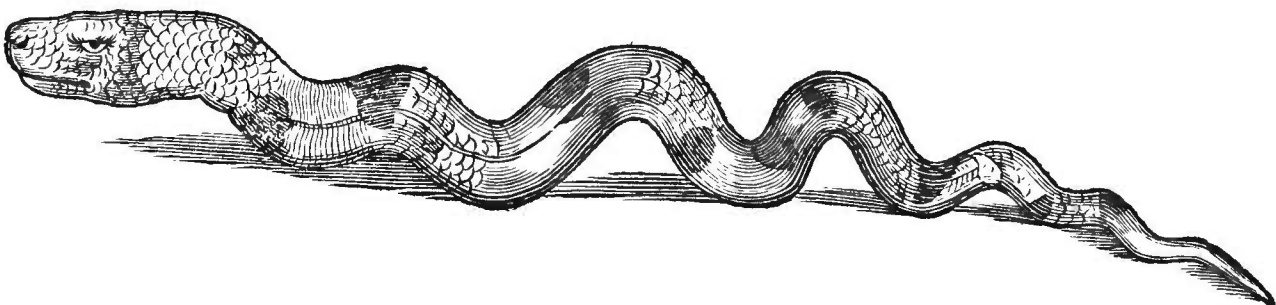
B O I T I A P O.

Boitiapô Brasiliensibus; Lusitanis, *Cobre de Cipo*, anguis est vix brachium crassus, septem pedes longus, Olivacei coloris, victitans ranis. Maxime venenatus, ac æque calamitosus malis auctor existit, quam morsus *Cucurucu*, quippe eadem vi, eodemque modo ab extremitate membrorum sanguis distillat. Remedio autem vix ulli cedit, nisi igni forte vel ferro, modo pars læsa tam violentum remedii genus admittat.

I B I I A R A.

I B I I A R A viperam (Iconem vide apud Marcgravium) *Cobre Vega*, vel, *Cobra de dos Cabeças* appellant Lusitani, quod duo capita videatur habere, sed falso. Ipse Plinius, qui idem de eadem testatur aliorum forte relatu, deceptus fuit. Familiaris & frequens est, sub ruderibus in terra latitans; Formicis vescitur: digiti est crassitie, sesquipedis longitudine, atque argentei coloris. Ejus morfu nihil est virulentius, non tamen citra spem curationis existit, si supradictis remediis tempestive interne & externe utaris. Quæ, quod nihil immutandum occurrit, toties repetere supervacaneum duco.

I B I B O B O C A.

I B I B O B O C A Brasiliensibus, anguis pulcher, Lusitanis *Cobre de Corais* appellatur, duos pedes longus,

longus, pollicem autem crassus, colore niveo, & nigris, rubrisque maculis variegatus. Morsus illius venenatissimus, non extemplo vitam depascitur, sed tarde se promovet. Sanatur emplastro è capite Serpentis concinnato & efficaciter appposito. Pulvis plantæ *Nhambi*, tum & succus foliorum *Caapeba* & *Caiatia*, vulnere instillatus, extrahit virus.

B O I O B I.

B O I O B I Brasiliensibus, Lusitanis *Cobre verde*, ulnæ est longitudine & pollicis crassitie; coloris porracei & pulchre micantis. Ædificiis gaudet, neque ulli nocet nisi irritanti; morsus tamen illius venenatus, remedio quamvis eximio vix cedit. Radix autem illa nodosa herbæ *Caa-apia* contusa & ex aqua pota, summopere prodest, cæterisque herbis antidotalibus facile palmam in hoc casu præripit. Miles quidam gregarius anguem hunc inter arbuſta latitantem, dum pede forte conterit, ab eo in femore demorsus, paucis post diebus, toto corpore tumefacto & livescente, deficiente radice *Caa-apia*, cæterisque remediis frustra adhibitis, præsentibus commilitonibus, quam miserrime exspiravit.

C A N I N A N A.

C A N I N A N A Serpens, ventre est flavo, dorso autem viridi, octo circiter palmos longus, inter minus venenatos habetur: ovis victitat & volucris: Capite & cauda reſectis, ab Afris & Americanis comeditur. De peculiari illius antidoto, nihil adhuc certi affirmare possum. Vulgaribus alexipharmacis sive Europæis, sive indigenis supra enarratis, malum si quod infert facile expugnatur. Familiare autem illud decoctum antidotale, ex radice *Iurepeba* cum pauxillo salis, huic aliisque morſibus vel puncturis venenatis sæpe applicandum est; nec non fructus *Ananas* viridis, isque in cataplasmatum modum contusus. Denique si necessitas ulterius urgeat, pars læsa scarificetur, moxque vivus gallinaceus pullus imponatur.

I B I R A C O A.

I B I R A C O A Brasiliensibus, Serpens est variegati coloris, albis, nigris, rubrisque maculis insignis. Ejus morsus est admodum venenosus, & pessima symptomata infert, haud secus quam *Cucurucu*, ut à Brasiliensibus accipi; quippe sanguis quantocius à morſu, ex auribus, naribus & oculis profluit & nisi statim subventum fuerit, moritur vulneratus. Si virus nondum ad cor abierit, carne ipsius anguis cocta cum radice *Iurepeba*, *Iaborandi*, *Malva Iſco*, *Caapeba*, *Cappuba*, additis summitatibus *Nhambi*, ex vino interne exhibitis vulnerati restituuntur. Addatur externum remedium, ex capite ipsius feræ contuso & cum *Herva de Cobre*, aliisque ejusmodi ante enarratis, præparatum.

T A R E I B O Y A & C A C A B O Y A.

Postremo angues duo amphibiorum more, modo in lacubus, modo in sicco degentes conspiciuntur, ac proinde hydri vel natrices jure dici possunt, tametsi non æque perniciosi ac nostri Europæi esse perhibeantur. Attri sunt prorsus nec valde magni. Irritati nocent, vulnusque facile curabile infligunt. Prior *Tareyboia*, posterior *Cacaboya* appellatur, qui lutei est coloris, sex palmas longus, ruricolis potius extimescendus quod Gallinas devoret, quam quod homini lethale venenum inferat. Tamen securitatis causa Herba *Nhambi* & *Erva de Cobras* appositæ ex arte, vim veneni, si quod modo sit, retundunt.

C R O C O D I L U S.

Crocodili in fluviorum, stagnorumque latebris degunt, Africanis Crocodilis similes, sed utique minores: raro quinque pedum longitudinem excedunt, *Iacaré* Brasiliensibus, nostris *Capmans* dicti; hominibus natantibus insidiantur, rictu late diducto, acutissimisq; dentibus, ingentia vulnera inferunt. Quæ vulgaribus remediis coalescunt, præsertim vero adipe ipsius animantis. Vulnerati pariter, & non vulnerati Crocodilos summo studio venantur, partim propter virtutem Medicam adipis; partim ob ipsorum testes myrothecium insigniter redolentes, quos magno pretio divendunt. Omasus quoq; hujus *Iacaré* exsiccatus & in pulverem redactus, contra morbos calculi ab incolis exhibetur. Ova quæ plus quam viginti vel triginta subinde profert, anserinorum ovorum magnitudinem excedunt, nec solum à Barbaris, sed & militibus nostratibus expetuntur & comeduntur. Idem de ipsa carne Crocodili exenterata dictum volo.

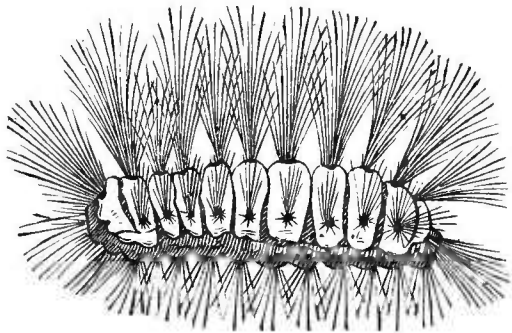
B I B O R A.

Inter tot lacertorum exercitus, qui passim in silvis, ædiumque ruderibus conspiciuntur, unicus tantum, quantum quidem constat, reperitur venenosus, qui *Bibora* dicitur. Cæteris lacertis non adeo quidem dissimilis est, sed minor, digitique majoris magnitudinem vix excedit. Cute est cineritia & magis albicante. Corpore omnibusque membris crassioribus, venenoque tumentibus; cauda denique multo breviori & latiori existit. Plaga ab eo illata dilutam foetidamque saniem effundit, cum tumore livido, cardialgia, torminibus, ac magnis cruciatibus.

tibus. Peculiare huic malo antidotum nondum est inventum. Quapropter hæc allaque communibus alexipharmacis tam exoticis quam indigenis, exturbanda sunt.

S C O L O P E N D R Æ . A M B U A . S C O R P I O .

Scolopendræ grandes & exiguæ, ut & centipedes hirsuti *Ambua* dicti, ac arcuatim repen-

tes ad Venenatorum ordinem referuntur. Illæ ædes, hæc silvas perreptant, olerumque hortensium frutices non solum, sed & homines infestant. Scorpiones Europæis sunt similes, licet non æque noxii, proinde ictus eorum curatu minus difficiles. Verum cum horum trium insectorum natura & curatio ab Auctoribus passim ante me tradita sint, nec quicquam ad ulteriorem illustrationem occurrat, acquiescam. Quippe solum oleum quod eorum viventium qualitates absorbuerit, contra morsus vel ictus cum successu applicatur.

N H A N D V G V A C Y .

Ex Araneorum genere insignis & stupendæ magnitudinis hic reperitur (forte idem cuius Plinius meminit in Indiis passeris magnitudine conspici) qui in ruderibus & veterum arborum concavitatibus nidificat, *Nhanduguacu* appellatus. Eum cæterorum minorum ritu texere nondum compertum est. Exuvias deponit, niger est hirsutus, dentibus acuminatis & prælongis armatus, ob pulchritudinem & usum in pretio habitus. Irritatus venenatum aculeum cuti infigit, ita tenuem, ut vix conspici possit. Hinc tumor lividus non sine cruciatu, multoque dolore exsurgit. Nonnunquam ratione partis percussæ & symptomatum supervenientium malum adeo exasperatur, ut incurabile reddatur, omnibusque remediis, cum ab Indis, tum à me inventis, prorsus refragetur. Proinde ratio habenda ut vulnus dilatetur, remediaque passim ex officinis & authoribus petita. forinsecus & intrinsecus adhibeantur: Inter quæ sit Cancer *Aratu* præparatus eodem modo sicut in capite de Pisce *Guambajacu* sum dicturus.

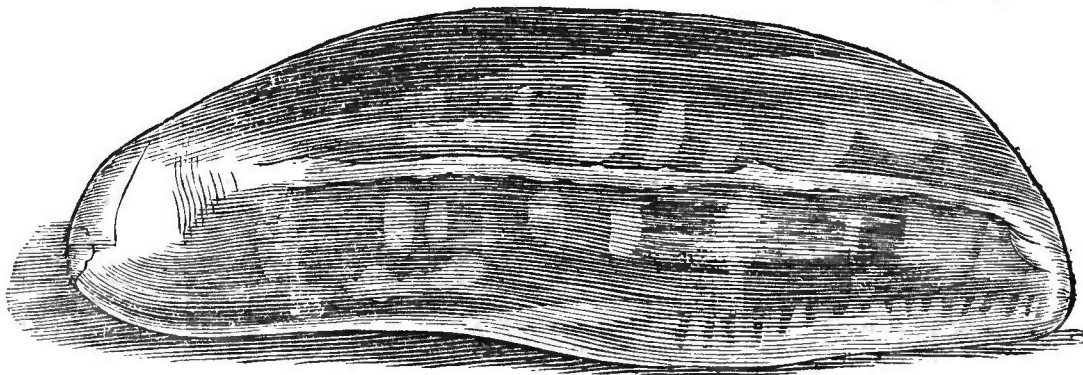
P I S C E S V E N E N A T I .

Inter planos Pisces cartilagineos dantur Pastinacæ marinæ, Torpedinum & Rajarum species, læves, cæruleæ, sine squamis vel aculeis in toto corpore, præterquam in caudæ principio, ubi duo breves non ferrati, sed ad sagittæ figuram formati apparent, ac proinde hi Pisces à nostratibus merito *Pijlsnaert*; à Brasilianis *Narinari* appellantur. Iconem vide apud Marcgravium. Non procul à littoribus degunt, vescuntur Piscibus, quibus ex occulto insidiantur, radiumque iis infigunt, quo ablato edules sunt, sicut fere omnibus illis terrestribus & marinis pecoribus contingit, quæ ictu vel morsu tantum venenum infundunt. Pars vulnerata infestissimo dolore, aliquando & paralyfi misere afficitur. An aculeus etiam mortua pastinaca vires suas servet, atque non solum in animantes, sed & in saxa & herbas, exferat eas, sicut Oppianus, Ælianus, & alii testantur de Europæa pastinaca, ego nondum comperi. Dolores sedantur optima illa radice *Mangue* assata, eodemque modo sicut in ictu Piscis *Niqui* dictum est. Dein dilatato vulnere ejusdem Piscis jecur, & teli ipsius cineres cum successu applicantur. Ita ut hic quoque Piscis veneni sui antipharmacum in se habere videatur.

De Brasilensi Torpedine, ejusque malo, vix ad horam unam atque alteram durabili, quia cum Europæa in plerisque convenit, iisdemque remediis & eodem modo curatur, particulatim nunc agere supervacuum duco.

M O V C I C V .

Movcicv Brasilensibus, excrementum maris pellucidum; pulchre rubrum & levissimum; bullæ instar, figura varia, nunc ovali, nunc triangulari fere, aquis supernat; fla-

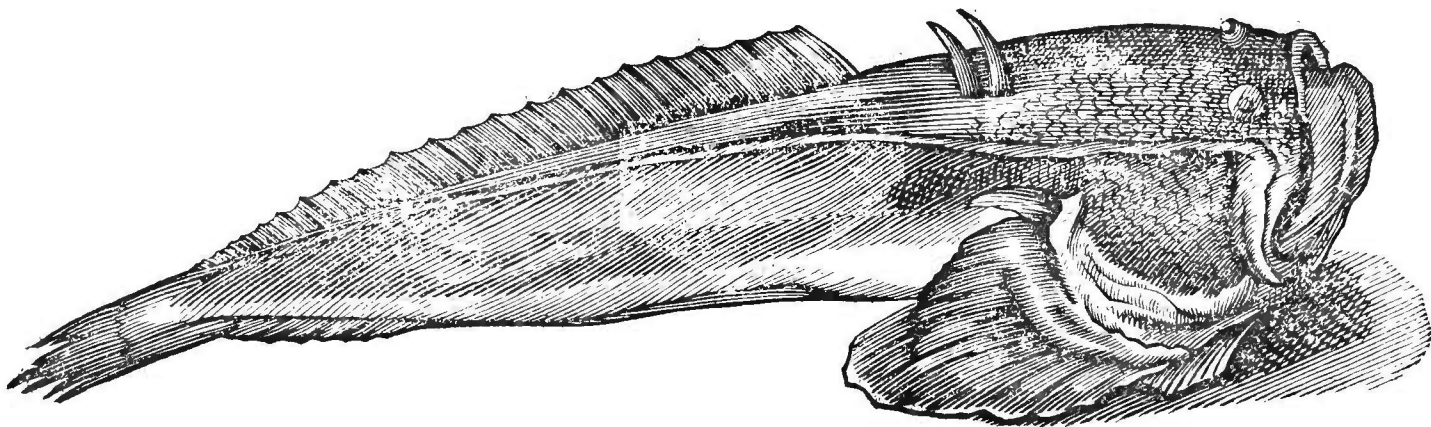

tuque intus contento turgidum, strepitum edit si vi rumpatur. Qui nudis pedibus littora obambulant, bullamque hanc venenatam minus provide conculcant, magno dolorosoque ardore

ardore afficiuntur in plantis pedum licet callofis. Ad horas aliquot durat malum, invito quovis remedio refrigerante & anodyno ad quod confugiunt sæpe frustra: ego felicius causticis & calidis ad extrahendum ardorem usus sum: applicato mordaci illo oleo castaneæ de *Acaju* dissoluto in spiritu vini.

N I Q U I.

Noxiis piscibus annumerantur quoque uterque illi, qui Niqui dicuntur Brasiliensibus. Aculeis in capite & dorso præditi sunt admodum noxiis, quibus irritati, tanta vehementia

pungunt, ut dolor non solum intensus inde exoritur, sed membrum paralyticum pro tempore maneat, præsertim si telum (quod aliquando fit) in parte vulnerata relinquatur. Præsentissimum remedium est, dilatatio vulneris, applicata mox radice *Mangue* assata & contusa. Unde quidem dolores in instanti exacerbantur, sed mox cessant.

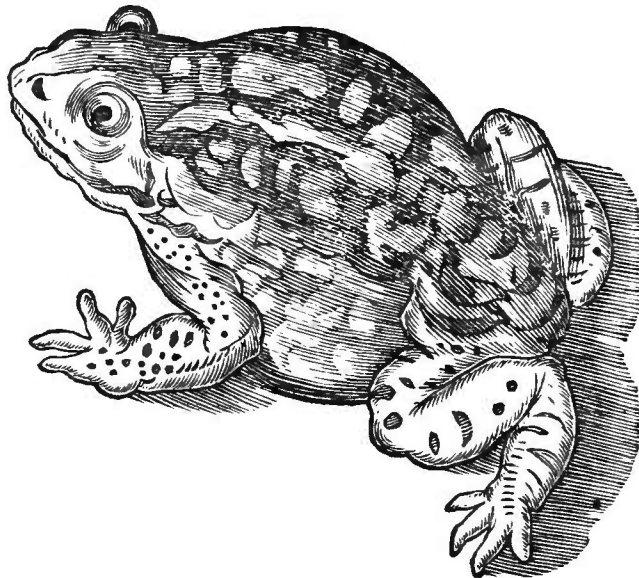
Haecenus de Natura Serpentum eorumque animantium, quæ morsu vel ictu virulento hominibus insidiantur & toxico suo nocent. Quibus calidas & humidæ hæc regiones abundare haud mirum est, quod pauca agricolarum industria excultæ, nec vi frigoris à venenatis & noxiis animantibus repurgatæ, ex in immensum multiplicentur. Nunc ad illa venena quæ intra corpus assumuntur descendamus. Quæ quidem duorum sunt generum, nempe venenata tantum, vel etiam manifesta qualitate nocentia. Utrisque sua remediorum genera, manifestæ vel occultæ qualitatibus opposita sunt, quæ licet diversa, tamen in curandi modo conveniunt. Nam cujuscunque generis venena ore percepta, si in primâ adhuc corporis regione hæreant, per vomitum & clysteres exturbare convenit: sin in corporis recessus abierint, circumferentiam versus trahuntur. Interim cor adversus hostem admissum, muniri debet, modo vera & infallibilia signa veneni intus assumpti compareant. Non enim æque manifeste hic atque in morsu vel ictu Serpentum morbi causa se profert, sed fere latet, quia qui venena subministrant variis technis dolum non solum tegunt, sed execrandis artibus, novas quotidie mixturas comminiscuntur, applicando activa passivis, & qualitatibus, aut addendo, aut demendo, ut longo tempore post, signa illa & symptomata ulla vix se prodant. Nec enim (ut fieri solet iis qui forte improvide simplex aliquod venenum hauserint) semper animi & virium defectus, cordis angustia, vertigo, vomitus, torvus aspectus, aliaque similia subsequuntur, sicut Galenus docet cap. vi. de locis affectis evenire. Quid; quod subinde vix ulla primis mensibus tristitia aut levissimum ægritudinis indicium in illis notetur. Donec tandem longo temporis intervallo, ungues & corporis extrema livere incipiant. Aliquando nihil nisi post mortem exterius apparet prorsus, atque unum vel alterum viscus corruptum ac tabidum per anatomen sese offert. Cur & quantum venena lateant docet Thom. à Vega Com. in loc. Affect. Utinam Barbarorum nequitia numquam excogitasset tam perniciosos horum venenorum abusus, minorique solertia præparare novissent, ut ocius vel tardius operarentur. Nam licet ob majorem vel minorem subjecti resistantiam, ea arte concinnare illa nesciant, ut statâ hora interimant: tamen ut experientia potius quam ratione constet, ignaviorem esse cicutæ ac opii operationem, quam arsenici aut sublimati: ita venena illi habent vel simplicia vel composita, quæ exhibita & admota ad menses aliquot sepulta manebunt, antequam suas facultates exerant. Unde liquet venena haud una eademque ratione operari, neque recta ad cor semper ferri, sed eam partem maxime occupare, cum qua occulte inimicitiam exercent: Cum alias teste Avicenna oporteret omnia venena esse frigida & sicca. Nam sicut Solanum & Hyosciamus; ita quoque fel pisciculi *Guambajacu* cum capite antipathiam habet. Fungi & *Manipuera* nervos infestant, spasmos convulsionesque mortiferas inducunt.

Supplicium quidam Brasiliiani venefici subituri, mihi obnixè roganti, ut me horum arcanorum priusquam è vita discederent, participem facerent, inviti pauciora quædam revelarunt, falsique sunt, impune non solum se hæc & similia veneficia exercere; sed & regium esse laudemque mereri inter suos, ingenii solertia excellere, novasque veneni miscelas excogitasse. Illi namque sagittas, aquam, aërem, vestes, cibos & fructus crescentes inficiunt, ut tardius & pederentim, non statim homines extinguant.

Sic fellis Bufonis *Cururu* & vermiculorum ex venenato succo *Manipuera* pronatorum, herbarum denique *Tangaraca*, *Inquery*, fructuum *Ahovay* & *Mucuna* aliarumque multarum vires artificiose & variis modis ab illis intenduntur ac retunduntur. Ita ut in his ac similibus venenis, ad innatam abditamque eorum vim, occulta quædam mixtura accedat, ac proinde curationis aliquando sit exsors. Quapropter ipso Veneno, quo noxa est illata, incognito, ad communia primum antidota, passim à Dioscoride, aliisque authoribus prodita, dein ad propria illa nativa, ab incolis primis celebrata, confugiendum. Multa sane ad hanc doctrinam facientia desiderantur, ac fortasse semper desiderabuntur, invito sedulo ac indefesso, occulta remedia investigandi studio, adversus tot abditas & tam malignas rerum qualitates, calamitoso generi humano infestas. Si vero contingat signa venenorum calidorum & frigidorum, tum & obstruentium, suffocantium atque erodentium in ægris apparere, singulis statim qualitatibus sua opponenda esse remedia contraria nemo ignorat. Minus tamen consultum solis illis fidere; quia licet manifestarum qualitatum symptomata multa graviora videntur, aliis latentibus, occulta tamen magis exitialia adeoque pluris facienda sunt.

C U R U R U.

Inter venena quæ deleteria potissimum vi pollent est bufo *Cururu*, insignis & tumens, duploque Europæo major, cineritii vel spadicei coloris, nimium notus, ac quovis modo vel mixtu & saliva exterius, vel intus, longe quidem pejus, sanguine, imprimis felle assumpto, inficit. Hos perditissimi Barbari alique eorum æmuli torrefactos in pulverem redigunt, & lethalia inde pocula conficiunt, eaque vel minima quantitate clam propinant. Hinc faucium statim & gutturis inflammationes, siccitates, anhelitus, fætores, singultus, vomitus, dysenterix, animi deliquia, oculorum caligines, convulsiones, deliria, ac pallores. Si remedio locus, corpus statim per superiora & inferiora evacuant & liberant à reliquiis veneni, exercitio, balneo, ægro in furnum calentem vel animal discissum imposito. Generalia alexipharmaca, composita, per dies aliquot, juxta & *Tipioca*, tum radices nativas antidotales ex vino propinant. Præ cæteris vero herba *Nhambi*, quæ prærogativam à benigna natura videtur accepisse, tam magno malo adversam, exhibenda. Nam etiam si bufo, hic tam pernicioso turgat veneno, non tamen ita invincibile est, ut suo contrario non cedat. Quippe solus succus *Nhambi*, expressus & capiti vel dorso bufonis (præsertim prius in terram fricato) instillatus, illum dicto citius interimit. Ranæ quoque dantur variæ, terrestres & paludosæ, partim edules, partim, sicut in Europa, non edules. Idem Plinius lib. xxxi. cap. v. de quibusdam ranis testatur.

C O T O R A.

Illa quæ *Cotora* à Brasilianis nuncupatur, intus assumpta, veneno est, quod supradictis remediis facile expellitur: forinsecus vero applicata & ex arte linimenti vel emplastri forma præparata, doloribus articulorum & membrorum ex frigore natis, medetur.

P I S C E S V E N E N A T I.

Inter tam immensa fluviorum & marium pecora Americana, quædam in totum edulia, quædam parte aliqua vel externa, vel interna venenata habentur. Quod ut in aliis animantibus, ita in Serpentibus & quibusdam Piscibus evenit. Sicut enim *Draco marinus* in Europa solis spinis, *Pastinaca* solo radio, *Julides* solo morsu venenum infundunt, aliis partibus sine perniciæ edulibus: ita imprimis in his Piscibus *Guambajacu* videre est, qui non minus externa facie, quam interna qualitate sunt admirabiles. Cæteris autem ejusdem speciei præeminet familia.

familiarissima rana piscatrix, *Guambaiacu atinga*, parvus, vix palmam longus, pictus, pulchris oculis, rotundus, qui inter Orbes habitus, Lusitanis & Belgis merito sufflator dicitur, quod mirum in modum ab aquis extractus ronchum quendam edat & ad orbis figuram se inflat, atque in momento intumescat ac detumescat. Multum expetitur & pro epulis, maximo interdum vitæ discrimine, ab imperita plebe apponitur, si à folliculo fellis non probe liberetur. Intra horæ namque spacium, ejus particula vel ciceris magnitudine assumpta, tam horrenda symptomata infert, ut mox ægro caligent oculi, mens vacillet, lingua tardefcat, membrorum tremor, sudorque frigidus subsequatur, facultates omnes resolvantur & sileant, moxque veneno extinguantur. Sed benigna mater natura, præfens ac facile remedium huic calamitati opposuit. Cum prædicti enim orbes *Guambajacu* juxta fluviorum ostia, ubi paludes & stagnantia loca singulis æstibus inundantur, sedem figant, iisdem quoque locis plurima Cancrorum genera vivunt & arbuta habitant paludosa. Quos inter non ita magni reperiuntur, multiplici ac variegato colore, cæruleo, albo, rubro, violaceo, chelis æqualibus armati, quorum crura pilis nigricantibus sunt vestita. Hos *Aracu* appellant Brasiliiani. Ex his unus contusus & ex vino, citra moram assumpto veneno (nam ante horas quinque vel sex lethum sæpe infert) propinatus, per vomitum virus exturbat, qualitateque occulta malo validissimo resistit. Præmissis specialibus, communia quoque præsidia superius tradita non negligenda, ut sunt *Ti-pioca de Mandihoca*, radices *Iaborandi*, *Ipecacuanha*, *Caiapia*, *Vrucu*, aliaque similia remedia quæ necessitas excogitavit. Nec forte natura differt hic Cancer Brasiliensis, ab illo de quo Galenus in libro simplicium contra Pelopem præceptorem suum contendit, Cancrum rabiosis conferre occulta, non manifesta qualitate. Et Plinius lib. ix. cap. 31. eos contra Serpentum ictus mederi dicit. Et imprimis illud lib. v. cap. 32. Cancri fluviatiles triti potique ex aqua recentes, contra omnia venena profunt. Morsis vero à cane rabido, item Phalangio, Scorpio aliisque venenatis prodesse etiam apud Aristotelem legere est lib. ix cap. v. Dioscoridem lib. i. cap. 12. & Galenum lib. ix. de simplicium medicamentorum facultatibus; Ætium lib. vi. cap. 24. Æginetam lib. v. cap. 3.

Alius datur *Guambajacu guara* Brasiliensibus dictus, priori multum similis, sed viridioris coloris. Noxam fere eodem modo infert fel illius, sed longe remissius, quam præcedentis; curatur autem eisdem remediis.

Tertius denique *Guambajacu-ape* Brasiliensibus, ejusdem quidem generis, non tamen orbicularis, sed potius triangularis; à squamis quoque ut cæteri nudus, verum quasi scutiferus & loricatus. Hic si ex cacabo ferventi accipiat & calidus comedatur, adeo mentem statim turbat, ut nonnulli ebriis, quidam & phreneticis similes videantur: Sin vero coctus per integram noctem servetur, cæteris piscibus dignitate neutiquam concedit, atque tuto convivis apponitur.

F V N G I.

Novem fungorum species diversis nominibus sunt distinctæ, sicut alibi traditum est, quos omnes generali nomine *Carapucu* nominant. Horum quoque in hoc Americæ tractu, sicut in Europa, alii venenati, qui confracti varii sunt coloris, lividi & cæsi, ex Sterquiliniis lignoque putrido protuberantes: alii edules ac copia tantum nocent, quia ventriculum frigore & flatibus nimis distendunt, caloremque naturalem extinguunt & crasso lentore strangulant. Ob regionis temperiem calidam & humidam, noctium denique frigus & vapores venenatos, minus tuti judicari debent qualescunq; Fungi, quam in aliis regionibus frigidioribus. Inter illos peiores qui sunt, singultum excitant, intestina exulcerant, corpori ac faciei inducunt pallorem, urinam remorantur, arterias intercipiunt: ad hæc frigus, tremorem, sudorem frigidum, mortem denique afferunt. Præter communia alexipharmaca calidiora, eximium & præfens natura produxit Antidotum, utramque nimirum radicem *Iaborandi*, de quibus suo loco agemus, quæ sudores & urinas cunctantes provocant, & colorem nativum suffocatum à frigido malignoque vapore vindicant: imo desperatos revocant à letho, si statim à sumto veneno, succus illarum ex haustu vini exhibeatur.

T A N G A R A C A.

Tangaraca omnes species lethifera (sicut in tractatu simplicium dicemus) ac proinde incolis & advenis pariter detestabiles habentur. Quarum folia & flores, facie licet externa, non tamen efficacia differunt: foliis enim aut floribus degustatis, corpus mox intumescit, mens turbatur; oculi incipiunt caligare, vertigines, animique deliquia oboriuntur, denique mors ipsa sequitur, si remedium non protinus adhibeatur. Reliquis antidotis merito præferuntur radices illæ decantatæ *Pecacuanha* & *Caiapia*, toties descriptæ. Aliqui præ cæteris Antidotis tutissimum existimant, ipsi radici hujus plantæ *Tangaraca* fidere, quam miro ac felici cum successu,

cessu, indiscreta quantitate exhibent. Barbara hæc gens raro certæ dosi nititur, quasi id cuiusque iudicio relinquens. Quod quidem in his Antidotis, aliisque medicamentis, illis empiricis non solum, sed & rationalibus practicis familiare est. In excessu enim peccare malunt, quam in defectu, ne Antidoti inopia forte à veneni copia vincatur.

HERBA CASTA sive MIMOSA.

Eximie illæ herbæ castæ sive Mimosæ à Clusio, aliisque Exoticorum consultis descriptæ, sed à nemine adhuc, quod sciam, earum qualitates bonæ vel malæ explicatæ.

Primo quidem earum folia in pulverem redacta, & exigua quantitate aliquoties exhibita, clam exitum hominibus inferunt, pecoribus alimentalia existunt.

Secundo radices earum non minus tutum præstant Antidotum, quam folia pernicioso turgent veneno, si multum & sæpe in usum adhibeantur. Providi autem est Medici in hoc & simili casu, præter specifica ad generalia quoque confugere alexipharmaca, sive exotica, sive domestica. Tum quod scelerati homines hæc & similia venena, varie componant & clam cibis immisceant, tum quod subinde in principio vix quicquam evidenter ac signis præviis appareat, sensimque vitam depopuletur. Quippe non solum pro subiecti resistentia sed veneni quoque miscela & quantitate, tardius vel citius vitam depascitur hæc herba, ut cachectici, anhelosi, tristes incedant, donec tandem vita defungantur.

M A N I P V E R A.

Tamet si in tractatu de Mandihocæ radice, de medica & venenosa qualitate egerim in genere, ordo tamen nunc postulat, non intactum reliquisse venenum tam familiare, ne dicam domesticum, *Manipueram*, id est, succum de *Mandihoca*, qui potatus vehementer inflat corpus, ventriculum afficit dolore, cum ructu, nausea & tenesmo: hinc mox oculi obfuscantur, vertigines, perpetuique dolores capitis accedunt, tandemque extremorum frigus, animi deliquium, & ipsa mors succedit. Quapropter famulis hanc radicem præparantibus, ne à noxiis vaporibus inficiantur, flores *Nhambi* & radices *Vrucu*, esculentis & potulentis admiscere necesse est, ad muniendum cor, & ventriculum. Sed diabolici venefici tam præsentis veneno non contenti, ex succo hoc, studio reservato usque ad totalem ejus putredinem, altiore corruptionis gradum ex vermiculis inde pronascentibus (qui *Tapuru* ipsis dicuntur) quærunt, iisque in pulverem redactis, hominibus pro libitu insidiantur, ita ut exigua licet quantitate, vitam certissime & citissime adimat, si simplex exhibeatur; si compositum & viribus imminutis (quod potissimum pulvere herbæ de *Nossa Senhora* & *Nhambi* fieri solet) longo post tempore, ne nefanda scelera in publicum prodeant, misere interimat. Multa quidem remedia contra hoc malum excogitata, omnium tamen præstantissima sunt, quæ ipso statim principio morbi per vomitoria instituuntur. Horum *Ipecacuanha* & *Caiaipa* facile præcipua sunt, quod alexiteria & vomitiva vi simul polleant. Clysteres veneno frigido resistentes, ac flatu tectos discutientes mox succedant, eosque *Tipioca* & radix *Laborandi* imprimis ingrediatur, quorum antidotalis vis alte posita est à Natura. Posthæc præter *Diascordium* & *Theriacam*, malum per sudores & urinas educentia, familiaria præsidia sunt, radices de *Malva Isco*, *Pie de Galinha*, *Nhambi*, *Iacape*, *Iurupeba*, *Vrucu*, *Visqueira*, *Caapeba*. Adhæc radix & præsertim succus fructus *Ananas*, largiter & crebro haustus.

A R A T I C V P A N A.

Sequitur fructus arboris *Araticu pana*, qui (licet à nonnullis comedatur, quia copia tamen lædit) dum frigore nimio calorem naturalem opprimit, eademque ventris symptomata excitat, quæ venena frigida solent movere, ad venenatorum classem referri solet. Nihil ulterius de hoc fructu dicendum restat, quod in præcedentibus sit intactum, quippe iisdem medicamentis, quibus Fungorum & *Manipuera* noxiæ qualitates, hæc quoque expugnatur.

M V C V N A G V A C V.

Mucuna guacu faba, in tanta Siliquarum & Silvestrium multitudine, cæteris pulchritudine ac magnitudine facile præcellit. Crescit ex arbore quæ ejusdem est nominis. Faba autem hæc nigra pelle lapidis fere duritiei, pilis flavis molliter est vestita, manum longa, & tres digitos lata. Vi effracta, pulcherrimi globuli, interstitiis divisi, exinde prodeunt, tres quatuorve, punicei & rubri coloris, rotundi, læves, magno hylo, qui si in aqua macerentur vim noxiam ex parte deponunt, & cum *Tipioca de Mandihoca* præparati Barbaris edules fiunt. Ita ut venenata eorum qualitas, non usque adeo alte posita à natura videatur, quin retundi se patiatur à correctorio convenienti. Quippe cum interior fabæ substantia acris sit & mordicans, viscera vellicet & usque adeo corpus turbet, ut vomitus violentus & alvus moveatur.

Refri-

Refrigerans & demulcens, alimentum hoc medicamentosum ex *Tipioca* factum, cæteris Antidotis præferri solet.

A H O A Y.

Duplex datur A H O A Y arbor; altera *Aboay-guacu*, sive major, altera *Aboay-miri*, seu minor, dicta. Propter arboris non solum, sed & fructuum quoque magnitudinem, differunt. Quippe hæc posterior vix nucem avellanam, cui multum similis est, adæquat: illa plus quam castaneæ magnitudinis nuces profert. In dissitis tantum nemoribus hæc arbores reperiuntur, foliis magnis oblongis, deterrimi odoris, quarum fructus monstrare, toties negarunt Barbari, præ metu ne aliquando in illos hæc cuderetur faba. Cum enim præsentius venenum, quam nucleus prædicti fructus, ab illis nondum sit inventum, id secretum sibi servandum arbitrantur, ut tuto veneficiâ suâ diabolica exerceant. Nucleos enim illi in pulverem redactos, variis dolis & technis præparant, & clam ciborum obsoniis vel Nicotianæ immiscent, ut ocus vel tardius vires exerceant. Scrupuli enim plus minusve quantitas ore assumpta, graviora facile symptomata, quam ab aliis illis venenis illata, inducit. Quibus specificum antidotum ad hæc usq; tempora nondum est inventum, quamobrem mortem quanto citius adfert, si generalia & communia alexipharmaca nihil prosint. Horum fructuum putamina, durissima sunt & tinnula, quare ab illis tintinabulorum vice usurpantur, & brachiis pedibusque circa talos in saltationibus potissimum circumdantur ornatus gratia. Quo modo filis è gossypio inter se connexa sint, videre est ex Icone, quam dedit C. Clusius in Exoticis, in notis ad Historiam Garciz ab Orta, lib. II. cap. XI.

GUILIELMI PISONIS, M. D.

LIBER QVARTVS,

Qui agit de Facultatibus Simplicium.

CAP. I.

De Saccharo.

OST QUAM illa Americæ pars, quæ nunc vulgo BRASILIA dicitur, inter duos fluvios *Maranhon* & *de la Plata*, sita, paulo post Capralis accessum à Vespugio Emmanuëlis Regis Portugalliæ auspiciis, paulo accuratius anno circiter 1510. esset explorata, Lusitani, intra promontorium Olindæ amœnissimum & Insulam *Itamaracam*, primum littora antea incognita legerunt. Ubi juxta rupem fissam Brasilianorum tuguriis conspectis, ad terram appulerunt, & de nomine loci solliciti, quantum potuerunt inquirentes, *Paranambuco*, hoc est, mare perforatum vocari, à Barbaris responsum tulerunt. Unde hodie quoque omnium Præfecturarum Brasiliensium felicissima & princeps, idem nomen obtinet. Cujus recessus cum altius explorarent, indignum existimarunt, ligno rubro, licet maximi proventus ad tingendos pannos, acquiescere: præsertim cum præter confragosos montes & saltus inaccessos, miro Dei beneficio, longe lateque partim in planities solutas, partim in colles elementer assurgentes terras conspicerent; tum & præstantissimis fructibus & frugibus Europæis invecitis, mirabili proventu, ea producere & foetificare experirentur. Tandem foecundum hoc solum cannis Sacchariferis aptissimum judicarunt: easque à campestribus quondam hominibus detectas in Insulis Fortunatis, huc detulerunt, quæ tandem ob suavem suum quasi ad manus traditæ, usum quem pollicebantur, olim silvestres, nunc excultæ & domesticæ, toto fere generi humano præstant. Ita ut cœleste hoc donum, Attico melli multis partibus præferendum, excelsis inclusum arundinibus, hisce regionibus imprimis concessum sit. E quibus tum aquaria mola, tum boum indefesso labore agitata, dulcissimus liquor expressus, in ahenis excoqueretur, quemadmodum hac sequenti imagine expressum videtur.

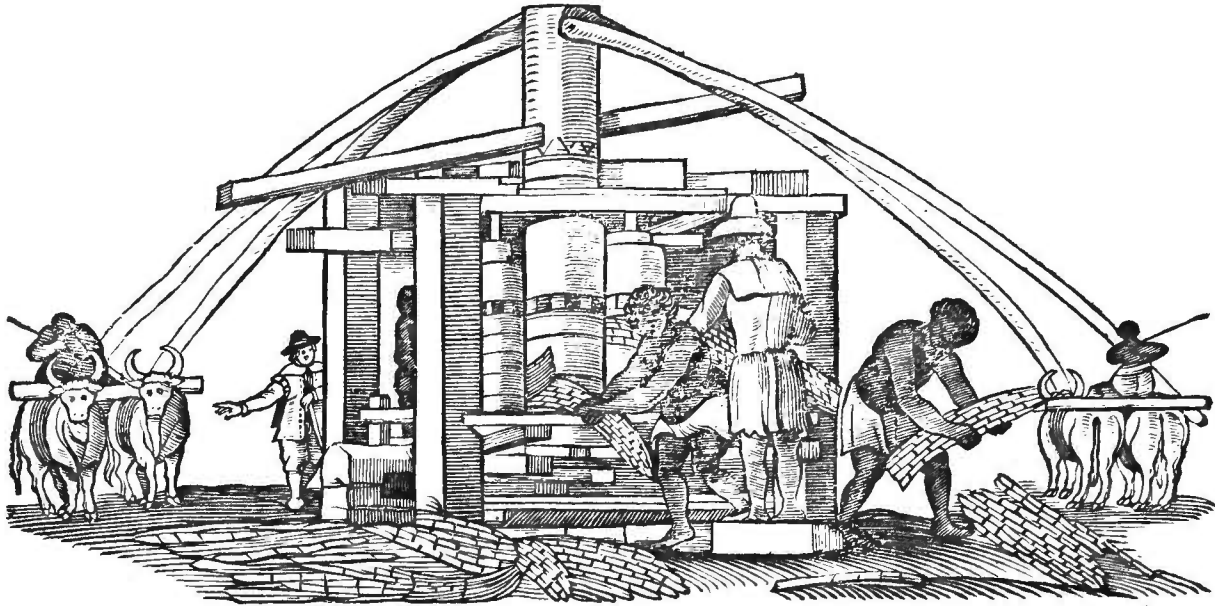
Multæ hodie Lusitanorum & Batavorum hujus generis machinæ hic conspiciuntur. Nec ulla hujus terræ merx est, ex qua plus lucri & cmolumenti ad negotiatores redundet. Nam Saccharorum ex omni Brasilia olim colligebantur Arobæ decies centies mille, idque quotannis, atque in Europam devecta, certissimo compendio divendebantur.

In Ægypto Sacar Arabicum (unde Saccharum nostrum dictum volunt) ex humili & exigua planta, instar crysalli vi Solis coagulatur. In India vero Orientali, ex *Manbu* arbor arundinea (vide Garc. ab Orta cap. XI I.) & nodosa, populo insigni non absimili, *Sacar Manbu*,

G

quem

quem *Tabaxir* appellant, viscosum albicantemque liquorem promanare constat, ut Avicenna, Rhafis, & Serapio testantur. Tamen alterutrum vel insita qualitate, vel conficiendi dexteri-

tate adæquari huic arundinaceo posse, nemo credat. Planta siquidem hæc nostra fruticis instar firmitate prædita, succo dulci turget. Silvestri arundini externa facie est simillima; nisi quod hæc crebrioribus articulis aliquando distinguatur, imprimis si anni, terræque intemperies minus respondeat. Quo enim majora internodia, eo felicior emessum, quo breviora eo infeliciorem agricolæ prænuntiant.

Hæc arundo, *Viba* Brasiliensibus dicta, minus in montibus & collibus, licet irriguis, quam pratis glebosis & pinguibus, luxuriat, sicuti videre est in Parnambucensis præfecturæ maxima fertilitate & planitie agris, optimeque canniferis: qui inclytis undiquaque amnis dividuntur, & à pluviis & inundationibus ripas egredientibus rigantur; quarum beneficio à formicis cæterisque insectis noxiis liberantur, sicut per nivem in Europæis regionibus solent. Sed missa digressionem ad propositum redeo.

Primo agri vomere invertuntur, cratibusque aut ferro ancipiti sarriuntur, inque rectos & æqualiter distantes sulcos proscinduntur. Quibus cannarum taleæ ita inhumantur, ut summities utriusque se contingant: atque ea ratione lacunæ vomere factæ, manent repletæ, quæ ipsa eadem terra postea adimplentur. Plus terræ æstate, qua operiantur, requirunt, ne intensior Solis æstus penetret, cannasque exsiccet: Hyeme vero minus, ut facilius uligine imbuantur, & terræ pondus germinationem retardet. Quo major humiditas, eo citius exsurgit arundo, hincque quilibet articulus novam producit cannam, ab omni parte cannas suas ac radices, ex lacuna cui imposita est, extendens. Nodo cannæ circumcirca pullulat turio, à quo, terræ incumbens, truditur, frutexque emergit: ita ut decem aut ad summum duodecim mensium spacio, canna maturescat, inque justam longitudinem excreseat. Expertiores agricolæ menses Augustum & Januarius plantationi consecrarunt. Augusto tamen, qui mensium hibernorum postremus, felicius hæc instituunt, quod tellus novissimis pluviis imbuta, plantas suo gremio mollius foveat.

Arundo maturata tempore præfato excinditur, nonnunquam & ad annum usque sequentem in agro relinquitur, & tunc canna vetus nominatur, quasi seges restilis. Intra hoc tempus nova denuo progerminat, quæ postea simul cum veteri refecatur. Si intra biennium non scindatur, nullius exinde pretii habetur: paulatim enim in agro marcescit, ac deficiente humore extinguitur; nisi forte peculiari terræ beneficio prorogetur ultra ordinarij durationis tempus. Plantæ tenellæ & juvenes bene inhumatæ, denuo propagari numquam fere indigent, quod diuturnitate temporis non emoriantur, ne ad quadraginta vel quinquaginta annos quidem; ita ut suapte natura vel nemoris durationem adæquare valeant, nimirum solo bene pingui; nam quæ in sitienti & arduo crescant, vix ultra quinquennium vivunt. Interitum autem ex accidenti cannis inferunt, sideratio, caries, potissimum vero si immisso æstate incendio, nec superveniente pluvia ad radicem usque præ nimia siccitate comburantur, magno hercle possessoris damno. Proinde qui cannas inutiles & frugiperdas extirpare, suoque bono comburere cogitat, ut novæ renascantur, hyberno tempore, non æstivo, hoc instituat. Immodica quoque inundatione cum nulla cacumina, emergunt, cannæ suffocantur: ita ut utriusque excessu, nimio æstu exarescant, nimiaque fluviorum illuvie, eaque stagnante refrigerentur, unde stirpitibus evelli, aliæque de novo plantari postulant. Genus denique quoddam vermiculi nigri alati *Guirapeacoca* Brasilienses, *pao de Galinha* vulgus appellat, in locis potissimum uliginosis, radices corrodit, cannasque interimit. Postremo ab herbis voluntariis male illis fit, quæ mirum in modum sæpe luxu-

luxuriantes, hisce fativis admodum obesse solent. Proinde singulis annis ter quaterve, imo & sæpius aliquando, si terra postulet, ager à noxiis herbis liberetur, idque tantisper, donec ad tantam maturitatem pervenerint taleæ, ut suo robore zizaniis obniti possint. Terra siquidem earum herbarum quas sponte profert mater est, cæterarum vero quas quasi vi coacta suscipit, sæpeque invita fovet, noverca judicatur.

Porro cannæ maturæ factæ, circa fundum ac in ipso geniculo abscinduntur, quod in eo aqueus quidam humor contineatur. Mox amputatæ, frondibusque, quibus maximam partem vestiuntur, resectis, in fasciculos coguntur & currui imponuntur.

Molendina tribus gravissimis axibus ex solidissimo ligno confectis, circulisque ferreis obductis, nituntur. Inter quos arundo continenter inserta & axium se contingentium angustia compressa, liquorem fundit dulcissimum. Mola aquaria nullis indiget jumentis, aquæ siquidem impetu circumagitur, quæ longissimo canale deducta, lapsu impetuosâ ex alto in super nos eximiæ magnitudinis rotæ lintres decedit. Quod quidem licet celerius fiat, plusque sacchari inde redundet, quam à sex vel octo robustissimis bobus: eorum tamen contentione exactius & fidelius canna exprimitur.

Cæterum liquor hic qui in Saccharum ipsûm postea abit, ad viginti quatuor duntaxat horas durat, moxque acescit, & ad conficiendum Saccharum prorsus fit inidoneum: sed si diutius fervetur, bonum inde nascitur acetum.

Axes asseresque per quos succus expressus fluit, tum & alveus, per quem decedit, bis spacio viginti quatuor horarum, vel una Tareffa (Tareffa est spacium terræ, cujus quadra viginti circiter est passuum, & tot cannas profert, quot per diem Naturalem moli possunt) lavari debet.

Canna primo à tergo axium excepta, vicino denuo immittitur, ut si quid succi in ea sit reliquum, penitus exprimatur, tunc *Bagasso* vocatum, quod tanquam inutile excrementum flammis absumitur. Adeo coruscantes & formidabiles, nocte dieque construuntur ignes, qui ahenis subjiciuntur, ut à quindecim lignorum vehibus ad quadraginta usque spacio dici naturalis, pro ut cruditas liquoris requirit, absumantur, integræque silvæ excindantur.

Succus quem *Caldo* vocant Hispani, per canales & ductus ligneos, in amplissimos æræos cacabos derivatur, in quibus continenter, nunc vehementius nunc lenius, toto quo mola agitantur tempore, fervescit, frigidæque aspersione intensior ebullitio coercetur, ut substantia minus consumatur. Ab hoc succo in primo aheni consistente, modicoque substructo igne, paulo fœculentior & copiosior spuma aufertur, vocaturque *Cagassa*, quæ solis pecoribus escam potumque suppeditat.

Sublata *Cagassa*, liquor seu *Caldo* in proximum ahenum, *Caldera de mellar* Lusitanis, effunditur, in quo coquitur & prægrandi cochleari, crebris foraminibus pertuso, à fordibus liberatur. Ut exquisitius immundities secernatur, forte quoddam lixivium affunditur. Hinc per linteum percolatur, ac tandem succus eo pacto novissimum excrementum, si quod habet, deponit. Hæ fæces mancipiis victum sufficiunt, qui iis contenti tam improbos atque indefessos labores exhauriunt: quippe toto semestri æstivo, noctes atque dies perpetuo molendina

agitantur. Vinum quoque exinde, vulgo *Garapa* dictum, conficiunt, intermiscendo aquam: quod avidissime expetunt incolæ, coque, si vetus sit redditum, se inebriant. Vinum itaque Sacchareum, vinum adustum, acetum, mel coctum, ipsumque Saccharum ex primo hoc liquore concinnari possunt.

Porro minores qui subsequuntur cacabi, *Tachas* appellant, quidam sunt ad concutiendum, quidam ad coquendum parati. In quibus succus jam dictus, tantisper condensatur, donec Serapii & mox Sacchari consistentiam acquirat. Ad hæc vehementi & arduo labore, primum in majoribus, tum in minoribus ahenis inter coquendum, capacissimis cochlearibus agitur, quatiturque, & ad altitudinem viginti plus, minus, pedum attollitur, unde rursus in vasa prolabatur.

In Cacabis minoribus ob ignem intensissimum vehementioris ebullitionis habenda est ratio, statutisque temporibus olei modicum guttatim instilletur, ne ignis vehementia Saccharum aliquid detrimenti capiat. Observatu dignum, quod oleum si majoribus inderetur ahenis, in quibus liquor, primo *Caldo* dictus, purificatur, Saccharo conficiendo plane foret ineptus. Vicissim, si minoribus lixivium sicut majoribus, infundatur, æque impossibile, Saccharum conficere. Si denique momentum succi Limonii, vel acidi quid injiciatur, Sacchari consistentiam numquam acquireret, sed in totum perditur.

Formæ porro fictiles innumeræ, quando succum fluidum acceperunt, ordine asseribus perforatis, in amplissimis ædibus (*Casa do purgar* vulgo) imponuntur; mox superimposito luto humefacto, dicta vasa, à melle, quod subfusco antea colore Saccharum tingeat, repurgantur. E formis excussum, candidum à nigricante, *Mafrovado* dicto, separatur, & in frustra redactum soli sereno exponitur, probeque exsiccatur, donec cistis recondatur. Hæc omnia incredibilis sunt laboris & ingentium sumtuum; præterquam quod operariorum multitudo; jumentorum insuper & mancipiorum affluentia, multum ex emolumentis derogat.

Medica Sacchari auxilia, quoniam maximam partem Europæis cognita, paucis tantum sunt perstringenda. Cannæ viridis succus frigidus est, multoque si destilletur per Alembicum durabilior & efficacior; multis oculorum malis, tum hepatis, renumque ardoribus medetur. Sed cum medulla hæc cannarum tot mutationes subeat, antequam repurgata in grana reducat, primam naturam deponit, imo alienam induit, palato magis gratam, quam valetudini proficuum. Saccharum enim, multa lixivii fortissimi vi albefactum, in deliciis quidem optabilius; sed qualitatem facile acrem, visceribus & capiti infestam retinet. Quamobrem illud quod sanitatis gratia culinæ vel Pharmaciæ infertur, præstat ut modice tantum repurgetur: quippe quod ingenitas reservet vires, intensiusque serapia, electuaria & similia dulcificet. Imo rubrum Saccharum, alias inferius habitum (sicut & illud quod ex Insula S. Thomæ affertur, omnis lixivii expers) minime contemnendum, præcipue in clysteribus. Saccharum itaque primo gradu licet calidum & humidum, tamen quo antiquius & defecarius eo calidius est, faciliusque in bilem convertitur, atque intensius digerit & solvit. Recens vero non solum pectori & Stomacho, sed & vesicæ renibusque prodest. In omni denique ægrorum condimento, veteri Saccharo & melli longe debet anteferri.

C A P. II.

De Mandihoca.

FRumento complures Indiarum regiones ad hæc usque tempora caruerunt: ea tamen, quibus hominum & animalium sustentatur vita, desiderari, benigna mater Natura noluit. Radix enim sativa seu altilis quæ Mandihoca Barbaris appellatur, in farinam redacta tritici locum supplet. Qua planta licet Angolæ & Hispaniolæ atque aliarum Insularum incolæ gaudeant (ubi radicem hanc *Hiuccam*, præparatam & in farinam redactam *Cassavi* vocari Monardes testatur) Brasiliæ tamen naturalem, summoque studio excultam constat.

Plures hujus fruticis, quem *Maniiba* & *Manduba* Brasiliani vocant, dantur species: quæ licet prima fronte inter se haud differre videantur, tamen ab experientibus agricolis dignitate, caule, & colore distinguuntur ac diversa sortiuntur nomina, quorum hæc præcipua sunt: Prima, *Mandiibabuaræ*. Secunda, *Mandiibparati*, albicantibus radicibus & truncis. Tertia, *Mandiibucu*. Quarta, *Mandiibumana*. Quinta, *Aipi*. Sexta, *Tapecima*. Septima, *Arpipoca*. Octava, *Mandyupeba*. Nona, *Macaxera*. Hæ septem posteriores rubentibus sunt & lactescentibus radicibus & caulibus. Omnium harum stirpium radicibus solum *Mandihoca* nomen inditum, & alimentosis, medicamentosis, venenosisque qualitatibus, licet impari inter se gradu, pollent. Quas proprietates, utpote admiratione dignissimas, penitus introspectisse operæpretium erit. Hæ frutices omnes eleganti ac stellatim sese explicante sunt folio. Caule recto, nodoso, hominis staturam raro excedente. Ejus crassities pro fecunditate soli, cœlique temperie, varia. Florem fert exiguum, semen autem, Ricini Americani semini simile, sed mutile. Reliqua ex ipsa planta ad vivum depicta cognoscere licet. Fructum vero subterraneum, ipsam scilicet radicem esculentam Mandihocam, pastinacæ haud dissimilem producit,

cit, quæ lacteum trahens succum, ab oculis prorumpentibus, è trunci internodiis natis, hoc liquore egregie intumescit.

Terra minime glebosa aut irrigua, ut canna saccharifera gaudet, sed sicca potius, sitiente & montosa, atque in tuberculos, quasi à talpis, egesta. Adeo humiditatis omnis inimica est, ut æstivis dumtaxat mensibus, terræ committi velit, idque locis apricis ac minime umbrosis. Quod, sicuti in hac, ita in quavis plantatione observandum, quia guttatim ex arboribus destillans aqua perquam noxia habeatur. Cum adeo acclive & arenosum solum requiratur, malunt incolæ densissima demoliri nemora, demolita exurere, eaque arvis & segetibus (*Chocas* Lusitanis) destinare.

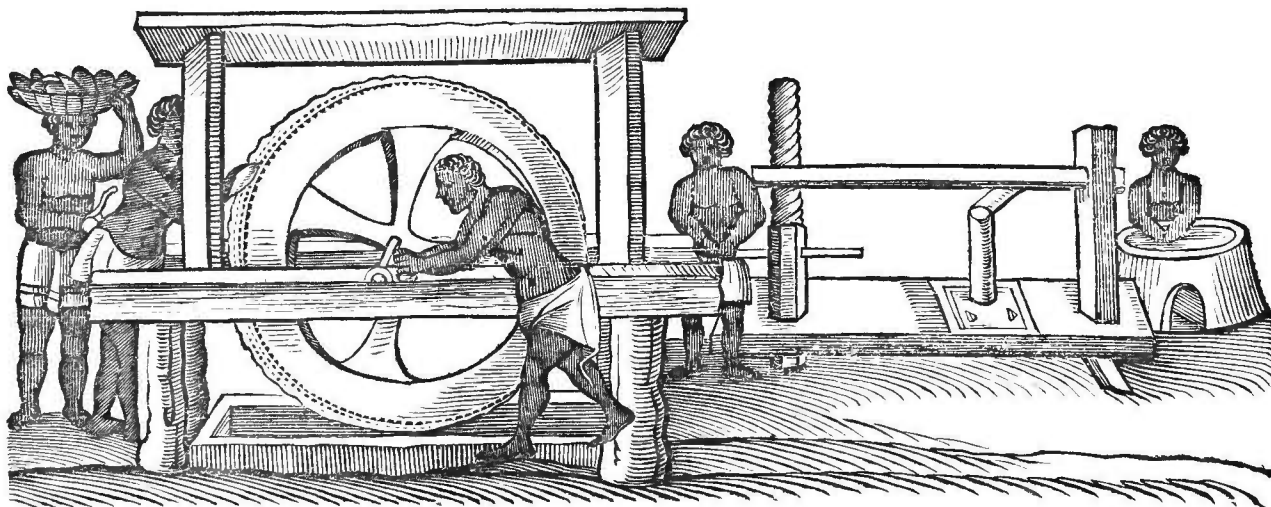
Tres hujus plantæ trunci, frondibus spoliati, figura propemodum pyramidali, haud profunde simul terræ grumis, trium circiter pedum inter se distantia, inseruntur, prominentesque ad palmæ altitudinem, superius se invicem amplectuntur. Qui foliis licet denudati, novis tamen ilico vestiuntur, nec quicquam radix inde detrimenti patitur, modo caulis integer & illæsus maneat.

Dignitate & mole excellit *Mandihoca*, si anni terræque temperies sicca fuerit: tunc enim quælibet radix sesquipedem, vel duos, interdum etiam tres pedes longa evadit, crassitiem habens brachii vel etiam cruris humani, quando satis adoleverit.

Ratio habenda ut ager à zizaniis, quæ valde suppullant, ter quaterve repurgetur: donec plantæ adoleverint, ad octo nimirum vel decem mensium spatium. Maturitatem assecutæ radices, quod annuo circiter à plantatione spatio fieri solet, ad tertium vix sub terra durant; altero tamen plerumque anno pars illarum putrescit & corrumpitur: ideo ad summum linquuntur annuo spacio, & de novo per taleas plantantur. Ingruente nimix humiditatis necessitate, exscindi statim postulat, sex mensibus ante justæ maturitatis tempus.

Mandiba quæ vocatur *Mandiibumana* omnium citissime crescit & maturescit, atque optima inde conficitur farina. Hæc planta maxime gaudet solo arenoso & magis ambusto quam reliquæ. Primaria omnium, inque quotidiano usu & lucro, producitur quidem promiscue in quavis terra, vocaturque *Mandiiparati*.

E terra evulsæ radices, vix per triduum durant, etiam si fideliter horreis recondantur. Mundatæ, & à cortice, quem tenuissimum habent, liberatæ, molæ trusatili, cujus Iconem hîc daturi sumus, à duobus hominibus circumactæ, admoventur, ferriq; cuspidē conteruntur; & contu-

farum radicum farinam excipit alveus. Alii radendi modi pedetentim exoleverunt, ob majores labores & sumtus. Pauperibus tamen usus Scobinæ manualis superest, quæ ab Indigenis *Tapiti* nuncupatur. Rasura deinceps torculari vel prælo subjicitur, quo magna vi humor ille superfluous & noxius exprimitur, ut sicca atque absque ulla humiditate maneat. Mox cribro, *Vrupeba* dicto percolatur. Exinde planefacto fictili aut æneo injicitur, in quo substructo igne circumagitatur tantisper donec coquatur. Semicocta vero & adhuc mollis esculenta est, & vocatur *Farinha relada*, quod est farina cocta non exsiccata. Reliquum quod superest & reservare volunt, supra majorem vel minorem ignem pro arbitrio miscent, atque exacte siccant. Farina enim hæc quo plus exsiccata & excocta, eo durabilior est. Optime tamen siccata & fideliter ab aëre defensa, ultra annum vix servari potest: nam si vel levissima uligo eam infecerit, corrumpitur, unde non parvam militum stragem in castris exortam vidi. Quapropter nostri, Barbaros imitati, eam in bolos, quos vocant *Bejus*, pastillos & liba cogunt, superque craticulos modico igne induratum in penu aliquandiu recondunt.

Ex hoc frutice expresso manat liquor *Manipuera* Barbaris dictus, qui vas infusus post duas horas fundo adhærescit: ex quo alia fit farina, melior priori, ac majori affluentia floris,

quam cremorem de *Tipioca* vocant. Ex aqua farinæ in fundo subsidente, bolos quoque conficiunt, *Tipioceto* dictos, optimi saporis. Tum Gummi quoddam seu potius amyllum ex ea fit, atque eidem usui inservit. Hic liquor *Manipuera*, quod dulcis sit saporis, ab animalibus avidissime haustus, vi quadam venenata ea statim exstinguit: ex radice tamen non expressus (quod mirum) cætera animantia, excepto homine, nutrit.

Præterea è radice à Sole exsiccata, alia farina & pollens albicans, imo & panis filigineus & biscoctus, qualis è tritico (cui & simillimus est) pinfitur. Hoc alimentum integrum & non comminutum pro jumentis & pecoribus, quibus in pabulum cedit, reservatur.

A vermibus & integris formicarum cohortibus, hæc planta misere solet infestari, magno agricolarum incommodo, non solum folia atque caulem, sed ipsam quoque radicem depopulantur, ferarum greges & animalia domestica. Ipsi Brasiliiani, Æthiopes, & nostratium non pauci, hujus plantæ folia amant, adeo ut contusa, cocta & probe condita pro cibis & lactucis apponant, atque in massam efformata, *Manicoba* nuncupant Brasiliiani.

Porro radix hæc quatuor aut quinque dierum spacio in aqua macerata & emollita, *Mandio-piba* dicitur, quæ assata, maxime ab agrestiori Indorum & Barbarorum multitudine expetitur & manducatur. E sedimento hujus consistentiæ, farina mollis notæque melioris conficitur, quam Brasiliiani *Vipeba*; Lusitani, *Farinha fresca* cognominant.

Ex *Mandihoca* contusa, butyro & saccharo, insignes fiunt boli vel pastæ, ad edendum optimæ.

Pultis denique genus præparant ex *Mandiopeba*, quod nomen accepit *Mingau-petinga*.

Mandihoca illa mollis, illis *Puba*, igni imposita exsiccatur, exsiccata appellatur *Carima*. Ex hac Angolenses panem optimæ notæ conficiunt, quem *Musari* vel *Angu*, interdum *Enfonde* appellant. Omnium autem præstantissimum pultis genus condiunt, quod vocant *Mingau de Carima*, cui aromatum loco momentum piperis Brasiliensis, & floris Nhambi admiscunt: quod optimi cum sit saporis, sanitatique conducatur, frequens illis in prandiis esse solet; nec suaviter se vivere existimant nisi hoc alimento utantur. Sanis æque atque ægris ejusmodi pultes, emulsiones, atque adeo ptisanas saluberrimas inde confectas exhibent. *Tipioca* siquidem & *Carima* pota, vel syrupi specie cum aqua florum auriacorum & pauxillo sacchari exhibita, antidoti loco plerumque est. Ego quanti dignitates *Tipioca* & *Carima* faciam, in descriptione morborum Endemiorum satis explicavi. *Tipioca* enim, si multa lotionem defœcata atque exsiccata, probe ab omni humiditate reservetur, Tabidis & Dysentericis ex arte propinata, medetur. Febricitantes, animo deficientes, veneno infectos restituit. Præter hæc, violento exercitio fractis vires recuperat, sudoresque immodicos compescit, Ptisana illius simplex. Quascunque hæmorrhagias, imprimis ex vulnere inflictas, tum intus assumpta, tum emplastri forma applicata, cohibet.

Ex *Macaxera* optimum fit vinum, serum lactis sapore referens. *Mandihoca* rafa, vulneribus & ulceribus antiquis imposita, ea mundificat, atque attemperat.

Manipuera cocta crassescit pultis in modum, alimentoque convenienti existit. Quod si oryzam & Saccharum, cum aqua destillata ex floribus aurantium superinfundas, conservæ gratissimæ formam induet, mutatoque nomine *Marmelada de Mandihoca* appellatur. Postremo illa species *Macaxera*, præterquam quod vicem farinæ prædictæ suppleat, igne etiam assata, absque ulla alia præparatione, comeditur, ac *Macaxera* appellatur.

A cæteris radicibus abstinendum est, quod præsens sint venenum. Dantur enim quædam, quas citius combusseris, quam ut virus suum deponant, & ad edendum idoneæ reddantur. Quin ipsi Brasiliiani olim minus exercitati, in separatione alimentosi & venenosi, multoties mortem oppetierunt: nunc eruditiores facti, non solum illis præcipuo existit vitæ sustentaculo, sed omnibus Lusitanis & nostratibus. Idque pani triticeo præferre non verentur, licet minoris habeatur nutrimenti.

Æthiopes & Brasiliiani inter edendum pugnos farinæ plenos in os injiciunt, ut manu quoque longius ab ore remota, vix tamen mica pereat. Raro aut parum inter prandendum potu utuntur, quod farina aquam nimis imbibat, & stomachum inflet.

Cum aratrum ejusque usus hîc ignoretur, & improbi ac multi jugi laboris tædia declinent, facilem hanc & nimis ærumnosam agriculturam, tam vitæ ac rei familiari tuendæ, quam æri corradendo, egregie adhuc amplectuntur. Quippe unius dumtaxat mancipii industria & labore, centum tuberculos, aliquando unius diei decursu absolvunt. Hujus autem farinæ una, quæ viginti cantharos nostrates continet, aut sesqui *Alkeira*, hoc est, modius unus aut sesqui, homini robusto & laborioso, in mensem integrum plerumque sufficit. Quem modium sex aut septem aut ad summum octo solidis comparaveris.

Hæc sunt quæ usu & sedula in hanc radicem inquisitione, à rusticis & hortorum cultoribus resciscere potui; quæ fufius & explicatius persequi volui, quod hæc planta ubique frequens

quens sit & domestica, tamque excellentis usus, ut vastissimi orbis Americani incolis, abunde victum suppeditet.

Tapuyeri vita & moribus agrestiores, nec Mandihocam hanc, nec quicquam simile plantant, sed arborum fructibus, variis herbis & melle agresti se sustentant. Inter radices quas co-

medere amant, est *Mandihoca* quædam silvestris, sponte proveniens, frutexque arborefcens: cæterum sativæ simillima, si caulem & folia consideres, verum dignitate longè inferior. Mediterraneis *Cuguacucuremia*, maris accolis *Cuacû-mandiyba* dicta. Cujus Iconem expressam hîc videre est.

C A P. III.

De melle Silvestri.

Missis iis, quæ vel ab aliis ante me tractata, ut Ambra grisea & nigra, Lapis Bezoar, vel aliunde huc sunt translata, ut Zinziber, Tabacum, Oriza, Gossipium, Milium Turcicum, Anil, vel Indigo; aliisque præteritis, quæ potissimum quæstui, non autem Medicinæ sunt comparata: Illa tantum perstringenda duxi, quæ Incolis longa experientia innotuerunt, atque in Medicinam sunt recepta, atque à me ad artis nostræ incrementum prospero usurpata successu.

Inter prima quidem, Brasilianorum solertia, etiam antequam Canna saccharifera hîc coleretur, mel Silvestre, quod ipsi *Iira* vocant, ex vastissimis silvis & saltibus sibi comparavit, quod in usu atque deliciis, Europæis æque ac gentilibus, tam sanis quam ægris habetur. Cujus dignitates ingenti mortalium bono quotidie magis magisque illustrantur.

Apes, *Eiruba* illis dictæ, diversorum generum hîc reperiuntur, quæ in arboribus, miris & variis modis nidificantes, nostris quidem non plane sunt dissimiles, sed utcumque paulo minores, quarum examina ubique peregrinari videas. Regem vero eligant, nec ne, non satis hætenus constat. Reliqua quæ de illarum regimine produntur, ob difficiles ad eas in nemora aditus, nondum experiri datum est. Ignavum pecus, fucos, crabrones, œstra, ves-

pas

pas melliferas & non melliferas, pluraque alia insecta similia, de quibus in Insectorum Historia dicitur, quæ nimis quam multa Brasilia nutrit, viatoribus & armentis infestissima, nunc prætereo.

Industria atque usus præstantia cæteris omnibus insectis alatis, præcellunt facile Apes mellificantes, quarum duodecim ad minimum genera observantur, ut sunt *Amanacay-miri*, *Amanacayneu*, *Aibu*, *Mumbuca*, *Pixuna*, *Vrutuetra*, *Tubuna*, *Tuiuba*, *Eirucu*, *Eixu*, *Cubiara*, *Curupireira*, quarum ultima *Curupireira* à Brasiliensibus contemnitur. Quæ autem inter illas omnes merito observandæ, sunt potissimum hæ sequentes.

Primo *Eiriricu*, grandiores, non pungentes, quæ bonum faciunt mel, licet non quotidiani usus. In concavitatibus arborum nidificant, è quibus veluti alveariis Brasiliani arte & dolo mel eliciunt per ductus aliquos ut foras emanet.

Deinde *Eixu* & *Copij* apes minores, nigricantes, exterius in cortice nidum affabre constructum componunt instar alvearii, favis ex arte & concinne dispositis, ac propoli & cera candida vestitis, è quibus optimum mel colligitur, sed minore quantitate, & quia insigniter aculeo appropinquantes infestant, minus expetitur.

Denique apes *Munbuca* flavæ & exiguæ in arboribus nidificant: optimum hoc mel, de quo potissimum ago, & saluberrimum producentes, quod ab Indigenis arbores proceras conscendentibus, ad Europæos incolas, magna quantitate, exiguoque pretio affertur. Maxima autem copia hujus reperitur in Insula Maranhon, cum multa cera nigra, ubi copiosius colligitur, vasisque integris completis, æstate, cum flores Silvestres maxime virescere solent, servatur. Inter hosce flores reperitur unicus in arbore *Tapuraiba* flos, quem postquam apes gustarunt, mel amarum conficiunt, sicut de apibus in Syria Absinthio insidentibus testantur Authores. Qualitate & dignitate, nihil hercle hoc Europæo melli concedit, in secundo gradu calidum, consistentia admodum fluida, clara & tenui, odore suavi quidem, sed Silvestri, nec nimia aut ingrata dulcedine, nauseam parit, sed gratissimo acore, oxymelis instar, palatum afficit. Absterforia qualitate, partiumque tenuitate, tantum stomachum, viscosis humoribus oblitum abstergit, quantum calidâ, languidum confortat. Intestina imprimis & renes, sive superius, sive inferius exhibitum à cruditatibus vindicat, atque urinas promovet. Tum & infantibus ad abstergenda & demulcenda viscera, à reliquiis variolarum & morbillorum obfita, summopere prodest. Simplex vel compositum (ut in capite de Mulierum morbis dictum est) uteri intemperiei frigidæ summum adfert solatium.

Longæ durationis & magnæ dignitatis vinum quoddam inde confici solet, fortissimum quidem & admodum abstergens. Sin temperatius placeat, hydromel vel mulsum ex aqua fontana, sine coctione rori nocturno exponitur.

Pharmaca denique non solum, sed & cibos potusque quotidianos ingreditur decantatum hoc trium apum mel, sicut in Tractatu de aëre, aquis & locis dictum est: meritoque de illo idem prædicare licet quod Plinius lib. xxi. cap. 24. testatur. Mellis naturam talem esse, quæ corpora putrescere non sinat: tum, multos exstitisse qui senectam longam mulsi tantum nutritu toleraverunt. Hac tantum adhibita cautione, ne biliosis, hepatis, renum & stomachi ardore laborantibus, nisi summe dilutum exhibeatur.

Cera ejus, quæ nigricans est, Europææ postponenda quidem, sed ad emplastra emollientia & digerentia, contra mala è frigore nata, utilissima habetur.

C A P. IV.

De Copaiba.

PROvincia Brasiliæ varia Balsama producant, quorum facile princeps est quod vocant de *Copaiba*, à nomine arboris è qua emanat. *Copaiba* autem arbor est silvestris & procera, cortice cinereo, quæ superius in ramos dispescitur. Folia habet semipedem longa, majora quoque & minora, duo sibi invicem opposita, in extremitate autem duo conjuncta: oblonga, acuminata, nervo & venis paulum rufescentibus, superius viridiora, inferius dilutiora. In extremitate ramorum majorum multi ramuli congesti sunt, quibus folia frondium figura insident; ubi & flores enascuntur; quos sequuntur fructus baccæ lauri magnitudine & figura, initio virides, post maturitatem nigri, cum paucissima carne, subdulcis saporis, à qua nigra cutis facile separatur, quæ crassior est, ut in pruni silvestris fructu: lapidem continet ovalem, durum, qui nucleum album in se habet farinacei saporis, sed non edulem. Fructus, qui mense Aprili maturefcit, comeditur à Brasiliensibus, qui succum exsugunt & exspuunt cutem. Simiæ valde illis fructibus delectantur. Has ipse mense Junio collegi baccas, & mox semigerminatas, mandavi terræ, læteque provenerunt. Pinguis autem & odoriferus ille liquor, quo
vasta

vasta hæc arbor abundat, ab inciso cortice ad medullam usque, luna plena, tanta quantitate destillat, ut spacio trium horarum, ad duodecim libras olei effundat. Sin nihil forte profuat, statim vulnus cera aut argilla obturandum est, ne quid effluere possit, & duabus post hebdomadis cum fœnore moram compensasse videbis. Non adeo frequens in Præfectura Parnambucensi hæc arbor, quam quidem in Insula Maranhon, ubi valde luxuriat, unde quoque copiose illius balsamum ad nos affertur.

Non autem solum mirifica pollet vi mundificandi & consolidandi, & ad quævis vulnera prima intentione restituenda, morsusque serpentum curandos & cicatrices tollendas: sed & ab omnibus pariter incolis & à me interne exhibitum, insignem præbere utilitatem, observatum fuit. Tam suavis tamen odoris, sicut Maffeus vult, non est. Calidum in secundo gradu, crassum, valdeque pingue & resinosum.

Pectori, ad stomachum languidum, ventri ad colicos frigidos cruciatus, illitum conducit: guttulæ aliquot convenienter exhibitæ per os, robur addunt visceribus, illisque tonum reddunt: fluxiones muliebres, cursus ventris & gonorrheas quoque sistunt. In anum per clysteres, in penem per Syringam cum Saccharo ex aqua plantaginis, vel oleo rosarum dissolutum, adversus eadem mala prospero successu iniecitur.

CAP. V.

De Cabureiba.

DUas arborum *Cabureiba* species, non in habitata Brasilia, sed in remotissimis desertis trans immensa illa montium juga, vidi. Utraque est excelsissima, vastissima & odorifera, sed cortice & ligno differentes. Altera rubescentis est coloris, odoreque Cedro Brasiliensi, quæ Incolis *Acajacatinga* dicitur, non dissimilis. Altera, de qua nos in præsentī agimus, folio est exiguo, instar Myrti, cortice cinereo, digitum crasso, tenui membrana miniati coloris, exterius cooperto, sub qua flavus liquor, quo totus cortex turgere solet, latitat, qui vetus gratiorem spirat odorem quam si recens sit, fitque consistentiæ crassioris & coloris punicei.

Revirescente arbore circa Februarium & Martium, luna plena, ex læso cortice, pendulis vasculis, excipitur hoc Balsamum fragrantissimum & præstantissimum *Cabureicica* dictum.

Ædes non solum, sed Lucos integros gratissimo odore, Peruviano perquam simili, inficit. Substantia est compacta & tenaci, sed calefactum sequaci & ductili. Circa fluvium potissimum Ieneiro & in districtu divi Vincentii & Spiritus Sancti, quam in Parnambucensi, crebrius reperitur, licet non adeo magna quantitate inde ad nos deferatur.

Ad internos & externos affectus non inferiori gaudet qualitate quam *Copaiba*. Calidum & siccum est in secundo gradu dissolvens, digerens & confortans. Aliquot illius guttulæ per os jejunis exhibitæ, Asthmati profunt: intemperiem quoque ventriculi, viscerum languores inveteratos corrigit: tepidum pectori & hypochondriis illitum, eorum oppilationes & frigiditates tollit. Irrigatione & frictione capitis & cervicis ex panno rubro, corroborat cerebrum & præservat à Paralyfi & spasmo; imo debilitatum omne nervorum genus in pristinum vigorem restituisse, sæpissime hic sumus experti.

Cæterum Lusitani æque ac Brasiliani adversus vulnera & morsus venenatorum animalium inesse illi virtutem quandam singularem testantur, ad quam animalia, instinctu solo naturali confugientia, corticemque deterentia, parti læsæ, præsentissimum inveniant remedium. Quæ omnia in castris & Nosocomio nostro, tum imprimis militibus ictis à feris atque Barbaris, mecum per deserta peregrinantibus, comprobavi. Quippe solo hoc eximio Balsamo recenter ex ipsis corticibus collecto, vulneratos & luxatos restitui. Iconem videre est G. Marcgr. p. 137. Cap. 14. l. 3.

CAP. VI.

De Acaju arbore & illius fructu.

QUantum lenta solent inter viburna Cupressi, tantum inter cæteras Brasiliæ arbores eminet *Acajaiba*, divino beneficio harum regionum incolis concessa. Quæ ut aspectu pulcherrima, ita multifaria virtute celebratissima. Ac quamvis umbrosa & patula, ramisque proceris speciosa, non tamen adeo in altum exsurgit; sed cum revera malus sit, variis & sinuosis flexibus sese incurvat, ramis humum versus dependentibus. Est durissimo ligno à naupegis valde expetito, ac Gummi optimo turgente, quod sua sponte æstivis mensibus erumpit, ob facultatem, pellucidum colorem, fragrantemque odorem Arabico vix cedens. Arbor hæc nusquam locorum, quam arenosis & sitientibus reperitur. Foliis est, si nervos, si figu-

H

ram

ram spectes, juglandi similibus, sed fragrantioribus, nec aromaticum odorem deponentibus nisi distillatione forti. Multo autem magis odorifera illa folia, quæ verno tempore Brasi-

liensi pullulant, & hinc quidem pulchrè & saturè rubicantia passim in silvis videas, annuaque folia tamquam inutilia detrudunt, circa hibernum tempus. Mox flos prorumpit pulcherri-
mus, variegatus, rosaceoque subinde colore; adeo odoriferus, imprimis mane (quod Sol
de die virés multas attrahat & herbarum arborumque flores vehementer afficiat) ut totis tri-
bus mensibus Septembri, Octobri & Novembri, integras silvas repleat & viatorem miri-
fice oblectet. In Alembico per ignem communicant aliquem odorem aquæ, minus tamen
fortem aut gratum.

Circa Decembrem pomifera hæc arbor incipit deflorescere, castaneamque phaseoli forma
ac cineritii coloris è summitate pomi producit, oleo adeo mordaci & caustico, inter duos
cortices, ut contrectanti valde noxium habeatur, quamobrem non nisi inter erodentia nume-
ratur. Calidum est à tertio ad quartum gradum, nec nisi cancrrosis & malignis ulceribus, vi-
tiosa carne laborantibus, adhibetur. Lychenes quoque, Scabiem, pedum vermiculos, *Bichos*
dictos, aliaque cutis vitia expugnat.

Maturescante autem castanea ipsa cum oleo intus contento sensim mitescit, ac vim suam
maxima ex parte deponit; quod principio quidem austerum & acidum, dentibus ac palato in-
gratum & noxium, mox à Sole excoctum & matutino rore turgidum, nostris Europæis
gratissimum, & in deliciis esse solet.

Brasilianis vero non minus quam Arcadibus olim *Quercus*, pomum hoc, tum glans ei
adhærescens & superinnascens, à tot jam seculis, vitæ solatio fuerunt. Bella, quæ frequentia
inter illos excitari solent, ex parte hujus fructus amore geruntur. Victores enim castris po-
sitæ loci expugnati possessores tamdiu manent, donec omnem arboris fructum depasti fue-
rint. Ætatem exinde suo more dimetiuntur, nam semel in anno dumtaxat celebris hic fru-
ctus provenit, idque mensibus Decembri, Januario & Febuario, tunc enim deficit sub la-
titudine Parnambucensis Præfecturæ; quia messis & vindemiæ tempora pro situ regionis mu-
tari solent.

Pomum modicè refrigerat & fauces constringit: ventriculo gratum, si maturum, sin mi-
nus, & immaturum instar Limoniorum succi, corrosivum est ac mordaci acore infestum. Fi-
gura

gura est oblonga & turbinata, pyrum, haud malum dices: odore grato & fragrante, colore qua Soli obvertitur, rosaceo, cætera croceo & ad aureum vergente. Substantia intus spongiosa est & multo saporoso liquore tumens, sed acinis & seminum cellulis carens. Crudum æque cupide ac coctum & præparatum, expetitur. Saccharo quoque conditur à Lusitanis & nostris.

Vinum quod ex hoc malo ab Indigenis exprimitur, insigne est; nec dubium quin diu perdurare, & complures in annos, ubi deferbuerit, firmum & floridum servari possit. Vetus citius inebriat quam recens, non secus ac sicera Europæa; licet adstringat, urinas tamen egregie movet, ut in me & aliis comperi. Aquam quoque destillatitiam, optimumque acetum inde elici & componi videmus, quod urceolis exceptum, vicem aceti supplere solet.

Castaneæ autem seu glandes pingues & secundo gradu calidæ, renis leporum figuram æmulantur. Crudæ ac recentes, si cum vino & momento salis manducentur, juglandes gustu referunt, sin assatas aut saccharo conditas comederis, multo suaviores, & durabiliores comperies; quapropter quoque pro deliciis inter bellaria apponuntur.

Incolæ arboris gummi redactum in pulverem, ex liquore convenienti propinant mulieribus obstructione menstruorum laborantibus. Hæc de *Acajû* arborum Brasiliæ facile principe, dicta sufficiant. Utinam æque copiose in desertis & remotis Brasiliæ montibus & silvis à natura esset collocata, sicuti in locis mari vicinioribus.

CAP. VII.

De Icicariba, & illius Resina Icica.

IN arenosis & effætis nemoribus excelsa reperitur arbor gummifera, quæ à Barbaris *Icicariba* appellatur à lachryma quam fundit, quæ ipsis *Icica*, Lusitanis *Almaciga* dicitur. Arbor hæc

Fagi in modum crescit, caudice non ita crasso, cortice glabro & gryseo. Folia fert in ramulis, duo semper sibi invicem opposita & tertium solitarium in fine. Sunt autem pyri foliis similia, oblonga, antè acuminata, crassa instar pergameni, late viridia & splendentia, nervo secundum longitudinem, & venis oblique discurrentibus. In ramulis ad foliorum exortum copiosi pronascuntur flosculi, racematim seu verticillatim positi sive congesti, parvuli, quatuor foliolis viridibus constantes, stellulæ pene figura: Foliola autem illa in ambitu lineola alba sunt circumdata, & in medio exstant staminula aliquot flavescentia. Post florem sequitur fructus, figura & magnitudine Olivæ, colore autem mali gra-

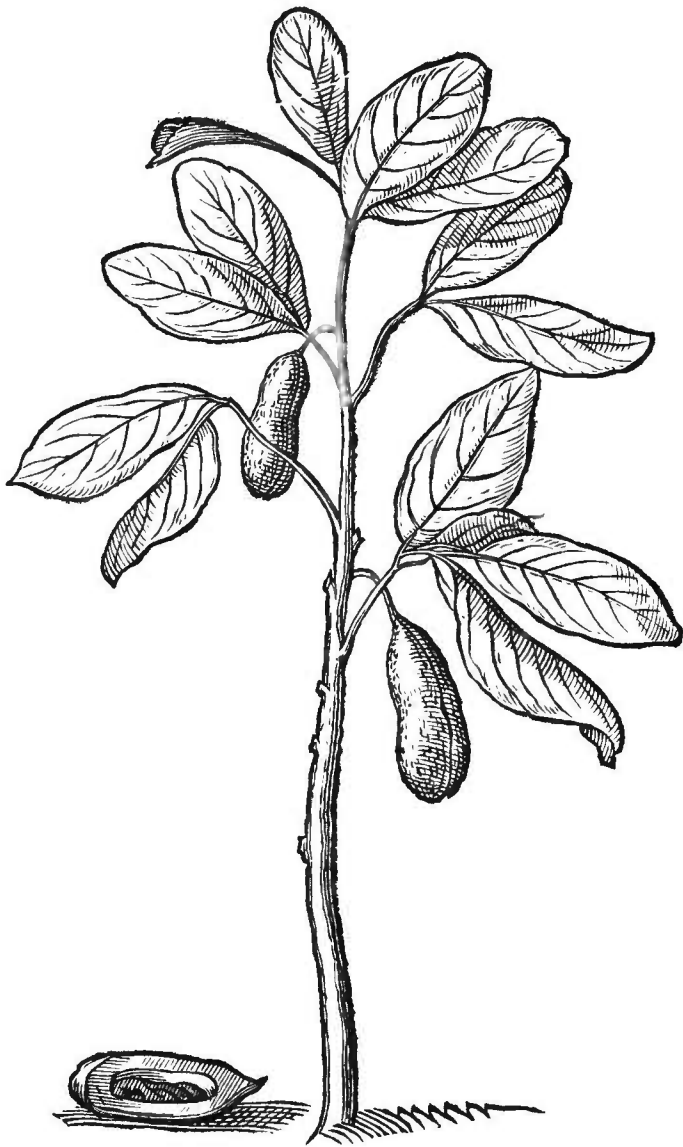
nati, intus habens pulpam odoriferam, uti & lachryma est arboris. Cortex exterior si manu vel paulum mulceatur, insignem mox odorem de se fundit.

Cortex hujus Arboris altè vulneratus, plenilunio imprimis, statim, nonnumquam postridie, aut tertio post die gummi seu resinam fundit odoratissimam (odoris instar Anethi recentis contusi) præstantissimamque, colore albicante & virescente. Est gummi Elemni plane simile, quod tamen nostro officinarum, utpote recentius, odore, & qualitate efficacius. Calidum est ad tertium gradum, primum molle, mox indurefcens, præcipuè frigefactum. In omni topico, sive simplex, sive compositum, ad vulnera aperta & ad interiora mala, ex frigore potissimum nata, adeo expetitur, ut profanum habeatur illud aut ignorasse aut non applicuisse. Hoc cum, partim rusticorum indulgentia ad me allatum, in quotidiano usu esset, vix ulli umquam emplastro stomachali, vel ceroto corroboranti adeo sum fesus, quam huic. Viscera enim roborare, flatus dissipare & doloribus feliciter mederi aliquoties sum expertus; ita ut in frequentiori praxi hoc præ cæteris commendare, reliquisque omnibus præferre voluerim. Postremo, ut hoc quoque adjiciam, capitis vulnera, licet gravissima, sanat, ac prima intentione restituit; cujus rei veritas facili experimento elucescit.

C A P. VIII.

De Ietaiba arbore & illius lachryma.

RAriora quidem aromata & balsama, pro sua fertilitate, hic Brasiliæ tractus profert, quoad resciscere potui, quæ tamen gummi & lachrymarum copia compensat. Inter hæc perpetuo virore conspicua nemora, præsertim in Paraybæ districtu, spissam & speciosam producunt Arborem *Ietaiba*, ligno duro, albo, cortice lento, punctulis ex albo flavescens variegato, & hinc inde clypeiformibus maculis, ex albo subflavescens. In ramis continet folia directe opposita, figura parva, sed oblonga, viridia, ad tactum lævia, nervo secundum longitudinem & venulis transversis, eleganter inferius conspicuis, prædita. Fabas producit magnas, miniati coloris, quibus farina alba edulis, juxta tria lapidea grana, digitalis longitudinis continetur: è quibus vi fractis prodeunt nuclei molles, oblongi & miniato colore nigrescentes, admodum odoriferi, optimique saporis, amygdalis Europæis minime inferiores, quibus animalia non tantum, sed peregrinantes sæpe se sustentant. Ex ipsa autem arbore lachryma seu resina destillat pellucida & nunc albicans, nunc flavens, succino fit maxime similis colore & duritie (Brasilianis *Ietaica*, Lusitanis *anime* vocatur) & prunis imposita suavissimum præbet suffitum; facillimæ autem est consumtionis.

Hoc gummi per meatus corticis interiores decidere certissimum est; illud enim, tellure effossa, sub arboris trunco & radice occultatum extrahere solent. Quod potissimum fit sub finem æstatis mense Februario. Monardes ex vulnerata arbore, in Nova Hispania, colligi testatur, haud aliter quam Mastiche aut Thus. Eo non solum Medici, sed & vulgus familiariter utuntur, præcipuè in capitis illo affectu tollendo, qui ipsis *Chabequos* dicitur quem Cephaleam vel Hemicraniam recte dixeris. Solus autem illius suffitus ad roborandum non solum caput, sed & reliquas corporis partes frigore affectas, valet. Calida est & sicca in secundo gradu. Cæterum vi quadam aromatica & peculiari suo calore hoc gummi præstare ac partibus nervosis illitum, vel emplastri forma applicatum, prodesse aliquoties sum expertus.

Folia arboris contusa lumbricos enecare, si exhibeantur, constanti affirmant.

Interior corticis substantia rasa & aquæ imposita, contra ventriculi ventositates, ad potiunculæ formam præparatur, alvumque simul movet.

C A P. IX.

De Caopia arbore ejusque facultatibus.

HUmilis ac tenera hæc arbuscula guttifera, à Lusitanis *Pao de Lacra* appellatur, quod gummi seu gutta quædam viscosa ex cortice ejus defluat. Passim & è quovis terræ genere progermi-

germinat. Ligno est lento, cortice è cinereo rufescente: dispescitur in multos ramos. Folia habet solida, inferiori parte ex viridi quasi rufescentia & aspera, superna dilute viridia & splendentia. Florum in umbellas congestorum rudimenta sunt globuli brunni, magnitudine lentis, qui successu temporis protrudunt flores quinque foliolis constantes, exterius ex viridi flavescentis coloris, interius tomento albo vestitis, & staminulis luteis subtilibus repletos. Post flores proveniunt baccæ, primo virides, magnitudine cerasi, rotundæ, quæ dissectæ ex molli, quo reguntur, cortice, succi multum eleganter flavi exsulant: intra corticem autem continetur pulpa alba constans meris cylindris juxta se positis, qui sibi invicem cohærent.

In extremitatibus ramorum, qui florum rudimenta aut flores sustinent, semper duo fo-

liola acuminata brunni coloris compacta sunt invicem, quasi semiglutinata essent, & hastam sive venabulum referunt: hæc decerpta ex pediculo crocum humorem emittunt.

Florent hæc arbores potissimum mense Novembri & Decembri: Ianuario & Febuario baccæ sunt maturæ.

Si cortex medius hujus arboris incidatur, præsertim quando florere incipit, & linquatur per unum atque alterum diem, exsudet lachryma croceo rubra, egregia, coagulaturque; quæ initio mollis, postea indurefcit. Convenit colore & consistentia cum *Ghitaremi* sive *Gutta gamba*, & eodem fere modo purgat; est è flavo paulo rufioris coloris, quam illud. nimirum siccatum, nam molle crocum: tingit colore luteo sive aureo paulo saturatius. Dissolvi potest eodem modo in spiritu vini, & tincturam facit croceam. Nonnumquam ignes luculenti struuntur juxta arbo-

rem, quorum potestate cortex dehiscit, majoremque fundit lachrymæ copiam, quæ in massam coacta in usum Medicinalem servatur. Quod à me primum tentatum, optime successit, à nemine autem antea factitatum, Indigenæ & Lusitani testantur.

Olim affricu hujus resinæ in aqua dissolutæ, impetiginem tollebant. Licet autem tantæ efficacix non sit, quam gutta Cambides (quod an insitæ tarditati, an præparandi modo sit imputandum, dubito) tamen à drachma dimidiata ad drachmam unam, per integram noctem in aceto squillitico, aut spiritu vini thacera, & ex vino propinata, ventrem solvit, fortiterque per inferiora exonerat. Meo tamen judicio rectius faciunt, qui dilutum ex aceto prædicto, in pillulas accedente stimulo conglobant, quam qui potiones ex illa conficiunt, quod ob tenacitatem difficillime solvatur.

C A P. X.

De Palmis, earumque variis speciebus.

PLurima Palmarum genera producit Brasilia, quarum quædam sponte sua crescunt, quædam incolarum industria terræ inferuntur, inque speciosam altitudinem exsurgunt.

Inter silvestres frequentissima est *Pindova*, eximia & procera arbor, densissima nemora conficiens. Palma autem mas & foemina dactylifera; tum imprimis *Cocero*, non procul à littore in prædiis Belgarum & Lusitanorum excolitur, tamque ad ornatum, quam usum edu-

catur, omnique anni tempore, adulta licet, sitienti & tristi fundo, felicissime transplantari solet. Circa diœcesin Paraybajensem è remotissimis nemoribus ad hortos ob elegantiam traducta Palma conspicitur, cujus brachia sive rami caudam Pavoniam æmulantur. Barbari *Caranai-bam* & *Anache cariri*, Lusitani *Tamar* appellant, forte, quod fructus dactylis similes ferat. Est autem arbor Palmæ dactyliferæ altitudine: habens lignum rufum, durum, crassis nervis intus constans, nullius tamen usus: cortex exterior gryscus & cartilagine à terra ad aliquod spacium squamatus, squamis ordine cochleatim positis; quæ primo longiores, sensim fiunt breviores, imo tandem decidunt superne: nam arbores adultiores caudicis superioris medietatem habent glabram, inferiorem solum squamatam. Squamæ enim nihil aliud sunt, quam ramorum qui exciderunt reliquiæ; arbore in altum surgente & enascentibus aliis ramis. Arbor in summitate ramos suos orbiculatim expandit, directe sursum, deorsum, & ad latera, ut palma dactylifera, sed longe elegantiori aspectu. Ramus quilibet duos vel amplius pedes longus, satis crassus, compressus in utroque latere, spinis duris nigris armatus. figura Dentiscalpium referentibus.

Unicum in cujuslibet rami extremitate folium rotundum, figuræ & ita plicis donatum, ut manuarium foeminarum umbraculum coloris viridis, ab extremitate ad medietatem fere introrsum sectum, in multa alia carinata folia, foliis palmæ dactyliferæ structura similia: quodlibet ex his sectis foliis, duos circiter pedes longum.

Inter ramos folia ferentes alii prodeunt longiores, nimirum quatuor aut plures pedes longi, in multos ramos & in ramulos lanugine albescente obductos, expansi alternatim, sive quasi ex vaginula prodeuntes. In ramulis hisce alternata serie existunt flosculi pallide flavi, sine pediculis, singuli tribus foliolis constantes.

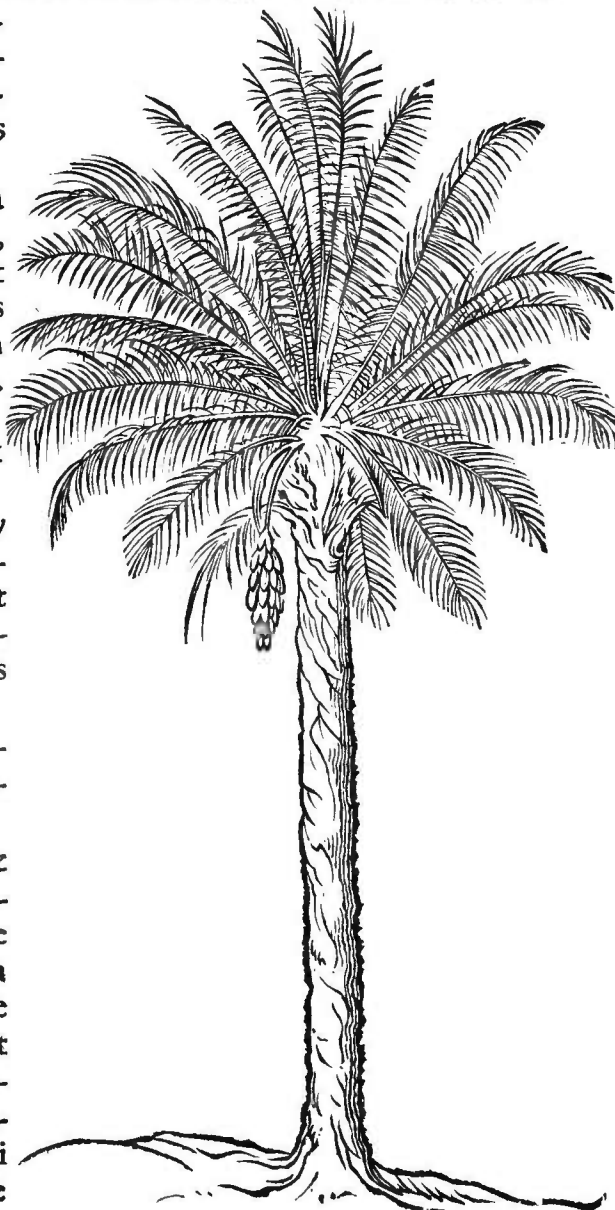
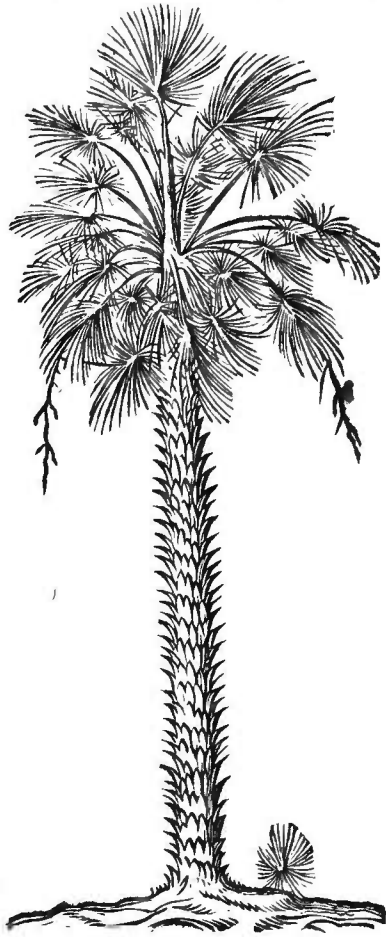
Post flosculos illos proveniunt fructus, figura & magnitudine olivæ, primum virides, amari, non edules; mox maturi nigrescentes evadunt dulces mense Februario, & licet nostratibus nullius usus, gentilibus tamen tam crudi quam præparati in deliciis habiti, *Tirade* nuncupantur. Tarde crescit hæc Arbor.

Folia apprime serviunt ad tegendas ædes & corbes.

Ea vero quæ inter palmas silvestres *Vrucury* indigenis vocatur, ut & *Tucu*, in tantam proceritatem non excrescunt, multoque cæteris sunt humiliores, minusque cognitæ; spinis asperimis horrent & ligno sunt ferreo, sed nullius usus.

Fructus autem sunt fructibus Pindovæ minores, cæterum ejusdem ferme naturæ & racematim quoque crescentes.

Quæ *Pindova* dicitur, lignum albicans & scabrosam corticis loco habet, ligni autem loco fungosam & intus filosam medullam facile combustibilem, è qua sana & fortissima lixiviorunt conficere. Nullum præterea aut certe exiguum præstat usum: ad ornatum duntaxat ob insignem altitudinem & ramos pulchre porrectos expetitur; iis siquidem eleganter comatis & foliis radiatis utrimque vestitis, Lusitani atria & templorum parietes exornant, Indigenæ

vero

vero loco tegularum tuguria sua ad pluvias & alia arcentia sternunt. Fiscellas quoque & vasa vininea ex illis conficiunt. Folia autem hujus arboris non ita dependent in orbem, ut *Cocoeiro*, sed maximam partem stant surrecta.

Prope foliorum exortum, etiam rami proveniunt penduli, proferentes racemos quatuor vel quinque pedes longos, plenos flosculis post quos etiam racematim proveniunt fructus ovi gallinacei figura & mole aut etiam majore, fastigium habentes acuminatum: altera autem extremitate insident calici vel cupulæ, ut nux pinea, foliis triangularibus constanti.

Maturus fructus exterius ex viridi flavescit, vel etiam brunescit. Cortex exterior filamentosus est, ut in *Coco*, verum haud crassus, sed duplam tantum habens ovi Gallinæ testæ crassitiem. Hic morsus detrahi potest: illo detracto apparet pauca caro crocei coloris, vix ullo manifesto sapore prædita, quæ à Nigritis cum farina comeditur. Caro autem hæc ambit nucem durissimam, instar *Coco* ovalem, ejusdem fere crassitiei, sed sine foraminibus. Hac fracta, apparet in cavo, per interstitium more juglandum distincto, nucleus magnitudine juglandis, albus, duriusculus, paulo siccior neque tam suavis ut *Coco*. Colliguntur per totum annum & nuclei tam ab indigenis quam advenis comeduntur. *Inaia-miri*, id est, cocos parva, Brasilianis dicta.

Oleum insuper optimum inde exprimitur, album & jucundi odoris, quod, quia refrigerat, defectum rosati sæpe supplet, & cum recens est, in cibis, cum vero vetus, ad lucernas usurpatur. E fructus quoque cortice aliud non ignobile & magis flavum elicitur, sed minus refrigerans, quod tamen ad multa mala emollienda adhibetur.

E fastigio arboris gummi pellucidum, odoratum & pulcherrimum fluit, quod in locum Arabici nonnumquam venit. Postremo medulla coloris albicantis & recentem juglandem respiciens, in vertice ligni continetur, optimum alimentum si cum pane & sale comedatur.

COCOEIRO Indica, quæ à Brasilianis vocatur *Inajaguacui* & fructus illius *Inajaguacu*, Pindovæ (de qua jam diximus) in multis dissimilis. Nam caudice raro est recto, sed plerumque inclinato, quatuor, & interdum etiam septem pedes crasso: & sæpe ad quinquaginta pedes alto. Quapropter mirum est, eorum truncos posse sic brevibus, tenuibus & vix terra coopertis radicibus in aëre subsistere, neque suo multo pondere & mole, ventisque etiam vehementibus sæpe eas quatientibus, humi concidere. Accedit quod pars caudicis humi proxima, non crassior aut fortior quam in summitate existat. Cæterum est cortice cinereo, & quasi vibicibus hinc inde transversim notato per ambitum. Lignum non multi est usus constat enim ex meris filamentis: est dulce & quasi lacteo succo turgens, unde arbore cæsa à formicis appetitur. caret ramis; sed in summitate, quindecim, viginti aut plura habet folia magna, alata, in orbem dispersa, partim surrecta, partim dependentia, grato aspectu. In exordio suo hæc folia alata quadam textura vestita sunt, obscure grysei coloris quæ solvitur subsequente alia. Quodlibet folium longum est circiter sedecim pedes Rhijnlandicos; plures paucioresve, ac in exortu unum circiter pedem crassum, dissectum in folia sive alas, ordine juxta se positas aut oppositas; quodlibet tale folium tres pedes circiter longum est, duos digitos latum, sed versus extremitatem angustius & acuminatum, habens secundum longitudinem nervum osseum flavescentem, ac transversim subtilissimas lineas seu strias virides, ac totum carinatum cavitate sursum versus; substantiæ instar folii Gladioli, late viride ac splendens. Inter folia alata in summitate arboris oritur siliqua sive vagina duos pedes aut amplius longa in extremitatibus fastigiata, viridis, striata, quæ deinde rufescit & sponte se aperit. Antequam autem se pandat, caulis intus reperitur eleganter compositus pedem longus, tres aut quatuor digitos crassus, in plures ramos pedales aut semipedales divisus, qui rami apte à natura in theca illa complicati magnam spicam repræsentant. Rami autem hi onusti sunt triangularibus corpusculis, magnitudine amygdalæ excorticatæ, albis, quæ rudimenta sunt florum & deinde nucum. Nam rupta vagina rami hi se explicant & ostendunt flosculos luteos. Hinc succrescit fructus, quilibet insitens brevi pediculo, pennam anserinam crasso, & cupulæ, squamis constanti ex rufo flavescentibus. Pondere & duritie summa nuces caput humanum excedentes profert. Toto anni tempore maturis pariter atque immaturis fructibus decoratur, qui arte & racematim caudicis summitati adhærescunt, & putaminibus crassis, filamentosis & tenacibus vestiuntur, quibus sublatis ligneus calix apparet, quem si immaturum perforaveris, aliquando supra heminam dulcissimi & gratissimi liquoris emittet, qui actu frigidissimus licet, potentia tamen calidus est, & tenuiorum partium, urinamque cunctantem provocat. Nucibus autem maturatis, lacteus ille humor condensatur & coaguli instar calami scriptorii crassitie concavo adhærescit, qui exemptus ac manducatus vix ulli nucleo,

cleo, quamvis lapidissimo, dignitate cedit: nutrit enim & suaviter reficit: proinde à viatoribus longo itinere delassatis & scorbuto infectis valde expetitur. Calidus & humidus existit in primo gradu. Oleum inde premendo extractum, in plurimos culinæ & pharmacopææ usus reservatur, nec amygdalorum oleo præstantia cedit.

Per os assumtum pectoris malis medetur oleum, alvum quoque laxat, si largius exhibeatur: ex alto læsis mirum in modum prodest, urinasque cit.

Præterea liquor quidam stillatitius, albicans & eximiæ virtutis exinde elicitur, renumque & Gonorrhææ ardoribus exstinguendis utilissimus, tum à mulierculis inter cosmetica adhibitus. Observandum autem aquam illam copiosissimam & gratissimam inveniri in mediæ ætatis nucibus: in plane maturis tantum modicam, neque ita gratam. Nucleum autem tum optime sapere, quum ad summam maturitatem pervenit.

E trunci porro vertice medulla quædam, arbusculæ instar novæ, exsurgit, quæ ex loculo, quo continebatur, prorumpens, ejusdem fere qualitatis, cujus concretus ille nucis humor, de quo jam diximus, existit; quæ non cruda solum, sed & cocta inter epulas apponitur, & cum brassica Cyprina certat. Nondum matura magis refrigerat; quocirca vicem acetariorum & lactucarum præstat. Sed ea ablata arbor moritur, quod non æque contingit inferiori radicum parte læsa vel concisa; hinc fit ut plures indigenæ sibi persuadeant idem, quod Prosper Alpinus de Ægypti populis circa dactyliferas narrat palmas, eas scilicet non terra radicibus attracta, sed aëre ex sublimiori arboris parte ali ac vivere.

Atque hæc de Palmis, earumque medicis præsidiis dicta sint. De cæteris illis rarioribus nativis & minus usualibus; ut & de dactyliferis exoticis, in Africa atque Asia non solum, sed & Italia notissimis, si quid restet in Historia Naturali plura dicentur.

C A P. X I.

De Aroeira ejusque qualitatibus.

ARbor arenosis, littore imprimis & promontorio Olindæ frequens, *Aroeira* nuncupatur. Myrto silvestri nostrati qualitate non valde absimilis, ad Lentiscos tamen referri debet. Præter eximias facultates, quas cum *Araca*, & Myrto, reliquisque, astringentibus & odoriferis arboribus habet communes, hisce peculiaribus pollet, quod resinam fundat fragrantissimam instar Lentisci, ex qua emplastrum adversus frigidus affectus componitur.

Foliis convenit cum *Guabirabæ* foliis, nisi quod hujus sint paulo minora: Sunt autem in ramulis bina sibi invicem opposita, & quinque aut septem in extremitate. Ad cujuslibet ramuli exortum, ramulus est brevior, plenus flosculis minimis, qui constant quinque foliolis ex albo subluteis.

Fructum fert exiguum sanguinei coloris, racematim congestum ac pendulum, cujus acrimonia & siccitate carnes recentes à putredine conservantur.

Oleum quoque ex succulentis illius baccis exprimitur, eidem usui cum resina inserviens.

Folia insignem & nobilissimum odorem emittunt, si conterantur, quæ subamara, cum quadam vi adstringendi, aromaticas calidasque partes habent conjunctas, quemadmodum è balneis & lavacris, quæ ex illis fiunt, videre est.

Has vero virtutes tam profunde exserit, ut per destillationem foliorum, imprimis recentium, odorifera & adstringens aqua inde eliciatur, quæ tum ad pellendos corporis affectus, tum ad delicias servatur.

Tempore paroxysmi febricitanti, Empyricorum more, exhibent cum successu, oculos seu gemmas arboris ex aqua nocturno rori expositos.

Cæterum sciendum est in ramis *Aroeira*, luxuriare sæpe polypodium, illo quod è terra profilit longe probatius.

CAP. XII.

De Urucu, ejusque qualitatibus.

Locum inter arborescentes Plantas obtinet *Urucu*, silvestris quidem, sed à Brasiliensibus inter hortenses & sativas jam olim translata; multaque etiam nunc industria eam excolunt; partim ut granulorum folliculis involutorum, minio sese exornent ac pingant; partim vero ut Lusitanis divendant, quæstumque ex illo faciant. Lingua ipsorum hanc plantam *Urucu* dictam, Clusius Bixam Americanam Oviedi esse existimat.

Foliis est grandioribus & mucronatis, figura cordis, ut pingi solet, alternatim positis, in pediculis, duos, tres, interdum & quinque digitos longis, nervum secundum longitudinem & venas obliquas inferius prominentes habentibus, læte viridibus: caulibus calamo scriptorio tenuioribus, ligno albo & cortice fusco, instar coryli. Circa extremitatem ramorum in brevibus pediculis multi proveniunt flores, in uvæ figuram dispositi: quilibet flos est rosæ magnitudine, quinque foliis constans albis incarnatis dilutis. In medio cujusvis floris ingens numerus est staminulorum luteorum apicibus purpureis: vix sensibilem aliquem habet odorem. Post florem fructus sequitur in siliqua myrobalani oblongi figuram habente, seu pyramidali rotunda, sesquidigitum aut duos digitos longa: quæ immatura virefcit exterius, matura rufescit, estque tota hispida ob fila prominentia quæ habet, sed non aculeata. In qualibet autem siliqua ultra triginta, imo quadraginta grana, quodque suo pediculo innitens, continentur figuræ conicæ acutæ aut exigui pyri, & in duobus lateribus quasi digito compressum. Color granorum insigniter miniatus & splendescens, succoque tali madens ita ut ad tactum inficiat manus egregio miniato colore. Grana recentia haud dura sunt, sed ut granum pomi, intus carnem habens albicantem: exterius etiam quodlibet granum punctulum habet argenteum. Siliqua matura sponte se aperit: grana siccata evadunt rubra, obscure nihilominus tamen, ut antea, tincturam in se continent; & recentia sive siccata usurpari possunt: Trita simpliciter in aqua simplici seu stillatitia, egregiam dant tincturam miniatam. Collecta grana in massam coguntur, spherulæque & tabellæ in multos annos durabiles inde conficiuntur, quæ in Europam transmissa longe lateque distrahuntur. Magisterium etiam inde, more coralli, præparatur & in usus reservatur. Grana recentia matura & exsiccata, inque pastillos conformata, quantitate indefinita, cum pulve ex *Tipioca*, quæ *Carima* dicitur, alioque conveniente decumbentibus exhibent, sive veneno, sive aliunde infirmitatem contraxerint.

Radices ipsæ, nec grana, multi sunt saporis, proinde ad medendum faciliores. Incolarum nonnulli radices granis præferunt, quod harum recens, illorum vero usus longe sit antiquior, & vicem croci, colore & qualitate (sicut de *Curucuma* J. Bontius retulit) supplet. Tum extractum ejus ex vino adusto confectum sibi reservant. Quod etiam nunc hodie colonorum non paucos, imitari videmus. Videatur Icon Hist. Nat. G. M.

CAP. XIII.

De Zabucajo, ejusque usu.

Altissima arbor est, cortice gryseo, duro & inæquali, instar *Quercus* veteris, (ex quo atramentum scriptorium conficitur) folia juniora ruffa sunt, vetustiora autem viridia, similia foliis *Mori*, in ambitu serrata, & quodammodo contorta & incurvata. Capacissimos & summæ duritiei producit calices, ore in terram obverso, & operculo, admirabili naturæ lusu, instar pyxididis, opertos. In iis continentur nuces jucundi saporis, quæ ubi maturitatem fuerint consecutæ, excusso illico tegumento, sine cujusquam auxilio è calicibus decidunt, & gratissimum, incolis æque & animalibus suppeditant alimentum. Semel in anno maturefcunt, media videlicet hyeme. Sapore & excellentia pistaceis adæquantur, & venerem sopitam dicuntur excitare.

Potiones & pultes, tam ad Medicinam quam ad epulas ex illis comparantur.

Oleum quoque pinguiissimum ex illis exprimitur, amygdalino calidius; nuclei enim, è quibus elicitur, in secundo gradu calidi & in primo sicci perhibentur. Præstat assatis quam
I crudis

crudis vesci, quod caput infestent. Plusquam triginta ordine ipsi calici, mediante viscosa materia, agglutinati hærent, figuraque fere triangulari existunt, Myrobalano Chebulo non adeo

dissimiles. Tantæ duritiei hæ pixides sunt, ut Tapuyeris non solum vasa potoria, sed & discos, & ollas sufficiant. Cæterum arbor in saltibus & locis mediterraneis adeo luxuriat, ut justo exercitui, sufficienti sustentaculo fructus ejus aliquando fuerint.

Pulchra est, trunco crasso & recto, inque insignem proceritatem assurgit. Lignum eximium usum præstat, putredini mire resistit, unde ob summam simul duritiem, molendinorum sacchareorum axes ex illo fabricantur, cæterasque arbores multum antecellit.

Cortices præterea contusi & rite præparati naupegis loco stupæ inserviunt.

Alia adhuc datur iisdem locis *Zabucayo* arbor, priori simillima, nisi quod calices magis deformes producat, earum nuces dignitate inferiores habeantur: quippe ex immoderato illarum usu, quibusdam capillos defluxisse Incolæ testantur.

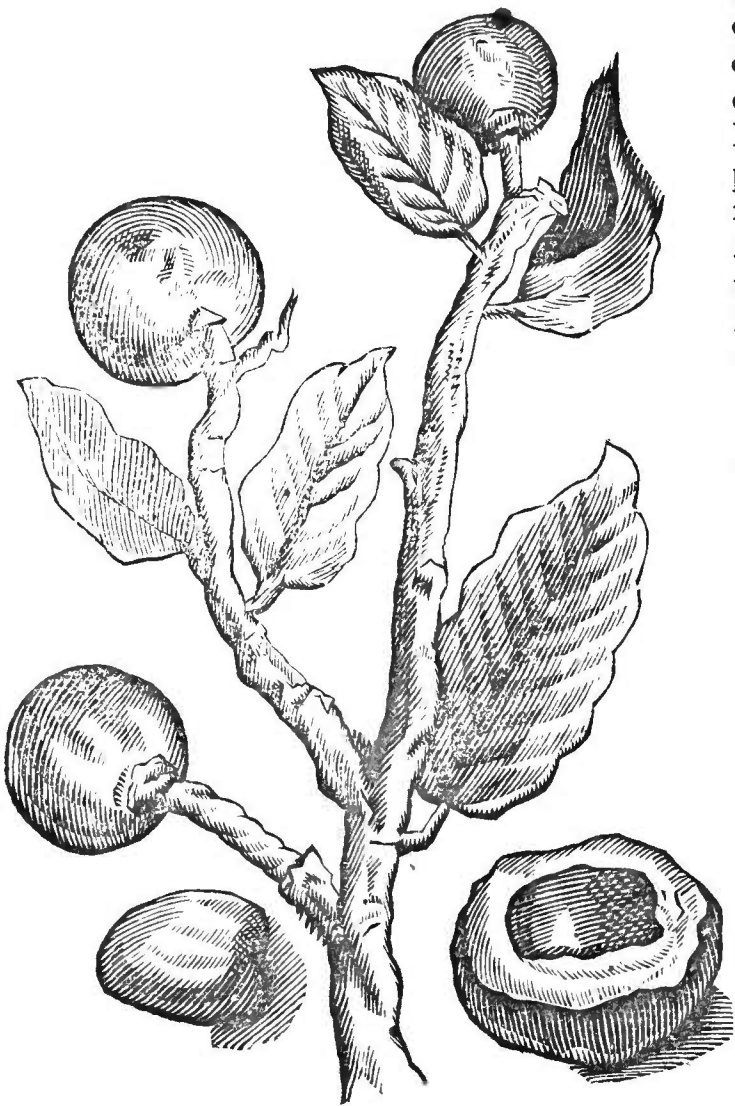
C A P. XIV.

De Gueticoroja, & illius facultatibus.

VARIÆ arbores excelsæ *Guetijs* dictæ, ejusdem generis fructus flavescentes producunt, pauca carne, magnoque lapide ovalis figuræ intus refertos; quorum fructuum ad minimum mihi tres vidisse species contigit, *Guetitoroba*, *Gueti-miri*, & *Gueticoroya*, esculentos quidem omnes, sed à paucioribus expetitos, excepto uno hoc eoque prægrandi, de quo in præsentia agimus, & à magnatibus in deliciis habetur.

Est autem hæc arbor quæ *Guety-coroya* dicitur, cortice gryseo. Rami habent folia in frondes

frondes congesta. Nimirum pediculi sunt in extremitate ramorum, unum aut sesquidigitum

longi, alternatim oppositi, & quilibet duo aut tria folia sustinentes, decem & plures digitos longa, quatuor aut etiam sex lata, ad tactum instar corii Hispanici, oblonga, linguæ figura, superius dilute viridia, inferius ochræ instar flava, nervo secundum longitudinem eminente, & costis obliquis intervallis, partim æqualibus, partim inæqualibus distincta. Ad frondes flores proveniunt, in longam spicam congesti, parvi, flavi, pene inodori. Floret Januario mense, Majo & Junio fructus maturefcit, semelque biennio integro provenit. Malum Europæum magnitudine excedit: est tuberosus, deformis & maculis nigricantibus distinctus; in superficie ubi maturuerit, mollis, ablatoque cortice, flava pulpa pinguis & carnosâ apparet. Odore, sapore, ipsaque substantia nutritiva conservam aliquam recentem & aromaticam resipit. Mox summæ duritiei ac ponderis lapis, ovique magnitudinē, multis filamentis vestitus conspicitur; qui vi effractus, nucleum substantiæ carnosæ rubicantis & compactæ continet, ingrati saporis & astringentis. Is tritus & ex conveniente liquore ægro porrectus, vi astringentia immodicum alvi profluvium sistit. Usus, quantum quidem constat,

aliud in Medicina non habet hic fructus; ut nec ipsa arbor, quæ soliditate & altitudine, & duratione ipsam Quercum superat.

CAP. XV.

De Ianipaba ejusque facultatibus.

VNa ex procerioribus Brasiliæ arboribus est *Ianipaba*: foliis lævibus, cubitum longis, & saturate viridibus, quæ singulis annis, mense imprimis Decembris deponit, non omnia quidem simul sed partem illorum, diverso tempore. Mox nova prioribus multo lætiora acquirit.

Ligno est durissimo & optimo. Florem gignit exiguum, mense Martio & Aprili, cæterum Narcisso haud multum dissimilem, odorem Caryophilli Carthusianorum æmulatur; coloris albi, cum unguibus interius flavis: in medio floris stamen crassiusculum flavum habens, ac insuper inter duo folia floris corniculum pallidum è medio floris prodiens, deorsum incurvatum.

Fructus illius magnitudinem habet mali Auraici, vel majorem, rotundus, cortice tenui, lento, cinereo, sub quo primum continet carnem solidam, lentam, succulentam, flavescentem, saporis acidi, & refrigerantis, odoris grati. In medio autem fructus est cavitas repleta seminibus molliori pulpa circumdatis, ejusdem cum reliqua carne saporis. Seminibus grana sunt compressa, & suborbicularia, fere ut *Mangaba*, quæ una comeduntur. Immatura poma viridia sunt, mox matura, mespilorum instar, putrescunt atque esui apta fiunt, unde *Kott-appels* à plebe nostrate appellantur. Cruda non cocta appetuntur: Saccharata & condita lautiora sunt. Contra fluxum ventris feliciter exhibentur. Ardores palati & stomachi compescunt, sanisque & ægris solatio sunt.

Vinum, quod ex illis exprimitur, in eodem usus reservatur, sed vetus redditum calidius existit, minusque adstringens.

Ex pomo nondum maturo vi ignis liquorem extrahunt barbari, quo adversus eadem mala utuntur.

Ex pomi cortice immaturo pigmenti quoddam genus eliciunt, quod recens aqueum est, mox nigrescit, quo corpus pingunt, ut vestitum nigrum eminus, fædo equidem spectaculo, mentiantur. Nullum alium usum hic succus habet, ad nequitas dumtaxat exogitatus. Tinctura enim illius corpori vel chartæ illita, circa nonum diem evanescit; nulla alia ratione ablui potest.

C A P. XVI.

*De Acaja quæ &
Ibametara.*

PROCERIOREM, VETUSTIOREM & FRONDOSIOREM arborem, in Brasilia me vidisse vix memini. Cortice est crasso, rugoso & cinereo albicante, instar Sambuci.

Folia illius sunt lævia, directe sibi invicem opposita, ad quatuor interdum digitos longa, circinata, splendentia, & nucis juglandis foliis haud absimilia, verum acutiora; quæ media æstate deponit novisque ante hyemem decoratur, ut redintegrato quasi robore fructum melius proferat. Flosculos habet copiosos, in magno racemo congestos ex albo subflavescentes: post flores proveniunt pruna flava, nostratium magnitudine & figura; paucæ quidem, sed succulentæ carnis: lapidem continentia magnum ex filamentis lignosis, nec durum, sed dentibus cedentem; qui nucleum continet in se, ex albo flavescentem. Fructus hic grati est acoris, ac proinde inter tragemata locum sibi vindicat. Hybernis mensibus maturatur, æstate media floret, & tunica tenaci vestitur. Primo loco refrigerat & adstringit.

Folia, succi, oculi & cortex, externis juxta & internis affectibus medetur. His succedunt *Aroeira*, *Myrtus*, *Araca*, quæ omnia in gargarisimum, contra gutturis inflammationem & similia mala præparantur; vel in lavacro, contra multos externos pedum & corporis affectus adhibentur. Gemmæ præterea hujus arboris in acetariis, febricitantibus profunt.

Peculiare habet hæc *Acaja* arbor, quod volucres picæ magnitudinis, nigris & aureis plumis eleganter vestitæ, in extremitatibus ramorum affabre & concinne pendulos suos nidos construunt.

C A P. XVII.

De Tapia arbore, ejusque facultatibus.

IN Urbe Olinda, totaque fere præfectura Parnambucensi hæc arbor nascitur, in fagi altitudinem assurgit, cortice lævi, cinereo; multos habet ramos; & folia in singulis pediculis tria sibi invicem apposita, lævia, splendentia, superne saturatiore, inferne dilutiore virore conspicua, quinque aut sex digitos longa.

In extremitatibus ramulorum plures pediculi, cerasini quasi, collecti, in quorum quolibet flos nascitur, quatuor foliis constans albis & digitum longis, habetque cum his alternatim posita quatuor foliola virescentia, inter quæ exstant staminula subruffa multa, circiter sesquipedem longa.

Licet

Licet autem hæc arbor foliis fructibusque malo Assyriæ quam simillima sit, tamen qualitate ab illa omnino discrepat, quod exceptis foliis longe inferior sit. Quare Brasilianis pa-

riter & nostratibus, ob singularem efficaciam quæ illis inest, vehementer extolluntur. Præterquam enim, quod variis corporis affectibus succurrant, immodicos fervores leniunt, & atroci illi ani vitio, *Bicho del culo*, dicto, mirum in modum solatium adferunt: succus siquidem foliorum contusorum tædarumque, tum simplex, tum compositus, ano inditus, jejuno refrigerio incendium restinguit, squalorem ac immunditiem abstergit, & immanes dolores mitigat.

Præter hæc folia illius contusa & auribus indita restituunt dolores capitis ex calore natos, nullo accedente alio remedio.

C A P. XVIII.

De Araticu ejusque speciebus & qualitatibus.

ARATICU, arborum Brasiliæ indigenarum diversæ dantur species: quarum duæ quæ *Araticû-ponhe*. & *Araticuapé* à Brasiliensibus dicuntur, parum differunt.

Araticu-ponhe enim est arbor caudice, ramorum figura, corticis colore Aurantiæ malo similis, sed folia, flores & fructus differunt. Folia illius semipedem circiter sunt longa, alternatim sibi invicem opposita, superius saturatè virentia, splendentia, inferius dilute viridia, crassa, & ad tactum solida, duos circiter digitos lata & in extremitate acuminata. Hinc inde flos provenit magnus, totus flavus, compositus exterius & tribus foliis cordiformibus, sesquidigitum longis, instar corticis mali aurantii, crassis, erectè stantibus. Hæc in se continent alia tria folia minora, quorum quodlibet semiglobum excavatum refert; ita tamen inter se composita sunt, ut integrum globum, interius cavum, magnitudine nucis juglandis repræsentent; & in eo stamen rotundum luteum cum apice suo orbiculari. Flos totus flavus, suavis primum odoris, sed nauseabundi. Floret mensibus Septembri, Octobri, & Novembri. Flores

multi singulis diebus se aperiunt, & mox sponte decedentes, ob gravitatem, strepitum inter cadendum edunt.

Araticu ape fere per omnia huic est similis: utraque poma ex acido dulcia proferunt, esculenta, sed silvestria & frigida, & propterea quibusdam non expetita. Figura & magnitudine nucis pineæ, flavescentia, substantia & carne intus molliori, seminibus ex fulvo nigricantibus turgida.

De Medica harum qualitate vix quicquam mihi constat, nisi quod folia *Araticu* maxime communis, in oleo olivarum macerata & aposthemati applicata, tumorem emolliant, extergantque.

Illa autem arbor quæ *Araticu pana* vocatur, cæteris similis est, nisi quod magnitudine differt: Flore enim, fructu, ligno & folio quoque est minore, & crescit in locis palustribus; cæteræ vero in silvis conspiciuntur, eæque infinitæ, præsertim circa pagum *Iguaraçu*.

Arbor hæc magnitudine & foliis est instar citrii, sed magis crassis & saturè virentibus, flore pleno & jucunde flavescente: fructu, sicut reliquæ *Araticu*, squamoso & conatim descendente; cui tantum inesse frigoris perhibent, ut crebro vespentes interimat, quamobrem inter venena habetur.

Radix illius levissima est, instar suberis, tantæque magnitudinis, ut integri clypei ex illa fiant, qui mollioris & tenacioris cum sint ligni, telum immissum, licet à valido lacerto, mordicus retinent, ne facile retrahantur.

Notatu autem dignum, arboris huius in paludibus crescentis radicem profunde in terram descendere (quod tamen in aliis Brasiliæ arboribus haud facile conspicias) unde credibile, noxiam hanc frigidamque qualitatem, qua fructum nocere constat, ex infesto terræ frigore acquirere.

C A P. XIX.

De Caaroba arbore ejusque qualitatibus.

Caaroba silvestris & procera arbor, terris tantum solidis & glebosis in Præfectura Parnambucensi delectatur. Florem fert è cœruleo purpurascentem idque mense Julio: Semen autem nigricans, quod maturefcit mense Septembri: fructum rarum, sed inutilem, phascolo maximo similem, qui maturus factus aperitur, manetque vacuus.

Ejus folia oblonga sunt, linguæ figurâ, dilutè viridia, nervo secundum longitudinem & costis obliquis eminentibus prædita. Gustu sunt amara; siccata & contusa fomentis ac balneis peridonea. Quæ ex illis conficuntur remedia, sive internè assumta, exsiccandi, mundificandi & sanandi vi pollent: quod feliciter in plurimis morbis, imprimis autem in Lue Venerea curanda, sum expertus. Eadem trita atque in emplastrum præparata, ulceribusque applicata, mirifice profunt, morbumque radicitus sæpe expugnant. Præsertim, si repurgato primum corpore, eorum decoctum per aliquot dies bibatur, & sudores provocentur.

CAP. XX.

De Embira seu Pindaiba; ejusque facultatibus.

SEquitur nunc silvestris hæc arbor *Embira*, sive *Pindaiba* dicta Brasiliensibus, juxta Olindæ promontorium speciose ut plurimum nascens, & ob acrimoniam fructus, cæterasque qualitates piperis Brasiliensis æmula. Folia fert exigua & acuminata, & Olivæ foliis simillima: lignum ejus est tenue. Proceræ est admodum arbor, & in summam altitudinem recta assurgit.

Mensibus pluviis acini illius virent, sed maturescentes mensibus Decembri & Januario rubent, atque decidunt, qui si fuerint desiccati, nigrescunt, uruntque linguam masticata, & aromaticum quid sapiunt, ablato semine nigro oblongo, quod in illis continetur, quod Juniperum redolet.

A jejunis manducata stomachum debilem corroborant & discutunt flatu. Tum contusa & applicata moribus serpentum medentur.

Excoquantur ut reserventur in officinis. Culinis quoque vicem piperis præstant.

Ex Arboris denique corticibus, funes igniarii, quo milites ignem foveant, conficiuntur.

CAP. XXI.

De Ibiræe arbore, ejusque facultatibus.

Antiqua nemora hanc vastam & proceram arborem producant. Indigenæ *Ibiræe*, id est, Lignum dulce, non autem *Hiouræe*, ut Lærius & Thevetus prodiderunt, appellant.

Folia hujus arboris Laurum prorsus æmulantur. Truncus cortice glabro, intus albicante, exterius rubescente spectatur.

Fructus fert flavescens prunis similes, gratissimique saporis, verum non quotannis.

Ligno est præstantissimo & præduro, & putredini resistente quod à Naupegis expetitur.

Arboris hujus virtutes auxiliatrices soli cortici inesse creduntur, qui recens avulsus, liquorem albicantem sibi agglutinatum habet, cujus color mox perditur, paulatimque decrescit, & cortice simul exsiccato, in naturam & dulcem illius substantiam abit. Durissimus existit, semidigitali crassitie, sapore aromatico cinnamomum, dulcedine Glycirizam æquans. Sunt qui *Guiaci* seu ligni sancti speciem esse contendunt, à quibus non dissentio. Moderate calidus est & tenuium partium, quapropter pectoris & jecinoris affectibus optime convenit. Præcipuum enim incolarum refugium est in veteribus illorum viscerum obstructionibus, ut jam diximus: tum quoque adversus Luem Veneream, eximium remedium subministrat decoctum illius ex aqua fontana, palato quidem non ingratum, per aliquot dies reiteratum.

Pugillus denique, ventriculo adhuc jejuno, ex ovo sorbili, juscule ant aliquo conveniente liquore assumtus, bronchia pulmonis aperit, & cessantem quoque urinam educit. Quapropter omnibus artis Medicæ indagatoribus suasor fuerim, ut corticem hunc in ulteriores usus reponant. Succus autem lacteus ex recenti cortice expressus, scabiei & tineæ capitis, præ cæteris medetur.

De Ambaiba arbore, ejusque facultatibus.

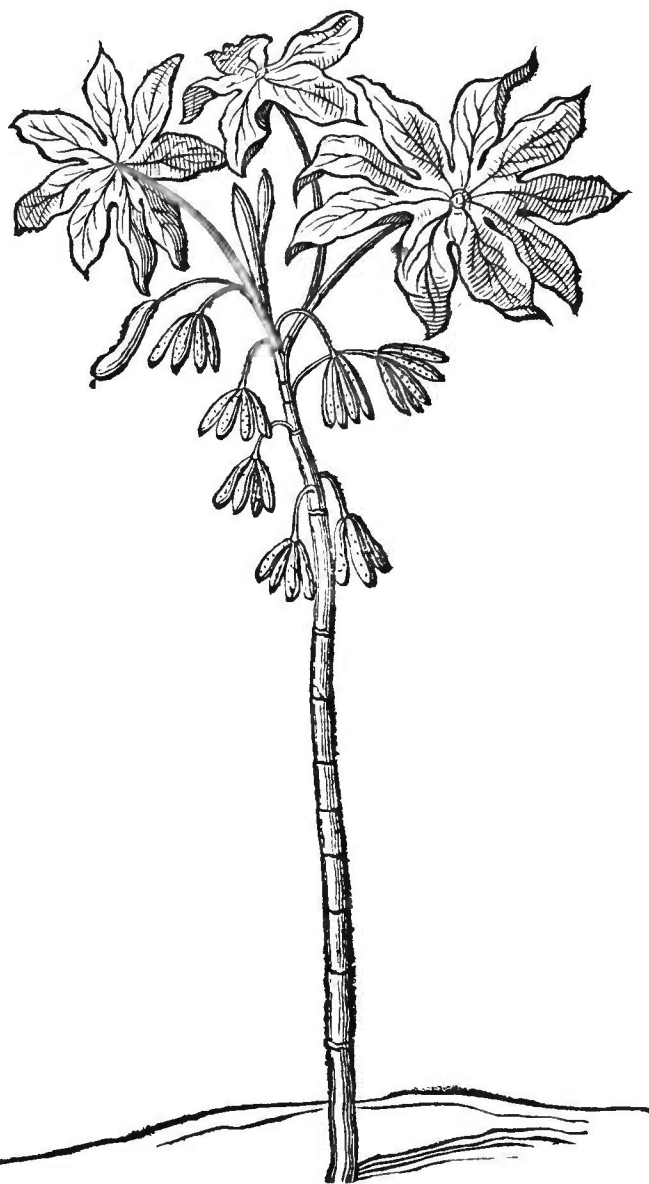
ARvis quondam excultis delectatur hæc ficus silvestris, in quibus sponte nascitur, in silvis vero raro reperitur. Unico, coque levissimo & ferulaceo trunco in mediocrem altitudinem attollitur. Ut Europæi Sambucum, ita Brasilienses hanc arborem in suos usus & lusus excavare solent; & ex radice ignem in desertis peregrinantes, collidendo, aliisque artibus egregie eliciunt. Raris & in summitate tantum expansis ramis, veluti corona, cingitur, paucisque, sed prægrandibus, speciosis & laciniatis foliis. Julos profert albicantes, racematim copulatos, pendulos, & rosaceis tunicis involutos, qui maturitatem consecuti deflorescunt & decidunt media ætate. Pinguis ex eorum summitatibus expressus succus, recentibus non solum, sed & inveteratis ulceribus feliciter medetur. Folium quoque tenerum & recens, aut levior arboris hujus cortex si apponantur, temperant & mundificant partem affectam. Succus è gemmis expressus, qui facultate refrigerandi atque astringendi pollet, pulti de *Tipioca* inditus, calidam ventris proluviem sistit. Menses denique nimium fluentes, tum & virulentum genitalium profluvium compefcit.

Tradunt Indigenarum & Lusitanorum peritissimi, hoc remedium puerperis, immodico menstruorum profluvio laborantibus, insigniter prodesse, si in modum cataplasimalis umbelico apponatur, cujus rei verissimæ testem me præbeo.

Nihil mirum itaque si hæc arbor primis Brasiliæ incolis, ut & advenis, tantopere sit prædicata. Digna mediis fidiis, cujus virtutes etiam nunc latentes, posteri scrutentur & in lucem protrahant.

Altera ejusdem generis, cujus mentionem fecit Ioannes de Laet, *Ambaitinga* appellatur, & ramo est rubicundo, & ligno minus cavo, foliis vero asperis, ut loco limæ quædam cum iis possint lævigari. Liquorem continet oleosum ejusdem cum succo *Ambaiba* usus & efficaciæ.

Cæteras ejus facultates & auxilia Medica quia nondum satis explorata habeo silentio prætereo. An vero sit *Abiegna*, de qua Clusius in Notis ad Monardem, ego valde dubito.

De Anda arbore, ejusque facultatibus.

NOn procul à littore, in locis arenosis, nunc mediocri, nunc summa altitudine, pro terræ temperie, exsurgit arbor *Anda*: quæ ligno est levi, raro & spongioso. Florem fert magnum & concavum, aurei coloris prælucentis. Folia illius sunt laciniata, ut Mamoeira, multo tamen minora. Fructum seu nucem gignit cortice duplici, exteriori cineritio, ligneo, præduro & perforato putamine vestitam, quo duo glandes continentur, jecinori leporino non valde dissimiles, & nuces castaneas sapore quodammodo referentes, licet virtute & qualitate differentes. Una siquidem atque altera cruda manducata, alvum ducit: quibusdam simul & vomitum excitat. Olim magnates, tum & sacrorum in Brasilia antistites, purgans hoc & salutare remedium, cæteris omnibus præferebant. Validæ est operationis, quamobrem ægris morbo fractis haud tuto exhibetur, nisi opportune à manu Medici correctorium accipiat, inque Electuarii aut tabularum

larum formas redigatur. Accipe duas vel tres castaneas contusas & cum saccharo despumato excoctas, addito anysi & cinnamomi momento, gratissimum non solum erit medicamentum, sed & tutissimum, infantibus, iisque omnibus qui à purgantibus solent abhorreere.

Lusitani & indigenæ ex eadem nuce oleum exprimunt, quod lychnis affundunt, atque eo corpus inungunt. E cortice autem illius ustulato, incolæ optimum & familiare remedium contra ventris fluxum, iisque, quibus post assumptam nucem, alvus immoderatus ruit, subministrant.

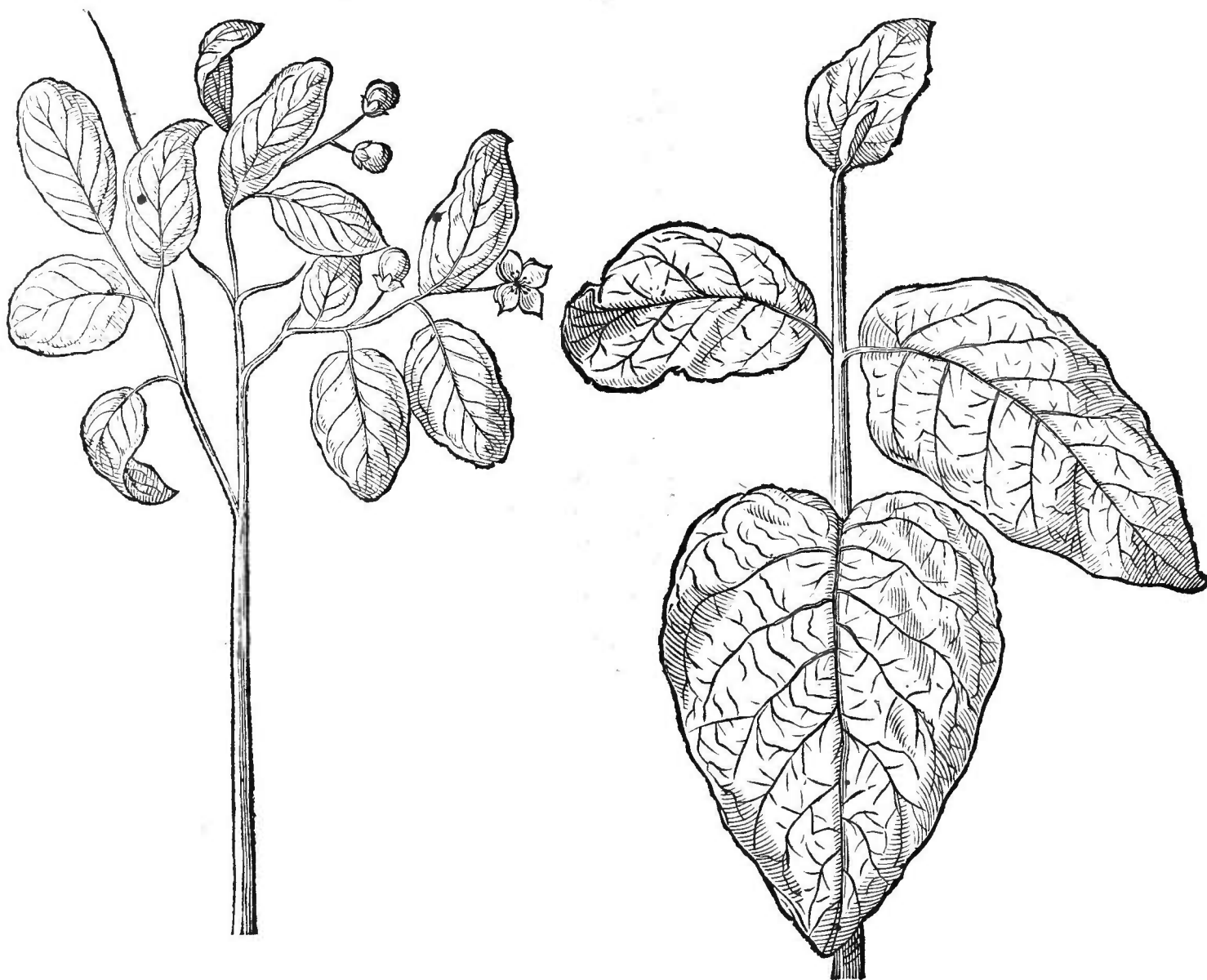
Arboris cortex contusus flumina inficit, atque enecat pisces.

Vide Iconem arboris & nucis in Lib. III. fol. 110. Georgii Marcgravii; quam hîc repone non duximus operæpretium.

CAP. XXIV.

De Guabiraba arbore, ejusque facultatibus.

IN confragosis nemoribus Brasiliæ, reperitur vasta arbor, quæ gentilitio vocabulo *Guabiraba* appellatur; ligno obliquo, multisque flexibus tortuoso, altissimo insuper atque durissimo; & contra putredinem optimo. In collibus vero & campis eadem *Guabiraba* ad longe minorem

molem assurgit, vix prunum adæquans: foliaque multo minora, fructusque fert minus agrestes. Adeo denique ob diversitatem foli, discrepantes inter se, ut hæ à Medicis, illæ à fabris potius expetantur.

Florem fert niveum, valde odoriferum, isque media æstate, mane antequam Sol rorem exhauserit, colligitur, & alembico inditus, eximiæ virtutis liquorem exhalat: qui refrigerans præsertim & mundificans, oculorum inflammationes optime temperat.

Fructus, sive globuli rotundi, umbilicatum prodeunt, qui maturitatem sub initium hyemis consecuti, nigrum induunt colorem, dulcissimique sunt saporis.

Folia variæ figuræ, quædam acuminata & pene figura cordis, quædam obtusiora, subaspera,

eminentibus nervis sunt foliorum pyri magnitudine: levissime fricata aromaticum spirant odorem: quare insignem in balneis usum præbent, calida ad secundum gradum. Aqua quoque fragrans, sicuti è floribus, ex illis elicitur.

Quantum pulvis hujus ligni in Carbonem redacti, oculis inflatus conferat, alias demonstravi.

C A P. XXV.

De Araca-Iba, ejusque facultatibus & usu.

HUjus arboris fructus à Brasilianis appellatur *Araca-miri*; prunum Granatensem vocant nostrates. Externa facie, frequentia, tempore, & loco natali, convenit cum *Guabiraba*, de qua capite præcedenti egimus.

Frutex est, ligno, foliis & floribus ut *Guajaba*, sed magnitudine differunt & fructu. Sed ut varius & mirus est naturæ lusus, omnes dignitates, easque eximias, fructui & radici in sevit, cum *Guabirabæ* nullas, nec in fructu, nec in radice, sed omnes in floribus & foliis insitas virtutes dederit.

Locis gaudet apricis, raroque in silvis aut umbrosis nemoribus conspicitur.

Floret bis quotannis, bis quoque fert fructum, mense nimirum Martio & rursus Septembri. Pruna coronis, mespilorum instar, eleganter ornata, innumerisque acinis turgentia profert, quæ, ubi maturuerint, flavent, musteamque habent in se dulcedinem, atque fraga quodammodo referunt sapore. Cruda potius quam cocta appetuntur, suavissimique odoris existunt & saporis. Oportet autem ut tempestive decerpantur; nam omni fructui, propter intensissimū Solis ardorem, non minor injuria fit, si paulo tardius quam si citius avellatur.

Conditus qui ex hoc fructu fiunt, jucunde refrigerant, adstringunt & corroborant, locoque carnis cidoneorum, conservæ rosarum, aliorumque similium exhibentur.

Cæterum ipse fructus virtute medicinali non destituitur. Ex foliis siquidem & oculis utpote adstringentibus, optima balnea componuntur, tam contra internos quam externos corporis affectus, ut supra in capite de ulceribus diximus. Præ cæteris autem hujus fruticis partibus, radix dictis qualitatibus excellit. Atque hoc peculiare habet, quod summe sit diuretica, partiumque subtilium & subdulci sapore cum adstringendi facultate polleat. Proinde præter eximias quas præstat virtutes, lienis & renum affectibus conucit.

Alia ejusdem generis *Araca* reperitur, sed non ita frequens, quæ tamen fructum facile præstantiorem procreat, & multo majorem. Quapropter ab indigenis *Araca-guacu*, id est, *Araca major*, appellatur, quod in justam arborem excrescat: folioque est glabro, late viridi, figura & fragrante odore Lauro multum simili. Fructum fert mali mediocris magnitudine, rotundum, superne umbilicum continentem: carnem habet albam, carni *Araca-miri*, odore, sapore & substantia similem: in medio multos lapides, pisis minoribus æquales, continentem, obrotundos, paulum compressos, ex albo subflavos & duros, ut nuclei ceraforum, intus continentes nucleum album. Adhærent hi lapides carni per multa tenuissima filamenta.

CAP. XXVI.

De Guaiaba arbore, ejusque facultatibus.

Magna affinitate inter se conjunctæ sunt *Guaiaba* & *Araca-guacu*; ejusdem quippe non solum altitudinis sunt, sed folia & flores qualitate & facie externa conveniunt. Sunt autem folia bina sibi invicem opposita in brevissimis pediculis, quæ prædita sunt nervo & venis parallelis lunariis, obliq; discurrentibus & valde conspicuis, ad tactum dura, inferius quidem protuberantibus, superius profundis & quasi rugosis: Fructus quoque hujus granis innumeris sca- tent, unde & merito pyra Granatensis dicuntur: sed in eo solum differunt, quod hi oblongiores & magis flavescentes exterius, interius rosaceo colore visuntur. Digna profecto arbor quæ Europæ importata, magnatum & Principum hortos illustret. Montibus aut silvis densioribus non innascitur, sed planitiem & campos amat. Agrestis esse desiit, villicorum quippe industria viridariis illata, numerosas plantas concipit & procreat, ut nihil frequentius occurrat, fructuum enim grana ab avibus & pecoribus deglutita, & mox per alvum cum excrementis deposita, locis licet arenosis & tristioribus, altissime germinant maximeque luxuriant. Aliis Indiarum regionibus communis hæc arbor, ac proinde hinc patriam Brasiliiani negant, sed tractu temporis inter illas habitata est.

Semel per annum fructus profert, qui album florem æstate vigentem excipiunt ad initium hyemis: numerofoque proventu, totis sex mensibus pluviis, maximo omnium incolarum oblectamento dantur. Pyra hæc stomacho prosunt, quæ si immaturæ coquantur, eo fortius ventriculum corroborant, atque alvum adstringunt. Matura croceo colore nitescunt. Melius sanitati consulunt, qui cocta & saccharo condita, quam cruda, mensis inferunt: odorem enim gratiorem acquirunt, palatoque magis abblandiuntur.

Concedendum facile Clusio & Monardo, quod in descriptione hujus floris & fructus natura & facie nonnihil à me discrepent, quoniam hæc & alia exotica adiisse & experimento comprobasse ipsis forte non licuit.

CAP. XXVII.

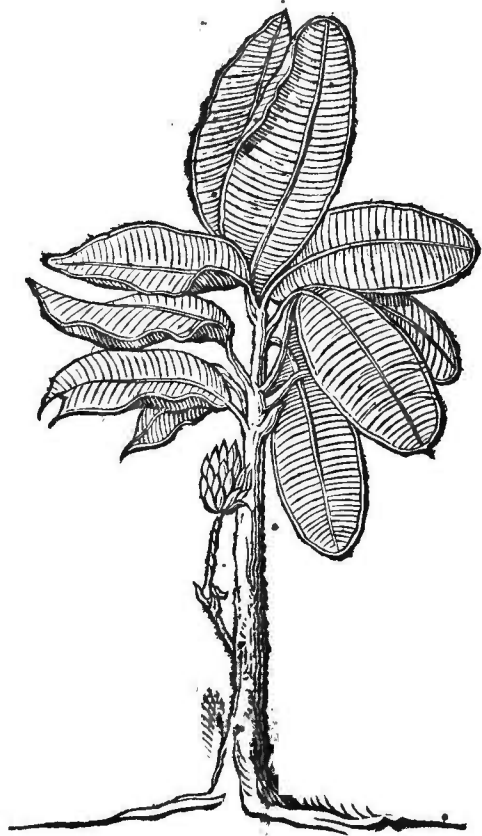
De Bacoba & Banana, earumque facultatibus.

Fructus lippis & tonsoribus noti, tamque familiares, ut nulli prorsus in Brasilia jam reperiantur horti, in quibus illi passim non spectentur. Indigenæ tamen hinc non sunt, sed aliunde huc deportatæ hæc plantæ. Brasiliiani quoque earum nomina sua lingua exprimere non norunt. Afris

vero atque Asiaticis olim fuisse notas, Serapion & Avicenna testantur, qui *Musas* appellant. Hujus itaque plantæ descriptionem, quam Matthiolus, Clusius & Dodonæus habent, libenter amplector, paucis tamen, in quibus hallucinati sunt, mutatis.

Duo autem sunt ejus genera, quæ ob maximam affinitatem quam habent, una (quod ajunt) fidelia hinc dealbabimus. Pulcherrimæ sane plantæ, sive fructum, sive folium, sive culturæ, nascendique modum spectes. In quovis solo, licet tristi & sitiente proveniunt. Quovis anni tempore incolæ earum fructu gaudent.

Caudex seu crassior pars arboris è foliis compactilibus squamatis coagmentatis constat, qui fructibus decerp- tis ut inutilis detruncatur, nam semel tantum in vita sua fructum producit. Verum excisa parente, sex vel octo surculi è radice exsurgunt, qui matrem renovant & subsequente anno fructum ferunt. Seminibus & ramis prorsus destituitur uterque frutex: horum vicem ornatissima & pulchre virentia folia, unico eoque crasso nervo obducta, sex pedes longa, duo lata, supplent: illorum germen satis longum è medio exsurgens, crebrisque nodulis est distinctum, cujus extremitati turio, ovi effigie & rubro colore insignis, adnascitur, unde triginta, quadraginta, nonnunquam centum lobi progerminant: Hi

in ædibus suspenduntur tantisper donec justam maturitatem consequantur.

Uterque tam *Bacoba* quam *Banana* inter horarios fructus, & (ut nonnullis placet) inter

ficus recensentur. Uterque flatus excitat, modice refrigerat & venerem sopitam adjuvat. Pauci sunt alimenti, pectorisque potius quam stomachi oblectamento, ejusque calores restringere Avicenna autumat.

Banana paulo sunt longiores, cute flavescente & quadrangulari, qua detracta, caro succedit mollis, pinguis, minusque, quam *Bacoba*, succulenta: ad hoc qualitate frigidior, nec tam facilis digestionis, nisi valde matura. Tosta biliosis prodest, pituitosis non item. Nondum matura si affertur adversus alvi profluvium auxiliatur. *Bacoba* brevior est, rotundior, nullisq; angulis distincta: pinguior insuper & digestu facilior; quo fit ut inter bellaria facile primum locum occupet. Ad ignem arefacta, eodemque modo, quo *Banana*, præparata, eandem utilitatem præstat. Immatura æque ac matura, ad ignem solemve exsiccata, diu servatur, & Europæ importata, longe lateque distrahitur. Eadem in taleolas dissecta, cum saccharo & ovis frixa, vel in placentas ad artocreae modum, coacta, gratissimi saporis, optimique est alimenti.

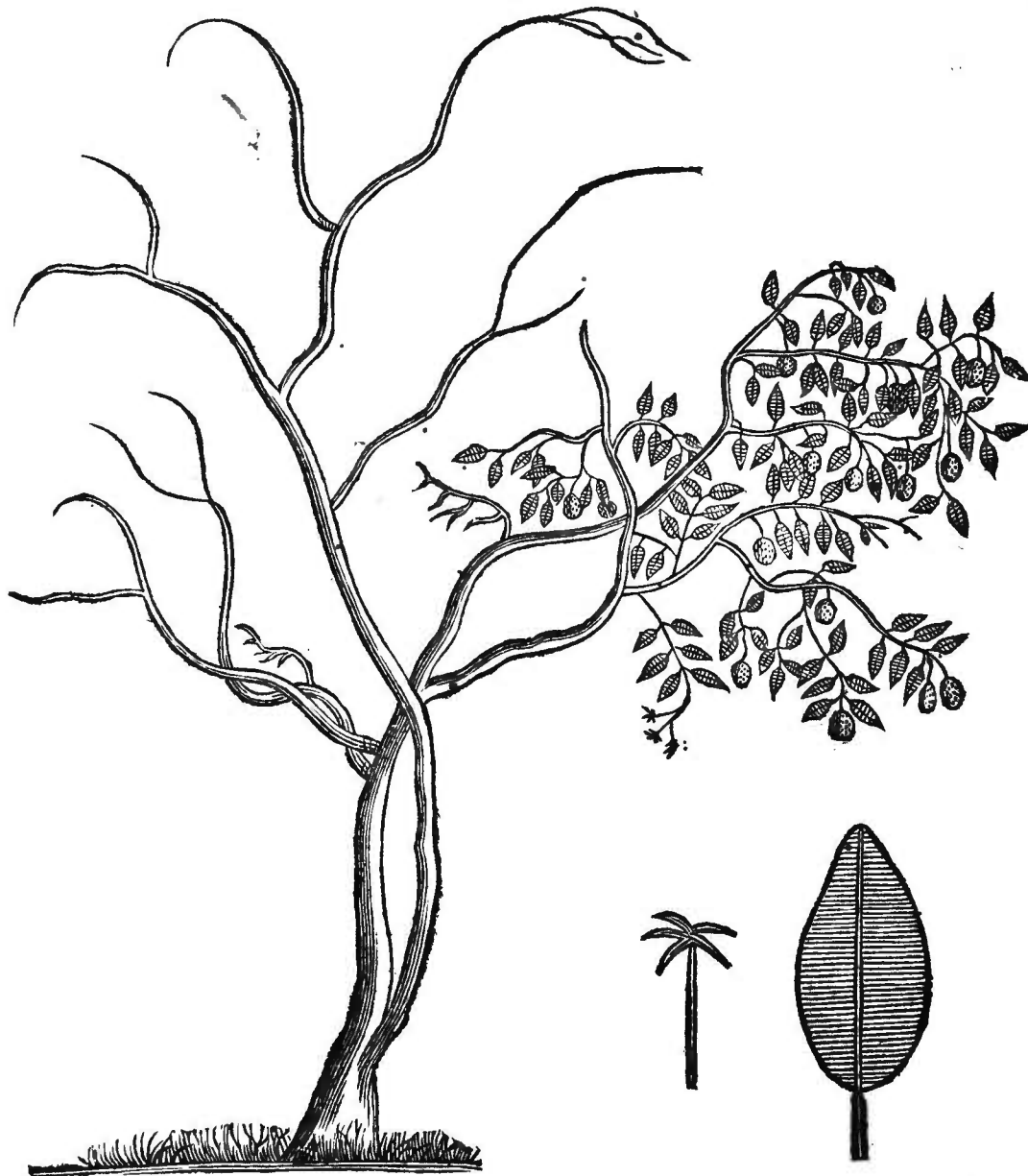
In Insula *Maranbaon*, ubi maximopere luxuriat, vinum inde exprimitur, non diu durabile, quod tamen inebriandi facultate pollet.

Aqua vero quæ ex *Bacoera* trunco, perpetuo humore turgente, elicitur, cum frigidissima sit & adstringens in magno ab incolis pretio habetur, contra calidos, internos & externos corporis affectus. Quibus præterea facultatibus polleant, Avicenna, Rhases, Almanfor & Serapion, fusius & explicatius sunt persecuti.

C A P. XXVIII.

De Mangaiba, ejusque facultatibus.

EXimium hujus arboris pomum, quod *Mangaiba* vocatur, nec ignorandum, nec prætereundum arbitror, tametsi ad mensarum potius delicias, quam ad Medicum nostrum

institutum facere videatur. Tanta enim suavitate gulæ lenocinatur, tanta saporis est præstantia,

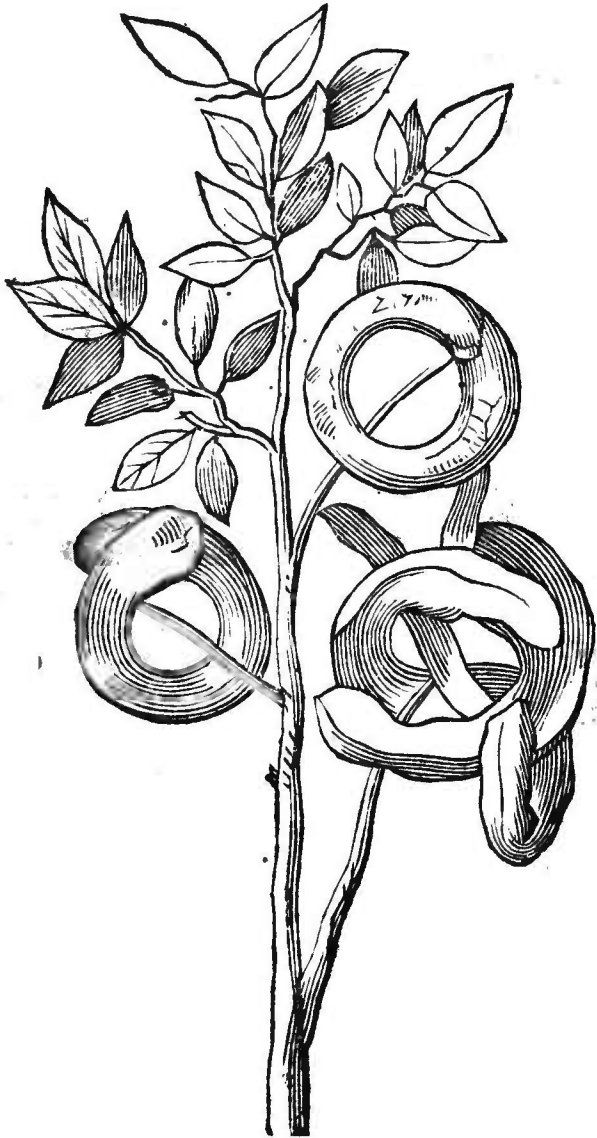
stantia; ut haud sciam, an venustiore aut gratiore fructum America producat.

Arbor pulchra, crispa & foecundissima supra altitudinem Pruni Europæ non attollitur, quam fructu, præcipue vero ligno & foliis æmulatur. In quibusdam Bahiæ & Paranambuci locis in integra nemora hæc luxuriare videas. Distribuit se in multos ramos, ipsique denuo in ramusculos tenues instar Betulæ: cujus lignum & corticem valde æmulatur. Folia fert parva, solida, egregie virentia, bina semper sibi invicem opposita, quæ in medio secundum longitudinem nervi, non tam venulas quam lineas habent subtilissimas parallele dispositas. Exspirante hyeme, mense nimirum Augusto, flores incipit, utraque novem menses pomis seu prunis oneratur & ornatur. Florem producit exiguum, album & summe odorum: fructum rotundulum, esculentum, qua Soli exponitur aureum, rubrisque maculis distinctum, Abricocum dices. Tenuissima cuticula tegitur, intusque lapillos quinque vel sex continet, turgit lacte, unde vel leviter pressus niveum palatoque gratissimum fundit liquorem, & licet sequax ac ductilis illius pulpa videatur, tamen manducando nihil tale deprehenditur, orique inserta statim liquefit. In arbore numquam maturefcit, sed decidens in terram ilico maturitatem consequitur. Cujus rei ignari adventitii, & externa pomi pulchritudine illecti, ubi primis labris degustarunt, statim ut austerum & amarissimum abjiciunt; quid, quod ne pecora quidem immaturum curant. Probe maturum facilis est digestionis, ardores viscerum domat & febricitantibus auxiliatur, ut in me ipso aliisque multis sum expertus. Porro haud facile hæc poma noxam, etiam abunde jejuno stomacho manducata, inferunt: nisi quod frigida & humida fugaciaque alvum dejiciunt, flatusque excitant, quod solertia muliercularum nostratum, aromatibus corrigi solet. Lusitani integros fructus condiunt, nullisque tunc epulis cedunt.

CAP. XXIX.

De Abaremo temo arbore, ejusque facultatibus.

Hæc arbor mediocris est altitudinis, montosis locis crescens, foliis triste viridibus, exiguis, buccini similibus, filiquis inutilibus ex minio nigrescentibus, miris variisque modis incurvatis, æstivis mensibus conspicitur.

Arbor cortice exterius est cineritio, interius sature rubente, quem solum experiores in Medicinæ usum receperunt, licet foliis eadem qualitates adstringentes à nonnullis attribuantur. Cortex enim qui gustu amarus est, sive in pulverem redactus, sive excoctus, & fomenti loco adhibitus, ulceribus inveteratis & male moratis feliciter medetur, ipsumque cancrum subinde, insigni mundificandi & siccandi qualitate curasse fuit compertum.

Præter hæc, quia efficacissime adstringit, balnea ad firmandas effæminatas carnes ex illis conficiuntur. Potissimum vero meretrices iis utuntur, ut laxis pudendi partibus tonum restituant, ætatemque tuto mentiantur; imo qua possibile, virginitatem hoc dolo prætendant.

CAP. XXX.

De Umbu arbore, illiusque facultatibus.

Vnicam tantum ex hoc arborum genere in habitata Brasiliæ parte, hætenus conspiceri licuit in pago *Iguaraca* excultam: dissitæ autem sylvæ inter Guojanam & Paraybam fluvios iis luxuriant. E longinquo prospicienti, magnitudine, structura & fructu, parva citrus vel limonia videtur.

Trunco est fere nullo, sed ramis multis tortuosis, inbelle quidem fabricatis dividitur. Folia fert haud magna, lævia, læteque virentia, gustu autem acida & adstringentia: Florem albicantem: Fructum ex albo flavescentem, pruno majori similem, sed carne duriori, licet pauca, quod intus magnum contineat lapidem, sicut fructus *Acaja*, qui si maturuerit, quod fit mensibus pluviis, saporis fit gratissimi ex acido dulcis: sin minus, adeo est austerus, ut stuporem dentibus inferat; proindeque tunc eidem usui cui folia, scilicet ad refrigerandum & adstringendum reservantur. Radix autem, cui peculiare quid præ cæteris arborum radicibus concessum, imprimis est notanda: quod longe lateque, in diversa & crassa, ponderosæ molis tubera sub terra luxuriat; si pondus, figuram atque colorem, exterius cinereum, consideres, majores radices *Batata* aut *Inhyama* diceres; à quibus tamen ablata levi pellicula, differunt: quippe interiorius conspiciuntur nivei coloris, molli turgidaque medulla, cucurbitæ plane simili, quæ manducata, in aquosum, frigidum succum, eumque dulcissimum atque palato gratissimum, solvitur. Febricitantes, æstuantes peregrinatores mirifice reficit, ut ipse quampluries sum expertus; neque aquæ dulcedine & salubritate Citrullo quicquam cedit.

C A P. XXXI.

De Cebipira-guacu arbore, ejusque facultatibus.

CRassitiæ & altitudine insignis Arbor in rarissimis nemoribus reperitur, *Cebipira-guacu* Brasiliensibus dicta, ad differentiam ejus notandam ab ea quæ *Cebipira-miri*, id est, *Cebipira minor*, ab illis appellatur. Utræque sunt foliis exilibus oblongis, oleæ similibus, sed crassioribus, minusque acuminatis, ordine digestis, & pediculis utrimque se contingentibus.

Utriusque arboris lignum commendatur, & non minus celebre apud fabros ad axes machinarum Saccharearum conficiendos, quam cortex apud Brasilianos ad usum medicum existit. Qui crassus est & compactus, saporis amari atque adstringentis, calidus insuper & siccus in secundo gradu. Balnea & decocta ex illo solo fiunt præstantissima adversus morbos à frigore natos, pedum & ventris tumores, doloresque membrorum, *Curimentos* Lusitanis dictos, ipsam denique luem veneream, non inveteratam, forin-

fecus & intrinsecus adhibita, restituunt, sudoresque provocant.

Cum vero abstergerendi facultate simul & acrimonia quadam agant, scabiei, tineæque & aliis ejusdem generis cutaneis affectibus medentur.

CAP. XXXII.

De Mureci, ejusque qualitatibus.

ARenosa & sitientia Præfecturæ Paranambucensis loca, mediocris altitudinis arbores producant, quarum quatuor ad minimum diversæ species sub nomine *Mureci* numerantur. Earum duæ maxime celebres & in usu habentur, *Mureci-petinga* & *Mureci-guacu* dictæ. Omnes floribus pulchre flavescentibus conspicuæ sunt, fructibus rotundis & racematim coruscatis, eodemque, quo flores, colore præditis: foliis autem & cæteris crescendi modis inter se discrepantes, sicut ex imaginibus constat.

Fructus maturi gratissimo quidem acore palatum vellicant, sed stuporem tandem dentibus inferunt, simulque astringendo intense refrigerant. Quapropter probe condiri solent & loco Berberis, quibus sapore & efficacia similes sunt, agris ad extinguendam sitim & Stomachum recreandum exhibentur.

Prima harum, utpote fructu minus silvestri, à me maxime fuit expetita, & in officina reposita. Ejus quoque corticibus retia & coria tinguntur & contra putrefactiones muniuntur. Barbari ex iisdem potiones conficiunt, ad purgandum alvum quod à me nondum comprobatum est.

CAP. XXXIII.

De Fito, alias Urape-guacu arbore, ejusque qualitatibus.

HÆc Arbor est pyri Europææ magnitudine, undiquaque in præfectura Paranambucensi obvia; quæ, sicut ob fructuum rarum aspectum multis nota; ita paucioribus ejus radicis qualitates probe constant. Si ulli figura, colore, totaque prorsus facie, racemos uvarum è longinquo adspicienti

videantur, hujus sane arboris fructus sunt, quorum uvæ tamen inutiles habitæ, lignæque intus existunt. Toto anno apparent, verno tempore late flavescentes, mox tristis miniati coloris fiunt, nihilque promittunt, ut neque folia, neque lignum ipsum arboris: sed totum in cortice radicis, quod ad rem nostram faciat, consistit. Cujus efficacia indomita ad turbandum & purgandum corpus, tam alte à natura posita, ut non impune ab imperito vulgo tractetur. Quippe dubito an plures calamitates ex illius abusu an optatos successus ex opportuno usu, promanasse viderim. (Idem de *Manaca* & *Angelin* cogita.) Nec mirum, cum unusquisque idiota ad Medicinæ Sacraria aspirare audens, nec remedii agentis, nec subiecti patientis rationem habeat, loco medicamenti, venenum porrigat.

Cortex enim hujus radicis, qui saporis est acris & calidi in pulverem redactus ab indigenis & robustioribus agricolis Lusitanis contra inveteratas obstructions capitur indiscreta

creta quantitate, semipugillus circiter. Mihi rarior fuit illius usus, idque nisi deficiente forte benigniore medicamento, median-
tibus tamen correctoriis, & quæ vim purgatricem infringunt, sicut oportet fieri ex judicio Medici, præcipue circa validiora & incognita simplicia.

C A P. XXXIV.

*De Guabipocaiba arbore,
ejusque facultatibus.*

CUM primum hæc Faunorū Americanorum lustra intrarem, in stuporem me pene dedit, vastissima & pulcherrima Arbor, hibernis mensibus innumeris roseis floribus conspicua, æstivis, infinitis cassiæ fistulis, inutilibus, duplo officinarum crassioribus & longioribus onusta, Brasiliensis *Tapyra-coana* dicta.

Nec minus in admirationem nos advenas rapuit, vicinæ cujusdam, ne dicam, affinis mediocris altitudinis, arboris pulchritudo, florum elegantia minime, licet fistularum magnitudine superiori cedentis. Huic enim ex oculis viridibus prorumpunt flores comosi, aurei, mox plumarum instar se extendentes, qui in summitatibus ex rubro purpurascunt, brevique per-
eunt.

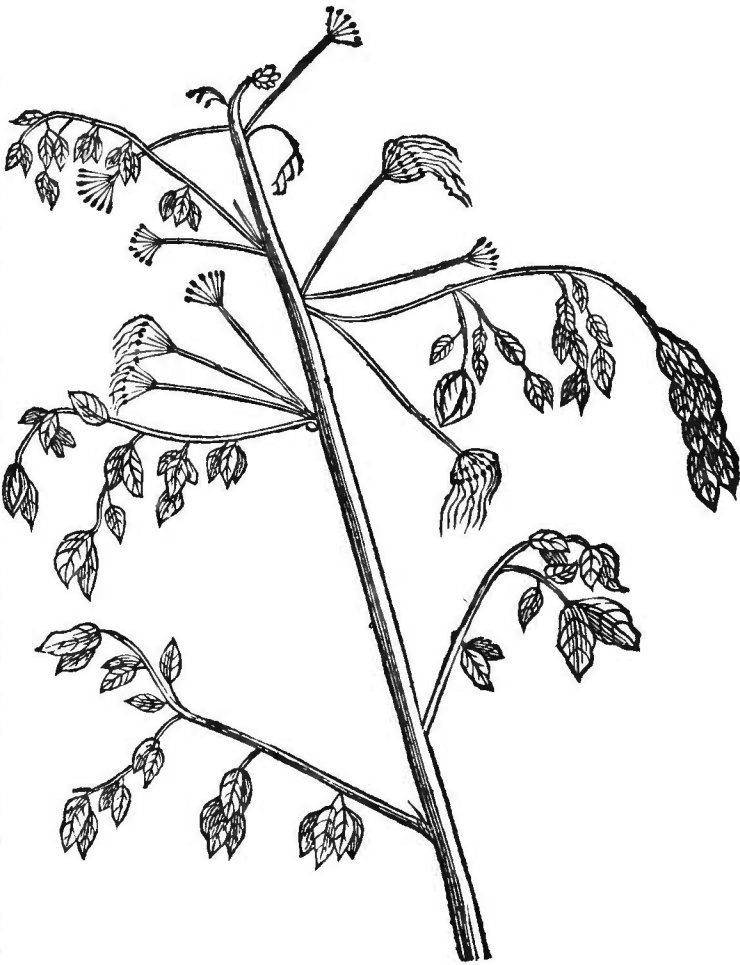
Neutra harum arborum in densis umbrosisque silvis, sed apricis campis nascitur. Hanc ego Siliquosam arborem nominavi, quod vix sibi consent incolarum de genuino nomine. Quidam Portugalli *Pao velho* & *Pao molle* dixerunt; quod cortex illius adeo mollis & rugosus existat. Parum admodum differt ab ea arbore, quæ siliqua dulcis Dodonæo, Officinis panis S^{ci} Joannis dicitur: floribus enim decidentibus, quod fit mense Martio, siliquæ succedunt, dulces, tortuosæ & deformes, primum quidem virides, mox maturitatem consecutæ, fiunt nigrae & putrescunt.

Foliis quoque rotundulis, eodem ordine congestis, & sibi invicem oppositis vestitur.

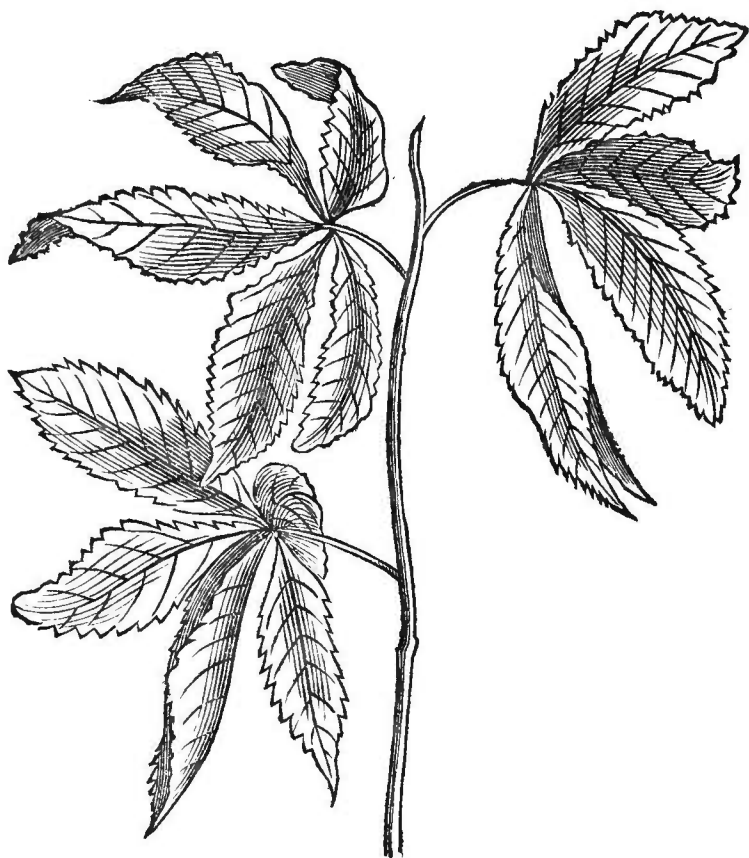
Ligno est admodum flexuoso, cortice rugoso, molli & cinerei coloris, sicut quoque radix, cujus facultatem medicam hîc paucis perstringam.

Ejus medulla ex albo flavescens, à leviori cortice liberata, in talcolas diffecatur, exque aqua fontana macerata per noctem sub dio, & aliquoties pota, non uni malo medetur. Urinam enim cunctantem cit, renum & vesicæ obstructionibus opitulatur, ejusque decoctum vel solum Gonorrhæas restituisse vidi.

Dilutum

Dilutum hoc subamari nec tamen ingrati est saporis, *Iurepeba*, & *Ambuayembo*, æmuli. Partium valde est tenuium, & adstrictionem quandam post se relinquit.

CAP. XXXV.

De Zamouna, ejusque facultatibus.

SI quæ ad spectu mirabilis, excelsa sane est hæc arbor *Zamouna*, iisdem locis quibus *Cabireiba* conspicienda. Quæ superiori & inferiori trunci parte, ordinariæ est crassitie, sed in medio duplo plus obesa, instar mulieris uterum ferentis, adeoque tumida apparet, ut peregrinantem attonitum remoretur. Totus truncus substantia est intus alba, medullosa & plane suberosa: exterius cinerei coloris, validis & horridis spinis à pede ad verticem usque obseffa.

Ponderosi illius rami, quinque foliis acuminatis & oblongis vestiuntur.

Ex turgidis hisce spinis rasis & contusis, succus elicitur eximius,

cujus vel exigua quantitas, inflammatis & involuntarie lachrymantibus oculis affricтус, medetur; tum manifeste quoque visum acuit, atque robur illi addit.

CAP. XXXVI.

De Andira Ibaiariba sive Angelin, ejusq; facultatibus.

MEDIocris pyri altitudinis hæc Arbor, sub nomine *Angelin* Lusitanis notissima, hinc inde in nemoribus, in hac præfectura Paranambucensi, conspicitur.

Ligno est duro, cortice cinereo, foliis Lauri similibus, sed minoribus, oculis seu gemmis nigricantibus, è quibus plurimi flores fragrantés, copulati, purpureo & cœruleo colore insignes, prorumpunt.

Fructum profert ovi figura & magnitudine, primo saturate viridem, sed mox nigrescentem.

Fraçto duro putamine, granum seu nucleus apparet, ingrati saporis, cum adstrictione quadam, cujus pulvis ventris lumbricos expugnat, ea tamen cautione, ut infra scrupuli pondus exhibeatur, ne medicamentum in venenum abeat, quod quibusdam imperitis

aliquando contigit, cum infantibus illud incaute exhibuissent.

C A P. XXXVII.

De Cambui sive Myrto silvestri, ejusque facultatibus.

IN pinguioribus præfecturæ Paranambucensis terris circa Olindam duæ species arbuscularum, *Cambui* dictæ mihi innotuerunt. Quæ ob fragrantiam, adstriktionem foliorum, florum & fructuum, *Myrti* silvestris nomen merito obtinent. Prior arboreescens, cerasum nigram per omnia externa æmulatur, si lignum, ramos, folia, flores & fructus consideres: cæterum interna qualitate eam superat, quod folia & flores optimi non solum sint odoris, sed fructus nigri admodum sint saporosi, grata accedente adstriktione, omnibus pariter Incolis expetiti, & in foro publico venales. Posterior autem frutex *Myrtus* est rubra, quantumque magnitudine prædictæ cedit, tantum dignitate illam superat, ac proinde fructus non tantum inter secundæ mensæ delicias, sed & Pharmacopææ habentur.

Frutex hic adspectu pulcherrimus est foliis fragrantibus, læte viridibus, oblongis, acuminatis & sibi hinc inde apposis decoratur.

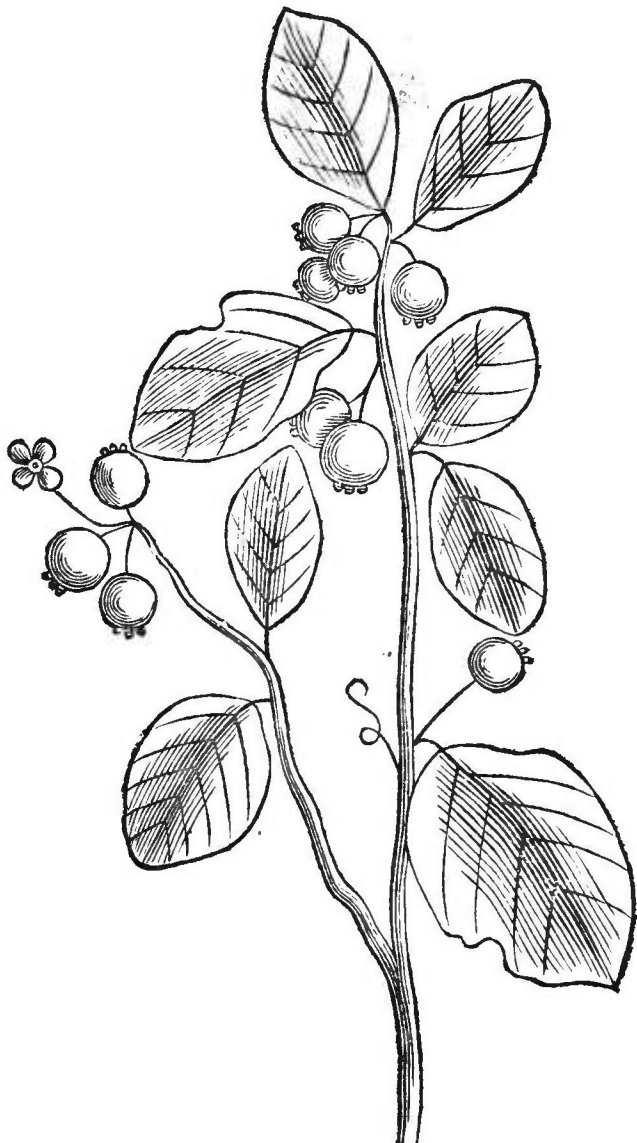
Semel per annum floret, tempore Brasiliensi verno, Sole ad Scorpionem accedente, tam grato odore olfactum quam niveo colore visum reficiens.

Fructus crocei baccarum sunt magnitudine, rotundo umbelico præditi, qui si ante ingressum Solis in Capricornum avelantur, succo turgent optimo sed tandem fauces, si multum illis vescaris, constringunt. Cæterum Stomachum reficiunt, corroborant, æstumque sedant. Nullus est incolarum hujus destriktus, qui non ad fructus & folia hæc utilissima confugiat, & medicamentum sibi ex ipsis conficiat, sive interno, sive externo malo conveniens. Succi & fomenta illorum, tibiæ impri-
mis ulceribus, atque aliis malis, adstringendo & mundificando medentur. Balnea integra, tam fluxibus alvi, quam uteri dicata, cum felicissimo successu adhibentur. Omnia denique bona pollicetur hæc Americana *Myrtus*, quæ de Europæa Auctores passim testantur.

Quæ nunc brevitati studens omitto.

Tertia quoque *Myrti* species hîc reperitur, quæ *Myrtus* alba appellatur, sed infrequentior est, neque à me hæcenus in usum Medicinæ applicata.

Præstantioris Iconem hîc adjungimus.

C A P. XXXVIII.

De Loco, ejusque facultatibus, & usu in Medicina.

VErsus distriktum Portus Calvi in præfectura Paranambucensi, celebris est Lusitanis Empyricis planta, quæ *Loco* ab illis dicitur. Cujus Brasilianum nomen mihi aliisque est incognitum.

Nascitur tantum circa oram maritimam locis sitientibus: folia habet parva, oblonga, & ad linguæ figuram acuminata, glabra, & *Myrti* foliis similia.

Caules ornate exiguis floribus albicantibus vestiuntur.

Radix quam fundit copiose, magnæ est efficacæ, calet insigniter & subamarum habet saporem.

porem. Ejus particula ad digiti longitudinem, probe contusa, & in sesquicanna aquæ fontanæ macerata, si haustus ordinarius exinde capiatur, viscerum obstructions tollit, immundities renum & vesicæ expellit mirum in modum. Tumoribus & doloribus tibiæ, ulceribus inveteratis, imprimis autem à lue venerea relictis (quod hîc frequens est) medetur, si illo medicamento membra affecta bis terve de die laventur. Quamobrem sacrum hoc remedium habetur omnibus quibus innotuit.

CAP. XXXIX.

De Cuipouna arbore, ejusque dotibus.

MULTI multis & eximiis dotibus excellere hanc arborem testantur. Ego pauca, sed vera, & quæ ipse sum expertus, de silvestri hac arbore *Cuipouna*, quæ floribus flavis decoratur, exhibeo. Succus è cortice raso expressus & cum aqua limpida mixtus, ulcera inveterata mundificat & purulenta, eaque carne replet.

Præterea eodem succo atramentum conveniens elicitur, quo etiam ad tingendos pannos utuntur.

CAP. XL.

De Munduy-guacu, Lusitanis Pinhoes do Brasil, ejusque usu in Medicina.

ARBORUM Brasiliensium vix ulla aut lætius provenit, aut majori foliorum umbra luxuriat, quam quæ has nuces catharticas profert, ob facilem potius proventum & perpetuum frondium virorem, quibus pulchre horti muniri solent, quam ob fructuum præstantiam expetita. Ejus ramuli amputati, omni anni tempore, omni terræ vel leviter immissi, paucorum dierum decursu virescunt, & novas emittunt plantas, fructusque fere per totum annum ferunt. Quos tamen vulgus, quod usum ab abusu distinguere nesciat, contemnit. Nam imperita multitudo, ut rerum novarum est studiosa, gulæque dedita, nucum pulchre flavescentium venustate & jucundo sapore illecta, avide illas vorat, unde vomitu & ventris torminibus mirum in modum exagitantur. Nonnulli exemta membranula, quæ medias illas dividit, noxiam vim tolli perperam existimant.

Arbustula hæc non alte assurgit, interque frutices arborescentes habetur. Ramulis est nodosis, spongiosa medulla; folio mucronato & glabro, fructibus rotundis pendulis & copulatis, quos maturos pariter & immaturos fert: hi à Sole postea excocti & arefacti dehiscunt, & nucleos intus nigrescentes ostendunt; quorum tres in qualibet nuce, veluti in cellulis & septis continentur ac dividuntur. Pineis Europæis sunt similes, sed paulo majores, verum juglande minores. Interius albescunt & sunt pingues; calidæ ad tertium, siccæ ad secundum gradum. Et quodammodo palato lenocinantur, ita ventriculo sunt insensibilissimæ, nam tres vel quatuor nuclei manducati deglutiti, crudos humores ilico provocant, provocatos per superiora & inferiora exturbant, tanta vehementia, ut in vitæ

discrimen, præcipue imbecilliores nonnumquam conjiciant, atque alexipharmacis & opiatitis ruentes humores sedare necesse fuerit. Sed ut legitimus earum usus constet, in diuturnis obstructionibus viscerum naturalium imprimis conveniunt: quatuor aut quinque nuclei maturi, si à pelliculis interioribus & exterioribus liberentur, & mox leviter torreantur & macerati è vino, additis correctoriis exhibeantur.

Porro ad rem familiarem, usumque domesticum hæc arbuscula à multis expetitur: ex nucleis enim oleum quod exprimitur, elychniis affunditur, quod inventum Brasilia Lusitanis debet. Testatur Monardus cap. iv. de oleo Cicini, in Nova Hispania pro insigni cathartico reservari, ejusque qualitates quas illi attribuit, hujus oleo nucis quoque propriæ sunt. Quamobrem nomine potius Monardus & Clusius à nobis discrepant, qui *Curcas* hunc fructum vocari testantur, idque sub Ricini specic. De qua tamen ipse merito dubitat.

De Iuripeba, ejusque facultatibus.

Nomine *Iuripeba*, duo ejusdem generis, sed non ejusdem sexus, frutices nascuntur in arenosis Brasiliæ locis. Uterque pulchris & umbrosis frondibus adolescit, uterque gramineos fert acinos, more racemorum copulatos & è brevi pediculo pendulos.

Prior, & quidem mas, paulo foemina est minor, ad hominis altitudinem vix ascendit, foliaque habet minora, nec multum sinuosa, caulemque rarioribus spinis obsitum, florem Boragini simillimum, sed maculatiorem.

Posterior altior, spinosior, folia habet grandiora, à tergo lanuginosa & spinosa ornate, laciniate & satore virentia; florem eundem cum mare, sed nitidiorem. Uterque ob Medicinæ usum quotidianum officinis notissimus.

Folia enim & succus temperandis & mundificandis vulneribus & ulceribus adhibentur, eisque egregie auxiliantur. Licet autem amarum quid sapiant folia & radices, sicut Cichoreum & Fumaria, tamen inter calida vix recensentur.

Omnium autem maxime radix virtute & efficacia excellit, multoque amarior existit, præcipue vero Maris, quæ partium adeo est tenuium. Quippe solum illius dococtum, urinam cunctantem educit. Ad hepatis & parastarum obstructions tollendas loco radicum aperiendum, cum successu sæpe adhibetur. Usque adeo invaluit ejus utilitas & præstantia, ut à doctis pariter & indocta plebe expetatur & inter sacra reponatur.

De Mamanga frutice, ejusque facultatibus.

Mamanga Brasiliensibus dicta, frutex est trivialis arborescens, ubique obvius, quem *Lavapratos* Lusitanorum vulgus appellat.

Flores fert multos pendulos & luteos; & post hos plurimas filiquas oblongas copulatas, primum quidem virides, sed mox nigras & putridas, & frequens semen in illis contentum.

Folia

Folia habet citriis haud dissimilia, paulo tamen longiora & molliora, & qualitate refri-

gerandi & abstergendi prædita.

Præter alias dotes, quibus excellunt, vulneribus atque ulceribus opitulantur, partesque vitiatas reparant. Cujus rei Chirurgi nostri non ignari, ea in quotidianum usum colligunt.

Raro videas viatores iter suscipere, nisi probe hoc remedio instructos.

Succus oleosus denique è filiquis expressus, ad maturanda apostemata reservatur, & applicatur cum prospero successu.

CAP. XLIII.

De Manaca frutice, ejusque facultatibus.

Locis umbrosis, maxime circa *Aldeam Tapicirica* luxuriat Frutex arborescens *Manaca*, cortice gryseo, ligno duro quidem, sed fragili, ex albo cineritio, foliis acuminatis.

Flores fert exiguos, quorum alter cœruleo, alter vero (quod ut rarum, ita maxime jucundum) lacteo nitore nitescit: Mense Januario vegetus & valde speciose florens conspicitur, atque integras silvas insigni fragrantia Narcissi æmula implet.

Flori succedit fructus baccæ Juniperi similis, sed inutilis.

Radicem habet magnam, solidam & albicantem, cujus medullosa substantia in pulverem redacta, magna in Medicina pollicetur & præstat.

Incolæ pæne omnes, tam Lusitani quam Brasiliiani, licet magni æstiment, tamen ob indomitas operationes hæcenus in usum admittere vix ausi fuerunt. Quippe periculo non vacat hoc genus medicamenti, quod nimis violenter corpus superne & interne moveat. Quamobrem tantum hominibus robustissimis exhiberi solet, idque additis correctoriis, tum & iusta observata dosi, quæ Scammonæi potius inferior quam superior esse debet: ad illud enim validum medicamentum proxime accedit hæc radix; verum non ita insipida est, amarore enim & acore non plane destituitur.

C A P. XLIV.

De Pagimirioba, ejusque usu in Medicina.

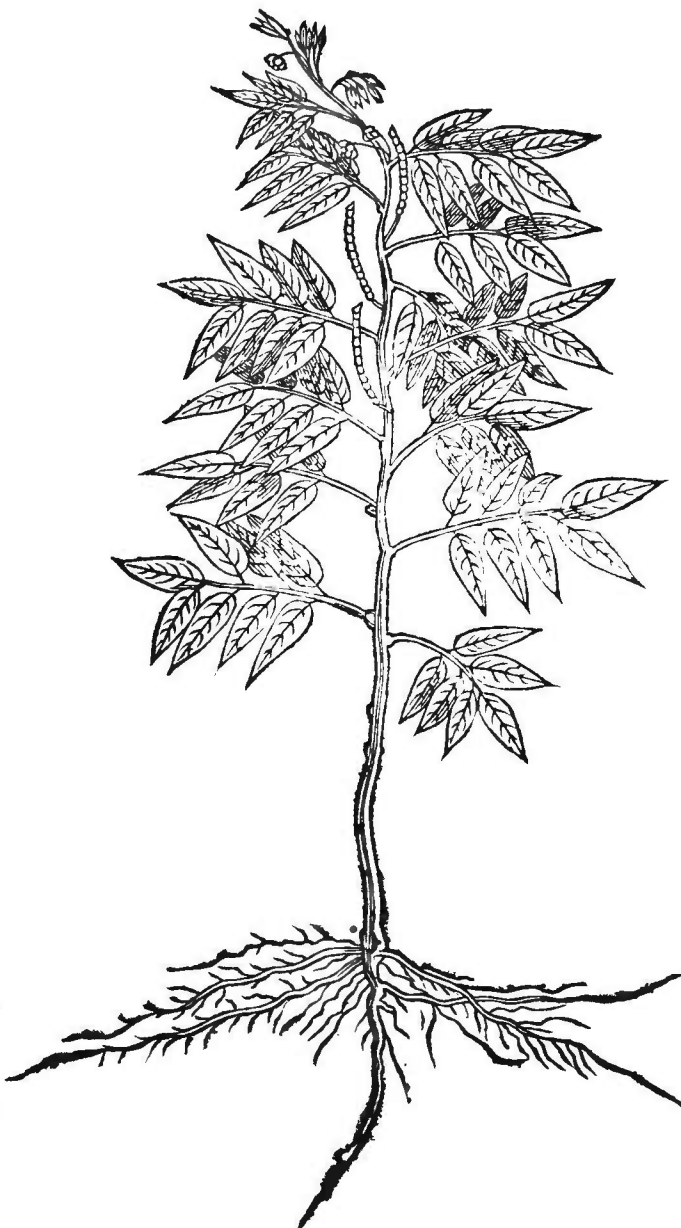
DUum generum *Pagimirioba* in Brasilia reperitur, quam Lusitani *Herva de Bicho* nominant à quotidiano usu.

Orobi species judicatur. In qualibet terra, præcipue tamen arenosa, ac sponte sua nascitur. Frutescentes sunt plantæ, flore cereo, longis & tenuibus siliquis. Saturè rubescentibus, quibus semen rotundum, cinereum continetur. Qualitate utræque sunt intense frigida, facie viridi similes, exceptis foliis, quorum uni acuminatiora, alteri rotundiora existunt.

Plantæ lippis & tonsoribus notæ sunt ob usum & frequentiam, quod nimirum folia earum contusa & succus recens expressus anoque insertus, præsentissimum quasi Antidotum sit contra calamitosum illud & familiare animalculum.

In omni denique inflammatione, imprimis tiliarum, fomenta ex illis confecta plurimum valent. *Nota*, quod quæ mucronatis foliis existit, felicius hæc præstet, atque in usum frequentiore veniat. Præter refrigerandi, de obstruendi quoque qualitate pollet; aqua enim ex floribus & foliis sæpe pota urinas fortius movet quam Orobus, ardoresque renum & vesicæ temperat.

Rotundiori quæ est folio, agricolis *Matta pasta* dicta, ulceribus & anthracibus, quod calores extrahat, applicatur. Ex foliis quoque ejus aquæ impositis & putrefactis, crassa quædam & unguis substantia emanat, qua unguenti mundificantis loco passim utuntur.

C A P. XLV.

De Camara Iuba, ejusque facultatibus.

TRes *Camara* species mihi innotuerunt, frutescentes & è quovis solo emergentes, facie non solum externa, sed insitis quoque virtutibus similes, quæ calidæ & siccæ habentur ad secundum gradum: neque differunt, nisi quod una illarum reliquis paulo magis arboreseat.

Dux flore gaudent ex aureo rubri coloris; tertia autem flore albicante. Hæ omnes exiguo sunt flore, jucunda tamen & insigni fragrantia, aromata redolent. Ex his tribus, tam foliorum & florum elegantia, quam odore medicaque qualitate, *Camara Iuba*, quæ flore est rubro & stirpe omnium minima, cæteris antecellit. Folio est *Melissæ*, sed paulo minori, tamque odorifero, imprimis si fricetur, ut vel potissimum propterea ad usum expectatur.

Balnea inde conficiuntur optima, tam ad roborandum internè, quam mundificandum externè, multos namque cutis affectus, ipsamque scabiem abolent.

Post flores sequitur uvula baccis plena viridibus, magnitudine baccarum Sambuci, & uvula cum baccis similis est fructui *Chamæpericlymeni* Clusii. Digna est hæc *Camara*, quæ inter sativas plantas excolatur, tam ob pulchritudinem, quam ob usum.

Quarta

Quarta denique *Camara-miri* dicta cæteris annumeratur, cubitum longa, caule tenui &

lignoso, flore unico, exiguo, lutei coloris, qui (quod mirandum) quovis anni tempore se aperit de die hora undecima, manetque expansus ad secundam pomeridianam, atque omnes simul tunc eadem hora clauduntur, usque in posterum diem: quod sicut verissimum, ita rarissimum est visu, summoque peregrinantibus oblectamento existit.

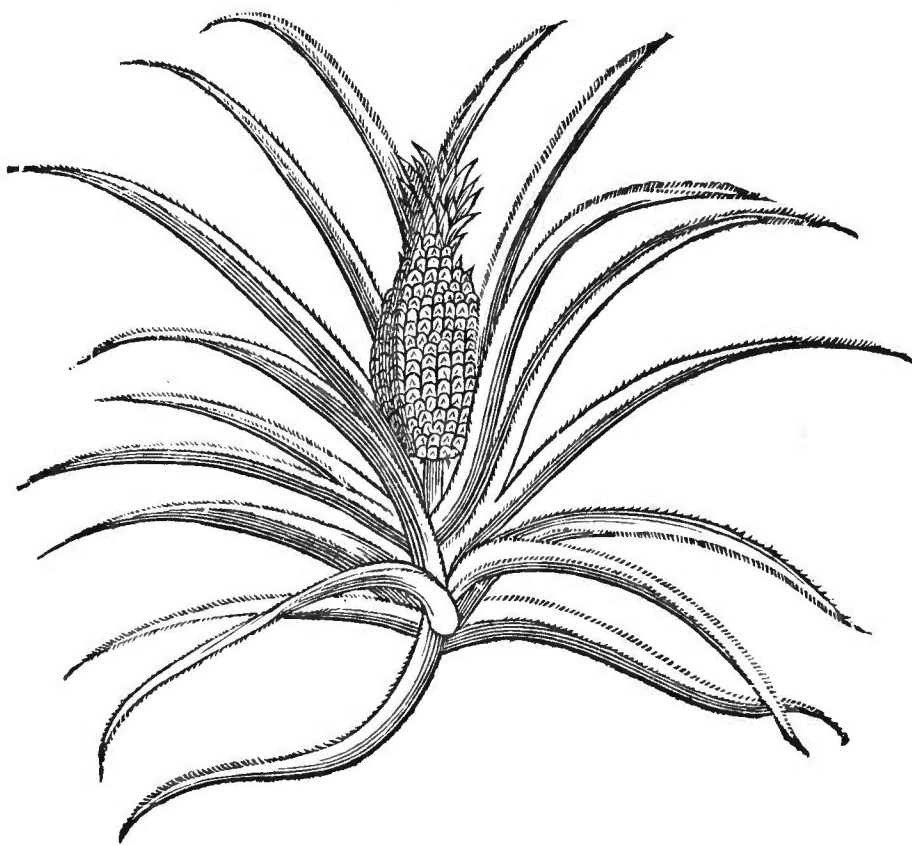
CAP. XLVI.

*De Ananas, ejusque
qualitatibus.*

Actum agere nonnullis videbor, quod fructum toties descriptum & ad vivum exhibitum hîc denuo producam Verum cum ea prosequi sit instituti nostri, quæ Praxin æque ac Historiam Botanicam illustrent; proferam quæ de *Ananas* qualitatibus, tum ab aliis, tum propria experientia didici. Recte quidem in comparanda rerum novarum notitia, sollicitè insitas vires investigamus: sed non minus interesse existimo, etiam indies cognitarum herbarum & fructuum ultiores dignitates latentes scrutari, sicut in hoc & multis aliis verissime mihi contigit, & proculdubio sæpissime mihi & aliis posthac continget.

Ananas, aliis *Nana*, Monardo *Pinas* dictus, nemini in Indiis credo ignotus, facileque optimus fructus

hortensis in Brasilia, secundæque mensæ oblectamentum & ornamentum, sive crudus, sive

saccharo conditus, existit. Altilis hujus Cardui species cinaræ in modum nascitur, spicis compactilib. instar stellarum, in summitatibus emergentibus; foliis oblongis, spinosis, & in speciem gladii mucronatis. Mensibus æstivis, Sole existente in Capricorno, maxime viget. Exigua semina seu grana subrufa in superficie pulpæ latent. Extuberantibus bullis ex flavo albicantibus exterius passim distinguitur, & quasi

quasi vermiculis aut tesserulis variatur. Hic fructus, quia succo corrosivo immodice sumto linguam vellicat, ac gutturis ardores infert, descisso cortice in taleolas secatur, inque vino Hispanico maceratur tantisper, donec qualitatem noxiam deponat, qui gratum saporem & odorem vino quidem communicat, linguæ tamen morsus & gutturis inflammationem, si potetur vinum, inducit. Ipse autem succus, quo turget fructus, mirifice animum languidum recreat, & spiritus sopitos suscitatur, & imprimis stomachum nauseabundum restituit. Addo, quod recens ejus liquor, tum vinum inde expressum, urinæ suppressioni & doloribus nephriticis succurrat; tum quoque venenis, imprimis succo *Mandihoræ* adversatur. Idem illius radix, fructu deficiente, præstat.

Omnia hæc efficacius operatur liquor stillatitius è fructu vi ignis extractus, si modica quantitate exhibeatur: nam si largius concedatur, vasa urinaria infestat, adeoque corrodingi qualitate pollet, ut non tantum linguam & palatum sauciet, sed & in cultro, quo secatur, mordacitatis vestigia relinquat, idque intensius, si non probe maturus fuerit. Atque tunc prægnantibus non minus obest quam *Carawata*. Febricitantibus, tum vulneribus vel ulceribus infestatis, prorsus abstinendum ab hoc fructu; adeo enim humores accendit, ut non solum impediat restitutionem ægrotum, sed & in pejus eos disponat.

Quapropter miror optimum Monardum, fructum *Ananas* frigidum & humidum dixisse. Minus fallitur Christophorus à Costa, qui calidum & humidum esse affirmat.

Silvestres quoque dantur *Ananas*, ex Carduorum familia, qui nunc humi, nunc altis arboribus supernascuntur, quos tanquam inutiles prætereo, & ad Cap. XL. Bellonii Lectores remitto.

C A P. XLVII.

De Betys, vel Betre, ejusque facultatibus.

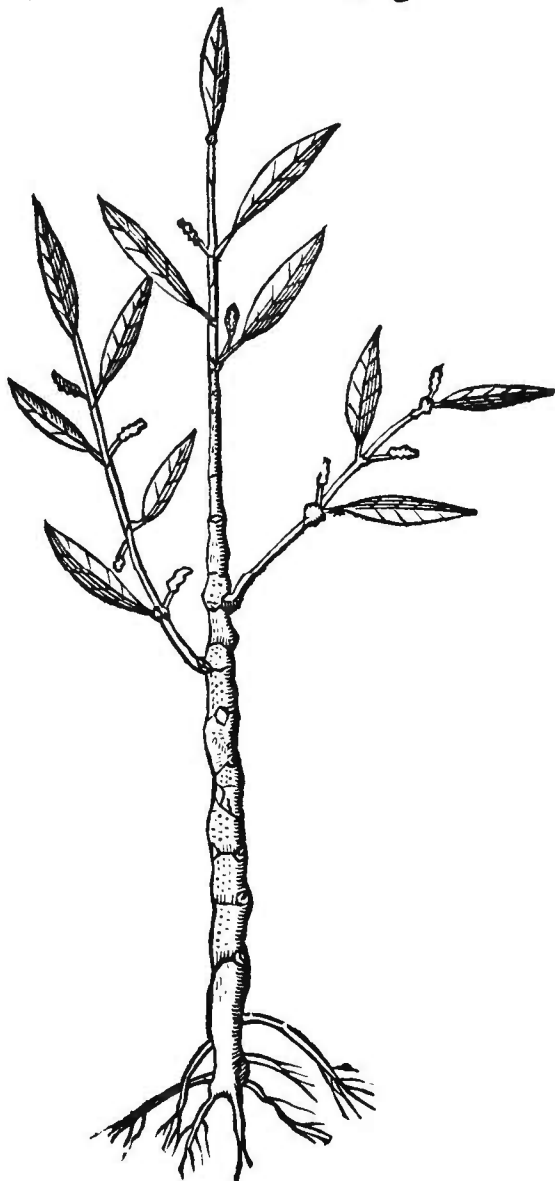
FRequens tum in silvis, tum in ruderibus urbis Olindæ esse solet *Betys*, frutex elegans, vel potius arbuscula quatuor aut quinque pedes alta; caudice recto, nodoso, digitum crasso, pallide viridi & per totum punctulis albis notato. Superius ad aliquot nodos, ramulos adipiscitur identidem nodosos & ejusdem cum caudice coloris. In ramis habet folia, ad quemlibet nodum unum, & simul unum julum. Folium quodlibet quinque sex aut septem digitos est longum, linguæ figurâ, pallide viridis seu subflavescentis coloris, superius splendens, crassitie Lauri foliis pene simile. Denique piperis stirpi Sarmentis, caule & facie externa simillima. In hoc tamen differt quod folio & fructu paulo quam piper est grandiori.

Juli qui ex ramulis dependent, formam piperis longi mentiuntur, sed insipidi sunt & nullius usus. Verum licet fructus fatuus sit, radix tamen sapidissima est & celeberrima, nam & aromaticum quid spirat, & Zinziberis præstantiam sapore, colore, atque odore æmulatur, præcipue si recens sit, tunc enim dignitate illi vix cedit.

Foliorum & radicum decoctum colicum dolorem sedat, dolores membrorum mitigat, ventrem flatibus turgidum componit, pedumque tumores ex frigore natos amolitur.

Idem præstant balnea & fomenta inde confecta.

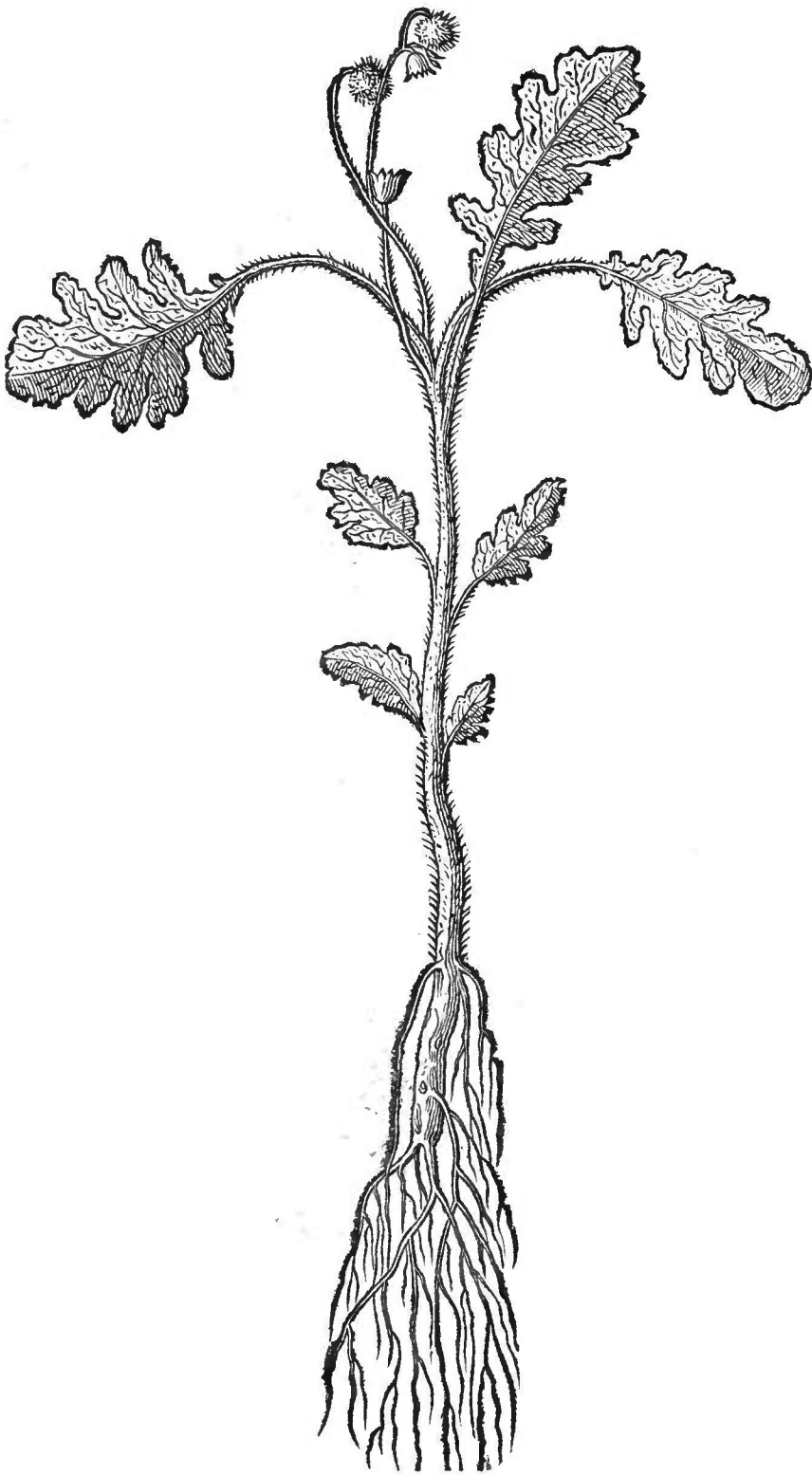
Præter hanc *Betyn*, aliæ adhuc, inter quas est *Betys* foemina, in saltibus reperiuntur, julis gracilibus & exiguis botrorum modo congestis & pendulis.

CAP. XLVIII.

De Nhambi, ejusque facultatibus.

Olim neglecta planta, in silvis & nemorosis dumtaxat locis reperiatur; tandem cognitis illius virtutibus, hortis est illata. Pro vario naturæ & culturæ lusu, variis modis ex-

crefcit & faciem subinde mutat. Herba est caule fatiscraſſo, lignoſo, tereti, geniculato, qui portulacæ modo partim humi ſerpit, & hinc inde fibras in terram à ſe demittens, radices agit, partim aſſurgit.

In ramulos multos varie diſpanditur, geniculatos, duos ſibi ubiq; oppoſitos, in iſque ad ſingula genicula, bina folia oppoſita habet, interdum & plura, inæqualis magnitudinis: in extremitate autem ramulorum, quinque, ſex, ſeptemve folia ſibi invicem appoſita ſunt.

Quodlibet autem folium figuram fere cordis habet, oblongum, & in ambitu leviter ferratum (quædam & laciniata) coloris dilute viridis.

In extremitate ramulorum flores proveniunt ſolitarii, magnitudine ceraſi minoris, cõſtantes ſolo umbilico rotundo ſine foliis.

Semen in umbelico (fuſco per maturitatem) ovali figura, plane compreſſum, ex fuſco gryſei coloris ſplendentis.

Radix filamentofa, tenera, albicans.

Floſculus, quem fert chamemelo non multum abſimilem, terræ mandatus, paucorum dierum decurſu proſilit, plantamq; aſpectu non minus quam efficacia nobilem producit.

Calida & ſicca eſt in tertio gradu, linguamque præguſtata vellicat. Lactucas cæterasque humectantes & refrigerantes herbas, quæ pro acetariis ſolent apponi, temperat, & ſapore aromatico imbuat & commendat. Præterquam quod tenuitate partium & caliditate inenſa calculum frangat, vis peculiaris contra colicos affectus illi ineſt.

Flatus & obſtructiones ex frigore ortas diſſipat, ſi intus aſſumatur, aut balneis, fovendo corpori concinnatis, injiciatur.

Potentia antidotali præſtare & toxico ſumme adverſari, experimento compertum habeo. Itaque quod vidi hîc referam: Braſilianus quidam Buſonem naçtus prægrandem & veneno tumidum, ſucco floris & foliorum tergo leviter inſtillato, eum conſeſtim cæcavit. Nec tantum

an-

ani-

animantia venenata exstinguit, sed & præcordia hominum adversus venena munit, si mane & ventriculo adhuc jejuno manducetur.

Aquas hydropicorum feliciter educit, & robur addit visceribus. Indigenæ ad firmandam valetudinem, pultibus è *Mandihoca* factis, hanc herbam indunt, non sine prospero successu. Cum piscibus quoque solet coqui & egregie convenit.

C A P. XLIX.

De Caa-apia, ejusque facultatibus.

SEcretum hujus herbæ Indigenis debemus, qui primi illius virtutem nobis revelarunt. Pusilla est planta & depressa, sed quæ humilitatem præclaris dotibus abunde compenset. Ex radice enim vel duos digitos longa, & pennam olorinam crassa, nodosa seu verrucosa, filamentis ad latera, & inferius tenuibus prædita, exterius è gryseo flavescente, interius alba, tres vel quatuor pululant pediculi, tenues, teretes, tres aut quatuor digitos longi, qui quilibet unicum folium sustinent, obrotundum vel oblongum, tenerrimum, superius splendide viride, inferius paulum albicans, habens nervum & inferius venas transversim conspicuas.

Florem fert in proprio pediculo rotundum, umbelici figura, floris Bellidis æmulum, multis staminulis constantem, ex quo semen provenit minus Sinapi.

Radicem fundit pro mole sua satis crassam, tortuosam & ceparum more fibratam, ejusdem fere cum *Pecacuanha* præstantiæ & efficaciæ, unde & *Pecacuanha* abusive à quibusdam appellatur. Cujus vicem in vomitu ciendo, & alvi profluvio compescendo egregie supplet. Eo tamen discrimine observato, quod primam suam dignitatem à virtute antidotali fortiatur, cujus vices an aliunde mereatur, experiri nondum licuit, quam quod viscera tetrus fuliginibus liberet. Lusitani præter hanc, abditam quandam & occultam qualitatem radici inesse contendunt.

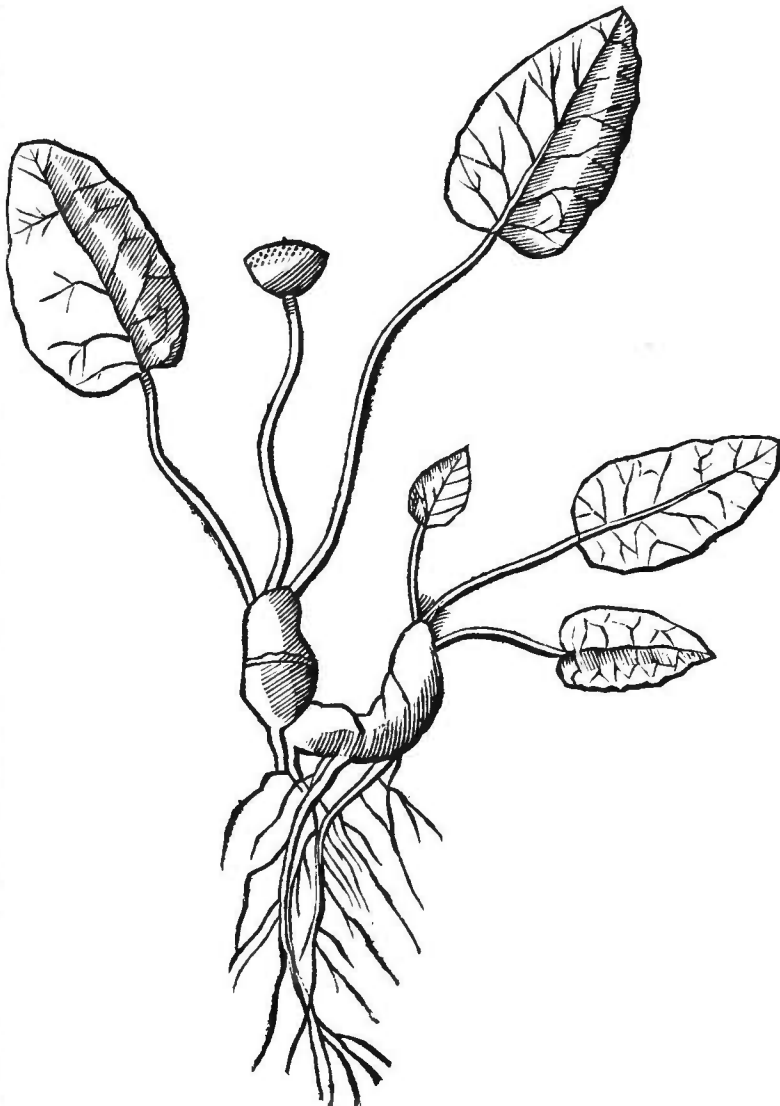
Differt porro à *Pecacuanha*, quod ad vomitum proritandum minus sit valida, nec pari efficacia humores peccantes per superiora exturbet: quo fit, ut radix, quæ odore & sapore alteri cedit, majori quantitate exhibeatur.

Indigenæ integram plantam contundunt, & succo prælibato virus à ventre excludunt: à colubris læsi aut sagittis venenatis percussi, eundem antidoti loco, vulnere instillant non sine successu. Datur hic & alia *Caa-apia* species, priori per omnia similis, exceptis foliis, quæ quidem ejusdem sunt figuræ, sed in ambitu serrata & hirsuta, quidam & pediculi horum raris vestiuntur pilis.

C A P. L.

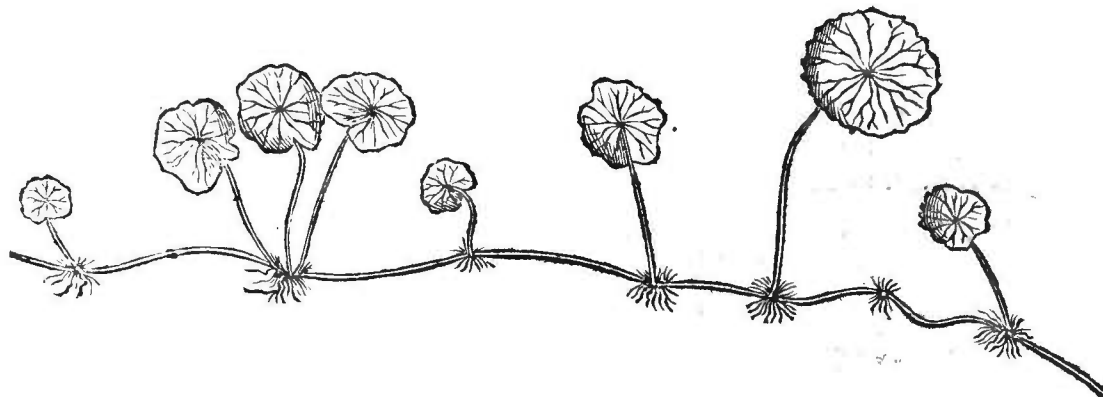
*De Acaricoba, Lusitanis Erva do Capitaon, ejusque viribus.
Et de Agnape.*

PLanta reperitur præstantissima, locis irriguis, maxime vero circa rivos & aquas salientes, quæ ab Indigenis *Acaricoba*, à Lusitanis *Erva do Capitaon* appellatur. Folium habet rotun-

rotundum, glabrum, & satis crassum, atque *Nymphaea* minori perquam simile.

Florem fert ex luteo albescentem. Radice gaudet multa, albicante, humi repente, &

quasi nodis distincta, longa, bulbosa, succulenta, & Petroselini quodammodo saporem referente. Est tenuium partium & calidarum, gustatu perquam jucunda & aromatica. Præcipuæ qualitates quæ hanc herbam commendant, inhærent radicibus, interque aperientes haud postremum locum merentur. Hepatis & renum obstructiones, & intemperiem calidam emendant, tam feliciter, ut nullum remedium illis prætulerim.

Inter illas herbas quæ mundo Occidentali cum Europa sunt communes, *Nymphaea* est, illis *Aguape* dicta, quæ lacubus & stagnis passim innatare conspicitur. Ejus folia & flores sicut externa facie, ita qualitatibus admodum conveniunt cum communi Europæa, iisdemque sunt usibus dicata, apud omnes passim incolas. Quippe folia sola, tibiæ ulceribus, inflammationibus & erysipelasi applicata, medentur.

Oleum radicis *Nymphaea* quoque præstantissimum existit, atque contra internos & externos affectus calidiores in quotidiano usu receptum.

Radices hæ *Aguapea* dictæ, longæ & succulentæ sunt, coctæ sive leviter assatæ inter medicamenta alimentosa numerantur, & pro cpulis apponuntur inter acetaria.

C A P. LI.

De Nambu Guacu, sive, Figuero d' Infemo.

Ricinum duorum generum producit Brasilia, majorem quidem unum, minorem autem alterum. Uterque est arborescens, speciosa facie, nec silvestris solum, sed & hortensis & atilis. Caulibus est proceris & flore ex albo luteo, floribus vero pulcherrimis, stellatis & intersectis, latissimeque se extendentibus. Viret perpetuo, junctimque viridia semina immatura, nigra vero matura & cineritiis maculis distincta profert, à Lusitanis *Carapatos* appellata, quæ echinatis lappaceisque inclusa cellulis, mox sponte crumpunt, pinguique ac medullosa substantia turgida, & quovis anni tempore collecta, in Sole exsiccantur, arefacta contunduntur & ex aqua coquuntur, oleumque supernatans ab indigenis excipitur. Belgæ vero & Lusitani olivarum instar solent exprimere. Lychnis affunditur, coque olei defectus suppletur. Nec proinde tamen ignobile; quum omnibus passim incolis in usu sit quotidiano contra affectus frigidos tam internos quam externos; ita ut optimi olei Europæi vicem præstet.

Calidum habetur ad tertium gradum. Resolvit aposthemata, & matricis ventrisque tormina & flatus illitum discutit; prodest tinnitibus aurium; restituit tenfos convulsosque nervos. Tres vel quatuor guttulæ, ex conveniente liquore subinde per os vel anum exhibitæ, sanant rigidos articulorum affectus & simul alvum laxant. Cutem quoque à pschora, reliquisque externis corporis affectibus vindicat. Umbilico inunctum lumbricos puerorum expugnat.

Semen illius catharticum est, & multo validius quam oleum: humores enim crudos per superiora & inferiora exturbat, ac proinde præparatione indigent. Convenit in spiritu vini optimo, loco correctorii, macerare semina multa, & inde unciam circiter è cochleari exhiberi, ut venter benignius à crassis humoribus evacuetur.

Si ipsa seminis grana in substantia accipere malis, minus tutum existimant incolæ, septenarium numerum excedere, licet Dodonæus id suadeat.

Folia aqua vel aceto macerata Herpeti aut hujus generis affectibus mederi præter Dioscoridem, testem habeo quotidianam experientiam.

De Tangaraca, ejusque facultatibus.

Brasilienses *Tangaraca*, Lusitani *Erva do Rato*, appellant eundem fruticem, idque non sine ratione, quod facultate singulari deleteria polleat, & homines æque atque glires interimat. Ejus tres reperiuntur species.

Prior, quæ maxime noxia est, florem producit, primo albicantem, mox aureo colore

nitescens: folia autem late virentia, acuminata, sesquidigitum circiter longa, & multis nervis atque venulis distincta.

Posterior folia fert priori quidem *Tangaraca* haud dissimilia, sed longiora & triste viridia: Florem autem saturè purpureum & umbilicatum, cui succedit fructus ubo silvestri haud dissimilis.

Licet autem foliis, floribus ac fructibus differant utræque hæ plantæ, ligno tamen, natali solo, & proceritate conveniunt. Cæterum ubivis fere in triviis obviæ, qualitate virulenta Arsenico vix cedunt. Tanta siquidem tum folio, tum imprimis flori & semini potentia inest, ut manducata, confectim hominem interimant, nisi quantocius præsentissimo Antidoto obviam eatur.

Nullum autem præstantius alexipharmacum, quodque efficacius noxam hanc expugnet, hætenus extat, quam ipsæ hujus plantæ radix, quæ contusa & ex vino aut alio aliquo conveniente liquore propinata, ægros sæpe in integrum restituit. Usque adeo benigna mater Natura, facultatem non minus salutarem, quam mortiferam eidem plantæ infudit. Sicut fusu dictum in tractat. de Antidot.

CAP. LIII.

De Ieticucu sive Mechuacan, itemque Batatas, Inhame & Amenduinis.

Inter fructus subterraneos alimentosos primum locum merentur, quos *Batatas*, *Inhame*, & *Amenduinis* nuncupant vulgo. *Batatae* quidem diversi sunt coloris, sed qualitate congenere, nutrientes, magnoque incolarum commodo in victum cedunt. Pingues sunt & dulces atque flatulentæ: hyeme demum ob multam uliginem maturescunt, & in hortis tantum excoluntur. Folia illius magna, glabra, saturate viridia, supra terram repunt. Flores ferunt exterius dilute virides, interius candidos. Ut videre est apud Marcg. pag. 16.

Qui autem *Inhame* dicuntur sunt ponderosiores, multoque majores, sed viliores quam *Batatae*, filosi ac tuberosi, à pauperibus solummodo expetiti.

Inhame de S. Thome, Brasiliensibus *Cara*, Congensibus *Quiquoquecongo*, planta est caule quadrato, & paulum hinc inde contorto; longissime repit super terram aut etiam ascendit sepes, longissimeque se propagat: nam ramuli illius terram contingentes, fibras protrudunt & novas agunt radices. Interstitio septem aut etiam plurimum digitorum ad caulem proveniunt pediculi duo oppositi, quinque aut sex digitos longi, itidem quadrati, quorum cuilibet infidet folium *Sagittalis* nostratis figura, novem aut decem digitos longum, latum circiter sex, ubi latissimum, quod læta viriditate splendet, solidum, septem aut novem nervis ex pediculi infectione prodeuntibus & per longitudinem discurrentibus, inferius prominentibus, superius profunde jacentibus, in extremitate acuminatum. Crassa est radix, unum pedem longa, cuticula ex cinereo fusca vestita, sub qua flavescit, intus autem habet carnem succulentam & quasi lactescentem.

Inter *Amenduinis* radices, oblongæ præstantiores, quæ duos cineritii coloris nucleos, optimi nutrimenti & palato gratos, sed flatulentos, atque ad Venerem incitantes, loculamento includunt, ut merito pistacei subterranei dicantur: ex Africa huc deportantur. Ignobiliores bulbi rotundi *Tamaotarana* à Brasiliensibus nominantur.

De ea nunc agamus radice, quæ Lusitanis *Batata de purga* alias *Mechoacan*, Brasilianis *Ieticucu* appellatur: passim in agris & locis incultis proveniens, nullaque olitoris industria tractata aut excolta.

exulta. Adeo per omnes silvas luxuriat, ut omnem terram pene impleat: Eadem plane est facies & efficacia plantæ, foliorum & radice, cujus est *Mechoacan* in reliquis Americæ partibus.

Species est convolvuli seu Smilacis, nam caulis illius sarmentosus est longissime serpens & scandens, multangularis, lentus, rufus, atque etiam viridis. Folia suo proprio pediculo inniuntur, unum digitum longa, figura cordis, ut vulgo pingitur, duabus ad latera auriculis, ad tactum tenera, unum aut etiam plures digitos longa, saturate viridia, inferius nervis & venulis transversis conspicua; nullum habent odorem præter herbaceum: caulis autem incisus lacteum edit succum.

Flores fert convolvuli magnitudine & figura, pulcherrimos, albos & paucos incarnato dilutos exterius, intus autem purpureos, mense potissimum Julio: qui ubi deciderint, succedunt semina, pisi pene magnitudine, fusci coloris, verum haud rotunda, sed quasi duæ particulæ exsectæ essent, ita ut ferme triangularis sint figuræ, quæ mense Septembri colliguntur.

Ejus autem radix pinguis, alboque succo turgens, gummosa est atque insipida: exterius obscure cinerea sive fusca, resinam quandam recens fundit; interius est alba. Colligitur opportune circa mensem Octobrem: in taleolas circulares dissecta, filoque transfutim excepta reservatur, & contra omnem externam injuriam vult defendi.

Calida in primo & sicca in secundo gradu censetur: Blande & citra noxam purgat: sed quia agit in viscidos potissimum & crassos humores, indiget vehiculo & stimulo correctorii loco.

Pulvis ex vino infuso solo præstat à drachma una ad duas & ultra, & fœcula illius, ut in Morborum observationibus supra ostendi. Condituræ & conservæ, quæ plurimæ tam è flore, quam ipsa radice fiunt, non solum sunt boni saporis, sed blande laxant atque aperiunt.

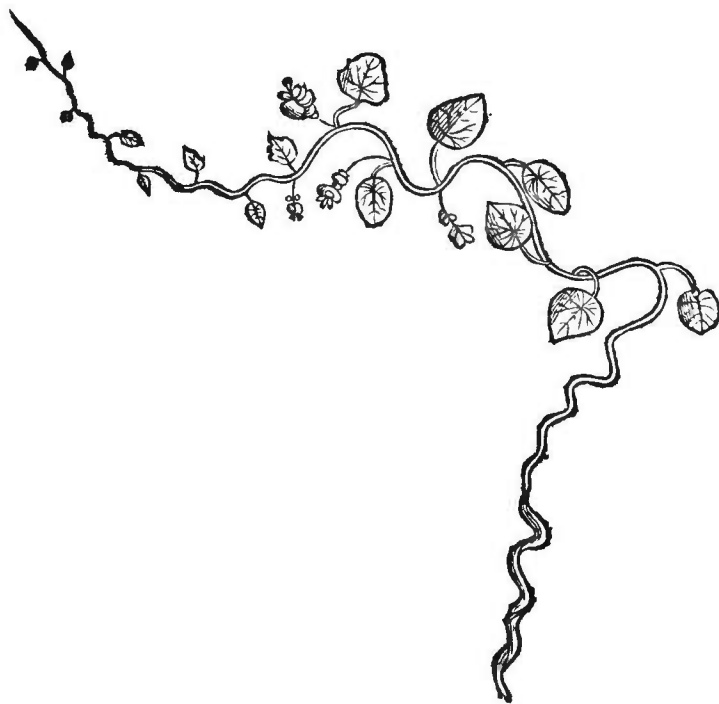
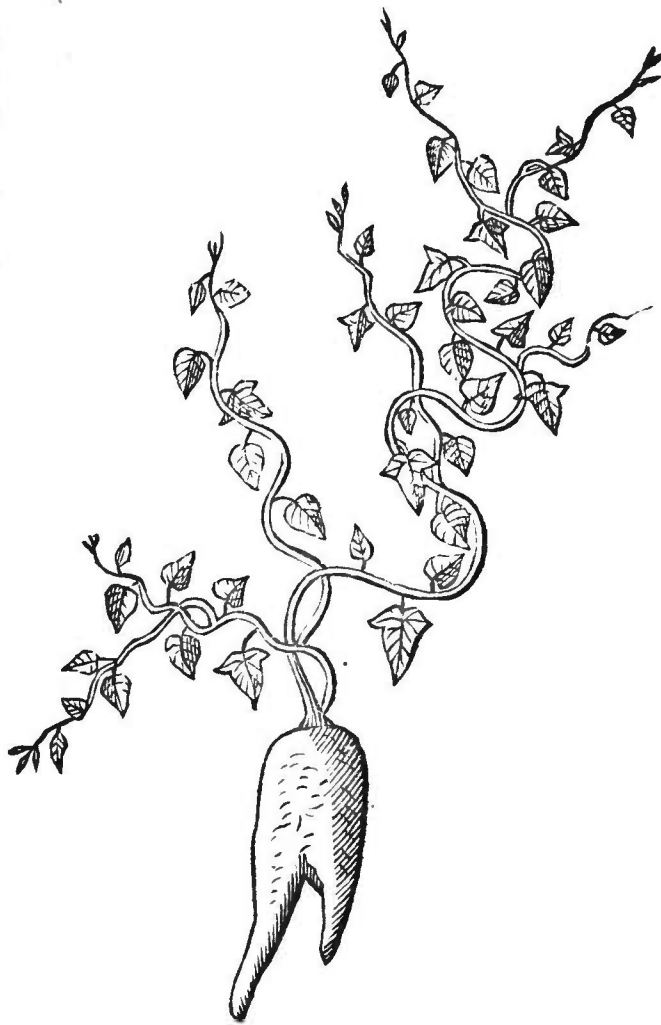
Plura qui scire volet, consulat Monardem, Dodonæum, atque alios.

C A P. LIV.

De Caapeba, illiusque facultatibus, & usu.

Clematiti non absimilis, tenaci ac prælongo sarmento, nunc vicinas arbores ornatè conscendit, nunc humi instar colubris repit hæc Herba; ob similitudinem *Cipo de Cobras*, ob eximias virtutes & præstantiam *Erva de nossa Senhora* à plebe Lusitanica cognominatur. Tenuissimo est folio rotundo, læteque semper virente; Radice tortuosa, è cineritio nigricante, & digitalis circiter crassitie, si juvenis sit, sin vetustior, brachium adæquat, nigraque existit.

Substantia intus est solida, compacta & pingui, non multi, sed tamen subamari saporis, partium calidarum & tenuium.

Floret

Floret planta mense Iulio, & semen fert magnum coloris rosacei, è capsulis (lupulo simili-
bus) prominens.

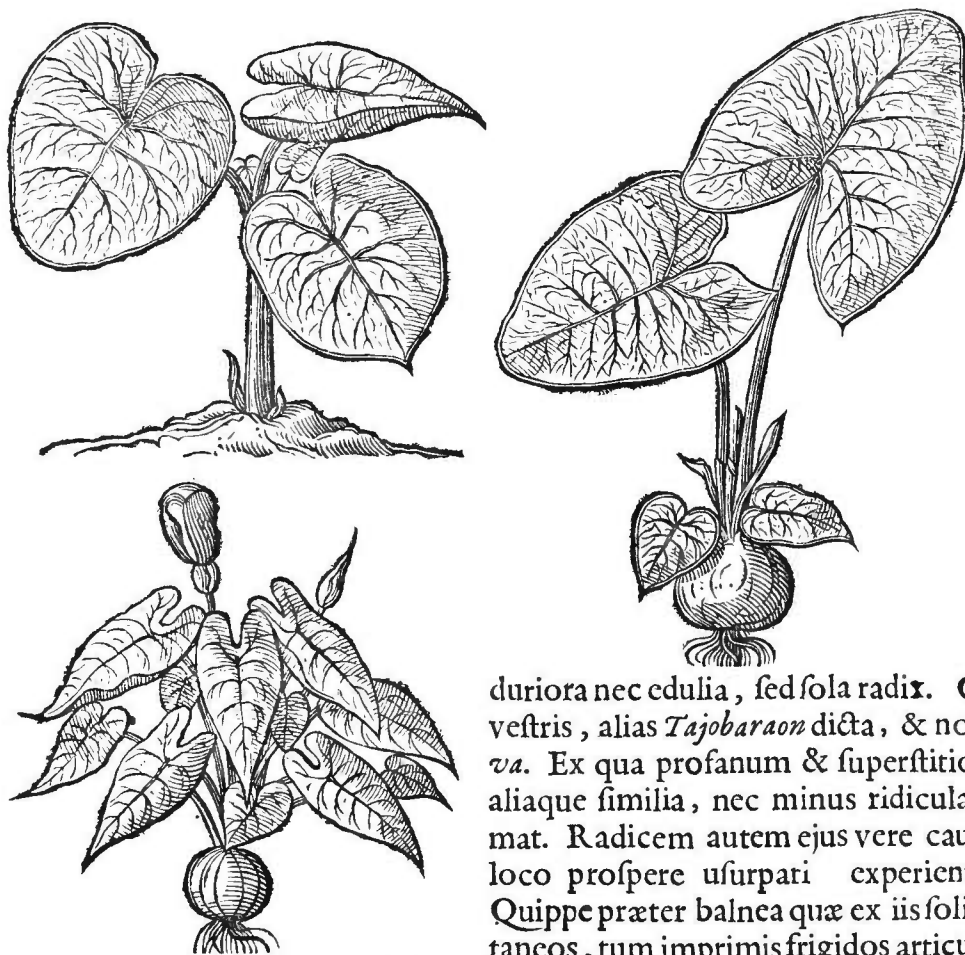
Ego duplicem radicis simul & foliorum usum sum expertus.

Radix in taleolas secta, perque aliquot dies sub dio in liquido convenienti macerata, vim suam illi communicat, nec ingrato adeo sapore aut cerevisiam, aut vinum, quo diluitur, imbuit; quin potus ordinarii loco ægri illo utuntur, quod renum, ureterum & vesicæ obstru-
ctionibus medeatur. Usque adeo Calculi expellit materiam (licet rarius hic detur hoc ma-
lum) ut Magnates Lusitani aliud nullum medicamentum huic prætulerint. Cæterum hæc tan-
topere prædicata herba, non tantum propter virtutes jam dictas, sed & eximiam, qua contra
venena valet, facultatem, ab illis expetitur. Quippe succus ex recentibus foliis expressus, ser-
pentum sanat morsus: radix autem cum foliis contusa, & è vino hausta, veneni intus assumpti
vim retundit, penitusque expellit.

CAP. LV.

De Tajaoba, ejusque usu.

Diversas Brassicæ species novus hic orbis producit, quarum folia *Tajaoba*, ab Indigenis vo-
cantur.

Harum una al-
ba existit, cujus
folia edulia, uti &
radices, laxant al-
vum: altera *Man-
gara peuna*, cujus
folia sunt satura-
te viridia, ut & ra-
dices itidem: cor-
tices & caules
sunt rosacei co-
loris: hujus non
folia, sed radi-
ces dumtaxat e-
dules: tertia, quæ
Tajaoba vel *Man-
gara-miri* appel-
latur, cujus folia
sunt minora &

duriora nec edulia, sed sola radix. Quarta est *Tajaoba* sil-
vestris, alias *Tajobaraon* dicta, & nonnullis *Mangara bra-
va*. Ex qua profanum & superstitiosum vulgus philtrea,
aliaque similia, nec minus ridicula confici posse existi-
mat. Radicem autem ejus vere causticum esse, ejusque
loco prospere usurpari experientiam testem habeo.
Quippe præter balnea quæ ex iis foliis contra morbos cu-
taneos, tum imprimis frigidos articulares, apprime con-

ficiuntur, membra quoque affecta, prævia Scarificatione, contusis recenter radicibus frican-
tur cum optimo successu. Mox cataplasmata ex iisdem, parti dolenti undiquaque imponun-
tur: quæ si per vices aliquot reiterentur, inveterata quæque mala, citra recidivæ metum, ex-
terminare solent.

Quæ alia præterea Brassicarum genera hæc tellus producat, ad Medicinam ulterius spe-
ctantia, sedula posteritas, ut spero, investigabit.

CAP. LVI.

De Inimboja, sive Silva de Praya, Lusitanis.

Aspere echinatus ille & vix tractabilis Occidentis frutex, in silvis arenosis & littoribus si-
tientibus abunde pullulat ac jucunde virescit. Lobos echinoides quos C. Clusius vocat,
profert, duabus vel tribus sphæruleis lapideis refertos.

Radix

Radix ejus est gracilis & dura, interius albicans, calida ad tertium gradum, & saporis amari. Hujus resina ad pugillum, plus minusve, assumpta, excitat vomitum. Contraque illa venena potissimum operari testantur Empirici, quæ lente vires suas deleterias exserunt & tarde vitam depascuntur.

C A P. LVII.

Nhandi, piper longum, ejusque facultates.

IN arborefcentis fruticis pene altitudinem assurgit silvestris planta, quæ *Pimienta dos Indios* à Lusitanis vulgo appellatur. Caule est saturate virenti, & maculis albis distincto. Folia fert levia, ut *Araticu*, & oblonga: piper ornate producit longum, idque erectum, primum ex viridi flavescens, mox sa-

turate viridem colorem acquirens. Orientali piperi oblongo, crassitie nonnihil cedit, efficacia licet neutiquam inferius. Aromatici est saporis & insigniter urentis, præsertim si maturum media æstate decerpatur, sensimque sub Sole arefcat & nigrescat, atque tunc calidum censetur in supremo gradu. Digniti est longitudine, constans solis quasi granulis, congesto ordine, (plantaginis instar seminis) dispositis: semelque tantum in anno provenit.

Passim in terra solida & pingui, maxime autem circa oppidum Olindam conspicitur.

Quoniam autem tot Capfici Brasiliensis species in hortis aluntur, hoc piper non admodum expetitur. Pharmacopolia etiam minus illo indigent, ob rariorem illius in Medicina usum. Sed tamen radices & folia, cum summe sint fortia, etiam exsiccata & diu reservata, vicem herbarum calidarum & corroborantium, ad balnea concinnanda, contra universam famillam frigidorum morborum cohortem, abunde suppleant.

C A P. LVIII.

De Sape, sive Jacape, ejusque usu.

GRamen junceum ad hominis prope altitudinem, ex radícula geniculata juncea, alba, exsurgit, caule primum simplici, instar culmi filiginis, tereti, qui postea in aliquot folia finditur graminea, angusta, in medio album nervum secundum longitudinem habentia. Nullius est odoris, nec florē gerit nec semen. Solo, ut plurimum, effæto, nascens, radices sub terra longe

longe lateque agit, & mire luxuriantes extendit, novaeque herbas tenaces & ductiles protrudit, quibus Indigenae plerique & Lusitani utuntur, ad membrorum vulnera liganda, morsusque serpentum, quo minus virus ad cor ascendat, constringendos, donec vulnus sanatum fuerit.

Sed missa hac superstitione, vires & facultates potius commendo, quae illius radicibus junceis succo grato turgentibus, insunt. Multis enim profuisse experientia comprobatum est, si decocto illarum, praesertim quibus male fuit, ex sumto aliquo veneno, utantur.

CAP. LIX.

De Laborandi, ejusque facultatibus & usu.

ITa veteribus Incolis & nostris dicitur hodie haec Planta: quae in duas species dispescitur. Utraque illarum nobilis est & salutaris.

Prior in fruticis altitudinem, inque terris tantum solidis & pinguibus crescit; folio & flore Lauro similibus. Caulibus assurgit minimum digitum crassis, per longa intervalla nodosis, teretibus & sature viridibus, qui ad nodos habent ramulos itidem nodosos. In his & illis folia vel adposita, vel etiam alternatim posita, à sex ad decem digitos longa, saturate viridia, splendentia, & in extremitate mucronata. Semen julis inhæret intense calidum & urens. Radice est tenui & luxuriante, in qua hujus plantæ dignitas quasi tota consistit. Ad tertium gradum calida est & sicca, subtilium partium & causticarum, pyretrique vicem merito supplet in praxi.

Posterior ob easdem qualitates, licet non æque intensas, idem nomen obtinet, estque fruticescens, ocymo non multum absimilis, siccis ac sitientibus locis gaudens, suarumque virtutes, non minus quam prior, in radices transfundens.

Utriusque radicem qualitates Brasiliensis, qui illas Lusitanis & nostratibus revelarunt, adeo commendantur, ut inter Panaceas hodie habeantur, usumque in Medicina præstent eximium, & vicem Antidoti non raro suppleant. Pugillus siquidem recentis radicis contusus, & que ge-
N
nerosq

netoso vino propinatus, vim veneni per sudores & urinas exturbat. Cujus rei specimen Barbarum quendam edidisse vidi, spectante Excell. Nassav. Comite.

Mordaci denique acorè loco Sternutatorii salutare edit effectus, tum peculiari vi attractiva loco masticatorii alte pituitam è capite ad os derivat, oculosque à perpetuis catharris vindicat.

C A P. LX.

De Iacuacanga, aliis Paco Caatinga, ejusque facultatibus.

INnumera in Brasilia arundinum silvestrium genera reperiuntur. Præter eximiam illam sativam Sacchari cannam, reliquarum omnium facile reginam, in nemoribus exsurgunt admodum excelsæ plumisque vestitæ, ut arborum altitudinem, tibie vero humanæ crassitiem adæquent. Quædam duriores sagittisque sunt dicatæ. E quarum radicibus decoctis, lixivium contra capillorum defluvium concinnatur. Plurimæ quoque dantur aliæ, quas silentio prætereo, ob ornatum vel usum ab opificibus dumtaxat aut agrorum colonis expetitæ.

Una restat quæ usum in Medicina præstat, bulbosa & semper virescens, *Iacuacanga* ab Indigenis nominata.

Caulis internodiis rarioribus & mollioribus distinctus, amplis & crassis foliis est conspicuus: è cuius vertice, compactus, squamatus, figura pyramidalis & speciosè rubescens flos, progerminat.

Egregia hæc Arundo, spongiosa pulpa, acidoque succo turget. Inter secretissima & optima habent remedia contra Gonorrhæam, manducare multum hujus cannæ, eaque sola renum, vesicæ & genitalium immundities expelli tradunt. Ego succum illius acidum exprimere, certa que dosi, addito convenienti syrupo, ægro bis de die exhiberi consultius duxi, & multum profuisse sum expertus. Ea tamen cautione, ut usus illius frequens vitetur, quod suo acore ventriculum infestet, genitalibus quoque obsit, quemadmodum in multis videre contigit, qui temere illo utebantur.

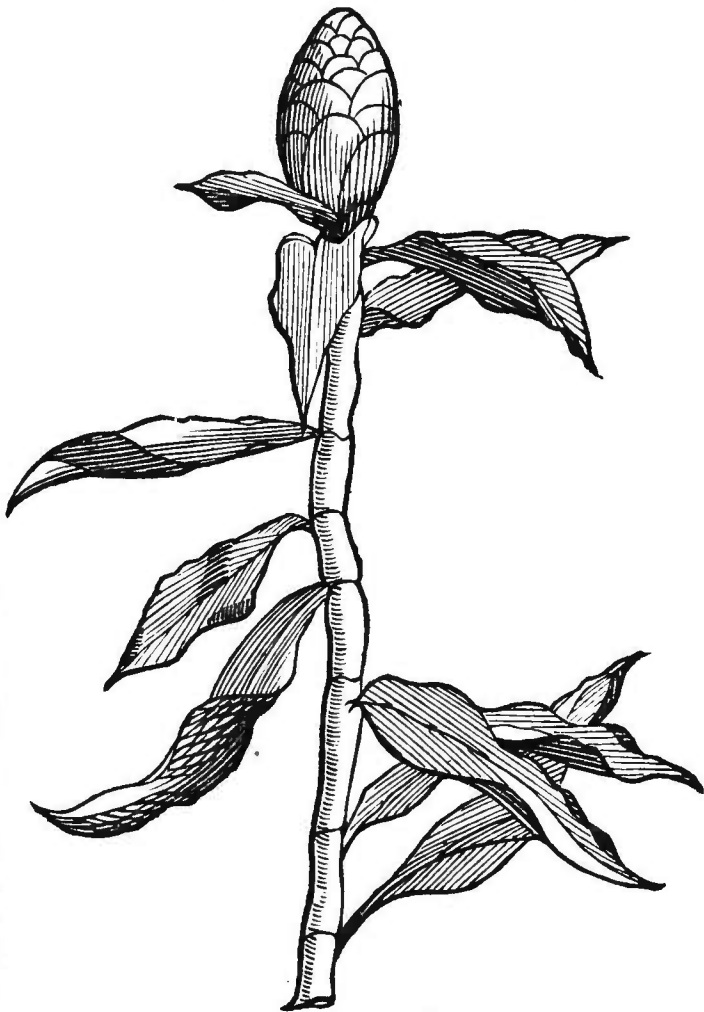
C A P. LXI.

De Sassafras, ejusque facultatibus.

IN vastissimis & diffitis Brasiliæ saltibus, duæ vel tres insignium & fragrantium arborum species reperiuntur, quæ *Anhuiba* à Brasiliensibus dicuntur. Quarum aliæ nigricant, aliæ albicant, ac proinde *Cedro branco* vel *Canela* ob odorem dictæ. Quæ *Anhuiba-peabya* à Brasiliensibus, merito ab Hispanis *Pao funcho* nominatur, quod insigni fæniculi fragrantia totam domum repleat, tam ipsum lignum (quod è cineritio flavescit Sandali instar) quam cortex & radix. Proinde Monardi descriptioni circa lignum *Sassafras* non acquiescendum, licet accurate usum & abusum ejus descripserit: nam cum de delectu & præstantia partium arboris agit, corticem dignitate longissime superare & excedere lignum testatur, & *Sassafras* floridæ decorticatum lignum vix dignitatis ullius esse affirmat, cum hoc Brasiliense eximie virtutis & dignitatis habeatur, atque à cortice liberatum in aliquot annos immune servetur.

Ad hæc fortioris odoris est & efficacior, atque secundum caloris & siccitatis gradum excedit.

Tertia autem species *Anhuiba-miri*, quantum duabus prioribus magnitudine inferior, tantum virtutibus superior, omnibus pariter incolis in quotidianos usus reposita. Folio est Lauri, sed minori, fructu odorifero & nigro, ubi maturuerit, eoque simul cum foliis,

foliis, ligno, radice intense calidis ultra secundum gradum; cortice est coloris è cinereo triste rubescentis, ejusdemque qualitatis.

Decocta ex his non tantum contra luem Veneream, sed & alios plurimos morbos à frigore natos adhibentur; sudores denique & urinas movent, tum viscerum obstructions, atque uteri intemperiem frigidam tollunt: languidos imprimis à morbis Chronicis resuscitados, hydro-picos quoque ab aquis jam liberatos, à recidivæ metu liberant.

CAP. LXII.

De Iupicanga, ejusque facultatibus.

EAndem quam Chinæ radicem vulgo vocant, hæc quoque producit terra: sed Pseudo-Chinam, de qua Dodonæus & alii scribunt, frequentius, eamque admodum nodosam

& lignosam, quam ipse aliquoties è terra, in Territorio imprimis Paraybiensi, ubi copiose nascitur, evulsi.

Sed ne quis fallatur, tres omnino reperiuntur species, licet paucioribus cognitæ quæ omnes sub eodem nomine comprehenduntur, ob summam quam inter se habent similitudinem; quas tamen si in usus applices, distinguere necesse est: quapropter eligenda est quæ magis crassa, glabra & rubescens est: quæ facile ex magnitudine pedis plantæ, tum & ex infrequentioribus caulium spinis internosci potest. Ejus brachia spinis acutissimis hinc inde obsita, Clematis instar, vicinas arbores, earumque summitates, sinuosis flexibus amplectuntur. Folia fert Plantagini haud dissimilia, & baccas croceas ad aureum colorem vergentes, ac racematim provenientes.

In hac planta cum nihil sit fere, quin ab aliis Scriptoribus tractatum, & ad vivum sit exhibitum, sollicitè aut prolixè differere operæpretium non erit. Ea uti solent ad eadem mala expugnanda, quæ in Europa expelli solent: tamen si Chinesi (ut, quod sentio, dicam) dignitate & præstantia subinde nonnihil concedat.

CAP. LXIII.

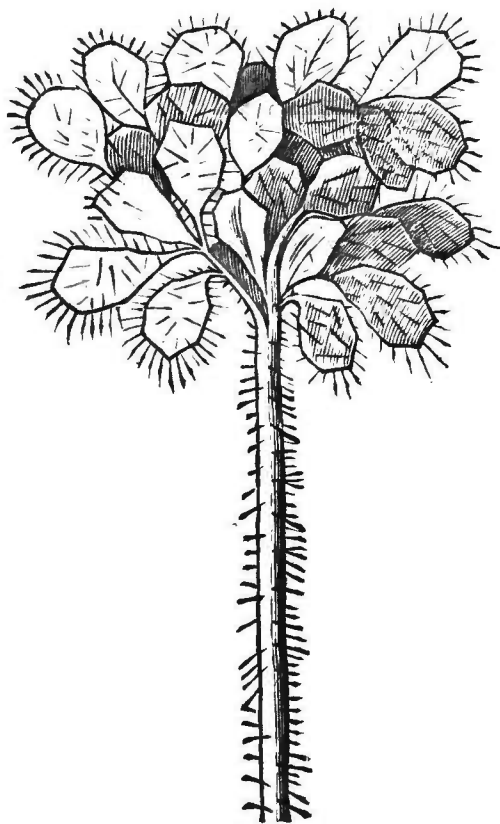
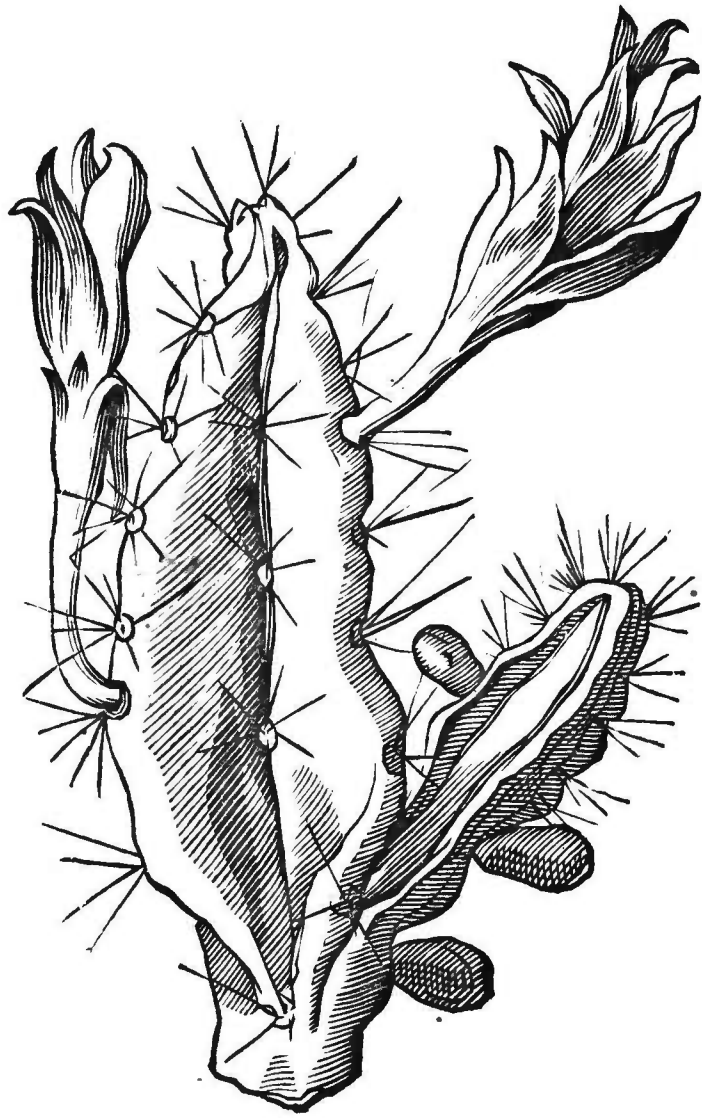
De Iamacaru, Urumbeba, & Iaracatia, earumque facultatibus atque usu.

SI in ulla Brasiliæ planta mirus naturæ lusus, certe in hac Carduo sive ficu silvestri apparet. Vid. Marcg. Icones pag. 116. quippe adeo inter se variant, pro natalis soli diversitate, ut vix omnes ad eandem species quis referat, nisi flore & fructu, tum interna qualitate convenire deprehenderentur. In dissitis enim & densis nemoribus, ad quæ vix aditus patebat, aliquas communis arboris magnitudinem superare, in littore vero sitienti aliquot vix fruticis altitudinem adæquare videbam. Truncus è terra primum, nunc triangulari, nunc quadrangulari figura, unicuique, crassus, horridis spinis obsitus, profilit. Ex quo multi deinde, ramorum loco similes, trunci

producuntur; hisce flores haud inodori, albi, Nymphaeae majores similis, adnascuntur. Quibus mox, æstivis mensibus, succedunt fructus rubri, ovi anserini figura & magnitudine, multaque nigra & exigua femina, candidissimæ & succulentæ eorum fructuum pulpæ, intus contentæ, immerguntur. Præterquam quod ob delectabilem fructuum fragrantiam & ob succum

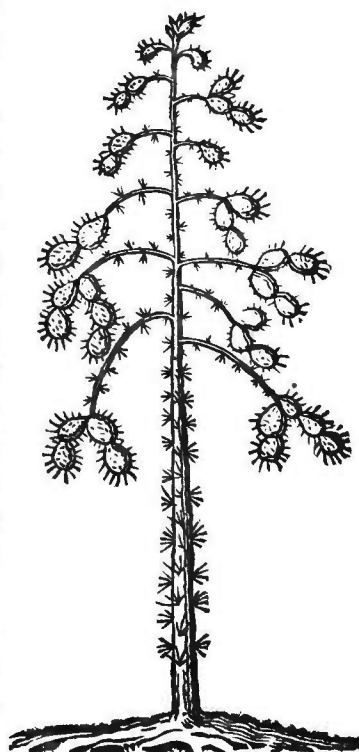
ex acido dulcem, ab æstuantibus expectuntur: febricitantibus imprimis & biliosis conveniunt recentes, quod grato acore palatum afficiant, & sitim sedent; denique Cor & ventriculum mire reficiant. Succus denique ex hac planta extractus, febribus ex bile natis medetur.

Admiratione quoque digna est niti-

diffima hæc arbor, *Vrurumbeba* Brasiliensibus dicta, ex familia horum carduorum sive ficuum Indicarum. Quæ in desertis Mediterraneis tantum reperitur; ac propterea licet in usus Medicinæ nondum sit recepta, neutiquam est prætereunda.

Trunco est admodum spinoso, eoque rectissimo *Iavacatia*, etiam species *Iamacaru*, vere Pinum diceret, si rectitudinem & altitudinem consideres, verum in cæteris differt, quod foliis potius se invicem protrudentibus, quam ramis in arboris summitate, decoratur, quæ rotunditate & crassitie palmam, longissimis spinis digitos manus æmulantur. Dissitæ hujus arboris nuper à nobis detectæ fructus, mihi & senioribus Brasilianis mecum peregrinantibus, hætenus minus innotuerunt: Caudicis medulla est Sambuci medulla, facile mollior, quæ secta arbore continuo exsiccat, abitque in levissimum pulverem, qui decidit, moxque ablato spinoso cortice, relinquitur scapus concavus, arundine levior, miris cancellis, quasi ex arte mire fabricatus: qui si ab igne accendatur, flammam luculenter foveat, facisque loco nobis iter facientibus de nocte inserviebat. Quamobrem summa industria inde huc, tibie crassitie, viginti circiter pedum longitudinis scapum transferri jussi, & nunc in Horto Academico Lugduni Batavorum, apud Clariss. Professore D. Vorstium reservandum dedi.

CAP. LXIV

De Potincoba, Lusitan. Pulgera, ejusque facultatibus.

Herba ultra tibiam altitudinem vix assurgens, folio oblongo, nunc maculato, nunc immaculato, hinc inde per paludosa & aquosa loca stagnantia conspicitur. Perficariae per

omnia similis, unde eam Perficariam Americanam appellare placuit. Radix illius commansa intensiore fervore & acrimonia linguam inficit, Europeumque Hydropiper non tantum superat.

Fomenta è foliis veteres membrorum dolores dissolvunt, frigiditatesque abolent. Pubi sæpius applicata urinas è frigore cunctantes ciunt. Cæterum recens herba inter caustica primas tenet, cujus rei non ignari Chirurghi, ea quotidie utuntur contra ulcera putrida.

CAP. LXV.

De Ipecacuanha, ejusque facultatibus.

Tandem ad decantatas has salutaris radices ordo nos deducit, quæ præter facultatem purgatricem per superiora & inferiora, omni veneno eximie adversantur. Nec credo præstantius remedium adver-

sus plurimos morbos ex longa obstructione ortos, imprimis in ventris fluxibus medendis, in hisce terris reperiri facile.

Dux existunt species, neutra à nemine, quod sciam, descripta, earumve qualitates eximie in lucem protractæ. Utraque eidem usui dicata, sed gradibus facultatum, tum & facie, & natali solo, differunt. Una enim earum humi depressa, exiguior in pratis crescit; *Pulegio* non admodum dissimilis, nam caulis foliis lanuginosis exsurgit multis: albisque flosculis cingitur: radix illius est crassa, filiosa, albicans, à Lusitanis ad differentiam, *Ipecacuanha Blanca* dicta, quæ, quod minus turbet corpus & venenis valdissime resistat, æque pueris ac gravidis exhibetur.

℞ 3 Al-

Altera est longitudinis semicubitalis, trinis vel quinis tantum foliis ornata. Gaudet locis opacis, & tantum in densioribus reperitur nemoribus. In summitate caulis baccas producit nigras, sed paucas. Radice est tenui, tortuosa, nodosa, fusci coloris, saporis ingrati, amari, calidi & acris. Exsiccata in multos annos reservatur, nec facile vires deponit. Ejus in pulverem redactæ dosis est dragma; in infuso, dragmæ, plus, minus, duæ.

Utriusque quotidianus est usus, malunt tamen dilutum, quod vel unius noctis sub dio maceratione aut actione in aqua, Medicam suam virtutem abunde liquoribus communicet. Postea caput mortuum reservatum, denuoque eodem modo præparatum, in eundem usum exhibetur; minus quidem efficax ad purgandum vel vomendum, sed magis adstringens. Ita ut radix hæc non solum materiam morbificam, licet tenacissimam, à parte affecta revellat, eamque per superiora expellat, sed & astringendo viscerum tonum restituat. Præterquam enim quod fluxibus ventris, aliisque morbis medeatur, venenis adversatur, virusque, tum occulta qualitate, tum manifesta, per vomitum statim expellit. Quamobrem religiose à Brasiliensibus reservatur, qui illius virtutes primi nobis revelarunt.

C A P. LXVI.

De Caiatia, aliis Caacica, ejusque facultatibus.

PRæstantissima hæc Herba, merito à Lusitanis *Erva dos Cobres* est appellata, quod colubrum moribus felicissime medeatur, nec ulli Antidotarium herbarum dignitate cedat. Lippis & tonsoribus, tam ob insignem usum, quam frequentiam notissima, quod in triviis ubique crescat, omnique solo gaudeat. Exigua hæc *Panacea* lactescens est instar *Efulæ*, foliis *Menthæ* non dissimilibus, sed longioribus paulo & angustioribus existit, iisque cristatis, sed admodum tristis & saturè viridis coloris, cauliculis ad rubedinem vergentibus, radicibus miniatis, terræ hinc inde insertis, humi depressa tota repit planta. Ita ut licet aspectus imbellis ac ignobilis sit, qualitate tamen interna compensetur.

Quippe recens masticata vel contusa, & morsui Serpentum applicata, dolorem non solum sedat, sed ipsum venenum validissime extrahit, & vulnera restituit in integrum.

Sicca vero, & in pulverem redacta, si è convenienti liquore, ad pugillum exhibeatur, munit cor, viresque à veneno lapsas restituit.

C A P. LXVII.

De Iuricuara, ejusque facultatibus.

IN umbrosis Brasiliæ nemoribus crescit Herba *Iuricuara* Brasiliensibus appellata, foliis quatuor utcumque crassis, palmæ magnitudinis, & instar *Asari* rotundis, sed exterius paulum asperis & minus glabris, succo multo, eoque utilissimo turgentibus. Folia quippe hæc, sive integræ, sive contusa, ter quaterve applicata, maligna ulcera Venerea mundificat & restituit.

Radices ejusdem plantæ exsiccatae si contendantur, & ex aqua *Iurepeba*, & liquore nucis *Cocos* dio expositæ, aliquoties propinentur, Gonorrhæam virulentam & calores expellit.

C A P. LXVIII.

De Capiipuba, ejusque facultatibus.

TAmetsi pauca habeam quæ de hoc gramine dicere possim, non tamen eam prætereundam duxi. Lusitani *Pe de Gallinha* optima comparatione appellant, quod summitates hujus herbæ in tres unguiculas desinant. Ubique locorum maximo proventu conspicitur.

Ejus

Ejus radix contusa & è conveniente liquore propinata, quodvis venenum exturbat, ut testantur omnes Indigenæ Brasiliæ.

CAP. LXIX.

De Salsa do Praya, ejusque usu.

PRæter *Carçaparillam* Peruanam officinarum, altera hæc non imbellis, licet ignobilior vulgari, reperitur. Magnum & purpureum fert florem, folia glabra, & crassa, atq; rotunda, tenui validoque sarmento, Oceani littus, infinito ductu perrepens, Lusitanis *Salsa do Praya*, sive *Carca* littoralis nuncupata, quam tamen convolvulum maximum rectius dixeris.

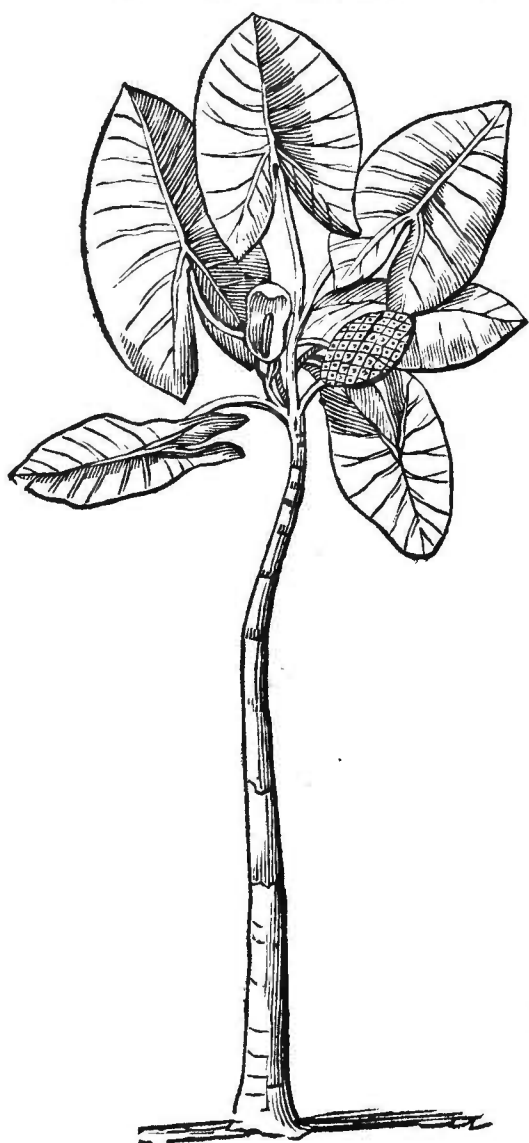
Sarmenta & folia recentia, temperate calida habentur, & emolliendi quoque vi pollent, ac proinde in balneis faciendis usum habent haud exiguum, tum ad corroborandum corpus in affectibus præcipue frigidis, summe profunt.

Decocta denique è sarmentis & radicibus exsiccatis per os exhibita, eidem usui inserviunt. Folia recenter avulsa foniculis apposita solatium adferunt.

CAP. LXX.

De Aninga, ejusque qualitatibus.

INTER tot immensas palustres herbas, duo frutices, sub nomine *Aninga*, sicut ob raram & pulchram faciem cæteris facile præcellunt, ita qualitate Medica haud inferiores existunt. Utrique ultra quatuor pedum altitudinem ex aqua eriguntur. Quæ autem *Aninga-iba* dicta, caule est recto, molli & junceo, *Musa*, sive *Bacovæ* minoris instar; tribus vel quatuor rotundis, prægran-

dibus, lævibusque foliis, *Nymphaea* similibus, decoratur. Flore unico magno & candido, ex quo progerminat fructus haud vulgaris, instar *Ananas* viridis, oblonge rotundus, crassus, compactus, ac veluti granis & punctulis distinctus. Nobis inutilis habetur fere, Barbaris autem edulis ex defectu melioris alimenti.

Radice est crassa, bulbosa, quæ sola foliis & fructui hujus plantæ in Medicina præferenda est. Quippe cum præter primas qualitates frigidas, tenuium quoque sit partium & deobstruens, in varios usus adhibetur à Lusitanis & Barbaris.

Contra Hypochondriorum & renum inflammationes & obstructions, fomenta exinde conficiuntur. Oleum denique ex *Aninga* expressum, præstantissimum habetur contra prædicta mala, atque olei capparum vices supplet.

Si ex radicibus denique in urina humana coctis balnea fiant, eaque aliquoties calida reiterentur, summo existunt solatio contra morbos articulares, tam inveteratos, quam recentes.

C A P. LXXII.

De Aguaxima, Lusitanis Malva d'Isco.

IN plerisque Brasiliæ locis, maxime vero in fertilissimo illo Olindæ Promontorio copiose nascitur hæc planta. Plurimique ejusdem generis reperiuntur frutices, aspectu non imbelles, sed quorum qualitates hæcenus mihi sunt incognitæ. Excepto hoc unico, eoque facile dignissimo, quem hic ad vivum depictum exhibeo, cujus fructus, folia & radices eximiis dotibus præstant.

Frutex est elegans, instar arbutulæ excrecens, ad trium, atque etiam sex pedum altitudinem. Caulis nodosus, teres, viridis, lignosus fere ut caulis *Solani* ad aspectum.

Folia fert *Tiliæ* quam similia, paulo tamen grandiora, quæ singulatim posita, quodlibet suo pediculo ad nodos innititur: sunt autem folia lata, figura cordis, multis venis secundum longitudinem arcuatim eleganter notata.

Ad nodos ubi folia proveniunt, etiam juli multi, quatuor aut sex digitos longi enascuntur, incurvati, figuræ ut cauda muris, unde Lusitanis *Pimenta rabuda*, hoc est, piper caudatum appellantur. Sunt autem virides, & mense Octobri & Novembri decerpuntur, ac in Sole siccati, evadunt nigri. Continent autem granula rotunda, nigra instar seminum papaveris magnitudine: arcte juxta se in unam composita, saporis acris, instar piperis, quod ex India adfertur.

Si ex aqua bulliat & Soli dein exponatur, fortius evadit & magis durable in omnes usus.

Radice fundit exterius nigricantem, optimam atque utilissimam, quæ odore *Caryophyllum*, subtili & mordaci acore radicem *Laborandi*, æmulatur.

Calida est ad tertium gradum, sacra & inter antidotales habita, cumque partium sit tenuium, valide aperit, ac deobstruit. Nemini non ob præclaras virtutes, quibus abundat, cognita. Contusa, inque malazmatis aut emplastri modum partibus afflictis imposita, optime maturat & mundificat.

Succus

Succus foliorum quia frigidus , membris ambustis efficaciter illinitur. Ipsa folia , propter virtutes, quas cum malvis habent communes, clysteribus induntur.

CAP. LXXII.

De Caajandivvap, aliis Caapomonga.

Est Herba silvestris fruticescens , Lusitanis idcirco *Visqueira* & *Erva d'amor* dicta , quod philanthropos quasi , sua viscositate manibus & vestibus adhæreat. In locis confragrosis & ari-

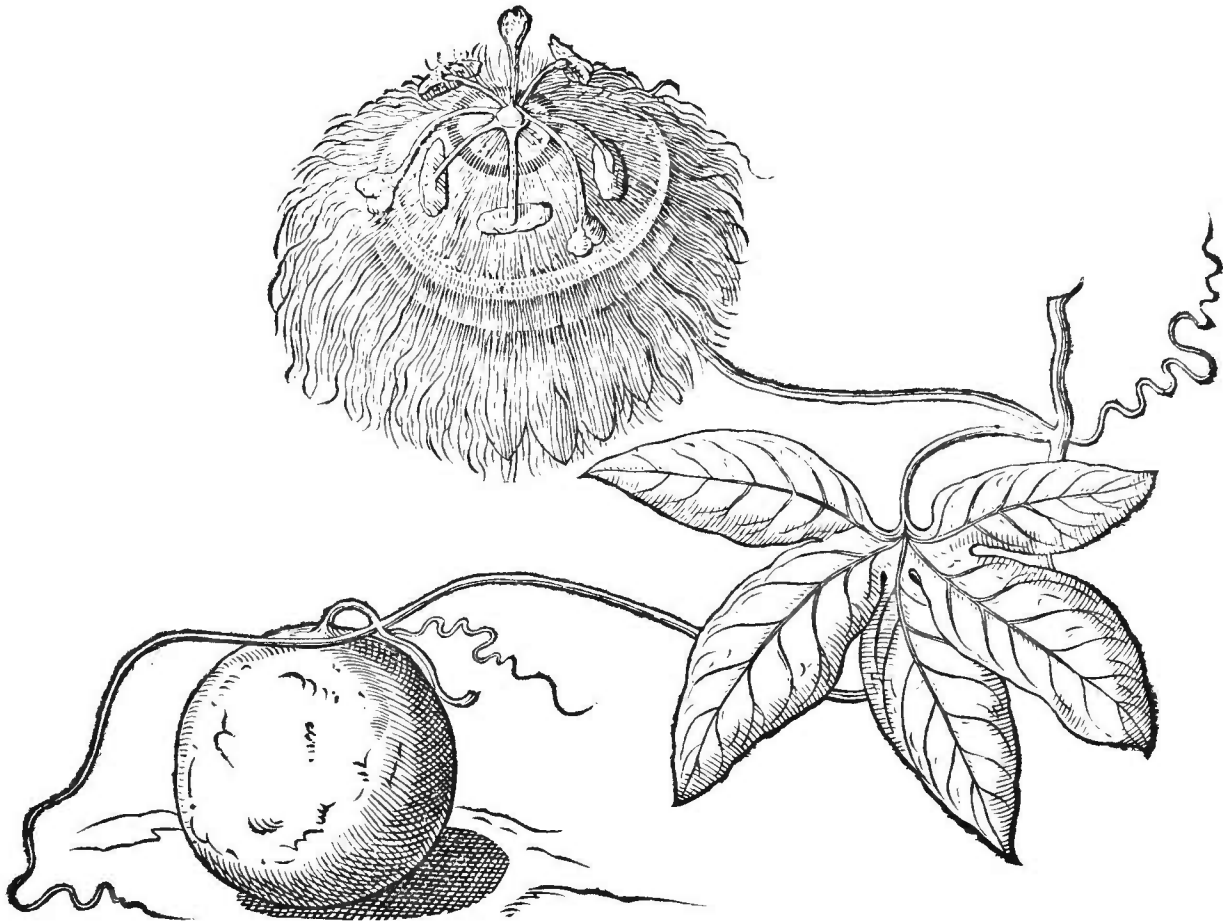

dis luxuriat. Flore est albo & dilute rubro , & exiguo , sed pulchro : folio sublongo , & sat ure viridi : radice flavescente , subdulci , aromatica , in secundo gradu calida. Quam præsens antidotum semper habuerunt Incolæ , si in conveniente liquore præparatum hauriatur, quod vomitu partim, partim mictu quodcunque venenum tuto ejicere credatur.

Eadem præterea Herba clysteri indita , alvum cunctantem provocat, & viscositates intestinorum prorsus exturbat.

De Murucuja, variisque illius speciebus, & facultatibus.

POst sedulam inquisitionem ad minimum novem species hujus plantæ repperi. Quarum septem maxime silvestres, inque saltibus remotioribus nascuntur; ut sunt *Murucuja satà, Eté, Mixira, Peroba, Piruna, Ternacuja, Vnà*: sativis plantis *Murucuja*, non quidem fructu, sed folio & eximii floris facie & fragrantia similes: excepta unica, quæ sola habet folia unita grandia, non crenata, aut in plura divisa, ut *Murucuja-guacu*, hoc est, granadilla major hortensis. Hanc

præter alias adhuc ejusdem generis plantas, pomisque longe minoribus vidimus. quarum quædam trifolium, quædam quinquifolium habebant. Flore ex cœruleo purpurascente, pomisque quantum ad externam faciem similibus, cæterum sapore dissimilimis, quod nonnulla dulcia, quædam acida erant. Esculenta tamen omnia & palato non ingrata, licet minus ab Incolis expetita, ob frequentiam & nobilitatem duorum istorum in hortis crescentium, quorum frondes jucundissimam umbram præbent, si hederæ aut vitium instar huc illuc flectantur, funiumque modo flexibiles & sequaces in fornicis formam ducantur.

Hæc planta cuivis terræ insita crescit, totoque anni tempore pulchre virescit: felicius tamen si vinearum ritu quotannis à luxuriantibus sarmentis liberetur, secus enim suffocatur.

Floret toto fere anni tempore, maxime autem sub finem æstatis, fructumque mensibus pluviis æque ac æstivis maturum magna copia producit. Ejus brachia & virgulta, hederæ aut convolvuli in modum vicinas arbores ac tecta conscendunt. Flores omnes pulchritudine & odoris præstantia conveniunt, differunt autem sola magnitudine. Omnes tertia post Solis ortum hora aperiuntur, pauloque ante Occasum denuo clauduntur, ne decora eorum facies nimis prostituatur. Contrarium fit in floribus Mirabilis Peruvianæ, qui de die clauduntur.

Fructus *Murucuja-guacu* figura est rotunda & ad ovalem inclinante, pyrumque Europæum magnitudine excedit. Odore & sapore est aromatico, & tam jucundo ut nihil supra. Semine seu acinis scatet intus nigris, oblongis, perpetuaque muccagine dulci, tenaci, oblitis. Omnium autem pomorum *Murucuja* præstantissimum est illud, quod ab ægris pariter & sanis expetitur, exacte rotundum est, glabrum, læte virescens, & miculis albicantibus distinctum; maturum vero flavum, cortice crasso & tenaci, quo pulpam illam croceam & illustrem, gratoque & vinoso acore jucundam, continet. Quo magis miror aliquos
(inter

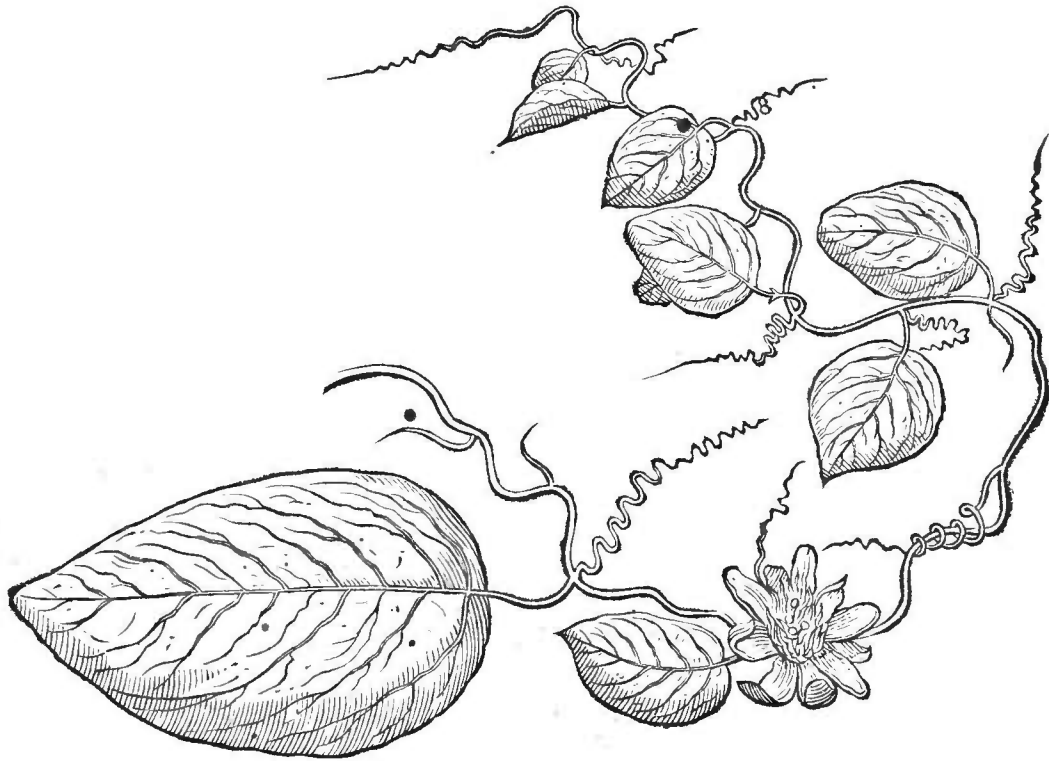
(inter quos Monardus est) scribere pomum hoc esse insipidum. Nisi forte de Peruviana granadilla sint locuti, cujus meminit Petrus de Cieza in Historia Peruviana, quam colore & sapore ab hac nostra differre facile crediderim. Ad Medicam illius historiam transeo.

Pulpa quæ summo febricitantium solatio & oblectamento est, mihi in quotidiano usu esse consuevit, vicemque syrupi cordialis ut & Rob Ribium vel Berberis egregie supplet. Qualitate refrigerandi cæteras Granadillas omnes antecellit, nullamque noxam, etiamsi abunde comedatur, adfert: nisi quod immoderato ejus usu dentes stupore obtorpescant. Æstu laborantes mirifice refocillat sitimque exstinguit. Ad hæc appetitum excitat, stomachi ardores reprimat, spiritusque vitales, cum recens pomum, tum succus ejus in syrupi consistentiam coactus, & ex posca propinatus, restaurat. Idem præstant flores & pomi cortices conditi, qui vix ulli fructui dignitate concedunt. Folia loco hederæ cauteriis applicata, multum profunt, usumque quotidianum subministrant.

CAP. LXXIV.

De Murucuja-miri, ejusque qualitatibus.

EX similitudine quam habet cum silvestri *Murucuja* sive Granadilla, minoris nomen huic Climaci indiderunt Brasilienses. Folio enim & crescendi modo vix differt ab ea, nisi quod minus alte arborescens, foliisque sit multo minoribus; viribus denique & facultatibus dissimillima existat. Quippe usque adeo insignis habetur efficaciam hæc Planta (licet paucioribus Incolis nota) ut non solum æmuletur Carcaparillam officinarum, sed eam facile

superet, deobstruendo, & sudores atque urinas movendo. Integra enim Herba, quæ pauci est saporis, modo leviter attrita, & ex vino, vel ex aqua exhibitæ, tuto, cito & jucunde secundinas & cæteras uteri immundicias expellit. Mox robur visceribus restituit: quod cum ab exercitatissimis rei Botanicæ Brasiliensibus, juxta Flumen S^{ci} Francisci habitantibus, accepissem, qui nullum remedium, huic *Murucuja-miri* in obstructionibus & frigiditatibus præferrent; illud tandem à Lusitanis & Batavis nostris colonis imitandum volui, qui prospero successu etiam nunc id in usus quotidianos applicant.

Folia denique contusa, ferventique aquæ, donec tepescat, indita, atque podici aliquoties applicata, præsentissimum præbent remedium contra hæmorrhoides.

CAP. LXXV.

De Quiya, sive Pimenta da Terra.

Circiter decem diversæ species Piperis domestici sive Capfici Brasiliensis reperiuntur: quarum pleræque à Dodonæo aliisque exoticorum auctoribus traditæ sunt. Summa diligentia ob usum & elegantiam passim in Hortis Brasiliæ non solum, sed Hispaniæ quoque excultæ.

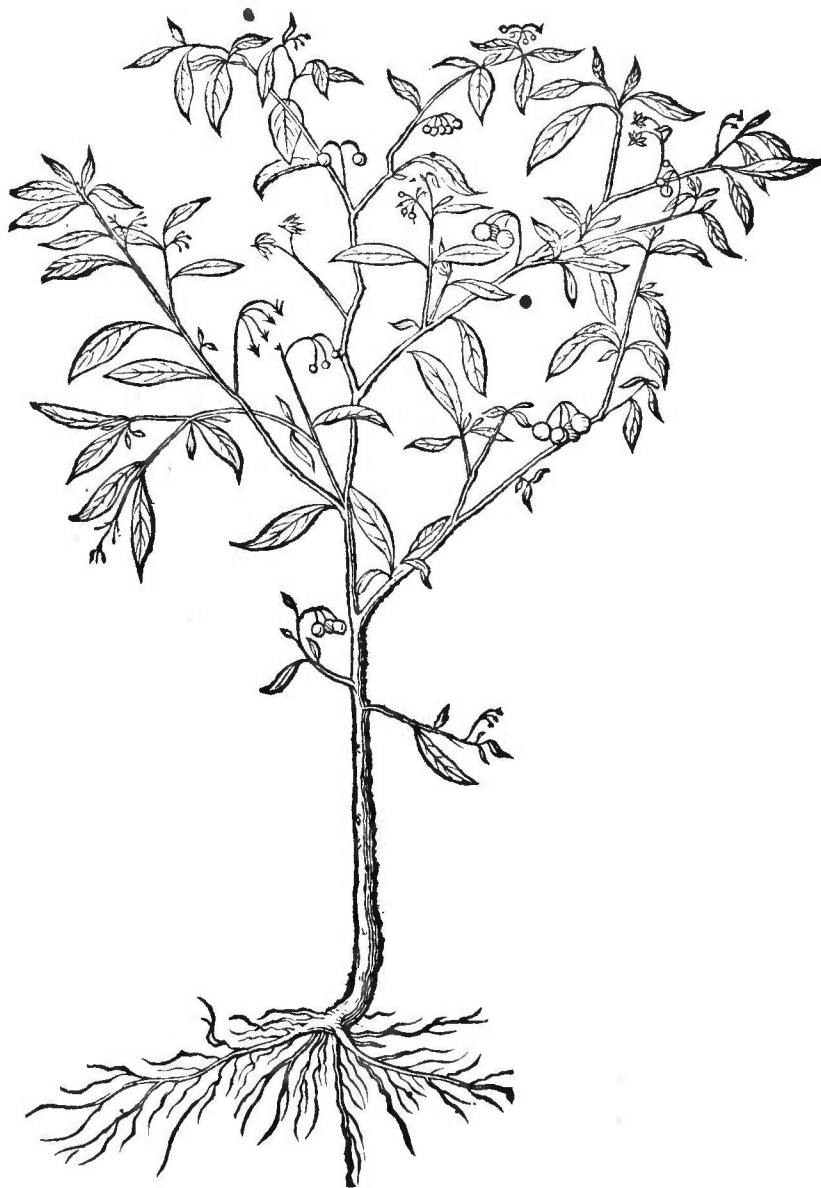
Frutescentes sunt omnes atque insigni fructuum pulcritudine inter se certant. Cæterum licet virium gradu differant, fere omnes tamen sunt acres atque insignis efficacix, & imprimis *Quiyagui*, Lusitanis *Malagueta*, *Quiya-apua* sive *Pimenta rodonda*, *Quiya-cumaci* & *Quiya-carapo*. Excipitur tantum unica quæ *Pimenta dulce* appellatur, & sive cruda, sive condita mensæ delitiis infertur sine ullo calore molesto. Flores omnium sunt candidi, fructus sanguinei coloris, semine sunt ex flavo albicante & ferventis caloris, foliis ocymi similibus, lacte virentibus.

Indigenæ, Lusitani, & nostrates hæc piperis genera omnia, Orientali piperi longe præferre solent, eaque, tum recentia, tum exsiccata, concisa, cibo, imprimis piscibus optimum saporem conciliant, & sanitati conducunt. In multiplicem usum præterea à Medicis juxta ac vulgo artefacta reservantur, nec faciliores deponunt, sed potius sumunt ad siccitatis & caliditatis supremos gradus. Integrum piper recens (quod minoris est sortis) deglutitum, summopere valet ad discutendos Stomachi flatus, languidamque concoctionem, corroborat denique viscera à frigore obstita. Tutius autem & jucundius hæc præstat, si rite præparatum ciborum obsonia ingrediatur, quod fit aceto, cui integrum piper immersum fuerit: tum quoque si in pulverem redigatur cum modico salis Brasiliensis. Recens enim tussim validam proritat, corpus turbat, atque pectus maxime infestat, si carbonibus impositum, ejus fumus excipiatur ore vel naribus. Omnium horum fruticum folia & radices prima balneorum calidorum sunt ingredientia.

C A P. LXXVI.

De Aguara-quiya, ejusque facultatibus.

Nihil tutius, nihil præstantius adversus vitium illud ani endemium existit hac planta, unde *Erva do Bicho* nonnullis, aliis *Erva mora* vel *Pimenta de Gallinha* quoque appellatur.

Sponte in agris & deviis nascitur, atque in arentibus locis maxime luxuriat. Perpetuo viret, folio est mucronato, flosculo exiguo & albicante, quo excusso, bacca succedunt

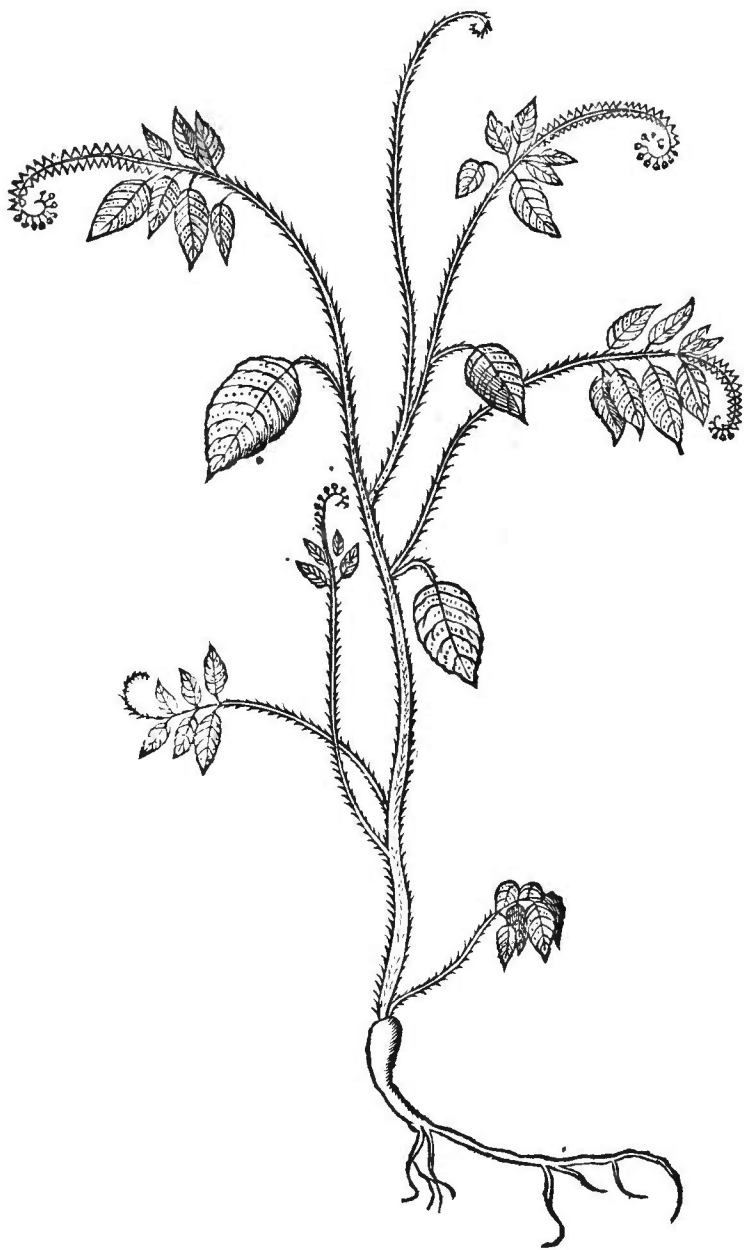
cedunt nigræ, exiguæ & eleganter copulatæ; quæ ubi maturuerunt, nigrum colorem induunt; ita ut non tantum facie externa Solanum æmulentur, sed & virtute & efficacia illi simillimæ existant.

Vulneribus tibiæ, rimis papillarum mulierum folia cum optimo successu apponuntur, omni denique excedenti calori atque inflammationi profunt, ardoreque nimios extinguunt.

CAP. LXXVII.

De Aguaraciunha-acu, sive Fedagofo, ejusque qualitatibus.

FRuticescens & ornatissima planta, in arenosis potissimum locis luxurians, à nostris ac Barbaris in usum quotidianum recepta.

Foliis est crassis *Nepetæ* similibus, palmæ magnitudinis, rugosis, & ad tactum plusquam *Urticæ* asperis. Ex quibus exsurgit caulis, granulis perpetuis, eisque viridibus coopertus more *Plantaginis* nisi quod summitas illius caudæ Scorpionis instar incurvetur, quæ finitur flosculo albicante & parvo.

Inter abstergentes & mundificantes numeratur hæc planta, contra vulnera & ulcera, quod simul consolidandi qualitate polleat; tum & contra cutaneos affectus ex adustione natos feliciter adhibetur, sive simplex, sive composita.

CAP. LXXVIII.

De secunda Cuapomonga, ejusque qualitatibus.

EX radice dulci, oblonga, tenui, lenta & recta, & paucis fibris vestita, tres vel quatuor progerminant caules, partim humi repentes, partim surrecti, rotundi, nodosi, virides, atque ex parte rufescentes: è quorum nodis prodeunt quatuor folia sibi invicem opposita & apposita habentes, obrotunda, mollia, superne saturatè viridia, inferne albicantia: quodlibet autem folium suo petiolo insidet. Summitas vero caulis flosculos habet umbilicatum positos, exiguos & dilute purpureos.

Celebris utique omnibus pariter Indigenis & Incolis herba, sponte in locis arenosis luxurians. Ejus radix tenuium est partium, quæ ab illis ex aqua fontana, si me audias, ex aqua Pagimirioba Orobi specie, cocta & subinde potata, urinam provocat, renibusque & vesicæ maximopere prodest.

CAP. LXXIX.

De Canna Silvestri, ejusque usu.

ARundo quædam hîc nascitur, quam ex Lusitania olim huc delatam testantur. Excolitur jam in hortis, Indigenis prius incognita. Saturè admodum viret, cannæ quidem saccharæ altitudinem excedens, cæterum illi quam simillima. Radicem habet admodum magnam, dilute flavam, nodosam, atque radicis Chinæ instar ponderosam.

Ejus substantia in pulverem redacta, & ex vino pauxilla quantitatè exhibita, tam valide

urinas & menstrua movere, foetumque mortuum expellere dicitur, ut quibusdam vix tutum medicamentum videatur.

C A P. LXXX.

De Basourinha, sive Tupeicava, ejusque viribus.

Nihil vulgarius in triviis undiqueque crescit quam *Basoura*, qua Æthiopes dominorum suorum ædes verrere solent. Alia huic affinis, sed minor, *Basourinha* dicta, in longe nobiliores usus à Medicinæ peritis applicata, Brasiliensibus *Tupeicava* nominatur.

Herba non in silvis, sed apricis campis, in viis & deviis passim luxuriat. Vix cubitum alta, tenacibus tenuissimis multis caulibus ornate exsurgit; qui undique plurimis angustis & exiguis acuminatis foliis, hinc inde sibi invicem oppositis, vestiuntur. His inferti apparent infiniti oculi virides, aciculæ capitis magnitudine è quibus flosculi dilute albicantes & cærulei erumpunt.

Totius herbæ, præsertim juvenis, decocta, balnea, suffimigia, admodum sunt anodyna, emollientia & attemperantia, ut tot insignibus *Malvis* in Brasiliâ luxuriantibus præferri debeant. Nec memini me in Tenesmo, Ani inflammationibus vel doloribus, præsentius adhibuisse remedium tam familiare, sive externe, ut supra dictum, admotum, sive per Clysteres injectum.

Huic emolliendi qualitate æmulæ sunt herbæ *Paratura* & *Amongeaba*, cæterum dignitate multum inferiores.

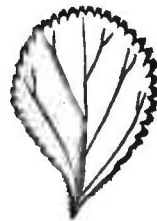
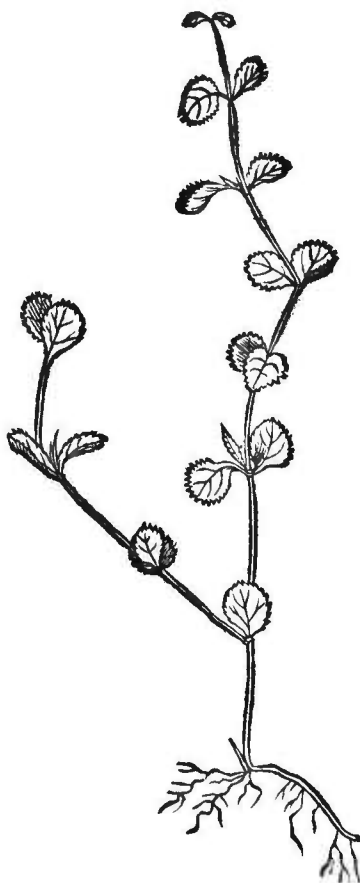
C A P. LXXXI.

De Caaataja, ejusque qualitatibus.

IN pratis uliginosis & apricis campis elegans planta *Caaataja* reperitur: unico tenuissimo caule vix palmæ altitudine asurgit, semper læte virescens: cujus medietati folia haud multa, & exigua annascuntur, rotunda, glabra, tenuissima, & subinde pro naturæ lusu in extremitate striata. Ex caulis autem summitate, subtilissima filamenta inutilia emergunt.

Radice est fibrosa, tenui, parva, subamari saporis.

Inter nobilissimas & vere medicinales aperientes hæc herba merito censetur à peritoribus Incolis à vulgo profano vix cognita, & nondum à usibus applicata: ut-

pote

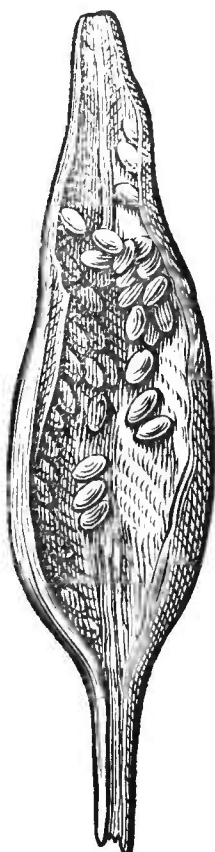
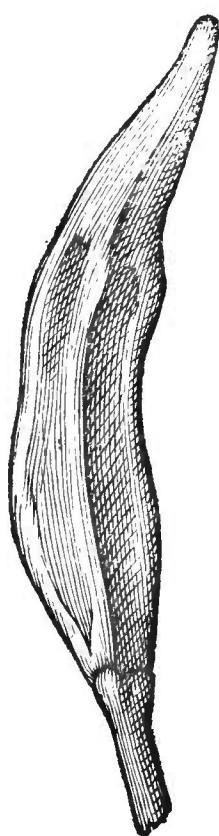
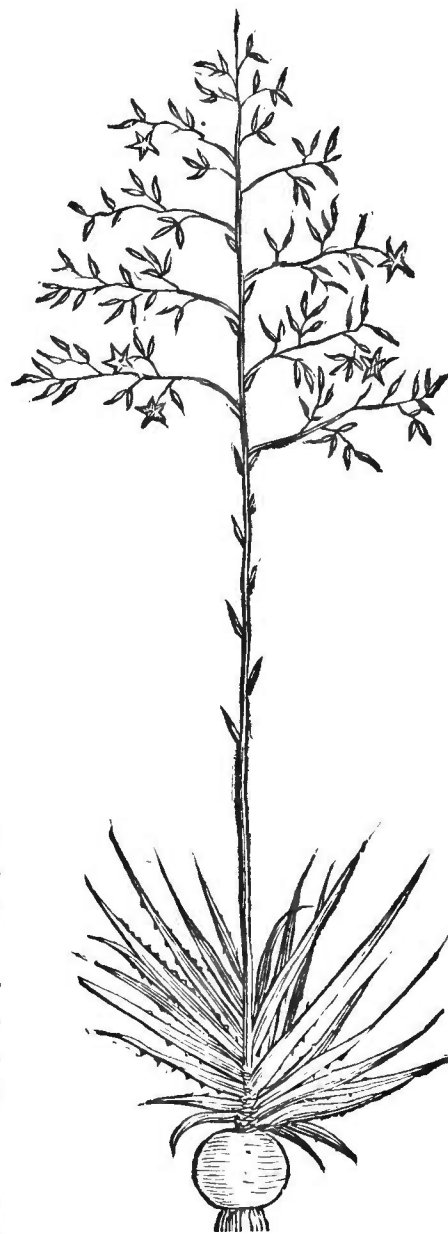
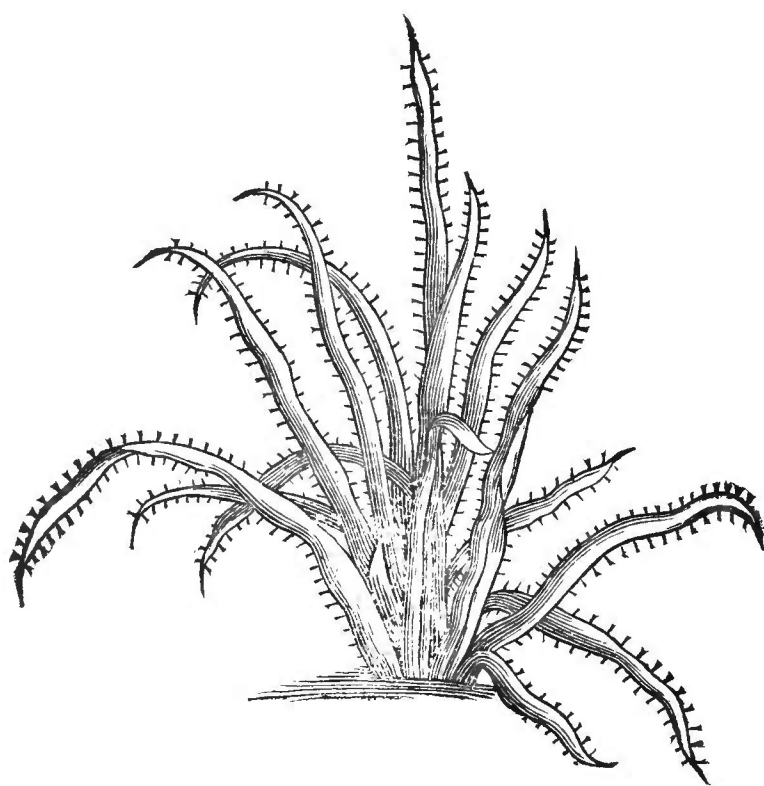
pote cujus manibus vix tuto permittitur tam efficax medicamentum. Quippe illius decoctum vel succus, tum quoque pulvis, si exsicceetur, pauca quantitate exhibitus, tam valide menses movet, ut non impune ab omnibus capiatur. Ego succum recenter expressum ad 3j. circiter, ex convenienti liquore propinatum, menstrua & urinas, tum quoque excrementa per alvum satis vehementer aliquando exturbasse, observavi.

Cogitet sedula posteritas de ulteriori hujus, aliarumque plantarum vero usu atque abusu.

CAP. LXXXII.

De variis Caraguata speciebus, earumque qualitatibus.

Immensi esset laboris omnes & singulas elegantum harum stirpium differentias notare. Primam itaque & præcipuam *Caraguata-acanga*, ex universa illarum familia, describendam

suscepi, quæ fructu esculento & Medica facultate cõmendatur.

E terris potissimum glebofis provenit, olim silvestris tantum, nunc ob usum & elegantiam exculta.

Nascitur foliis in speciem gladii mucronatis, prælongis, utrimque ferratis, denticulisque adeo acutis, ut nulla arte tractari, fructusque, quem intimo gremio occultat, vix impune erui possit. Eum Barbari proclamant divenduntque. Figura est digitali, cujus longitudinem & crassitiem adæquat; colore tam intus quam extus albo, & ad flavum inclinante; semine rotundo & nigricante: Carne spongiosa, multoque succo turgida, quæ palato acidulo sapore apprimè applaudit. Cavenum tamen ne affluentius utaris, quod dentium sporem non solum inducat, sed & linguam atque aures sauciet, palatumque excoriet, ut non immerito **Sliptronge**

à nautica pube nominetur. Succus Cochlearis mensura, addito pauxillo Sacchari infantibus exhi-

exhibitus eos vermibus & oris Scorbuto liberat. Adhæc febricitantibus prodest. Menstrua & urinas strenue, imo plus justo, si non decenti dosi propinetur, provocat. A prægnantibus manducatus foetum ejicit. Cujus rei non ignaræ meretricēs, ut viris tuto se prostituant scele- ratam infanticidiam exercent.

Optimum vinum ex eodem plantæ fructu exprimitur, & usui reservatur.

Haftenus de *Caraguata* maxime familiari; sed nec illa in totum prætereunda, quæ *Caraguata- guacu*, sive magna, appellatur. Pulcherrima sane & rarissima visu planta, foliis prælongis acu- minatis, crassis & compactilibus, quæ ab ipso fundo ultra decem aut duodecim pedum altitu- dinem expanduntur. Elegantissimum & eximiæ proceritatis producit scapum, levem atque intus spongiosum, qui maturus in summitate multo flore flavescente decoratur, mox siccatus retibus seu lectis pensilibus portandis est aptissimus, ut videre est in Horto publico Lugd. Ba- tavor. Ignem quoque ex attritu multo & collisione duorum lignorum eliciunt peregrinantes. Folia ultra trium digitorum latitudinem crassa, stuppam quandam & filosofam materiam submi- nistrant, è qua fila & retia sua piscatores contexunt. Eadem puncta & vulnerata vel leviter, succum tenacem & pinguem exsulant, & smegmatis defectum supplent.

Aliæ denique dantur *Caraguata* species, quæ saxi horridis ex alto adhærere conspiciuntur; atque visci in morem arborum ramis & truncis innascuntur. Fructu purpurei coloris insignes sunt, cæterum figura *Cinara* simili, *Ananas* silvestres diceres: semine numeroso in caule tenui & recto turgent. Folia ferunt denticulata, ampla & *Dipsaci* instar incurvata, quæ aliquando medium sextarium plus minusve, aquæ limpidissimæ continent, maximo peregrinantium solacio, qui per loca deserta, nullisque fontibus irrigua iter facientes, ad hanc plantam properant, & sitim extinguunt. Sicut mihi cum indigenis mediterranea loca perlustranti non semel contigit. Polypodium præstantissimum his plantis supernasce solet, omni polypodio ad usus Medicos præferendum.

C A P. LXXXIII.

De Trevo, vel Erva d'amor, ejusque usu.

PLantam hanc exiguam quidem sed eximiam alii *Trevo*, alii *Erva d'amor* nuncupant, quod viscositate quadam digitis adhærescat. Ramulis fere destituitur, foliaque habet tenui admodum cauli annexa; & minutissimas fert siliquas ex filamentis pendulas.

Radix illius parva est & fibrosa, calida usque ad secundum gradum, quæ ebullitione ex aqua fontanâ vel alio conveni- enti liquore præparata, & ægris propinata, facile inter pri- ma remedia, quæ fluxibus ventris ex frigore natis, prosunt, habetur.

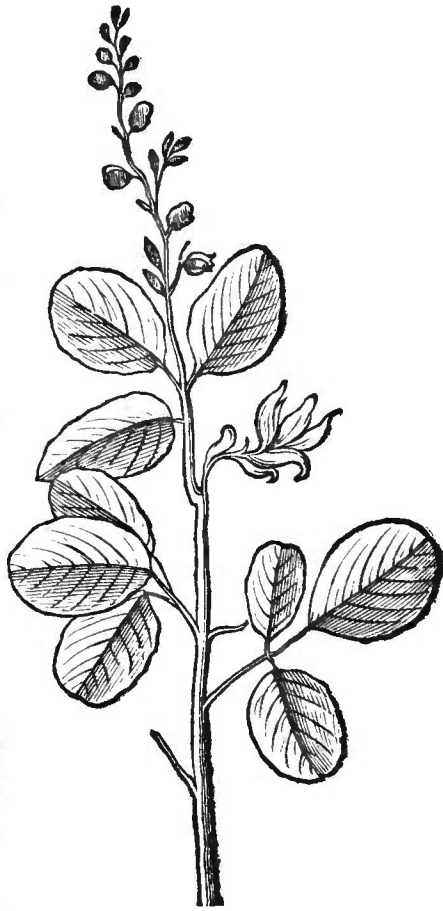
C A P. LXXXIV.

De Tapyra pecu, sive Erva do Figado, ejusque facultatibus.

DE qualitatibus tam celebris Herbx plerique Incolæ inter se conveniunt, eamque inter frigidas agnoscunt: verum- tamen de nomine dissentiant, quod vel ex similitudine, vel ex usu, improprie hic vel ille rusticus Lusitanus pro arbitrio imponit: nam quibusdam *Lingua di Vacca*, aliis *Rabe di raposo*, Braülensibus appellatur *Tapy rapecu* in omni terræ genere sponte nascitur, facie & usu nulli incognita.

Caule plerumque nititur unico, qui supra tibix altitudinem assurgit; folia fert dentata, mollia, oblonga quidem, sed angusta, figura penè pyramidali constricta, donec circa sum- mitatem caulis, foliis tenuissimis & flosculis albicantibus ornate finiatur.

Hæc planta quod abstergendi, aperiendique simul, ac refrigerandi prædita sit facultate, omnibus contra vulnera & ulcera in pretio usque adeo habita est, ut vulnerariam nominent. Experientiores *Erva do Figado* nuncuparunt, quod præter externa mala, Hepatis quoque in-terna, deobstruendo restituat, si decoctum illius exhibeatur, & aposomatis loco reiteretur. Ita ut Medicis æque ac Chirurgis decantata sit.

CAP. LXXXV.

De Herba Lanuginosa, ejusque usu.

A Paucioribus cognita, & in nuperrima peregrinatione mihi tradita hæc Herba, aspectu egregia. Quam hætenus vero nomine destitutam, primo intuitu *Lanuginosam* appellare placuit, quod caulem & folia, eaque exigua, pulchra lanugine obducta invenissem.

Fructum fert rotundum & viridem: Radicem habet parvam & tenuem, non ingrati sed subamari saporis cum quadam adstrictione.

Contra fluxus ventris à frigore natos, apud quosdam mediterraneos & remotiores incolas, familiare est remedium, mihiq; admodum commendatum, sed nondum in usus adhibitum.

CAP. LXXXVI.

De Vite arbutina, ejusque qualitatibus.

EX stercore avium, quæ *Tetyns* Lusitanis dicuntur, ad arbores Aurantium deposito, herba nascitur voluntaria, quæ vitis arbutinæ instar, sed folio *Myrti* majoris simili, ipsi arbori maritatur: quam præ nimia luxuria tandem cooperiens, exitium totale illi infert. Sed quantum hæc *Zizania* Assyriæ malo noxia, tantum homini proficua existit. Quippe à radicibus & ramulis contusis & ex oleo communi frixis, emanat insigne medicamentum calidum, cujus crebris inunctionibus, ad vices aliquot reiteratis, ventris & pedum inflationes, tam adultorum quam puerorum, ex frigido denatæ, felicissime restituuntur. Adeo discutere & confortare creditur hoc oleum, præsertim vetus, ut nulli remedio cedat, meritoque à longe diffitis rusticis tanquam domesticum reservetur.

CAP. LXXXVII.

De variis speciebus Mangues, sive Mangles, & earum qualitatibus.

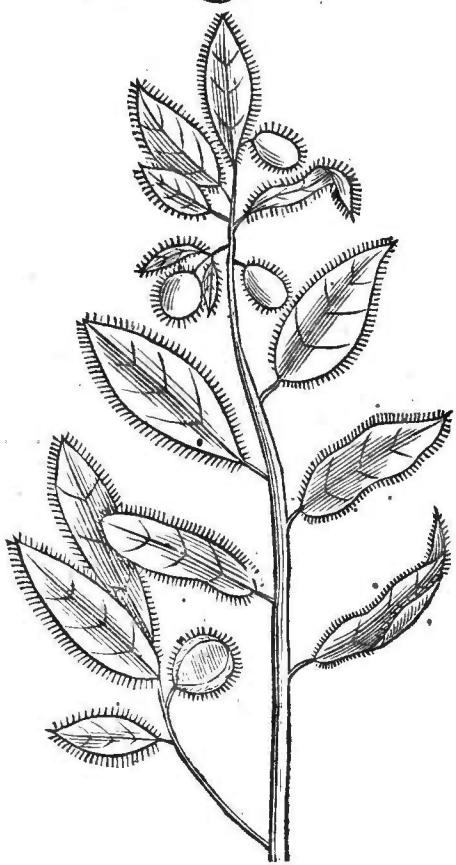
QUANTUM à re ætæ Exoticarum scriptoribus didici, per omnes Indias, paludosa loca, falsedine vicini maris imbuta, ab hoc arborum genere, quod *Mangue* vulgo vöcant, obsidentur. Cujus quoque meminit Car. Clusius. Sed cum potius ob rarum & eximium crescendi modum, quam usum hætenus tradita fuerint, operæpretium erit penitus naturam illarum introspectisse.

Tres dantur species *Mangue*: Prima *Cereiba*, quæ *Mangue* est alba. Secunda *Cereibuna*, quæ non radices ex ramis in terram agit, nec tam tortuoso flexu luxuriat.

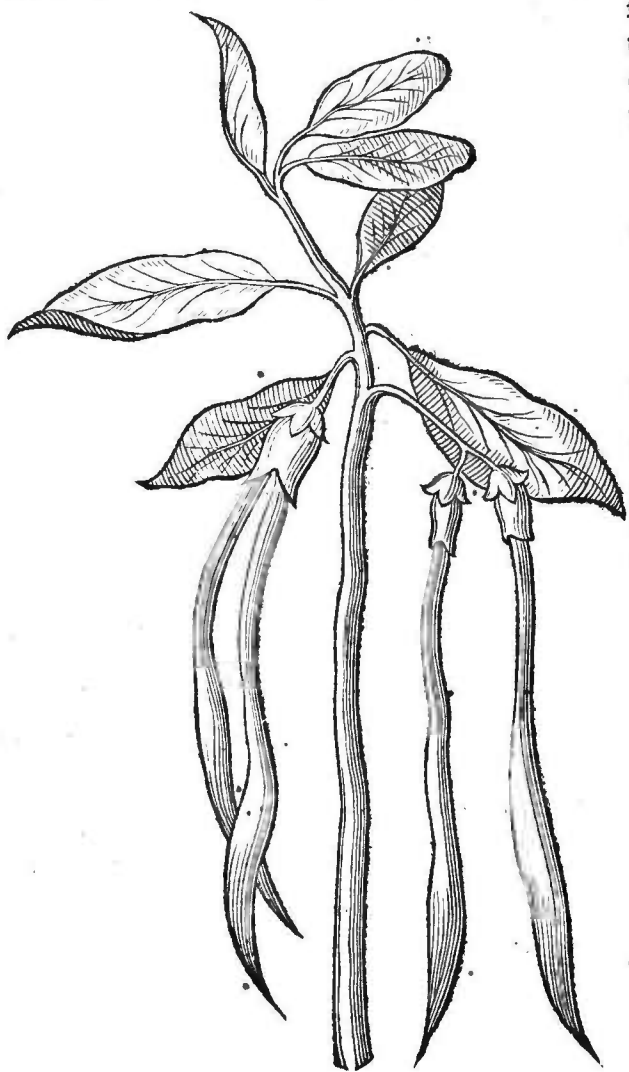
Folio est crasso, glabro, rotundo, dilute viridi, flore albicante, exiguo fructu & valde amaro, nucis avellanæ magnitudine, quibus à palumbis & cæteris volucribus, defectu melioris alimenti, ingurgitatis, adeo earum caro amarescit, ut vix esculenta sit. Cortice existit rubro,

P

rubro,

torum quam puerorum, ex frigido denatæ,

rubro, ex quo Rhoeo coriaria, Europæa haud inferior, conficitur, piscatoribus quoque ad retia tingenda, in quotidiano usu.

Tertia & postrema vera est *Mangue Guaparaiba* dicta, cæteris magnitudine & præstantia longe superior. Æstivis mensibus fert siliquas inutiles, pulpa amara refertas, oblongas duas simul copulatas; ejusque admirandus est crescendi modus. Sicut enim ramos in altum vergentes & pyri instar frondescens habet, ita multi ejus rami ἀφύλλοι in radices converti videntur, quod deorsum tendant & sub terram se figant, aliisque ramis apprehensis, iis copulentur, simulque se protrudant, nec minus firmiter cohæreant, quam primarii arboris trunci, ita ut ex multis caudicibus simul connexis arbor conflata videatur, egregio sane spectaculo & singulari arboris hujus natura.

Radix autem ipsa quæ mollis est & humida, fissa & tosta, calida puncturæ venenatæ utriusque piscis *Niqui*, applicata, ejus dolores sedat & membrum læsum restituit, licet prima fronte dolores exasperet. Magnum sane remedium est, & à piscatoribus primo inventum nobisque traditum.

C A P. LXXXVIII.

De Cururu-ape, ejusque qualitatibus.

IN tanta vegetabilium multitudine, non mirum est, quasdam hominibus tantum, quasdam solum cæteris animalibus, vel prodesse, vel obesse. Inter has existunt imprimis *Cururu-ape* & *Guajana-Timbo*. Utraque in Medicinam recepta; utraque piscibus noxia. Quas proinde potius inter salutiferas quam venenatas recensendas existimo.

Hæc itaque *Cururu-ape* nec facie, nec efficacia vulgaris existit. In vastis nemoribus aliis arboribus innititur. Ligno est tenaci & flexibili, foliis decoratur oblongis, dentatis, ex se invicem, ad ficus fere Indicæ modum, pronascentibus. Ita ut non raro, pro itaturæ lusu, quinquefolium conficiant, inferius duobus expansis foliis, superius tribus eminentibus.

Fructus seu fabas profert, uvæ figura & magnitudine, exterius late rubentes, interius candida pulpa refertas, sub qua nucleus niger pulchre emicat. Hi fructus ad abusus potius quam usus recepti sunt: quippe contusi, aquas venenata qualitate inficiunt, ita ut pisces inebrientur & moriantur. Folia autem viridia contusa applicata, eorumque recens succus vulneratis tantum prodest, quantum fructus assumptus aliis animantibus solet obesse. Adeo enim qualiacunque vulnera, etiam prima intentione, mundificat & restituit, ut merito inter præcipuas vulnerarias hæc Herba numerari mereatur.

CAP. LXXXIX.

De Timbo, ejusque facultatibus.

PRÆter eas quas generali nomine *Cipo* nuncupatas esse diximus: variæ & mirabiles dantur Herbæ ἀφύλλοι, *Timbo* vulgo dictæ, & variis usibus & abusibus dicatæ; quæ omnes jucundum dant spectaculum. Quædam enim instar funium, in aëre tensæ, vix pollicis crassitie, ad altissimarum arborum fastigia enituntur, indeque rursus demissæ humi se præcipitant; unde denno continuato & tenacissimo ductu insurgunt in infinitas chordas, ita ut silvas vix penetrabiles conficiant. Quædam vero sunt humani cruris crassitie, triangularis, quadrangularis, & rotundæ figuræ, arborumque cacumina adæquant, easque nunc hederæ in modum amplectuntur, nunc eas rursus deserunt, atque in nodosos gyros & concinnos hinc inde luxuriant, adeo flexibiles & validæ, ut quoquomodo constringas, numquam rumpantur. His *Timbo-guacu* à magnitudine; illis *Timbo de Cono* à vulgo nomen inditum, quod victoribus ad vasa liganda, contusa coriariis Rhois, Naupegis stupæ vices præbeat. Piscatoribus ad retia non solum tingenda, & præservanda inservit: sed & ad Pisces capiendos, interiori & exteriori substantia abutuntur. Quibus ad Fluviorum ripas (ut ipse multoties vidi) contusis, aquas atro colore & virulentia quadam inficiunt, unde Pisces non tam moriuntur statim, quam vertiginosi & quasi ebrii in retia se præcipitant. Male quoque fit pecoribus si ex hac aqua bibant. Sequitur *Guaiana-Timbo* nomine & noxia hac qualitate præcedentibus similis, cæterum dissimillima apparens, quæ sola in Medicos usus recepta est, & foliis non solum non carèt, sicut multæ aliæ *Timbo*, sed & floribus rubris & siliquis decoratur: quarum cortex succum quidem Piscibus quoque infestum, sed impetigini & puerorum scabiei, cæterisque hujus generis affectibus cutaneis, proficuum continet; si probe partes affectæ illo fricentur succo.

CAP. XC.

De Paratura, ejusque qualitatibus.

Sicut *Carex*, Belgis *Helm* in Hollandiæ locis arenosis circa mare; ita fere in sitientibus & arenosis littoribus Brasiliæ hæc Herba *Paratura* conspicitur. Raro ad cruris humani altitudinem ascendit; caule duro, ligneo, ruffi coloris, foliis multis tenuibus, fature viridibus, ad tactum asperrimis, ornatè comatim assurgentibus.

Radix est tenuis, aromatici odoris; quæ suffumigiis, balneis, in ani & intestinorum affectibus, indita, non solum emolliendi, sed & roborandi facultate pollet, atque in pretio à Lusitanis habetur.

CAP. XCI.

De Ibirarema, sive Pao d' Alho, ejusque facultatibus; & Tipi.

ALiquot plantæ, in vastis Brasiliæ nemoribus reperiuntur, quæ usque adeo *Allii* qualitates æmulantur, ut vel levissime attactæ gravissimo odore silvas & ades integras inficiant, atque simul capiti & naribus obsint. Duæ diversæ potissimum mihi innotuerunt, quarum prior *Ibirarema* Brasiliensibus, *Pao* vel *Cipo d' Alho* Lusitanis nominatur. Illi enim sub nomine *Cipo* complectuntur omnes illas mirabiles herbas in silvis luxuriantes, quæ altissimarum arborum cacumina adæquant, eas flexuoso & tenaci ductu amplectuntur.

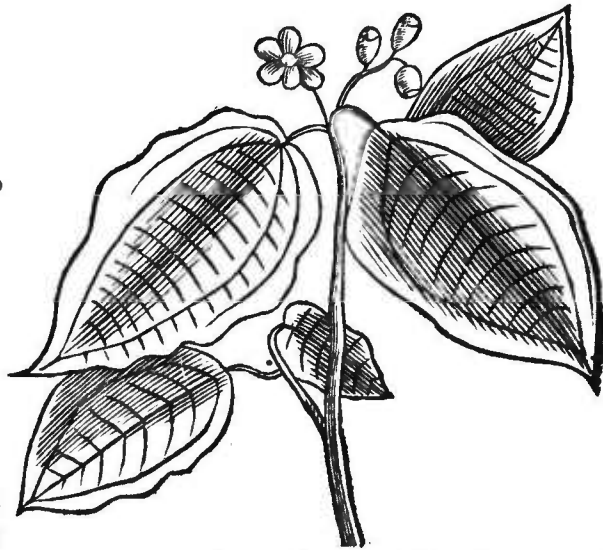
Posterior frutex est arborescens; in silvis, tum quoque Olindæ promontorio reperitur *Tipi* nomine. Utriusque facultates conveniunt & iisdem usibus inserviunt. Barbari ad duo potissimum mala applicant. Cortices admixta aqua contundunt, indeque viscidum muccum, sive smegma vi eliciunt, quo nunc puerorum integra corpora, quæ febribus lentis & obstructionibus illis diuturnis è frigore natis, obnoxia sunt: nunc adultorum membra vagis articulorum doloribus infectata inungunt & fricant cum felici successu. Ego ob ingentem harum arborum calorem & efficaciam, posteriorem hanc potius curationem, quam illam priorem in pueros exercere malui. Multi enim adulti à frigidis illis musculorum, nervorum & tendinum affectibus internis & externis (*Curimentos* generali nomine appellant Lusitani) crebra & forti hujus muccilaginis inunctione restitui solent.

C A P. XCII.

De Aninga Peri, ejusque facultatibus.

A*Ninga Peri* Brasiliensibus dicta est planta fruticescens, quæ passim in silvis Brasiliæ nascitur, flore exiguo albicante, cui paucae uvulæ è cœruleo nigricantes, Sambuci baccis similes, succedunt. Foliis decoratur lanuginosis, ovalis figuræ, triste viridibus quidem, sed aspectu pulcherrimis; ad tactum instar urticæ mortuæ, mollibus & veluti lanuginosis, quæque nervis multis & crassis distinguuntur.

Folia recenter contusa vel in pulverem redacta, recentibus & inveteratis ulceribus medentur prima intentione, si profunde illorum succus aut pulvis iis immittatur.

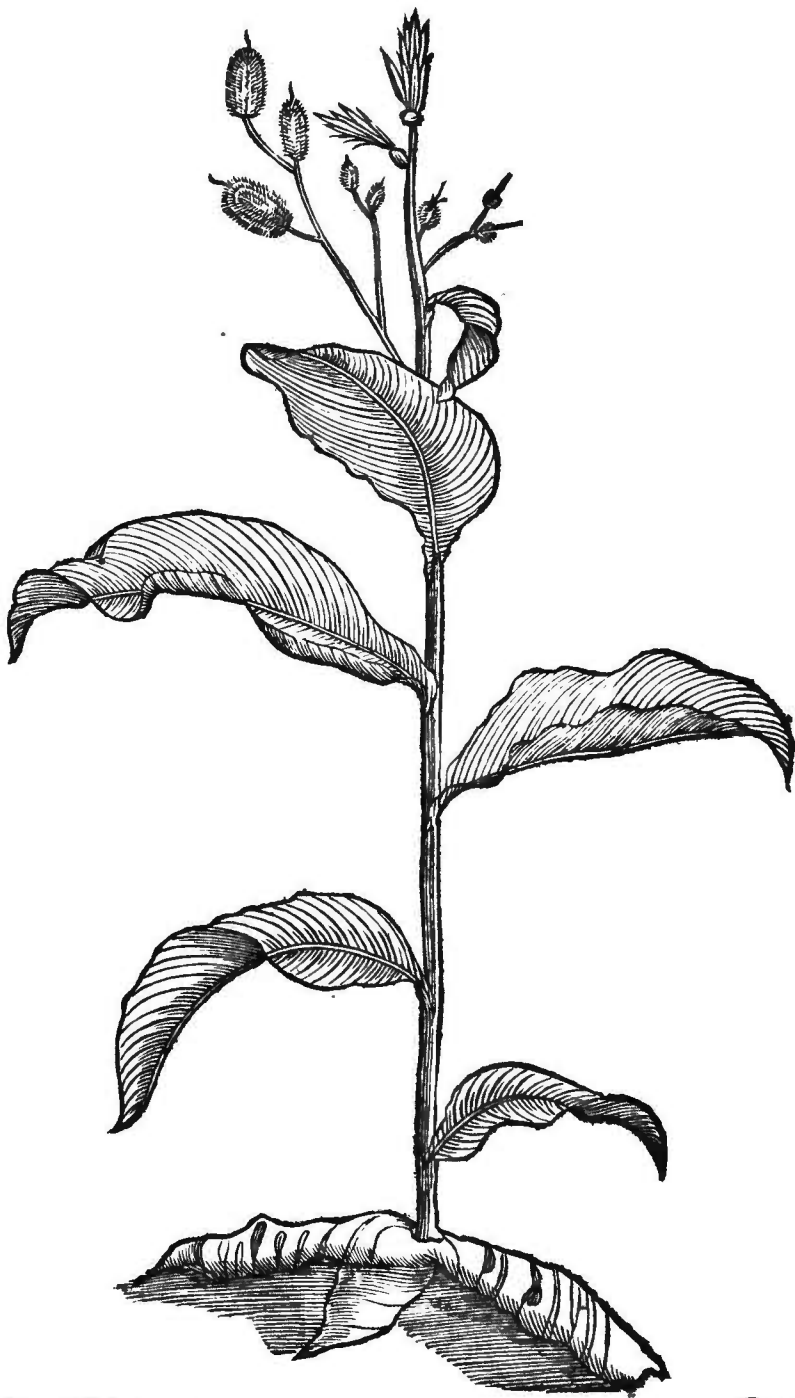

C A P. XCIII.

De Meeru, sive Canna Indica.

Inter eas plantas quæ in Europæ regionibus calidioribus ex Indiis translatae vigent, hæc ornatissima quoque datur, quam *Cannam* Americanam non immerito appellarunt, quod ejus Stolones *Cannarum* sive arundinum modo firmi, nodosi extus & spongiosi intus, recta in octo vel novem pedum altitudinem exsurgant. Primâ illarum occurrit illa quæ *Meeru* Brasiliensis dicta: cujus caulem viridem folia solitarie posita ambiunt, duos fere pedes longa. Caulis superius in alios ramulos dividitur, aurei coloris flores inodoros producentes, quibus capsula sive fructus echinatus, primum viridis, mox nigrescens, ubi maturuerit, succedit, in quo per cellulas divisa sunt multa seminis grana, nigra, levia, magnitudine & duritie pisces simillima, albaque substantia quadam repleta.

Radix mirum in modum est crassa, tuberosa, longa, succulenta, splendens, & instar Cepæ squammis ruffis prædita. Hujus plantæ vel *Cannæ* Indicæ ulteriorem Descriptionem apud Clusium Lib. 4. Cap. 54. tum quoque apud nostrum Marcg. videre est. Ego enim ejus foliorum dignitates experientia comprobata exhibere satago, quæ ad secundum gradum refrigerantia, tum & abstergentia contra multa mala cutanea calida externa atque interna applicantur. Hypochondrio denique dextro contra Hepatis calores cum oleo Aningæ & Nymphæ Brasiliæ imposita, curationem absolvent feliciter.

C A P.

CAP. XCIV.

De Albara, aliis Pacivira, ejusque facultatibus.

Iisdem locis silvestribus atque triviis umbrosis luxuriat alia quædam planta aspectu pulchra; stolonis & radicis firmitate atque pondere *Cannam* quoq; Indicam; sed summitate sua *Lilium*

Americanum silvestre æmulans; foliis quoque licet prælongis, angustioribus tamen est & ex imo caulis erumpentibus. Flore denique (licet æque flavo & inodoro sicut *Canna* Indica) majore & cochleariformi, nunc incurvato, nunc in postica parte instar cuspidis extenso. Semine est nigro, & radice bulbosa, sicut *Mee-ru*, prædita.

Folia vulneribus & ulceribus utiliter adhibentur, unde *Herba dos feridos* vulgus Lusitanicum nominat. Tuberosa & succulenta ejus radix à Nigritis comeditur & ab omnibus pariter Incolis intensæ habetur caliditatis, ac proinde Hispanis æque ac nostris Chirurgis Batavis in quotidiano habetur usu; maxime in Apostematis & ulceribus maturandis.

CAP. XCV

De Tupaipi, aliis Urucatu.

Planta est nobilis, quæ nunc humi, nunc super arbore (sicut

aliæ multæ plantæ) sine radice luxuriat, interque bulbosas, quod bulbum habeat prægrandem & utilem, facile primum locum meretur. Cujus si formam externam, si vires spectes, squillam Europæam diceres, quod illam per omnia referat; ac proinde Brasilienses Indigenæ à po-

tiori videntur nomen *Tupaipi*, quod bulbum significat, Lusitani *Cebola* imposuisse. Folia habet numero quinque vel sex, tribus nervis secundum longitudinem prædita, nec florem nec fructum ferentia; sunt autem cubitum longa, gladiata, inferius desinentia in bulbum illum prægrandem, qui medullam virescentem pinguem & inodorum, sed satis efficacem supeditat. Dolores enim sedare ex calore natos, perhibent Barbari: Lusitani vero mecum ipsum bulbum in usum quotidianum sicut squillam Europæam feliciter applicabant.

CAP. XCVI.

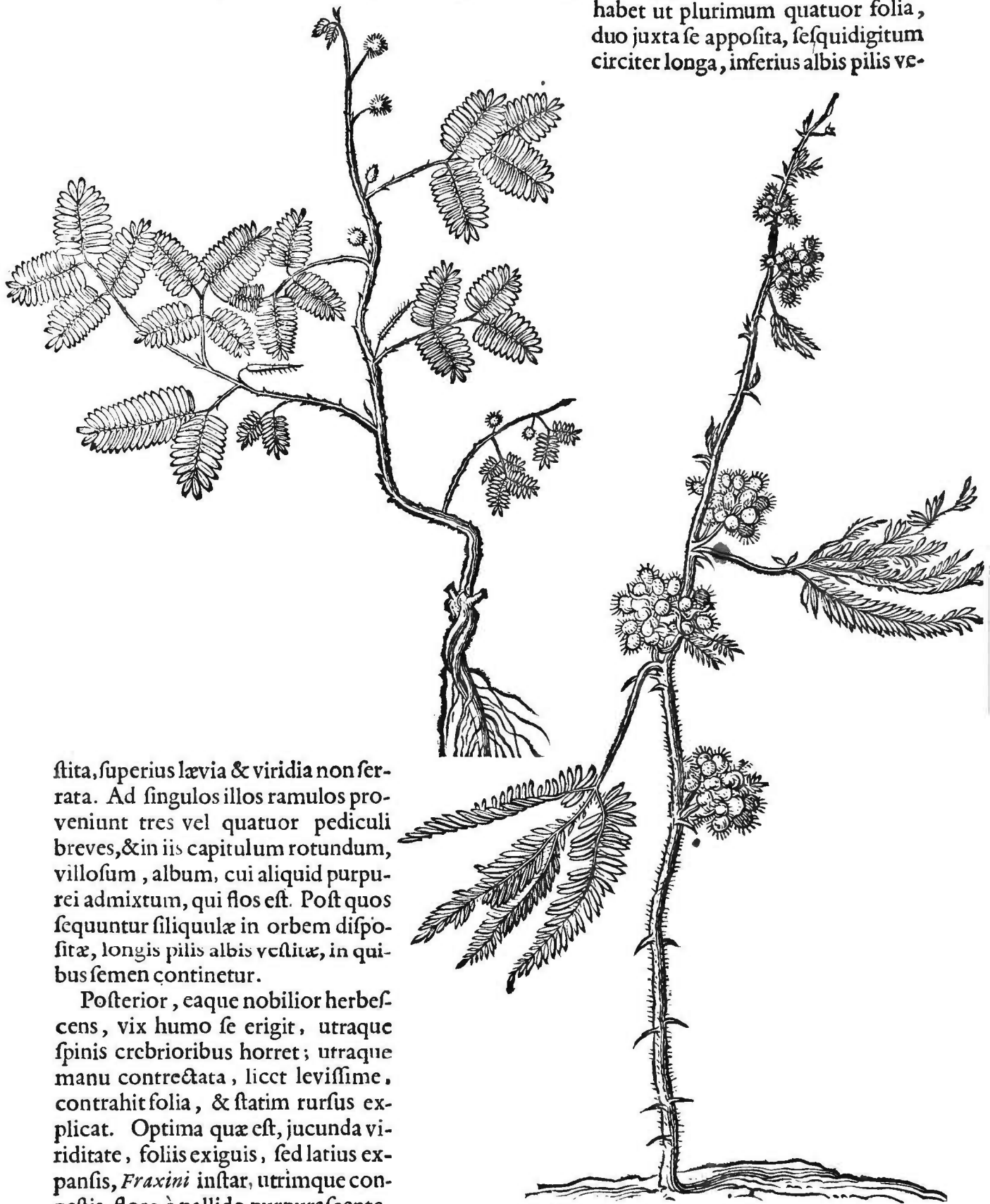
De Inquiri, aliis Caaeo, speciebus, ejusque facultatibus.

Duas Herbæ castæ vel mimosæ, (ut quidam nuncupant) differentias notavi.

Prior quæ fruticescens est, in mediocrem altitudinem attollitur, caulibus striatis, quadratis,

viridibus, qui frequentissimis spinulis flavescentibus sunt muniti. Ad latera per intervalla extenduntur ramuli, duos aut tres digitos longi, itidem spinosi. Quilibet autem in extremitate habet ut plurimum quatuor folia, duo juxta se apposita, sesquidigitum circiter longa, inferius albis pilis ve-

stita, superius lævia & viridia non serrata. Ad singulos illos ramulos proveniunt tres vel quatuor pediculi breves, & in iis capitulum rotundum, villosum, album, cui aliquid purpurei admixtum, qui flos est. Post quos sequuntur siliquulae in orbem dispositae, longis pilis albis vestitae, in quibus semen continetur.

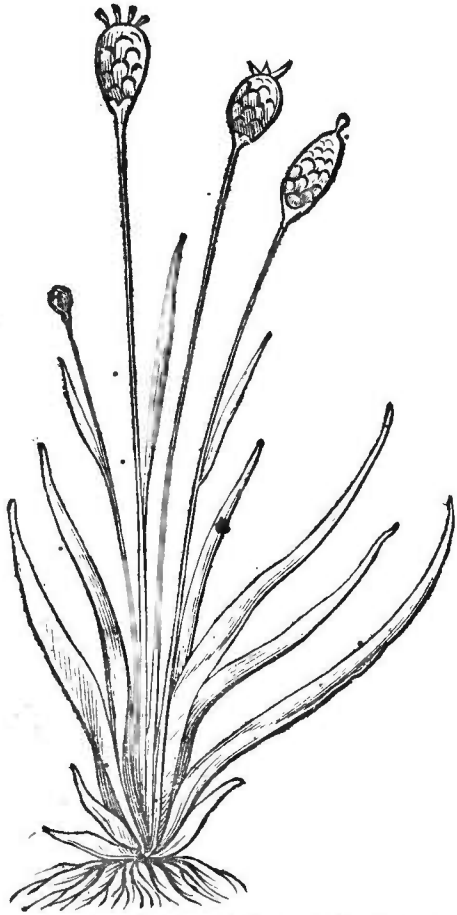
Posterior, eaque nobilior herbescent, vix humo se erigit, utraque spinis crebrioribus horret; utraque manu contrectata, licet levissime, contrahit folia, & statim rursus explicat. Optima quæ est, jucunda viriditate, foliis exiguis, sed latius expansis, *Fraxini* instar, utrimque congestis, flore è pallido purpurascens, conspicitur. Caulem habet adeo tenuem, ut crassitie filum sericeum vix superet.

Hæc spadicei coloris siliquis echinatis & oblongis involutum: illa asperis & rugosis sphaerulis ejusdem coloris, sed pusillum semen profert. Ex arenoso & effæto solo, utraque, ut plurimum, nascitur.

Hanc stirpem Orienti cum Occidente esse communem à Costa testatur, qui descriptionem ejus licet valde imperfectam, nobis reliquit. Nec est quod dubitet Clusius, utrum admota manu marcescat; toties enim contactu complicari, modicoque intervallo denuo explicari vidimus. Sole quoque cadente senescere, oriente vero denuo revirescere, verissimum est. Sunt qui motum spontaneum & sensum illi tribuant. Sed quia instituti nostri non est nugis refellendis temporis jacturam facere, proferemus ea quæ usu atque experientia comprobata & à nemine ante prodita scimus.

Brasi-

Brasiliiani, si cui forte necem moliantur, momentum hujus herbæ in pulverem trita, epulis indunt, vitamque eripiunt. Hoc admiratione dignum, quod nullum huic malo remedium aut antidotum à Medicis hucusque repertum, ipsi radici hujus Plantæ præferendum. Hæc siquidem liberalius porrecta, vim veneni retundit. Folia illius venenata, in emplastri formam redacta, fluxus resolvunt & curant.

tus intolerabilis mitigatur & sedatur, quin ipsa impetigo, si non foveatur à multo tetro humore, tollitur.

CAP. XCVII.

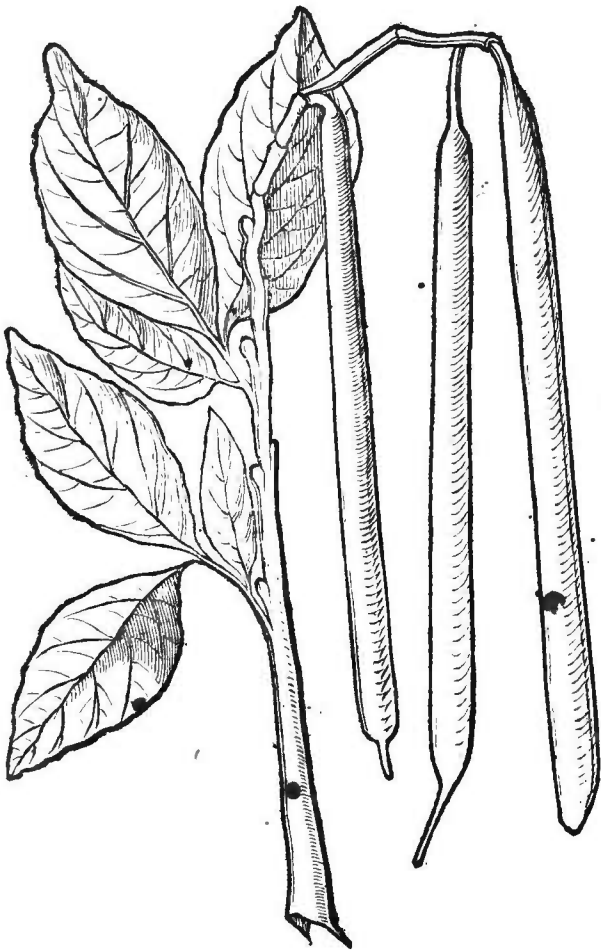
De Iupicai, sive Erva d'Empige, ejusque qualitatibus.

IN pascuis irriguis paulo supra graminis altitudinem exsurgit caulis tenuis, juncus, ex planta gramine similima, sed concava & succo refrigerante referta. Brasilienses appellant *Iupicai*, Lusitani *Erva d'Empige*. Mensibus pluviis frequentius provenit hic caulis, & non minus ipso aspectu, quam usu est gratus: quippe in summitate gaudet capitulo exiguo & eleganti.

Ob præclaras virtutes, præcipue ad tollendam impetiginem atque similes cutaneos affectus, ex calore & humorum acrimonia natos, vix ulli est incognita planta. Quippe solo liquore plantæ recenter contusæ, pars affecta fortiter fricata, summum accipit solatium, & pruritus intolerabilis mitigatur & sedatur, quin ipsa impetigo, si non foveatur à multo tetro humore, tollitur.

CAP. XCVIII.

Faisaons d'Empige, eorumque qualitates, atque usus.

INTER tot Smilaces & Convolvulos, arborum cacumina passim conscendentes, hic siliquosus Convolvulus visu atque usu cæteris haud est inferior, utpote qui admodum tenax sinuosis flexibus, frondosis, magnis & glabris foliis hinc inde vagatur, & tenuibus phaseolis & cubitum longis est ornatus, qui merito à Lusitanis fabæ Impetiginis, sive *Faisaons d'Impige*, vulgo appellantur. Quæ siliquæ mensibus pluviis detractæ immaturæ & virides, succo turgent præstantissimo eoque frigido & acris; quo si fricetur qui Impetigine laborat, non leve solamen accipit, imo curabitur, si aliquoties reiteretur remedium.

Quando maturuerunt siliquæ tempore æstivo, mox exsiccantur, tuncque non solum tunicam externam, sed & succum atque semina, quibus scatent, paulatim nigrescere & aromaticum odorem spirare comperies: verum tunc prædicto malo minus aptæ judicantur.

Quo nomine à Brasiliensibus nuncupetur, nondum à me observatum: alioquin planta omnibus est notissima.

De Masarandiba, ejusque facultatibus.

ARBOR hæc Cerasum altitudine non solum, sed & ligno, foliis fructibusque æmulatur, eique, si è longinquo conspiciatur, simillima apparet. Olim silvestris & in montosis potissimum locis nascens, nunc in hortis Lusitanorum quoque excolitur. Floret mensibus hybernis, moxque fert fructus infinitos, cerasi quidem Europæi magnitudine & figura; cæterum multum dissimiles; quod pellucula vestiantur tenaci; crassa, prius rubescens, sed ubi maturuerint, miniati & tristis coloris: præter duriores quem continent lapidem, lacteo turgent liquore dulcissimo, coque non ingrato, ac proinde ab omnibus pariter incolis inter epulas expetito. Quia temperate calidus est hic succus, & nutriendi facultate pollet, expressus emulsionis instar exhibetur; tum imprimis contra frigidiore pectoris affectus vel solus vel aliis remediis pectoralibus admixtus: guttur denique & asperam arteriam male affectam maximopere mulcere compertum est.

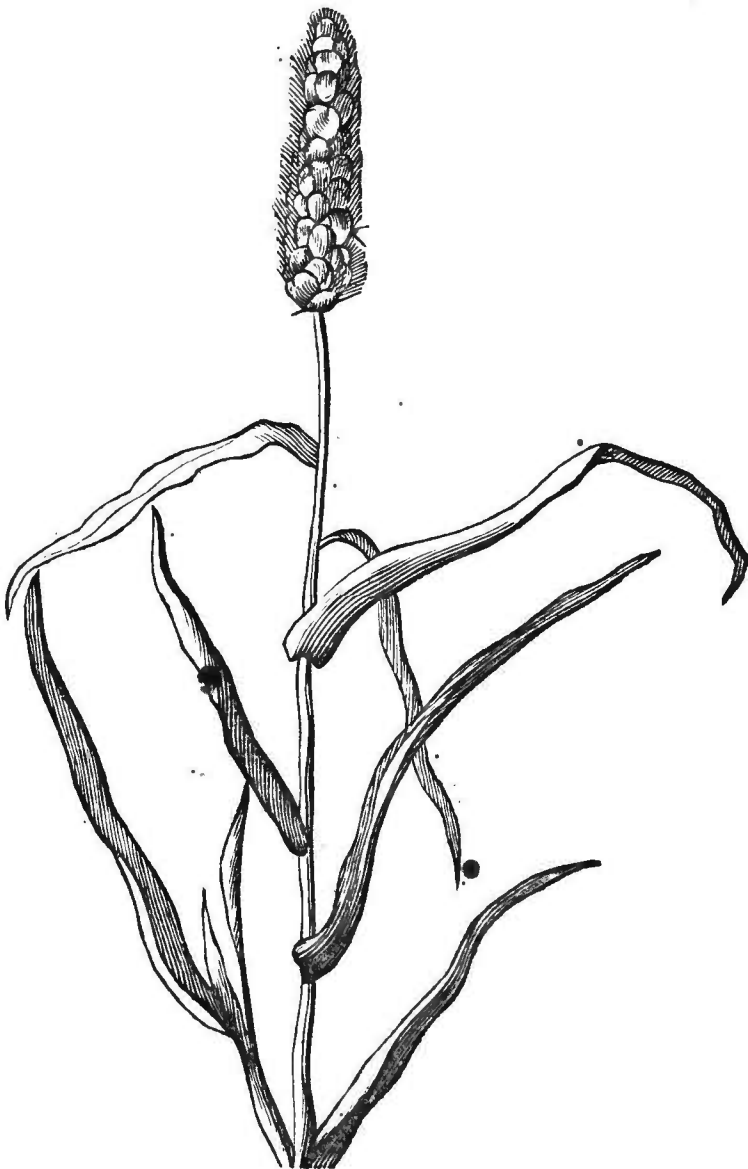
C A P. C.

De Amongeaba, ejusque facultatibus.

AMONGEABA herba quæ graminis videtur species, in arenosis locis sponte luxuriat, & ultra tibiarum altitudinem assurgit, unico caule eoque duriore & fere lignoso, foliis oblongis Gladioli in modum nascentibus.

In summitate capitulo aspero instar aristæ Panici silvestris decoratur.

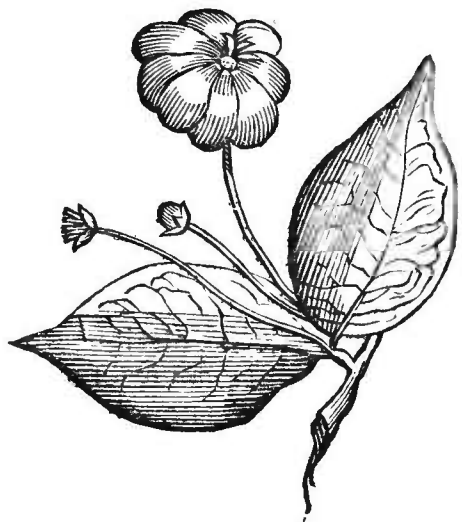
Facies hujus plantæ mihi diutius nota quam usus; quippe ab illis Incolis tantum mihi traditus, quibus Malvæ & Basourhinæ copia deest, quod earum emollientium herbarum vices suppleat, & eodem modo præparata & externe adhibita usus eisdem præstet: imprimis autem fomentiis & lavacris ex illa confectis anum ex Tenesmo afflictam demulceat, magnumque illi solatium adferat.

CAP. CI.

De Ibipitanga, sive Ceraso Brasiliana, ejusque qualitatibus.

IBIPITANGA, vel *Ubipitanga*, olim silvestris tantum, sed nunc ob usum in hortis Lusitanorum & Batavorum quoque exulta, merito inter Cerasos vel Prunos ob florum & fructuum similitudinem, referenda est: nisi quod truncus contortus in varios ramos hinc inde dispergatur. Foliis est saturate viridibus, ad quorum exortum flores albi quatuor foliolis constantes prodeunt. Unde fructus rotundus instar baccæ mori primo miniatus, mox lætius paulo rubescens & octoties profunde striatus, emanat; mensibusque pluviis potissimum maturescit. Umbelico ex minimis foliolis congesto est præditus. Cuticula est tenui pulpa rubra admodumque succulenta, saporis calidi & subamari, cumque grato acore astringentis. Lapis qui continetur unicus, nucleum calidum & amarum habet. Fructus autem hi celebres, secundæ mensæ deliciæ non solum sunt, sed & ægris prodesse solent: ventriculorum enim languidum mire reficiunt, flatu discutunt, nauseam stomachi reprimunt. Pectori denique, si cum

pauco sacchari exhibeantur, solamen adferunt.

CAP. CII.

De Faniparandiba.

DE vulgari hac arbore in triviis notissima ne actum agerem, pauca addenda habeo, præter ea quæ à *Georg. Marcgravio* Fol. 109. sunt dicta. Ramorum hujus arboris paucitatem, foliorum frequentia compensat, quibus solis vis medicatrix, quantum hæc ænus constitit, insita est: nam flore licet insigni, pulcherrimo, suavissimique odoris, tum fructibus egregie copulatis pomi magnitudine, quibus nuclei splendentes inhærent, ornetur: nihil tamen Culinæ vel Pharmacopææ usui sunt. Folia autem hæc inordinate ramis ipsis annata, oblonga pedem ultra, nervo secundum longitudinem, multisq; costis secundum latitudinem conspicuis, vel integra, vel contusa, hepatisque regioni applicata aliquandiu, durities & obstructions hypochondrii restituunt: eisdemque malis, si rite ex arte præparentur, atque in Aposemate exhibeantur, conducunt: ac proinde numero aperientium ascribenda sunt.

CAP. CIII.

De Globulo bovino, illiusq; usu.

VARIÆ magnitudinis poma rotunda, in boum ventriculis reperta,

laniones ad me deferre solebant. Quæ penitus examinans interius ex meris pilis bovinis arctissime compactis constare comperi, & exterius glabra, nigra & dura pelle tegi. Unde crediderim boves sibimet, pruriente cute, dentibus pilos evellere, qui cum ab omaso digeri nequeant, in massam coguntur rotundam, quæ postea in pilæ majoris magnitudinem

excrefcit, unde anhelofi & quali afthmatici diu incedunt: (ficut capreæ quibus lapis Bezoar innafcitur) quod animadvertentes ruftici, ne totius animalis jaâturam patiantur, eos maâtant. Ita ut hujus pomi conftructio fit animalis deftructio.

Barbari rafuram pilofam internè exhibent contra pertinaces alvi fluxus fanguineos. Externè emplafta, ficut è pilis leporinis fieri folet, contra hæmorrhagias cum felici fuccellu applicant. Ego hoc externum, quam illud internum remedium imitari malui.

C A P. CIV

De Corallio abo Brailiæ.

IN quibusdam Paranambuci locis juxta rupem illam *Reciffo* vulgo dictam, quando maris recessibus littus minus immerfum eft, infinitæ lapideæ excrefcentiæ, nunc arbufcularum, nunc Brailicæ ciprinæ inftar factæ, in ipfo fundo, cœlo fereno confpiciuntur. Quæ pro diverfitate vel algæ, vel fungorum, plantarumque maritimarum (quibus Cryftalli more paulatim fingulis accessibus aqua falſa vi Solis agglutinatur) vario & miro naturæ lufu crefcunt, atque è fundo erutæ, mox duriffimæ, fi inſolentur in littore ſicco, niveique coloris fiunt. A Magnatibus in Hispania & Belgio admodum expetuntur, ut ædes & ſubterraneas cavernas illis exornent. Maris accolæ & piſcatores in uſum Medicum potius hoc Coralli genus adhibent, & rafuram ejus contra fluxus ventris & ruentes humores exhibent in diſcreta quantitate. Quamobrem ſi ex arte, ſicut officinarum Corallum, præparetur, iisdem uſibus eſt dicatum, nec dignitate multum illi cedit.

NE actum agerem circa eas plantas, quæ in hoc America tractu ab Europæis nec facie nec efficacia differunt, ſed cum aliis mundi partibus communes exiſtunt, atque ab authoribus ſatis ſuperque ſunt deſcriptæ: finem operi ſum impoſiturus. ſi prius leviori penicillo & una fidelia earum quaſdam uſuales & notiſſimas attigerim, atque in Syllabum coëgerim, ut ſunt *Mentaſtrum*, *Acetoſa*, *Aloë*, *Lilium*, *Sonchus lævis*, *Cucumer Afininus*, *Alkekengi*, quæ omnes ſilveſtres ſunt & qualitate Europæis ſimiles, gradu tamen illis cedunt. *Acorus*, *Malua*, *Althæa*, *Titimallus*, *Centaurea minor*, *Felix*. *Portulaca*, *Polypodium* (fructui *Caraguata* ſupercreſcens) *Vrtica*, *Serpentaria*, *Liquiritia*, *Salvia Silveſtris*; pares gradus quaſi efficaciæ cum iis obtinent: *Soldanella* autem, *Pericaria*, *Tamarindis*, *Blitum*, *Solanum*, *Ocymium ſilveſtre*, *Nymphea*, *Artemiſia*, *Cucurbita dulcis & amara*, & alia Europæis dignitate facile ſuperant.

F I N I S.

R E R V M E T V E R B O R V M.

C.

A Baremo temo arbor.	77
Acaja arbor.	68
Acaiu arbor, & illius fructus.	57
Acaricoba herba qualitates.	90
Africa fluctuum vicissitudo.	3
Aguape Nymphaea species.	91
Aguaracuinha-acu herba.	109
Aguaraquiya herba.	108
Aguaxima herba.	104
Aboay fructus venenatus.	49
Albara planta.	117
Amenduina radices.	93
Ambaiba arbor.	72
Ambua centipes hirsutus.	44
Amongeaba herba.	120
Ananas ejusque qualitates.	87
Anda arbor.	72
Andira Ibaiariba arbor.	81
Angelin arbor.	81
Anhuiba arbores.	98
Aninga frutex, 103. oleum.	104
Aninga peri herba.	116
Ante quadrupedes.	10
Aquarum discrimen & usus.	11, 12
Arabo serpens.	42
Aracaiba arbor.	74
Araticu pana.	48
Arbores haud altas radices agunt in Brasilia.	5
Arociira arbor.	64
Atia species.	69
Aurantiorum creber usus salubris.	10

D.

B Acoba & Banana arbor.	75
Balsamum Cabureiba.	57
Banana arbor.	76
Bafourinha herba.	110
Batata de purga Lusitanis.	93
Batatae radices.	ibid.
Betigas Lusitanis.	34
Betys, five Betre.	88
Bibora serpens.	43
Bicho morbus Lusitanis, 27, 32. ver- miculus.	38
Boicinninga serpens.	41
Boiguacu serpens.	ibid.
Boitobi serpens.	43
Boitiapo serpens.	42
Brasilie æris temperies, 1. situs, ibid. anni tempestates, 2. serenitas, 3. aquoris facies, ibid. æstus, 4. ejus Præfectura, ibid. Soli facies, ibid. nemora & sylva, 5. salubritas & incolarum longævitæ, 6. Medicina. 7. Incolarum diversitas, 8. ani- mantia, 10. obsonium, 11. potu- usitatissimus, 11. morbi, 12. pro- gnostica, 14. Endemii morbi, 15 & seqq.	

C <i>Aaapia herba qualitates.</i>	90
<i>Caatataya herba.</i>	110
<i>Caccica herba.</i>	102
<i>Caaco species.</i>	117
<i>Caajanduvan herba.</i>	105
<i>Caapeba herba qualitates.</i>	94
<i>Caapomonga herba.</i>	105
<i>Caaroba arbor.</i>	70
<i>Cabureiba arbor, 57. balsamum. ibid.</i>	
<i>Cacaboja serpens.</i>	43
<i>Caiatia herba.</i>	102
<i>Camara juba herba.</i>	86
<i>Cambui myrtus silvestris.</i>	82
<i>Caninana serpens.</i>	43
<i>Canna Indica.</i>	116
<i>Canna silvestris, ejusque usus.</i>	109
<i>Cannarum Sacchari cultura.</i>	50
<i>Caopia arbor.</i>	60
<i>Capiipuba herba.</i>	102
<i>Caraguata varia species.</i>	111
<i>Cara radix.</i>	93
<i>Caranaiba arbor.</i>	62
<i>Cascavel serpens.</i>	41
<i>Cathari in Brasilia.</i>	21
<i>Cebipira guacu arbor.</i>	78
<i>Cerasus Brasiliiana.</i>	121
Chabecos morbus Lusitanis.	60
<i>Chalybis usus laudatus.</i>	25
<i>Chine radicis species.</i>	99
<i>Cholera morbus.</i>	29
<i>Cipo de Cobras Lusitanis.</i>	44
<i>Cobre de Cipo serpens.</i>	42
<i>Cobre de Vcado serpens.</i>	41
<i>Cobre de Corais serpens.</i>	42
<i>Cobre Verde serpens.</i>	43
<i>Cocoeiro palma.</i>	62
<i>Copaiba arbor, 56. oleum.</i>	57
<i>Copuerucu in sectum.</i>	38
<i>Corallium album Brasil.</i>	122
<i>Cotora rana.</i>	46
<i>Crocodylus.</i>	43
<i>Cuapomonga secunda herba.</i>	109
<i>Cucuraciu serpens.</i>	42
<i>Cucurucu serpens.</i>	41
<i>Cupouna arbor.</i>	83
<i>Curimentos Lusitanis.</i>	21
<i>Cururu-ape herba.</i>	114
<i>Cururu bufo.</i>	46

F.

E <i>Irrucuc apes grandiores.</i>	56
<i>Eiruba Brasiliensibus apes, 55. earum species.</i>	56
<i>Eixu apes minores.</i>	ibid
<i>Embira arbor.</i>	7
<i>Empige Lusitanis.</i>	3
<i>Erya d'Amor Lusitanis.</i>	105, 11

Erva do Capitaon <i>Lusitanis.</i>	90
Erva do Rato <i>Lusitanis.</i>	92
Erva de nossa Senhora <i>Lusitanis.</i>	94
Erva dos Cobres <i>Lusitanis.</i>	102
Erva do Bicho <i>Lusitanis.</i>	108
Erva do Fgado <i>Lusitanis.</i>	112
Erva dos Feridos <i>Lusitanis.</i>	117
Erva d'Empige <i>Lusitanis.</i>	119

Faissons d'Empige Lusitan.	119
Febres continua in Brasilia,	15.
quotidiana rarissima.	16
Fedagoso herba.	109
Figuero d'inferno herba.	91
Femina Brasilia facunda.	7
Fluxus ventris.	27
Fulgura crebra in Brasilia.	3
Fungi Brasilienses.	47

G.

G <i>Arapa abusuf.</i>	25
<i>Getycoroya arbor.</i>	66
<i>Globulus bovinus.</i>	124
<i>Gonorrhæa.</i>	35
<i>Guabi pocaiba arbor.</i>	80
<i>Guajaba arbor.</i>	75
<i>Guaparaiba mange species.</i>	114
<i>Guatana-timbo.</i>	115
<i>Guabiraba arbor.</i>	73
<i>Guetyf arbores.</i>	66
<i>Guimmi Ietaiba.</i>	60

H.

Hepaticus alvi fluxus. 31
Herba casta, sive Mimosa. 48
Herba lanuginosa, ejusque usus. 112
Hydropis consideratio. 26

I.

Iaborandi herb. qualitates.	97
Iacape gramen junceum.	96
Iacuacanga qualitates.	98
Iamacaru planta.	99
Ianipaba arbor.	67
Ianiparandiba arbor.	12
Iaracatia arbor.	100
Iararica serpens.	4
Iaya ab intermittentibus febribus im-	
munis.	1
Ibarace arbor.	7
Ibipitanga arbor.	12
Ibirarema herba.	11
Ibiboboca serpens.	4
Ibijara serpens.	ibid
Ibiracoa serpens.	4
Icicariba arbor.	5
Icica refina.	ibid
Ietaiba arbor.	6
Ijboja serpens.	4
Ira Brasiliensibus mel silvestre.	5
Iitiucu radix.	9
Ito arbor.	7
Inflammatiio ani.	3

INDEX RERVM ET VERBORVM.

Inhame radices.	93	Nhanduguacu araneus.	44	contra Luem Veneream, 35. contra
Inimboja herba.	95	Niqui piscis venenatus.	45	Gonorrhæam. ibid.
Ipecacuanha, ejusque facultates.	101			
Iupicay planta.	119	O.		S.
Iupicanga China species.	99	O ²³ Bstruëtio viscerum naturalium.		S ⁴⁹ Acar Arabicum.
Iuqueri Planta.	117	Oculorum vitia in Brasilia.	18	Salsa de Praya Lusitanis.
Iurepeba utraque.	84	Oppilatio Hepatis & Lienis.	24	Sanguinis eductiones in Brasilia.
Iuricuara herba facultates.	102			Sape gramen junceum.
		P.		Sarcasto Hispanis.
K.				Sassafras Brasil.
K ¹⁹ Lem Belgis spasmi species.	19	P ¹¹⁷ Acivira planta.	117	Scantamento Lusitanis.
L.		Paco caatinga.	98	Scarificationes varia.
L ¹⁹ Amia piscis-jecur.	19	Pagimirioba herba.	86	Scolopendra venenata.
Loco arbor.	82	Palmarum differentia.	61	Scorbuti curatio.
Lumbrici ventris.	27	Pao d'Alho Lusitanis.	115	Seren Lusitanis aura vespertina.
		Pao molle Lusitanis.	80	Silva de praya Lusitanis.
M.		Pao podre Lusitanis.	35	Spasmus in Brasilia.
M ⁵¹ Achina Mandihoca Icon.	51	Papula in Brasilia.	37	Stupor morbus Brasilia.
Machina Sacchari Icon.	50	Paranambuco. etymon.	49	Subsolanus Brasilia familiaris.
Malua d'Isco herba Lusitanis.	104	Paratura herba.	115	
Mamanga frutex.	84	Pe de Galinha herba Lusitanis.	102	T.
Mandihoca historia.	52	Pimenta da terra Lusitanis.	107	T ⁹⁵ Ajaoba species.
Mandihoca silvestris.	55	Pindaiba arbor.	71	Tangaraca species omnes lethales, 47. earum descriptio & qualitates.
Mangues arboris varia species.	113	Pindova arbor.	61, 62	litates.
Manaca frutex.	183	Pinhones do Brasil.	83	Tangedor Hispanis serpens.
Mangaiba arbor.	76	Piper longum Brasil.	96	Tapia arbor.
Mangara peuna herba.	95	Pisces venenati.	44	Tapyracoana arbor.
Mangara brava herba.	ibid.	Pluvialis temporis in Brasilia initium.	2	Tapyrapecu herba.
Manipuera succus Mandioca.	48	Pluviarum gutta magna in Brasilia.	3	Tareyboia serpens.
Maribunda Lusitanis insectum.	38	Potincoba planta.	101	Tenesmus morbus.
Marigue insectum.	ibid.	Prolapsus cartilaginis mucronata.	22	Timbo herba.
Masarandiba arbor.	120	Pucho tenesmus Lusitanis.	28	Tipi frutex.
Mechuacan radix.	93	Pulgera herba Lusitanis.	101	Τεαρμὸς Græcis.
Meeru herba.	116	Purgandi methodus in Brasilia.	17	Tunga insectum.
Mellis silvestris consideratio.	55	Q.		Tupaipi bulbosa planta.
Morbi contagiosi in Brasilia.	34	Q ¹⁰⁷ Viya piper Brasil.	107	Tupiecana herba.
Morborum origo in Brasilia.	8			Tupuraiba arboris flos.
Moscites Lusitanis.	38	R.		V.
Moucicu excrementum maris.	44	R ³ Ecisso Brasilia.	3	V ⁷⁷ Mbu arbor.
Mucuna guacu faba.	48	Remedia contra oculorum vitia.		Venena à Barbaris excogitata.
Muliebres morbi in Brasilia.	32	19. contra spasmodum, 20. contra stuporem, 21. contra Catbarros, 22. contra prolapsum cartilaginis mucronata, 23. contra obstructions viscerum, 24. contra oppilationem Hepatis & Lienis, 25. contra Hydropem, 26. contra Lumbricos, 27. contra fluxus ventris, 28. contra Tenesmum, 29. contra Choleram, 29. contra Dysenteriam, 30. contra fluxum alvi hepaticum, 31. contra inflammationem ani, 32. contra morbos mulieribus familiares, 33.		Venenata animantia Brasilia.
Munbuca apes flava.	56			Visqueira herba Lusitanis.
Mureci arbor.	79			Vitis arbutina qualitates.
Munduyguacu pinhones do Brasil.	83			Vlcerum curatio.
Murucuja varia species.	106			Vrape guacu arbor.
Murucuja-miri.	107			Vrucatu planta.
Myrtus silvestris.	82			Vrucu arbor.
N.				Vrurumbeba arbor.
N ⁴⁴ Arinari piscis.	44			Vulnerum curatio.
Nhambi herba qualitates.	89			Z.
Nhambu-guacu herba.	91			Z ⁶⁵ Abucayo arbor.
Nhandi piper longum.	96			Zamouna arbor.

F I N I S.

G E O R-

